

אשרי האיש – פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר

אשרי האיש גו'. רבי יודן אומר: המזמור הזה משוכח מכל המזמורים (מד' שוח"ט)

ארבע שנות מאמרים על פסוק אחד – ועוד לא התחלנו!

כעבור למעלה מארבע שנים תמימות (חשון תשע"ז – חשון תשפ"א) בהן עסק מדורנו בפסוק הראשון בספר תהלים – "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים וגו'", לברר שיטותיו וללקוט מפירות מגדויו, נבוא בתודה ובתהילה, בחיל ורעדה, בשעריו של הפסוק השני:

"כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה"

חשוב לחזור ולומר שוב, שבארבע שנים אלו לא רק שלא מיצינו את הפירושים הקיימים, אלא שבקושי התחלנו! זכינו להציץ כדי חרף קטן להיווכח במימד חדש של מעלת התורה, שהיא "ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים".

הסגולה של ה"חפץ חיים" לזיכרון: "כי אם בתורת ה' חפצו"

אל החפץ חיים פנו מבקשי ה' ומשאלתם בפייהם: יתן לנו רבינו עצה שנוכל לזכור את דברי התורה שאנו לומדים! ענה להם מרן ה"חפץ חיים" במלים הבאות: "כי אם בתורת ה' חפצו", ולא פירש את דבריו.¹

מתפקידנו להתבונן בדבריו הקדושים ולנסות להבינם (ומתוך כך נזכה להתחזק במעלת עסק התורה הקדושה ולקבל הדרכה ביחס הראוי לעסק התורה).

א. בספר מנחת אשר מבאר זאת, שהכוונה שייקרא האדם מאוד את דברי התורה ואז לא ישכח אותם, שאין אדם שוכח את מה שיקר מאוד ללבו, כגון מספר ילדיו וכדומה.²

[ומציין שם לדברי הרד"ק בתהלים קיט, טז: "בחוקותיך אשתעשע לא אשכח דבריך", זה לשון הרד"ק: "בחוקותיך אשתעשע": כשאני מתבונן בהם אני משתעשע בהם, לפיכך לא אשכחם, כי הם לי לשון ולשמחת לבי."]

יא"ק: ויש להוסיף על דבריו בביאור כוונת החפץ-חיים, שסגולה זו מפסוק זה אינה המצאה חדשה אלא כבר נזכרה בש"ס, שהרי נאמר במסכת עבודה זרה י"ט, א': "ואמר רבא בתחילה נקראת [התורה] על שמו של הקב"ה, ולבסוף נקראת על שמו, שנאמר בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה", וכמובא גם במדרש שוחר טוב על פסוק זה שאם "חפצת בתורה" ועמלת בה לבסוף תיקרא על שמך "תורתו של פלוני", ומבואר במהרש"א על פי הנאמר בנדרים מח, א' (לגבי משה רבינו), שנתנית התורה לאדם במתנה מתבטאת בכך שלא ישכח אותה. אם כן נזכרה בגמרא הסגולה שלא לשכוח את התורה,

¹ בכלל זאת תקופת-מה בה עסקנו בהקשר בין הפסוק הראשון לשני. ² מובא בספר "מנחת אשר" (יא"ז וי"ט, עמ' קמ) (ראה שם כמה מקורות לדבר זה). ³ כך מתחיל הדיבור על פי רד"ק השלם.

שיהיה "בתורת ה' חפצו" ואז תקרא התורה "תורתו" וממילא לא ישכחנה.

ב. עוד נראה לבאר קצת בדרך דרש, בכונת דברי קדשו של ה"חפץ-חיים" באופן אחר, על פי דברי רבא הנזכרים (ממסכת עבודה זרה י"ט, א' "ואמר רבא בתחילה נקראת על שמו של הקב"ה, ולבסוף נקראת על שמו, שנאמר בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה"), שאכן כפשוטו, כוונת הגמרא הינה כמו במדרש שוחר טוב, ש"בתחילה" הכוונה קודם שעמל האדם ללמוד את התורה, ו"לבסוף" הכוונה אחר שעמל בה ולמדה, אולם הצ"ח בסוף ברכות (סד, א) מבאר את גמרא זו באופן אחר, על פי הנאמר במסכת ברכות לה, א': "ר' לוי רמי כתיב (תהלים כד, א) 'לה' הארץ ומלואה', וכתוב (תהלים קטו, טז) 'השמים שמים לה' הארץ נתן לבני אדם', לא קשיא, כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה".

ולפי מימרא זו מבאר הצ"ח גם את כוונת רבא במסכת עבודה זרה: "בתחלה" כלומר "קודם ברכה", נקראת התורה על שמו של הקדוש ברוך הוא, ו"לבסוף" – "אחר ברכת התורה", היא נקראת על שם האדם שלומדה, שניתנת לאדם.

ומוסיף הצ"ח, שהלוא בכלל מה שמקבל את התורה "במתנה" נכלל שלא ישכח אותה, וכנ"ל מנדרים מח, א' שבכך מתבטאת נתנית התורה לאדם במתנה, ואם כן אמירת ברכת התורה כראוי מהווה סגולה לזכרון, שלא ישכח את תלמודו.

[וראה ב"חדושי הגרש"י" (רש"י וובר, עמ' רד), שמביא אסמכתא לדבר זה מלשון דוד המלך בתהלים קיט, יא-יב, (כמה פסוקים לפני הפסוק שהובא לעיל כאסמכתא לפירוש שב"מנחת אשר"): "בלבי צפנתי אמרתך וגו', ברוך אתה ה' למדני חוקיך": "בלבי צפנתי אמרתך" – נזהר אני שלא לשכוח את דברי התורה (כדברי רש"י ורד"ק), וזאת כיצד? "ברוך אתה ה' למדני חוקיך" – על ידי שאני מברך אותך בברכת התורה.]

ולפי הדברים האלה יש לנו ביאור נוסף לדבריו של החפץ-חיים, שבא אלא להצביע על דברי הצ"ח, שלדבריו אכן בפסוק "כי אם בתורת ה' חפצו וגו'" רמוזה סגולה לזכור את התורה, שיברך ברכת התורה כראוי³ ואז תיעשה התורה "תורתו", שתיקרא על שמו ותינתן לו במתנה וכך לא ישכח אותה.

¹ אולי עניין ברכת התורה כראוי נרמז גם בעצם משמעות "כי אם בתורת ה' חפצו", וכמו שנהוג לפרש את מאמר חז"ל שחורבן הארץ היה כי "לא ברכו בתורה תחלה" שהכוונה שלא העריכו מספיק את התורה, והפכו הוא שיברך כראוי באופן שיהיה בתורת ה' חפצו. ואף משמעות הצ"ח הינה שנתנית התורה במתנה על ידי הברכה עניינה כמו נתנית המזון וכדומה לאדם אחר הברכה עליו, שמה אדרבה, גם בברכות על המזון וכדומה האדם מבטא הודאה, ומבטא שהוא יודע שאינו ראוי ואינו כדאי לקבל מזון זה שנתנו ה' ברוב חסדי, ולכן מקבלו במתנה, וגם בתורה הברכה הינה (לפי הצד ששייכת לברכות הנהיג) ביטוי על הערכתו את גודל החסד שיש לו את הזכות ללומדה ולכן מקבלה במתנה, אלא שאם אינו מברך בתורה "תחלה" שאינו מעריך את חסד ה' יותר מכל שאר החסדים שעשה עמו ה' במזון וכדומה, על זה אבדה הארץ.

[ונראה לבאר בעומק העניין, שיש טועים ואומרים שמאחר שרצון ה' עתה שאכל וכדומה אין רצון ה' גדול יותר בלימודו מאשר באכילתו, עד ששמיים קטן כגדול, וזה אינו מדויק, אלא האמת היא שודאי על האדם לעשות בכל זמן רק את מה שרצה ה' ממנו כעת, אבל בודאי רוצה ה' יותר בלימוד ושאי ענייני עבודת ה', ואדרבה, זה עצמו התפקיד בזמן האכילה וכדומה, לראות את האכילה כדבר הטפל ומסייע נרידא ללימוד התורה, שהלא נבאר העולם בשביל התורה שנקראת ראשית, ולכן על דבר זה "אבדה הארץ", כי איה קיום יהיה לארץ כאשר מתייחסים אל התורה כאל שאר ענייני העולם, שהלוא כל קיום העולם הוא על ידי שתורתה היא הראשית" בן, וד"ק. ואולי זה ביאור דברי חז"ל במדרש (בר"ר גה), מתחלת בריתו של עולם צפה הקדוש ברוך הוא במעשיה של צדיקים ומעשיה של רשעים וכו', אבל איני יודע באיזה מושג חפץ וכו', כיון דכתיב (בראשית א'ד), וירא אליהם את האור כי טוב", הוי במעשיהו של צדיקים חפץ, ואינו חפץ במעשיהו של רשעים"]

ג. ועוד אפשרות שלישית נראה שיש בביאור כוונתו של החפץ-חיים שהסגולה לזכור את מה שלומד הינה "כי אם בתורת ה' חפצו".

והיא, על פי מה שכתבו כמה מפרשים שהכוונה בפסוק זה הינה שתהיה כוונתו עבור "תורת ה'", לשמה, ולפי זה שמא לזה עצמו הייתה כוונת החפץ-חיים: "למד את תורתך לשמה ואז לא ישתכח תלמודך".

וראה גם בשבת לא, א דרשת הגמרא מפסוק (ישעיה לג, ו) "יראת ה' היא אוצר", ופירש רש"י שם שיראת ה' היא סגולה לזכרון, ושמה יש לבאר שאכן הטעם לכך הוא כי יראתו תביאנו ללמוד לשמה.

ואכן דבר זה שלימוד לשמה הבא מחמת יראת שמים הוא סגולה לזכרון כבר למדוהו חז"ל (שהש"ר פרשה ח, יד, אות א) מפסוק (מלאכי ג, טז) "אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ליראי ה' ולחשבי שמו", זה לשון המדרש: "ויכתב – שהוא כותב על לבם וכו', ספר זכרון לפניו – שהוא מזכירה להם, למאן? ליראי ה' ולחושבי שמו".

וראה עוד ב"בית אבות" לר"ח פאלאגי זיע"א (אבות ו, ו) שאמירת דבר בשם אומרו הוא סגולה לזכרון, ונראה שאף אמירת דבר בשם אומרו מהותה ביטוי של עשייה לשמה, שבכך שאינו מנסה לייחס את החידוש לעצמו מראה בכך שכל כוונתו באמירת החידוש אינה בשביל להגדיל את כבודו שלו אלא להגדיל את כבוד שמים, שהרי כלפי שמיא אם חבירי אמר דבר זה ולא אני אמרתיו אין זה גורע מאומה מכבוד שמים.⁴

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים

"אשרינו מה טוב חלקינו ומה נעים גורלינו" (מעמדו של ישמעאל בן האמה ולא בן שרה לעומת עשו בן רבקה)

כָּל אֲשֶׁר תֵּאֵמַר אֲלֵיךְ שָׂרָה שָׁמַע בְּקֶלְהָ פִי בְּיַחֲזֵק יִקְרָא לְךָ זָרַע (כא, יב)

א [הנה בתורה מיוחס נסיון העקידה לאברהם אבינו כמו שנאמר (כב, א) "ויהי אחר הדברים האלה והאלקים נסה את אברהם".

והענין טעון ביאור שהרי גם יצחק היה לו נסיון בזה, ומדוע התורה מייחסת את הנסיון דוקא לאברהם אבינו ולא ליצחק.¹

וראה במשך חכמה (בראשית כב) שכתב לבאר זאת, לפי שכל מעשיהם של האבות הוא יחס אומתנו והקירבה להשי"ת מכל משפחות האדמה. ומעשי האבות המה לזכרון לבניהם, וכמו שפרש"י משי"ת

¹ "סגולה" מלשון "אוצר", מקום שימור, ע"י רש"י מלאכי ג, יז. ² ומקורו מדברי הירושלמי (שקלים פרק ג, בהוספה מכת"י, ע"ש) שמשמע לו משם שמי שאינו אומר דבר בשם אומרו משכח תלמודו, ומדיק כך אף מזה"ק בראשית [לך יד] צ, ב, ועיין ובהרש"א ז"ל (מבני ר"א פאלאגי) דרוש ג' לשבת הגדול שהביא את דברי אביו הללו כמקור לכך שאמירת דבר בשם אומרו זו סגולה לזכרון, ע"ש יתר דבריו. ³ ושמה מזה הטעם עצמו אמרו חז"ל (אבות פ"ו מ"ו) "האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם", כי עיקר הגאולה היא גאולת השכינה וגילוי כבוד שמים, שיהיה ה' למלך על כל הארץ, ואם כן הנה עצמי שמתכוין למען כבוד שמים מביא גאולה. ובנוסף על כך, העושה כוונה זו ממשך בכך גם את הגאולה השלמה, שכן הצפייה לגאולה מקרבת את הגאולה, על דרך מאמר הכתוב (ישעיה כה, ט) "קיינו לו ויושיענו", ועוד פסוקים דומים. ועיקר הצפייה לגאולה הינה הצפייה לגאולת השכינה וגילוי כבוד ה', וזו תקוות הגאולה שבכוחה להמשיך את הגאולה (על דרך: קיינו לו"), ואדם כזה כאשר יקווה לגאולה תהיה תקוותו כראוי, לשמה ולא לשם עצמו, ולכן הוא דוקא בידו להביא את הגאולה. וכמו כן שמא כדי להטיל צרד שירצה את הגאולה שימין ה' (ראה מלאכי ג, א), ומי שאין כוונתו לשם שמים שמא אם ידע שהגאול אינו מחוברתו לוי ירצה עתה בגאולה (לכך עוד שאינו מזכין מהותה של גאולה לאשרה). (ועי' מהר"ל בדרך חיים על אבות ו, ו) וביאור חדש על אסתר ג, ב. ⁴ והגם שנתבאר במקמיא (וירא תשפ"א) שהנסיון של אברהם היה גדול יותר מהנסיון של יצחק, עדיין זה לא מבאר מדוע התורה לא מזכירה מזה מאומה.

(שם, יד) "אשר יאמר היום בהר ה' יראה" - שה' יראה עקידה זו לסלוח לישראל בכל שנה ולהצילם מן הפורענות, כדי שיאמר היום הזה בכל הדורות הבאים בהר ה' יראה אפרו של יצחק צבור ועומד לכפרה.

ולכן אילו היה הכתוב מזכיר בנסיון את יצחק, אז גם עשו היה בא להתפרנס מכח העקידה, מאחר שגם הוא זרעו של יצחק. ולכן בחר הכתוב לייחסו דוקא אל אברהם שאז זה מיוחס רק לישראל לחוד – וכדאיתא בנדרים (לא, א) שהנודר מזרעו של אברהם מותר באומות וישמעאל אינו בכלל משום שנאמר "כי ביצחק יקרא לך זרע", וגם עשו אינו בכלל "כי ביצחק" ולא כל יצחק.¹⁸

וזהו נוסח התפילה ('והוא רחום' בימי בה"ב) שאומרים "ותראה לפניך עקידת יחיד למען ישראל".

ומוסיף המשך חכמה (כח, יג) לדקדק כן ממה שאמר הקב"ה ליעקב (שם) "אני ה' אלקי אברהם אביך ואלקי יצחק" – ומדוע לא הזכיר "אביך" על יצחק. אלא מפני שיצחק הוא גם אבי עשו, ולכן הזכיר רק את אברהם בתורת אב שאצלו ישמעאל ממועט. וזהו שאמר לו הקב"ה שם (שם, טו) "כי לא אעזובך עד אשר אס עשיתי את אשר דברתי לך" ופרשי" מה שהבטחתי לאברהם על זרעו לך הבטחתי ולא לעשו, שלא אמרתי לו "כי יצחק יקרא לך זרע" אלא "כי ביצחק" ולא כל יצחק.

א [אך עליו לבאר אם עשו נחשב זרעו של יצחק – איך יתכן שלא יחשב ג"כ זרעו של אברהם, שהרי הוא צאצא של אברהם מאחר שהוא בן של בנו יצחק.¹⁹

ב [עוד ראוי להבין, מדוע באמת ישמעאל בן אברהם חלוק מעשו בן יצחק – שישמעאל לא מיוחס לאברהם אביו, ואילו עשו מיוחס ליצחק אביו.

ג [בעיקר הענין של 'ישמעאל בן הגר' שכאמור לא נחשב לזרעו של אברהם ועוד יתירה מזו הוא מוגדר "עם הדומה לחמור" (עי' ב"ק מט, א). ראוי להבין שהרי הגר זכתה לראות תדיר מלאכים (עי' רש"י טז, יד) וגם זכתה שמלאך ה' נגלה אליה ודבר עמה, וא"כ הגם שנתבאר במקו"א שהיא לא היתה

¹⁸ דברי המשך חכמה טעונים ביאור מה ההבדל אם נכתב יצחק מפורש בתורה או לא, וממנו אם באמת הם נחשבים זרעו של יצחק ומצד זה ראויים להתפרנס מה יועיל מה שלא נכתב יצחק מפורש בתורה וצ"ע. ויתכן לבאר בזה לפי מש"כ הגר"א (ש"ש א, ג) שהאומות אינם לומדין תורה שבע"פ כי היא ביהודי לישראל לבד, לעומת תורה שבכתב ממנה שהיא נבנה ונכללה בזה גם שאר האומות. ומוסיף שנתורה שבכתב דומה לריח שגם הרוחקים מריחין ממנו, אבל תורה שבע"פ היא בחינת טעם שרק מי שאוכל מריח את הטעם. ועפ"י י"ל שאילו היה נכתב יצחק בתורה בהכרח היה להם שייכות לה.

¹⁹ ראה ברמב"ם (פ"ט מהל' נדרים הכ"א) שכתב וז"ל נדר מזהר אברהם מותר בבני ישמעאל ובני עשו ואינו אסור אלא בישראל שנאמר "כי ביצחק יקרא לך זרע" והרי יצחק אמר ליעקב (בראשית כח, ד) "ויתן לך את ברכת אברהם". והק' המפרשים שהרי בגמ' בנדרים (לא, א) מובאר "כי ביצחק" ולא כל יצחק ומדוע פ' לה הרמב"ם באופ"א. וראה ברב"ב (שם שביאר שהיה קשה ליה מה ראית לברכת את יעקב ולהוציא את עשו, לכן כתב שהרי יצחק אמר ליעקב "ויתן לך את ברכת אברהם". וא"כ מובאר שבעצם גם עשו הוא זרעו של יצחק אלא שיעקב חבל נחלתו בנדר גורל כמו שיבאר במנינים). אמנם המהרי"ט (ח"ב א"ח ס' ה) האריך ומסיק שכל בניו של עשו לא נקראו בדין יצחק ע"ש. ועי' בגמ' בשבת (קד, א סו"ה) "הללו זרעו של יצחק" ובגמ' בקידושין (יח, א) שמבואר שעשו נקרא יורש. ועי' ברמב"ם פה"מ שם בנדרים, שכתב ז"ל מפורש בתורה שזרעו אברהם סתם אינו אלא זרע יעקב בלבד, והוא מה שאמר לו ה' "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך" ולא נתקין לו אלא בורע יעקב, ולפיכך מותר לו ליהנות ואפילו בעשו וישמעאל ע"כ. אמנם מאידך ינאס עיניו בריש"י ובמדרש אהרן (במדבר כ, יד) עי"פ שם שנא' "וישאל משה מלאכים מקדש אל מלך אדום כה אמר אחיך ישראל אתה ידעת את כל התהלה אשר מצאתני" שכתבו מה ראה להזכיר כאן אחוה? אלא אמר לו אחים אחנו בני אברהם שנאמר לו (בראשית טו, יג) "כי יהיה זרעך" ועל שנינו היה אותו החוב לפורע – ואנו שפריענו החוב לנו אחיו. ועי' במצודת דוד (יהושע כד, ד) ודוק. וראה גם בספר ישעיהו הנרמז ה' (פר' תולדות) עי"פ יא"א יעקב ועשו מש"כ בשם הגר"י ועפ"י רש"י (בראשית לג, ח) שעשו נקרא בנה של רבקה ואח של יעקב ע"ש.

²⁰ וראה גם במני"א (תקנא, ז) שמבואר מדבריו שעשו נקרא זרעו של יצחק ולא של אברהם.

כפופה לשרה כמו שהם היו כפופות לרחל ולא – זה רק סיבה מדוע לא זכתה שישמעאל יחשב בנה של שרה, אבל עדיין צריך להבין מדוע לא הצליחה מצד עצמה להוציא זרע כשר מאברהם אביו.

ד [אברהם אביו אמר לקב"ה (בראשית טו, ג) "הן לי לא נתת זרע", ואמרו חז"ל (ב"ר מד, י; נדרים לב, א) שאמר לו הקב"ה צא מאצטגנינות שלך שראית במזלות שאינך עתיד להעמיד בן, אברם אין לו בן אבל אברהם יש לו בן. וכן שרי לא תלד אבל שרה תלד, אני קורא לך שם אחר וישתנה המזל.

והקשו האוה"ח (שם יז, ה) ומהרש"א (נדרים לב, א) שהרי מצינו שאברהם הוליד את ישמעאל עוד קודם שהשתנה שמו לאברהם.

ועוד העירו מדוע הוסיף לו הקב"ה "שרי לא תלד אבל שרה תלד" – הרי רק אברהם טען לקב"ה ודי היה להשיב לו על עצמו, ולמה הוצרך להוסיף גם את שרה.

ה [בגמ' בברכות (יג, א) מובא שכל הקורא לאברהם 'אברם' עובר בעשה ובלאו שנא' (בראשית יז, ה) "ולא יקרא עוד את שמך אברם והיה שמך אברהם". ומקשה הגמ' אלא מעתה הקורא לשרה 'שרי' הכי נמי!! התם קודשא ב"ה אמר לאברהם (שם, טו) "ויאמר אלקים אל אברהם שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה".

ומבואר שהשם שרה לשרי הוא דין מיוחד רק על אברהם אביו, והענין טעון ביאור.

"מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו"

ב) נקדים לבאר את החילוק המהותי בין ישמעאל בן אברהם לעשו בן יצחק.

הנה באור החיים (כח, יג) ג"כ כתב את יסודו של המשך חכמה הנ"ל, והוסיף לבאר מדוע ישמעאל אינו מיוחס לאברהם אביו. וכותב שהירושה ליעקב עברה מאברהם ולא דרך יצחק, כי אז גם עשו היה יורש. אך ישמעאל אינו יורש את אברהם כי משפט עבד יש לו כמו שנא' (כא, יג) "בן האמה". וכמש"כ הספורנו שם "כי לא יירש בן האמה" – שאינו מיוחס אחריו שהולד הולך אחר הפגום.

ועי' בפרקי דרבי אליעזר (פרק ל) שאמר הקב"ה לאברהם אין אתה יודע ששרה היא זאת שראויה לאשה ממעי שמה והיא חבתך ואשת בריתך לא נקראת שרה אפוא אלא אשתך, וזאת שרה הגר אשתך אלא שפחתך ע"כ.

ומעתה החילוק ברור, כי ישמעאל הוא בן האמה וולד שפחה כמותה (כדאיתא בקידושין סו, ב), משא"כ עשו שהוא בן הגבירה.

וכך מדקדק במקראות יהושע (כד, ג-ד) שלגבי אברהם נאמר "ואתן לו את יצחק", ולגבי יצחק נאמר "ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו". וביאר הר"ד"ק שלא זכר את ישמעאל כי הוא בן האמה.²¹

וראה במשך חכמה (דברים לב, ט) שכתב לבאר את נוסח התפילה שאומרים (בתפילת שחרית קודם פסוד"ז) "אשרינו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו ומה יפה ירושתנו". וצריך להבין מהו שלשת העניינים "חלק" "גורל" ו"ירושה" שאנו מזכירים.

וביאר ש"חלק" הוא לפי ערך האיש, אך המושג של "גורל" זה שהיה יכול להיות להיפך. והנה אצל אברהם, ישמעאל היה בן השפחה (הגר) ויצחק היה בן הגבירה (שרה הנביאה), וא"כ בדין הוא שיצחק בירר הטוב וישמעאל נטל הזוהמה. אבל יעקב ועשו

שהיו שניהם בני רבקה בעיבור אחד, א"כ הטוב שנטל יעקב הוא רק בגדר "גורל". ואח"כ אצל יעקב פסקה הזוהמה ומטתו היתה שלימה (כדאיתא בשבת קנו, א; פסחים נו, א) ולכן זה כמו "ירושה" שכולם שוים בה ממילא.

וזהו "מה טוב חלקינו" – כלפי יצחק שביירר את חלק הטוב (וזה כנגד "כי חלק ה' עמו").²² "ומה נעים גורלינו" – כלפי יעקב שזכה בטוב בגדר גורל (וזה כנגד "יעקב חבל נחלתו"). "ומה יפה ירושתנו" – שכולנו שבטי ישורון בחירי א'ל חי.

"וגם את בן האמה לגוי אשימו כי זרעך הוא"

ג) אך הדברים הללו שישמעאל מוגדר "בן האמה" אינם פשוטים. שהרי בתורה נאמר (כא, יג) על ישמעאל "וגם את בן האמה לגוי אשימו כי זרעך הוא",²³ וכבר כתב הנצי"ב ('העמק דבר') לדקדק מה שאמרה שרה (בראשית כא, י) "כי לא ירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק" – דאם הכונה שישמעאל אינו נחשב זרעו של אברהם מצד היותו "בן האמה", א"כ למה הוסיפה "עם בני עם יצחק", הרי אפילו לא נולד יצחק מ"מ ישמעאל לא מתייחס אחריו.

אלא ודאי גם שרה מודה שישמעאל נחשב לבן של אברהם ורק כשהנידון "עם יצחק" אינו נחשב כבן. וביאר שהיה התנאי ביניהם שלגבי שרה הגר תיחשב כשפחה וכמש"כ (שם טז, ג) "ותתן אותה לאברם אישה לו לאשה" – דרך כלפי אברהם עצמו תהא נחשבת כאשה ולא כשפחה, אך כלפי שרה תהא נחשבת כשפחה.²⁴

נמצא דבאמת מצד אברהם עצמו גם ישמעאל מיוחס אליו – ורק מכוחה של שרה הוא נחשב כבן שפחה שלא יתייחס אליו. וזהו שאמרה "כי לא ירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק".

וראה במשך חכמה (בראשית כא, יב) שכתב לבאר ענין מופלא שמובא בגמ' בב"ב (נח, א) שר' בנאה הוה קא מציין מערתא (כדי למנוע אנשים מטומאה). כי מטא למערתא דאברהם אשכחיה לאליעזר עבד אברהם דקאי קמי בבא, אמר ליה מאי קא עביד אברהם? א"ל גאני בכנפה (בין זרועותיה) דשרה וקא מעיינא ליה ברישיה.²⁵

וביאר כי הנה אמרו (שבת קמו, א) עד שלשה דורות לא פסקה זוהמא מאבותינו – אברהם הוליד את ישמעאל יצחק הוליד את עשו כו'. אך שרה נטלה מאברהם רק את הטוב ואת הזוהמה נטלה הגר. והזוהמא שהיה באברהם זה החלק שטעה בדיעת אלוקות טרם שהכיר את בוראו, ולכן התולדה מזה מוגדר עם הדומה ל'חמור'. (וכ"כ האוה"ח (בראשית מט, ג) שמה שהצליח ישמעאל

²¹ הנה בחז"ל (ב"ר סה, טו; ילקוט' האזינו רמז תקמ"ב) מובאר שהנהגת "כי חלק ה' עמו" מיוחס ליעקב אביו כסיפא דקרא שנא' "יעקב חבל נחלתו". אך מדברי המשך חכמה מובאר שרישא דקרא "כי חלק ה' עמו" מיוחס ליעקב [ומצינו במדרש (ב"ר נו, ה) שאמרו שכל מה שהיה אברהם אביו עקד את יצחק בנו מלמטן היה הקב"ה כובש שריהם של עובדי כוכבים מלמעלה ודוק], ובמקו"א ביארו שהגם שהנהגת "כי חלק ה' עמו" היתחלה אצל אברהם אך לא נקבעה אלא אצל יעקב.

²² ביד רמה (סנהדרין נו, ב) ד"ה והדרינן) כתב לאו למימרא דהווי עיקר זרעו של אברהם לכל מילי דהא תנבי" כ"כ יצחק יקרא לך זרע, אלא חיק לגוי אשימו בזכות שיצא מחלוצין אבל לא יקרא לך זרע אלא ביצחק. ועי' בשו"ת שאנת אריה (ס' מט) מש"כ בזה, ועי' ה"טוב במלבי"ם (יהושע כד, ג) בנוגע לזה.

²³ וכ"כ המלבי"ם שם וז"ל לא ויתרה (שרה) דבר מן האישות שלה, כי לא הוציאה לחירות בזה כי עדיין היתה שפחתה קנין כספה, והיא נשארה אשת אברם לבדו. וביאר שזה כונת חז"ל שאמרו (ב"ר מה, ג) "לו לאשה" ולא לאחר, ר"ל שלא היה יכול למכרה כי נשארה קנין שרה.

²⁴ בשו"ת הריב"א (ח"א ס' ת"ח) כתב שזה המאמר בודאי יש לו סוד וצריך פירוש, כי לא יתכן להאמין שהאבות הקדושים במערת המכפלה או בבית עולמים צבורו חיים יתגלו אלו הנשים הפחיתים ההכריזים לנו ביעולם הזה מן המאכל והמשתה וכ"כ חברת הגה"מ אשר היא חרפה לנו, ביחוד יותר מכל מושגי חוש המשוש אשר עליו התייחסה חרפת האדם. ועל כן נראה לו שאותו המאמר כלו משל כ" ע"ש.

²⁵ אמנם הרלב"ג ב"ס אר"ה באופ"א.

לצאת מאברהם כי הוא חלקי הרע שזרע בו תרח שהיה עובד ע"ז, וכשיצתה נפש אברהם יצאה דבוקה מבחינת הרע אלא שגבר עליו חסד אברהם וכפה בחינת הרע עד שהפרידה ומסרה בישמעאל).

ושרה ביררה ממנו את הצדק והטוב לבד ולכן ילדה את יצחק. וזה מה שהמליצו חז"ל דאברהם גני בכנפיה דשרה וקא מעייני ליה בראשו – היינו שכל מהותה של שרה הוא לברור את הטוב מראשו והיינו את הדעות הצודקות והקדושות אשר העלה בעצם עיונו אחרי הכרתו את בוראו בשלמותו.

ולכן שרה ביקשה בנחרצות לגרש את הגר וישמעאל אחרי שראתה את ישמעאל מצחק (בראשית כא, ט) ואמרו חז"ל דהיינו ג' עבירות חמורות. אמנם התורה מעידה שאברהם אבינו מצידו 'יירע הדבר מאוד בעיני אברהם על אודות בנו' (שם, יא) ופרש"י על שאמרה לו לשלחו "וע"ז אמר לו הקב"ה (שם, יב) "כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה" – כי היא בוררת רק הטוב. "כי ביצחק יקרא לך זרע" ופי' הספורנו "כי בדין אמרה לעשות כך כי ביצחק יקרא לך זרע ולא בו".

ד) ומעתה מובן מדוע עשו נחשב בנו של יצחק לעומת ישמעאל שלא נחשב בנו של אברהם. כי באמת גם אצל אברהם מה שישמעאל לא מתייחס אל אברהם כבנו זהו רק ע"י כוחה של שרה, וזהו משי"י "כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה כי ביצחק יקרא לך זרע".¹⁰ ונמצא שמה שזכינו שיצחק מוגדר "חלק ה" לעומת ישמעאל הוא בעבור שהוא בנה של שרה – וזהו "מה טוב חלקנו". אבל מה שזכינו שעם ישראל יצא מיעקב לעומת עשו זה רק בגדר של "מה נעים גורלנו".

ולכן מה שהוליד אברהם את ישמעאל עוד קודם שנשנתה שמו לאברהם לאו מידי הוא, כי רק מה שנוולד לו עם כח הבירור של שרה נחשב זרעו לענין זה, וזהו "כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה כי ביצחק יקרא לך זרע". כי מה שאמר לו הקב"ה "אברם אינו מוליד אבל אברהם מוליד" זה מיוחס כלפי הזרע אשר ראוי להיות הממשיך, וישמעאל לא נחשב זרעו לענין זה כי אם יצחק שבה ע"י שרה (אוה"ח יז, ה) ומהרש"א נדרים לב, א ד"ה ויוצא).

¹⁰ ענין גירושו של ישמעאל כתב הרמב"ם (פ"ח אבות ה, ג; ויכ"ש שאר מפרשים (שם) שהוא אחד ממשפחה נסיונות שנתנסה בהם אברהם אבינו. ז"ל התשיעי - הרקתת בנו ישמעאל, והוא אמרו לו ויתעלה (בראשית כא, יב) "אל ירע בעיניך על הנער ועל אמתך", וכבר העיד הכתוב כמה קשה היה הדבר עליו (שם, יא) "יירע הדבר מאד בעיני אברהם", אבל הוא קיים ציוויו ויתעלה ויגרש.
¹¹ ויתירה מזה אצל יצחק שלא היה לו את כח הבירור של שרה הצליח עשו להיות בעיבור אחד יחד עם יעקב (לעומת ישמעאל שהגיע מהגר), אך למעשה היסוד שיה שכל שאין כח של בירור יכול בחלל להתחוות גם שישמעאל ועשו. והנה המסך חכמה כתב שישמעאל יצא ממברך דרך הוזהמה שלו (אנתו הזמן ששני לו אל הכיר אברהם את בוראו ואילו שרה כאמור עשתה בירור ונטלה רק את הטוב), אמנם אצל יצחק שני רואים דהנה שיה לו בו הוזהמה כוח הצליח עשו לצאת ממנו, וע"י היטב באוה"ח (בראשית ט, א) ובאלשיך (שמות פ"א) בזה. ובמק"א ביראו בשם הגר"א שיש חילוק מהותי בין ישמעאל לעשו, שישמעאל מוגדר 'אבות הטומאה' והוא חוץ לישוב לגמרי (מוגדר י"ט) כיון שבא מהגר, לעומת עשו שמוגדר 'אבות נויק' (מוגדר 'מדבר') כי הוא נמצא בתוך המחנה והחמין, כמבואר בגמ' בקידושין (יח, א) שעשו מוגדר 'ישראל מומר' וביאר רבי צדוק הכהן (דברי סופרים' אות לח) עמדת שבא מיתצק רבקה, וריכ"ה האלשיך (והושע כד, ד) שחמתו כן נחשב עשו לאיהו בחינה לבנו של יצחק. והיינו שישמעאל שייחס לוהמה לפיכך מוגדר 'אבות הטומאה' מוכרע לגמרי לעומת עשו שלא יצא מהוזהמה רק החמין לפיכך הוא מוגדר רק למיץ. (וראה באלשיך (שמות פ"א) שהביא מה שאמרו בבבסיקא (ילקוט תולדות רמז קי) כי כשהיה עשו בטנון אמו ששה כל דם נדוהה. וע"ע מדרש שכל טוב בע"פ (בראשית כה, כה) שגא' ויצא הארון דאב"ן שיה עיקר יצירתו מטיפת אדם של אמו ולפיכך היה אדם. וע"ע באוה"ח (יב, ג) שעשו הוא זוהמת הקדושה אחר צירוף באש הגבורה שבחינת יצחק אבינו, ושלקן רבקה לא היתה קשורה אליו באהבה כדרך אב ואם (וראה בס' שיעורי הגרמ"ד פ"ר תולדות מטיב לבאר כמה שגא' "אם יעקב ועשו" וע"ע בשלי"ה תולדות תורה אור אות לה) שכתב ז"ל הסוד בזה, שרבקה היתה הכור שבה נדבק יעקב ונרפך יעקב, ועשו שיה עמו שאב כל הוזהמה וכל הסוג שיה דבק נפשו בלב הארמי הכל לא לעשו זה רמזא וזה רמזא. ואז נשאר יעקב כסף נקי מוקק שופריה מוספריה דאדם הראשון, ועשו מצד זוהמה שהייתה (הנחש).

ולכן הוסיף לו הקב"ה "שרי אינה מולידה אבל שרה מולידה", כי זהו הענין שאנו אומרים שהזרע הראוי להיות הממשיך הוא רק מי שבא מכת "אברהם ושרה", אבל אברהם מצד עצמו באמת הוליד גם בלא שינוי השם, ובכדי שיהיה זרע הראוי להיות הממשיך היה צריך שינוי השם לאברם ולשרי (אוה"ח שם).

וזהו הענין שמבואר בגמ' בברכות שמה שאמר הקב"ה לאברהם "שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה" הוא דין מיוחד רק לאברהם אבינו. וביאר המהרש"א שם – דמכיון שאברהם חשב שההבטחה שהבטיח לו הקב"ה יתקיים בישמעאל כמש"כ (בראשית יז, יח) "לו ישמעאל יחיה לפניך", על כן בא לו הציווי הזה שיעקר דבר זה מפיו ושלא יקרא לה שרי אלא שרה שממנה יבוא לך השררה והחשיבות לכל העולם כשתלד לך את יצחק.

נמצא שכלפינו רק אברהם אבינו נשתנה להיות נקרא "אברהם" אב המון גויים והיחס שלנו הוא אליו (ולא אל שרה), אך למעשה אברהם אבינו לבדו אינו מגיע לדרגה זו והוא מוכרח את שרה בשביל זה.

ועפ"ז מובנים דבריו של המשך חכמה מה שלא מייחסת התורה את זכות העקידה ליצחק – כי אז היה גם לעשו איזה שייכות לזה מאחר שיש לו איזה יחוס ליצחק. אבל כשאנו דנים כלפי הכח של אברהם ליטול ממנו רק את הטוב (בצירוף כוחה של שרה) – בזה אין לישמעאל ועשו שום שייכות.

תגובות: 5322906@gmail.com

באר התורה / הרב יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב

משה' ושאי"ס, ירושלים

"והוא ישב פתח האהל פתח היום"

נַיְרָא אֱלֹו ה' בְּאֵלַי מְמַרָּא וְהוּא יֵשֵׁב פֶּתַח הָאֵהָל פְּתַח הַיּוֹם (יח, א)

בפ"י רש"י (שם) ישב - ישב כתיב, בקש לעמוד, אמר לו הקדוש ברוך הוא שב ואני אעמוד, ואתה סימן לבניך, שעתיד אני להתיצב בעדת הדיינין והן יושבין, שנאמר "אלקים נצב בעדת א-ל" (תהלים פב א), עכ"ל.

-א-

בהדר זקנים (שם) ישב פתח האהל. חסר וא"ו והוי כמו ישב שרצה לקום א"ל הקדוש ברוך הוא שב וסימן הוא לבניך כדפי' הקונטרס. **פ"י שכיון שראה שכינה היה רוצה לעמוד א"ל שב כדפי' הקונטרס וזהו ישב כתיב כלומר בציווי**, עכ"ל.

ובר"א מורחזי (שם) ישב כתיב בקש לעמוד אמר לו הקדוש ברוך הוא שב כו'. בבראשית רבה (מח ז) שאילו היה בוי"ו, שהוא פועל בינוני, היה מתפרש היה יושב, כמו "ופרעה חולם" (מקץ מא א), ואז היה פירושו שכאשר נראה לו ה' היה יושב, אבל כשראהו קם. **אבל השתא דכתיב בלא וי"ו, שהוא פועל עבר, משמע שכאשר נראה אליו ה' ישב, במקום שהיה לו לעמוד אם היה יושב. לפיכך דרשו שאמר לו הקדוש ברוך הוא שב, ולפיכך ישב**, עכ"ל.

-ב-

בגור אריה (שם) בד"ה ואתה סימן לבניך וכו'. ומה שהודיע לו זה עתה דווקא, מפני כי מצות המילה גורם שהשכינה עם ישראל, מפני שהיא הברית והחבור בין ישראל לאביהם שבשמים, וכו' עכ"ל.

בספר אפריון (שם) בד"ה והוא ישב פתח האהל: פ"י רש"י ישב כתיב (חסר ואו), בקש לעמוד אמר לו הקדוש ברוך הוא שב ואני אעמוד, ואתה סימן לבניך שעתיד אני להתיצב בעדת הדיינים והם יושבין. **ומקשים אמאי הראה לו הקדוש ברוך הוא דבר זה עתה דוקא**. ונראה לפע"ד, כי הנה בעל העקדה (שער יח) כתב, כי המילה אחת מתועלותיה לאהבה והתקשרות אשר תהיה בין בני הברית, אשר יהיה להם אות ורושם נפלא להתקשר בקשר אהבה ולתווך השלום ביניהם. [נע"י מה שאכתוב בזה אי"ה בפ' בלק בפסוק מי מנה (כג ט) ד"ה ונראה]. **והנה הדיינים זאת היא פעולתן ג"כ לתווך השלום בין בעלי הדינים ולהציל את העשוק, וזהו שאמר לו הקדוש ברוך הוא לאברהם אבינו אתה סימן לבניך, עתה שקיימת מצות מילה, שזוהו יגרום שלום ואהבה בין בניך, והשלום תביב עלי מאוד עד שאתה תשב ואני אעמוד, וכן גם בעדת הדיינים שיתאמצו לעשות שלום עתיד אני להתיצב והם יושבים**, עכ"ל.

-ג-

בחת"ס (שם) בד"ה "והוא יושב פתח האהל כחוס היום" (יירא יח א), רמז החשנה הגדולה כצאת השמש בגבורתו היא לבני' זידי' רק כיושב פתח האהל כמתחיל לכנס לשער אהבת ה' כאלו לא הגיע עדיין [תצ"ק], עכ"ל.

בספר אוהב ישראל (שם) בשם הרב ר' משה מפשעוורסק "יירא אליו ה' באלני ממרא" (יירא יח א). פירושו שכל כך היה אברהם אבינו ע"ה שפל בעיני עצמו, עד שחשב בלבו שהוא אינו ראוי להשראת השכינה, רק ממרא הוא הצדיק העובד השי"ת, ואצלו הוא השראת שכינתו יתברך. אבל הוא עדיין לא הגיע למדריגה זו, וזהו "יירא אליו", ר"ל שכך היה נראה לו בלבו ומחשבתו תמיד, "ה' באלוני ממרא", שה' הוא באלני ממרא, היינו שהשראת שכינתו יתברך אינו רק אצל ממרא, מפני שהוא צדיק ועובד השי"י באמת, אבל הוא עדיין מבחוץ שלא נכנס להקדושה. וזהו "והוא יושב פתח האהל", שחושב במחשבתו שהוא עדיין בפתח אהל של הקדושה. וכו', ודברי פי חכם חן, עכ"ל.³

ובשפת אמת (תרל"ח, בד"ה והוא יושב פתח): כבר דברנו בזה,¹⁰ בשבח שנאמר לאברהם אבינו ע"ה, אחר שזכה לכל המדריגה הגדולה "הוא ישב בפתח" וכו', זה שנאמר "והוא ישב פתח האהל כחוס היום", פ"י אחר כל התלהבות הגדול שהיה לו במראה הזאת, אעפ"כ "ישב בפתח", עכ"ל.

ולהמתבאר בחת"ס באוהב ישראל ובשפת אמת, מתיישב ג"כ מה שנתקשה בפ"י רש"י אמאי כתיב "ישב" חסר וא"ו, והוא משום דשיבתו היתה כשיבת עראי משום שחושב במחשבתו שעדיין הוא בפתח האהל של הקדושה.

ובדברי דוד (שם) ישב כתיב כו'. פירושו שהישיבה היתה חסירה ממנהג היושבים שכל היושבים

³ **באר חיים** (שם) בד"ה יירא אליו ה', יש לעצת למה שינה הכתוב להקדים הוראה קודם הנראה שהתחיל לדבר בו, שיהיה לו לומר יירא ה' אליו, וכמו כן מציינו שדבר בכל המקומות הקדומות "יירא ה' אל אברם וגו' לורע" וגו' לך לך יב ז, "יירא ה' אל וגו' אני אל שד" (שם יז א) וכו' עכ"ל.

¹⁰ **ולחמתבאר באוהב ישראל** דכאן באה התורה לללות מה שחשב אברהם אבינו שהוא לא היה ראוי להשראת השכינה רק ממרא, ולכן כתבה התורה לשון זה שמתשמע ממנו גם מחשבתו של אברהם אבינו.

¹⁰ **שפת אמת** (יירא תרל"ח) והוא יושב פתח האהל שצריך האדם לידע אף כי יש להקביה נחת רוח ממעשה בידו וכל העולמות תלויין בהתעוררות מעשיו מהותיותים שיע"ו מתגלה השגחתו ית' ע"ז הוא בפתח והיינו שהשי"ת עשה כן להיות נתלה דברים עליונים במעשה המצוה שיע"ו המעשה גשמי נפתח המשכה במה שלמעלה ומשם יתר ע"ד אליו ית' ממש. **אבל לטעם רק פתח כחוה של מחט**. אף שהוא כחוס היום והוא בח"י אברהם אהבה שהוא ביטול באחזיות גמור עכ"ז זכר כי הוא רק ביד"ח בפתח האהל, עכ"ל.

ברצונם הם יושבים וכאן שלא ברצון היתה כי בקש לעמוד כו', עכ"ל.

ויש לפרש עדר"ז לענייננו שמכיון שעדיין לא הרגיש ראוי לשבת בתוך האהל אלא בפתחו, א"כ ישיבתו נחשבת כחסרה.

ד-

וישא עיניו ויגד וְהָנָה שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים נְצִיבִים עָלָיו וַיָּרָא וַיִּרְךְ לְקִרְיָתָם מִפֶּתַח הָאֵהָל וַיִּשְׁתַּחֲוֶה אַרְצָה" ע"כ (וירא יח ב).

בפ' רש"י (שם) בד"ה וירא, מהו וירא וירא שני פעמים, הראשון כמשמעו והשני לשון הבנה, **נסתכל שהיו נציבים במקום אחד והבין שלא היו רוצים להטריחו**, ואף על פי שידועים היו שיצא לקראתם, עמדו במקומם לכבודו ולהראותו שלא רצו להטריחו, וקדם הוא ורץ לקראתם. בבבא מציעא (פו ב) כתיב "נציבים עליו", וכתיב "וירץ לקראתם", כד חזיוה דהוה שרי ואסר פירשו הימנו, מיד וירץ לקראתם, עכ"ל.

במהרש"א בח"א (בבא מציעא פו ב) בד"ה היינו דכתיב וישא עיניו וירא גו'. בפרש"י בחומש כתיב "נציבים עליו" וכתיב "וירץ לקראתם" כד חזיוה כו'. **ועוד יש לפרש** מדכתיב וירא וירא ב' פעמים, שבתחילה ראה אותם נציבים עליו ואחר כך כשראה אותם שפירשו הימנו מיד וירץ לקראתם. **ונראה לפי דרש זה לא יתכן לפרש לקראתם כמשמעו, דהא אחריהם היה רץ שפירשו הימנו, אלא דמלת לקראתם פירושו כמו לקרוא אותם, שהיה רץ אחריהם להחזירם וק"ל**, עכ"ל.

ה-

בספר תולדות יצחק (וירא יח ב) בד"ה וירץ לקראתם, טעם לקראתם ולא אמר אחריהם, בעבור שהיו מלאכים ואין להם אחורים, שנאמר "וארבעה פנים לאחד" (יחזקאל א ו), ואברהם חשב שהם בניאים ויודעים לחפון פניהם שלא יראה שהופכים פניהם, עכ"ל.²²

בשפת אמת (ליקוטוס) בד"ה מפתח האהל, אין מובן לכאורה כי מיותר, ולית אות באורייתא דלית ביה רזין עליאין ויקרין, כדאמר ר"ש בזוהר הק' כמה פעמים.²³ ויש לפרש כי הריצה היה מפתח האהל שראה שמרצון השכינה שירוף להם וכמו נטילת רשות ולא נפרד ח"ו ממה שהיה יושב מקודם, ורק מאמצעות פתח האהל רץ לקראתם שהבין שהם אנשים גדולים כנ"ל, עכ"ל.

ובמלבי"ם (שם) ובמדרש (ב"ר פרשה מח סי' ט) אהל של אברהם אבינו מפולש היה, דייקו ממלת 'לקראתם' שרץ מפתח זה אל פתח האהל שכנגדו ושם בא לקראתם, כי אם רץ מפתח שהיה יושב שם היה צ"ל וירץ אליהם וישתחו ארצה, עכ"ל.

ולחמתבאר במלבי"ם שמפתח האהל הכוונה מהפתח שכנגדו ומשם בא לקראתם, מתיישב מה שנתקשה במהרש"א ובתולדות יצחק אמאי לא כתב וירץ אחריהם, וגם מה שכתב וירץ מפתח האהל.

העמק דבר (שם) מפתח האהל. לא כהלכות דרך ארץ שההולך להקביל פני חשוב הרי זה מתקרב

בנים, היה לי להשיאו אשה מבנות ענר אשכול וממרא, בשרו הקדוש ברוך הוא שנולדה רבקה בת זוגו, וזהו אחרי הדברים האלקי הרהורי דברים שהיו על ידי עקידה, עכ"ל.²⁴

א-

פסיקתא זוטרתא (לקח טוב, וירא כב כ) "וייהי אחר הדברים האלה ויגד לאברהם לאמר. אחר הרהורי דברים, ומה דברים היה לו, אמר אברהם בני קודש עולה כליל היאך ישא אשה מן ארץ כנען, מיד עד שהוא עומד בהר המוריה נתבשר שנולד זווגו של יצחק, עכ"ל.

ב-

ובהעמק דבר (שם) "אחרי הדברים האלה". סמך ענין לזה, דבאמת לכאורה פלא, וכי כך דרכו של אברהם אבינו שהיה מקרב את קרוביו עד שמסר נפשו על לוט בן אחיו, ולמה לא חקר בכל זה המשך משלום נחור אחיו, והלא דבר הוא, אבל הוא אשר ביארנו ריש פ' לך, שבדבר ה' לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך, נכלל שהוא מוזהר להסיח דעת מבית אביו, ואסור היה לו לזכור מהם. אבל עתה כאשר נתעלה במעלה עליונה שאפשר להיות דבוק בה' ושוב לא היה חשש שמא ישוב למשפחתו, הותר לו לזכור מהם ולחקור עליהם, אז הוגד לו, עכ"ל.

ג-

בשיר מעון²⁵ (עניני ראש השנה) בד"ה ילדה מלכה וכו', ויש לדקדק העקידה שפיר קורין בראש השנה, כדי שיזכור לנו זכות אבות [פ"י אברהם ויצחק] אבל פרשה זאת, מה שייכות יש לה לקריאת ראש השנה. ויש לומר כי זה שייך ג"כ לנסיין העקידה, כיון שלא שמע אברהם עד עתה אם ילדה מלכה לנחור, הנה הרן נשרף בכבשן האש (בפ' רש"י לעיל נח יא כח) ולו שתי בנות שרה ומלכה, ואם גם מלכה לא ילדה בנים לנחור אחיו, אזי בעקידת יצחק לעולה היתה כלה כל זרע משפחת אביו וכו', והיה נסיונו גדול ושייך זה להעקידה, עכ"ל.

ד-

גם י"ל והוא על פי מש"כ רש"י (שם), בשובו מהר המוריה, היה אברהם מהרהר ואומר אילו היה בני שחוט כבר היה הולך בלי בנים וכו', וזהו 'אחרי הדברים האלה' הרהורי דברים שהיו ע"י העקידה, עכ"ל.

וברמתיים צופים בתנא דבי אליהו זוטא (פי"ד אות ה) בשם האדמו"ר מקאצק, "אחרי הדברים האלה" וכו' (וירא כב כ) פ' רש"י וכו', הענין שאברהם אבינו היה אחר העקידה, במדריגה שהצטער מאוד ונשפל רוחו, לאשר לא זכה לגמור את צויו ה' בשלימות הגמור, והרהר בלבו לאמר כי הוא עצמו חייב בדבר, שלא נגמר ונעשה החפץ ורצון הבורא, להקריב את יצחק בנו ע"ג המזבח, כי הקב"ה הבטיחו "כי ביצחק יקרא לך זרע" (וירא כא יב), וממילא כאשר לא היה עדיין ליצחק זרע, לא היה במציאות כלל שיהיה נקרב עולה וכו'. בשרו הקב"ה שאל יצטער בזה כלל, באשר לא היה שום מציאות שיהיה ליצחק זרע עד עכשיו וכו', ומתחילה כשצויתך לא אמרתי שחטוהו אלא העלהו, ובדאי

והולך בנחת וכשהוא סמוך להחשוב הרי זה רץ אליו, כמו דכתיב וירץ לקראתו ויחבק לו (לקמן כט), אבל אברהם אבינו עשה כהלכות מצוה, שמצוה לרוץ מהחל ועד כלה, כך רץ אברהם מפתח האהל עד שהגיע להם, עכ"ל.

ומכיון שנהג אברהם כהלכות מצוה שמצוה לרוץ מהחל ועד כלה, מתיישב שפיר מה שהוצרך לחזור ולומר מפתח האהל.

גם יש לפרש לפי מה שנתבאר מה שכתב אצל אברהם "והוא ישב פתח האהל" שחושב במחשבתו שהוא עדיין בפתח אהל של הקדושה, וה' באלוני ממרא, היינו שהשראת שכינתו יתברך אינה רק אצל ממרא, וכמו שכתב באוהב ישראל. זה גופא היה סיבה שיוכל להניח השכינה ולקבל את פני האורחים, ולכן הוצרך לכתוב שריצתו היתה מפתח האהל.

ז-

"וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֹמָה בְּעֶרְבַּ וְלוֹט יָשֵׁב בְּשַׁעַר סְדֹם וַיֵּרָא לוֹט וַיִּקַּם לְקִרְיָתָם וַיִּשְׁתַּחֲוֶה אַרְצָה" ע"כ (וירא יט א).

ובפ' רש"י (שם) מבית אברהם למד לחזר על האורחים, עכ"ל.

בהעמק דבר (שם) בערב, לפי דברינו לעיל דאברהם אבינו ליוה אותם ג' פרסאות, א"כ הלכו עם אברהם מהלך אדם, מש"ה הגיעו לסדום בערב, עכ"ל.

ובהרחב דבר (שם) אכן יש להבין למאי פירש הכתוב שהיה כן וכו', עכ"ל.

ברבינו בחיי (שם) "וירא לוט ויקם לקראתם", אברהם ראה אותם מרחוק, כי בבקר היה כחם היום, ולפיכך אמר "וירץ לקראתם" (וירא יח ב). אבל לוט לא ראה אותם עד שהיו קרובים אליו כי בערב באו, שנאמר "סדומה בערב", ולפיכך אמר "ויקם", עכ"ל.

והוא על פי מה שכתב בפ' רש"י (שם) דמבית אברהם למד לחזר על האורחים, וא"כ קשה למה לוט לא רץ כמו אברהם, ולזה בא ליישב דאצל לוט לא היה שייך ענין הריצה מכיוון שבערב באו ולא ראה אותם עד שהיו קרובים אליו.

גם מתיישב לפי"ז מה שהקשה שם בהרחב דבר למה הוצרך הכתוב לפרש שבאו בערב, והוא כדי ליישב למה לא קבל לוט את האורחים כדרך שקבלם אברהם - ע"י וירץ לקראתם.

ז-

ובעיקר קושיית רבינו בחיי, יש ליישב עפ"י מה שפירש רש"י (שם) שהיו נציבים במקום אחד והבין שלא היו רוצים להטריחו, ואף על פי שידועים היו שיצא לקראתם, עמדו במקומם לכבודו ולהראותו שלא רצו להטריחו, וקדם הוא ורץ לקראתם, עכ"ל. ולכן היה אברהם צריך לרוץ לקראתם.²⁶

"ויגד לאברהם לאמר הנה ילדה מלכה"

"וייהי אחרי הדברים האלה ויגד לאברהם לאמר הנה ילדה מלכה גם הוא בנים לנחור אחיך" ע"כ (וירא כב כ).

בפ' רש"י (שם) בד"ה אחרי הדברים האלה ויגד וגו' - בשובו מהר המוריה היה אברהם מהרהר ואומר אילו היה בני שחוט כבר היה הולך בלא

²² ולפי מה שנתבאר בדברי המלבי"ם יש לנו עוד יישוב מה שכתב אצל אברהם "וירץ לקראתם", והוא משום שרצה לבוא לקראתם מהפתח השני וכדי לבוא לקראתם היה צריך לרוץ.

²³ בראשית רבה (וירא פרשה נז סי' ג) ויהי אחרי הדברים האלה אחר הרהורי דברים שהיו שם מי מהרהר אברהם הרהר אמר אילו מת בהר המוריה לא היה מת בלא בנים עכשיו מה אעשה אשיאנו מבנות ענר אשכול וממרא שהן צדקניות וכי מה איכפת לי מיוחסים איל הקדוש ברוך הוא אין אתה צריך כבר נולד זוגו של יצחק הנה ילדה מלכה גם היא וכו' עכ"ל.
²⁴ נדפס בחי' חתי"ס סוף חומש דברים.

²⁵ במשן חכמה (וירא יח כב) בד"ה ויפנו משם האנשים. במדרש (בראשית רבה מט יב) דהא אמרת אין עורף למלאכים. פירוש דדריש לשון "ויפן" הוא שחזר לאחוריו והפנים כנגד המקום אשר אליו יוצא, וזה "ויפן ויצא" (בא י ו). ואיתא ביומא (נג א) שמהילכ ועורה, וכן תלמיד הנפטר מרבו לא היו חוזרים פניהם והולכים, כד מצינו והולכין דרך אחוריים. ואם כן כאן שיהי הקדוש ברוך הוא אצל אברהם, ואברהם הלך לשלחו, חלא לא חוזרין פניהם, רק והלכו לאחוריים, ואיך שייך "ויפן". לכן אמר שהמלאכים אין להם עורף וסביבותם פנים, לכן כתוב "ויפנו ששמו פניהם לטאת, ונכון, עכ"ל.
²⁶ והוא על דרך שנתבאר בספר תולדות יצחק פ"י דלכן שייך כאן לכתוב לקראתם. שמוט (יב א) ואתחן (יטה א).

נעשה מאמרו על ידך, בלי שום הפסד וגרעון כלל, עכ"ל.
ה-

בספר פה קדוש (שם) בד"ה ויהי אחרי הדברים האלה ויוגד לאברהם לאמר הנה ילדה מלכה גם היא בניס לנחור אחיך. פי' רש"י ז"ל אברהם היה מהרהר אם היה בני שחוט כבר הייתי בלא בניס. **ולכאורה קשה** למה הרהר על דבר שאין כיון שעבר אין, אלא הרהרו של אברהם היה כך כמו שאמרנו שאברהם רצה מאד להקריב שני בניו לה'. וע"כ היה מצער שלא נתן אשה ליצחק מכבר ואז כבר ילדו לו בניס והניחו השי"ת לשחוט אותם, כי לא היה שואל עוד את הקב"ה במה יתקיים כה יהיה זרעך. **כי אברהם חשב בלבו אשר בעבור זאת לא הניחו הקב"ה לשחוט את בנו. ולכן יוגד וגו' הנה ילדה מלכה בניס וגו'.** פי' שניחם את עצמו שלא היתה המניעה ממנו כי עדיין לא נולדה בת זוגו, עכ"ל.

ז-

ולפי דבריהם ענין הבשורה על לידת רבקה, היא מיישך שייכא להעקידה, דהוא גילוי על ציוויו של הקב"ה, דמה שאמר הקב"ה לאברהם "קח את בנדך וכו', לא היה כוונתו שחטאו אלא העלחו, וכמו שפרש"י (שם יב) "אסיקתיה אחתיה", ודו"ק.

גם חזינן מכאן את רום מדרגתו של אברהם אבינו שנצטער מאד ונשפל רוחו על שלא זכה לגמור את צויו ה' בשלימות הגמור, והרהר בלבו לאמר כי הוא עצמו חייב בדבר.

וכיון שהוא גילוי על ציווי העקידה וגם על מדרגתו של אברהם, שפיר שייכא פרשה זו להעקידה ולקרותה בראש השנה, ולהזכיר זכות עקידת יצחק, וכמש"כ במ"ב (סי' תר"ס ס"ק א).

גם לפי מש"כ בפסיקתא אמר אברהם בני קודש עולה כליל היאך ישא אשה מן ארץ כנען, **ולפי מש"כ בהעמק דבר** אבל עתה כאשר נתעלה במעלה עליונה שאפשר להיות דבוק בה' ושוב לא היה חשש שמה ישוב למשפחתו, הותר לו לזכור מהם ולחקור עליהם. שייכא פרשה זו לענין העקידה ולקרותה ברה"ה.

ז-

באלשיך (שם) ובזה נבא אל ענין אומרו לאמר, כי הלא לא יתיישב כי למי יתעתד לאמר אברהם הענין. אך הוא לתת טעם מה יתן ומה יוסיף לאברהם מה שהוגד לו כי ילדה מלכה בניס את עוץ ואת בוז כו'. על כן אמר מה שהוגד לאברהם אינו בשביל עוץ ובוז כו' מצד עצמו, כי אם למה שנמשך מאלה מה שבתואל ילד את רבקה, שיהיה ככובר בכבד עד מצוא המרגליות ואז זורק את החול ונוטלה. והוא כי היה בשורתו שהיא בת זוגו של יצחק וזהו אומרו 'לאמר', כלומר מה שיוגד הוא כדי לאמר הנמשך, שהוא ובתואל ילד את רבקה, עכ"ל.

ולפי המתבאר ברמתיים צופים ובפה קדוש שמה שלא נתקיים רצונו להקריב את יצחק ע"ג המזבח, אינו בסביבתו שהרי רק עתה נולדה בת זוגו, **וי"ל עדר"ז פי' תיבת לאמר שהוגד לו בזה כי מה שלא נשחט יצחק לא היה בסביבתו שלא השיאו אשה שהרי רק עתה נולדה בת זוגו.**

ח-

בדרשות חת"ס (ח"ג עמוד לא) בד"ה "ויהי אחרי הדברים האלה" (וירא כב כ) אחז"ל (רבה פרשה זו סי' ג, ורש"י שם) בשובו מהר המוריה היה אברהם מהרהר ואומר אלו היה בני שחוט כבר היה הולך

בלא בניס, היה לי להשיאו אשה מבנות ענר וכו'. בשרו הקב"ה שנולדה רבקה בת זוגו, וזהו אחרי הדברים האלה הרהורי דברים שהיו ע"י עקידה. ויש לעיין הלא בתחילה לא הרהר אחר מדותיו ומי"ט הרהר אח"כ וכו', עכ"ל.

ולפי המתבאר מיושב שפיר דהיה סבור כי אילו היה משיאו אשה מקודם והיו לו כבר בניס היה זוכה לקיים מצוות והעלחו לעולה בשלימות.

ט-

"ויפילגשו ושמיה ראומה ותלד גם הוא את טבח ואת גחם ואת תחש ואת מעכה" ע"כ (וירא כב כד)

בספר אוהב ישראל (שם) כתב, מצאתי בקובץ ישן: תחש מעכה. "תחש" ר"ת "תקעו חדש שופר", "מעכה" ר"ת מלך על כל העולם". ולרמוז זה קורין פרשה זו ברה"ה יום ב', והמשכיל יבין את כל זאת, עכ"ל.

*

הפטרות פרשת וירא

"ותעמד בפתח"

"ויאמר אל גחזי נערו קרא לשונמית הזאת ויקרא לה ותעמד לפניו, ויאמר לו אומר נא אליה וכו' מה לעשות לך וכו' ותאמר בתוך עמי אנכי נשבת" ע"כ (מלכים ב' ד יב"ג)

"ויאמר קרא לה ויקרא לה ותעמד בפתח, ויאמר למועד הזה פעת חיה את חבכת בן' וגו', ע"כ (שם טו-טז).

א-

הנה בראשונה כתוב "ויאמר לו אמר נא אליה" שדבר אליה ע"י שליח והוא גיחזי, **ובשניה** כתוב "ויאמר למועד הזה כעת חיה את חבכת בן", והיינו שהוא דיבר אליה בלא שליח.

וצריך ביאור מה שנשתנה בפעם השניה מבראשונה, שבשניה דבר אליה.¹²

ב-

בפנים יפות (וישב טל י בד"ה ויהי), לימד לנו הכתוב להתרחק מן העריות כפי ענין הקירוב מהם, כי בתחלה שנתקרבה **ועמדה לפניו**, לא רצה לדבר עמה, ואחר שהבינה בדבר ונתרחקה הימנו **ועמדה בפתח**, דבר בעצמו אליה (ועיין בחידושי קדושין כתבנו טעם אחר בזה)¹³ וכו', עכ"ל.¹⁴

ג-

גם יש לבאר בהקדם מש"כ **במשך חכמה** (הפטרות וירא, בד"ה הענין מבואר), דאלישע היה סבור דיחיה מת בשביל זכות הספקתו, וזה שנאמר (שם כט) **"ושמת משענתי על פני הנער"** - זכות הששונמית היתה **משענת** להנביא במעון ומזונות. אבל אינו כן, רק עיקר תחיית המת היתה **"באמונתה התמימה בהנביא"** וכו'. ולכן לא נאמר

¹² ברלב"ג (שם יג) כתב, **תנה לא רצה אלישע לדבר עם האשה אם לא כשהביאו לוח הכתוב**, ואילו הדברים הספיק שיאמר לה גחזי, ולזה לא קרא לה גחזי שתעמד בפתח כי לא היה רצון אלישע לדבר עמה, אבל עמדה בחוץ לפני גחזי, והיה גחזי בחוץ קרוב אלישע או היה סמוך לפתח העלייה. (שם טו) "ויקרא לה ותעמד בפתח", והנה זה המאמר מפני שהוא נבואה רצה אלישע בעצמו לאמרו לה, עכ"ל. **ועי' מש"כ בזה בפ' תרד"ל** (פרקי דרבי אליעזר, פרק לג אות לג).

¹³ **הוא בספר המקנה** (קידושין פ ב ד"ה ורבנן). **משמע דבתחילה עמדה לפניו** משום שהיה גחזי שם כדכתיב "ויאמר לו אמר נא אליה", **אבל בפעם שנית** אמר הוא עצמו אליה "את חובקת בן" שלא היה גחזי שם, לכך עמדה בפתח משום איסור יחוד, עכ"ל.

¹⁴ **ועיני' מנב במצודת דוד** (מלכים ב' ד טו) ז"ל: "בפתח" בראותה שאיננו מדבר עמה פה אל פה הוסיפה להתרחק ועמדה בפתח. (שם טו) "את חובקת בן" וגו', ואף כי בתחלה לא דבר עמה פה אל פה, אבל אחר שראה צניעותה שעמדה בפתח, חזר לדבר עמה.

"וישמע ה' בקול אלישע", כמו שכתוב באליהו "וישמע ה' בקול אליהו" (מלכים א' יז כב), עכ"ל.¹⁵

ד-

בספר אוהב ישראל (שם) **בשם הרב ר' משה מפשעווריסק** "וירא אליו ה' באלני ממרא" (וירא יח א). פירוש שכל כך היה אברהם אבינו ע"ה שפל בעיני עצמו, עד שחשב בלבו שהוא אינו ראוי להשראת השכינה, רק ממרא הוא הצדיק העובד השי"ת, ואצלו הוא השראת שכינתו יתברך. אבל הוא עדיין לא הגיע למדרגה זו, וזהו "וירא אליו", ר"ל שכך היה נראה לו בלבו ומחשבתו תמיד, "ה' באלוני ממרא", שה' הוא באלני ממרא, היינו שהשראת שכינתו יתברך אינו רק אצל ממרא, מפני שהוא צדיק ועובד השי"ת באמת, **אבל הוא עדיין מבחוץ שלא נכנס להקדושה. וזהו "והוא יושב פתח האהל", שחושב במחשבתו שהוא עדיין בפתח אהל של הקדושה. וכו', ודברי פי חכם חן, עכ"ל.**

ה-

ולמתבאר באוהב ישראל במש"כ "והוא ישב פתח האהל"- דהכוונה **שחושב במחשבתו שהוא עדיין בפתח אהל**, ולהמתבאר במשך חכמה- דעיקר תחיית המת היתה "באמונתה התמימה בהנביא".

יש לפרש גם בענינו על דרך זה, דבראשונה **"שעמדה לפניו"**, ולא היה מצידה הכנעה [ניתן משום כל מה שעשתה עבורו], א"כ לא היה שייך לפעול עבורה, והוא עד"ר שכתוב במשך חכמה, דעיקר תחיית המתים היה באמונתה התמימה בהנביא, ולכן דבר אליה ע"י גיחזי, לשאול מה לעשות לה. אבל בשניה **"שעמדה בפתח"** [פי' אף לאחר כל מה שעשתה עבורו] הרגישה עצמה **"שעדיין היא בפתח"**, וכמש"כ באוהב ישראל בביאור הכתוב "והוא ישב פתח האהל", רק אז דבר אליה ויכל לפעול עבורה, וכמש"כ במשך חכמה.¹⁶

באר צבי / הרב צבי קריז, ראש כולל 'נור אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ' בב"ב, מח"ס

באר צבי

מתי הגיעו המלאכים והאם ישבו בסוכה? והשיעור פתח תפח ה' (יח, ד)

נחלקו רבותינו מתי הגיעו האורחים הללו אל אברהם אבינו, רש"י בהמשך הפרשה (יט, ג) כתב שזה היה בפסח. (ומקורו מסדר עולם, ב"ר מח, יב. וכן אנו אומרים בליל הסדר בפיט "ואמרתם זבח פסח").

אולם בגמ' ברה"ה (יא). מבואר שמה שאמרו המלאכים לשרה "למועד אשוב אליך כעת חיה" (יח, יד), היה זה בחג הסוכות, ואותה שנה היתה מעוברת, ויצחק אבינו נולד לשבעה חודשים בחג הפסח.

וכן מתבאר מדברי פרקי דרבי אליעזר (פרק כ"ט), שכתב שאברהם נימול ביום הכיפורים, א"כ היום השלישי למילתו היה ב"ג תשרי. וכתבו התוס' (רה"ה יא. ד"ה אלא), דלפי זה מה שכתוב בגמ' שהגיעו בחג, לאו דוקא בחג עצמו אלא שני ימים לפניו.

אכן הפני יהושע שם נוקט בפשטות, שהמלאכים ביקרו בביתו של אברהם אבינו ביום א' של חג הסוכות.

¹⁵ **ויחנן** שלכו העלימו ממנו, וכמש"כ שם (יד) ויאמר ומה לעשות לה ויאמר גיחזי אבל בן אין לה ואישה זקן, משום "שעמדה לפניו" פי' בלא הכנעה, ודריק.

¹⁶ בפ' האלשיך (שם) מצינו: "ויאמר לו אמר נא אליה כו' על ידי שליח", כי אינו דרך ארץ לייחד דבור עם אשה. "ויאמר קרא לה" כו', **כי אחר חסידותה זה שאמרה 'פתח עמי' כו' שחקיקנה את עצמה**, רפה אני לדבר עמה ולא על ידך כאשר בתחלה, **או חקיקנה עצמה יותר ותעמדה בפתח ולא נכנסה לפניו כבתחלה**, כי הוכלמה ליכנס לפניו פעם אחר פעם, עכ"ל.

אברהם אביכם, כי אחד קראתיו, לאמור שבו כלולות אהבה והיראה כאחד.

וזו היא אף תכליתה של סעודת ליתן, הבאה עם תחיית המתים, ויש בה תחילת טעימה משייכות השכר דלעתיד לבא, להיות מוכנים להכלל עם הצדיקים היושבים ועטרותיהם בראשיהם, כסעודת יום השבת.

יראת אברהם אחר העקידה

עתה נשוב להתבונן באשר יעדנו, כיון שאהבה גדולה מיראה, למה נאמר לאברהם כשהושלם בעקידה 'עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה'. וכבר עמד בזה השערי אורה (ש"ט), וכ"ה בשערי צדק (שלו), וכתב שיש יראה חיצונית, והיא יראת העונש, המונעת מלעבור איסורים, ויש יראה פנימית, שהיא התשווקה לקיים מצוות מצד רוממות ההשגה, ובשעת העקידה בא אברהם להדבק ביראה פנימית, שהיא עולה למעלה מן האהבה¹¹, ושרשה במדת החכמה, ולכן אז נאמר לו 'כי ירא אלקים אתה', כי העליה להשגה זו היא במדת הדין, ויש בה יראה שמה לא יצא מן הדין להיכנס לה, וסיים 'ואותה יראה ירש אברהם בעקידה'¹².

ובעומק הדברים כתב מהר"ל (ח"א שבת לא:), כי בעוד העושה מאהבה, מכיר את ערך עצמו, ודבקוהו היא השתוקקות לזולתו, הרי שהיראה היא ביטול מציאותו, ורק כשרואה את עצמו שאין בו כלום יכול לקבל ולהשיג השפעה נוספת, ולכן נצרך הנסיון, כדי לבחון אם אכן אהבתו הגיעה לידי דבקות של ביטול, והיא השגת יראה נוספת שבה ניתן להדבק בשורש החכמה, ועליה נאמר (איוב כח כח) 'הן יראת ה' היא חכמה'. והיינו שאמנם מצד עבודת האדם מעלת האהבה עדיפה על יראה, אך כאשר זכה והתעלה לדבקות בשרשם, הרי שם היא יראה בקומה אחרת, והיא יראת הרוממות, שכאשר הוא בטל לעליון הרי הוא נכלל בו [וראה עוד במסילת ישרים פכ"ד ואדיר במרום ח"ב מאמר יחוד היראה]¹³.

והנה כאשר ירש אברהם בעקידה את שלימות מעלת היראה, קרא יראה זו בלשון ראייה, 'ה' יראה אשר יאמר היום בהר' ה' יראה, לאמור, כי האהבה תלויה ביראה, וכפי הכנות ביראה כך תהיה אהבתו, כאמור (ישעיה נב ח) 'כי עין בעין יראו שוב ה' ציון', ואף שזכה למעלת יראת הרוממות, הרי היא תלויה ועומדת בכל עת, שהרי מהותה של יראה היא חשש להפסד, אלא שראשיתה הוא בחשש לעונש, ומעלתה הוא אחר שזכה להתענג על ה' ולהנות מזיו שכניתו, שאז יראתו היא להפסיד מעלתו, ונמצא שהיראה שקנה ע"י אהבה, אינה משמשת רק ככלי לאהבה, אלא היא משלימה וקובעת את האהבה¹⁴.

¹¹ והגר"א ביהל אור (בראשית) כתב שיש שלש יראות, היראה הגרושה היא שחושש מנעש בעו"ה, למעלה ממנה יראת עונש עו"ה, והיראה המעלה היא יראת הרוממות.

¹² והאר"ך בזה הרקאנטי (כאן) וכתב 'כי היראה היא על שני דרכים, יראה פנימית ויראה חיצונית, היראה חיצונית היא למטה מן האהבה, והפנימית היא למעלה מן האהבה, כיצד יראה חיצונית היא סוד כל היראה לעבור על מצות המלך פן יענש ויתפש במאמר המלך. יראה פנימית בהיות האדם משיג מעלת הבורא יתעלה ורוב התענוגים והעושר והכבוד אשר בהיכלו, בהגיע אדם לידיעת מעלה זו יפחד ויבהל ויאמר שמה איני ראוי לעמוד בהיכל המלך וכו', נמצא כי ירא מרוב אהבתו וחבתו להדבק במלך ולהיות משרתו. זו היא היראה שהיא למעלה מן האהבה ועל יראה זו נאמר כי ירא אלקים אתה'.

¹³ וכן מובא מדברי הספרי (ואתחנן) 'אין לך אהבה במקום יראה ויראה במקום אהבה אלא במידת הקב"ה בלבד', והיינו שאמנם עבודת מידות אלו סותרות זו לזו, אך כיון שבשרשם אצל הקב"ה הן אחת, הרי שקנין מדת אהבה מביאו לקומה אחרת, ובה עולה דרגה ליראת הרוממות, שאילה הוא נצרך להשלמת האהבה, וכמו שכתב הרמב"ם (יב"ח פ"ב ה"ב) 'והיא היא הדרגה לאהבתו ויראתו, בשעה שיתבונן האדם במעשיו ובראויו הנפלאים הגדולים ויראה מן חכמתו וכו' מיד הוא נרתע לאחוריו ויפחד וירוד שהוא בריה קטנה'.

¹⁴ והוא אשר אמר בירושלמי (הואב לעיל) 'עבוד מיראה עובד מאהבה', כי אף שבמקום האהבה, השגת היראה היא ברוממות, ואין צורך ליראת עונש, מכל מקום ציורי התורה הוא להוסיף בה גם צד של יראה, כי אין ירא בעוט. וכבר אמר

ועל כך אמרו (סוטה לא.) 'ירא אלקים האמור באברהם מאהבה, שנאמר אברהם אוהבי', ומבואר שגם 'ירא אלקים' שנאמר בו קשור בעיקר מדתו שהיא אהבה (רמב"ם תשובה פ"י ה"ב), ועל כך נאמר 'וילכו שניהם יחדיו' (כג ג), וביאר בשערי אורה (שער ה) שהכתוב הוא כסוד 'משפטי ה' אמת צדקו יחדיו', (תהלים יט ח), כלומר כולם מוסכמים בהסכמה אחת, והוא הדיבוק בשם יהו"ה יתברך¹⁵.

נמצא, שסדר סעודות היום מכוון מאד לסדר עליית מדרגות האבות, כי ראשיתו כנגד 'שמור', שהיא יראת העונש, באופן שהיא עומדת ככלי לקבל את המשכת חסדו של אברהם הדבוק במדת האהבה, ואילו יראת הרוממות עולה בסעודת אברהם, וכלולה ב'זכור' יחד עם האהבה.

לתגובות: h0527690963@gmail.com

בתיבות הירושלמי – הפרשה באספקלריית תלמוד הירושלמי / הרב ישראל קלוזנר - מו"ל ילקוט שמחת ירושלים עה"ת ומועדים

אין העולם יכול להיות פחות משלשים צדיקים פאבינו אברהם

בתלמוד ירושלמי מסכת עבודה זרה פרק ב' הלכה א' אמרין:

רב נחמן ב' ג' ש' ר' מ' א' (אמר) אין העולם יכול להיות פחות משלשים צדיקים פאבינו אברהם, ומה טעם (שנאמר): "אברהם היו יתה" (בראשית יח, יט) "יתה" (בגימטריא) מנין שלשים (רמו על השלושים צדיקים שיש בכל דור כאברהם). פ'עמים ש'ר'בן (של הצדיקים הללו דרים) ב'בבל ומיעונון ב'ארץ יש'ראל, פ'עמים ש'ר'בן ב'ארץ יש'ראל ומיעונון ב'בבל, סימן י'פה לעולם ב'שעה ש'ר'בן ב'ארץ.

מעיקרי האמונה שבכל דור יש צדיקים שבחינת עבודתם כאבותינו הק'

בעל ה"חלקת יהושע" מביאלא זי"ע יסד לאמר בכל יום: "אני מאמין באמונה שלימה שאין דור שאין בו כאברהם יצחק ויעקב". ובנו כ"ק האדמו"ר בעל מבשר טוב שליט"א ציין שיסוד הדבר שבכללות כנסת ישראל יש בחינות אלו, מבואר בהקדמת סה"ק דברי העם, וז"ל: "אני מאמין באמונה שלימה שאל יחסר המזג של צדיקים בכל דור ודור לעולם. ג' צדיקים יש בעולם כג' אבות הק' בכל בחינותיהם. שנים כמשה ואהרן. אחריהם בחינת עשרה ראשונים שבבה"כ העולמי שממשיכים השכינה הק' לכל המקומות הקדושים של בני ישראל בכל כדור העוה"ז. אחריהם מדרגת

אנטיגווס אש סוכו (אבות פ"א מ"ג) אל תהיו כעבדים המשמים את הרב על מנת לקבל פרס, סיים 'ויהי מורא שמים עליכם', וביאר הרמב"ם בפיה"מ שאמר להם 'שהיו עובדים מאהבה, ועם זה לא פטרם מן היראה, ועם היוחסם עובדים מאהבה, אל תנוחו היראה לגמרי', ויהי מורא שמים עליכם, כי כבר בא תורה המצוה ביראה, והוא אמרו את ה' אליהם יתרא, ואמרו החכמים עבוד מאהבה עבוד מיראה וכו', והיינו כי אף שהגיעו לדרגת עבודה מאהבה, שהיא למעלה מיראת העונש, הרי ששלימותה הוא רק כשיש בה גם צד עבודה מיראה.

¹⁵ בבית עולמים (קלח). ד"ה ומאן) כתב שאחר העקידה נאמר לאברהם 'עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה', כי אף שמדעו היא באהבה, הרי עתה נכלל חסד ונבונה יחד. וראה משי"כ בזה הרמיע מפאנו (מאמר הנפש ח"ד פ"ד, סאה קשיטה עז), שאברהם אמר ליצחק 'הני בני', לאמור, עתה אני נוהג במדתך מדת הדין, 'וילכו שניהם יחדיו' שמדת הדין כפופה למדת הדין, והיינו שהנבונות הן המציאות לפועל של החסדים, כי טוב האב על פי דין נעלה מטוב האב מחסד גרידא, ונחיה ההכרה העליונה בשורש חסד¹⁶ וסיים 'כי במבחן העקידה נשתנו מידותיהן אחרי היות שרשיהם בעליונים מיוחדים בתכלית יתלכדו ולא יתפרדו, והאבות גם בזה השלימו להם דוגמה מעלייתא'. וראה שם (קכ): ד"ה (קם) יסיראת הרוממות הוא מטרא דא"י כאמור 'אם אין חכמה אין יראה', והן הן דברי השערי אורה, שבעד אהבה בוכור ויראה שגמור שהם נדורא ונוק', הרי שלמעלה מהם הם הולכים 'יחדיו', אהבה עם יראת הרוממות בא"י, וה'יחדיו' מורה דהוה תרי ריני דלא מתפרשי. וראה בפחד יצחק (שבת ב, פסח ד) שלא יתכן מדה בעבודת האדם שאין לה שורש במדותיו, ונבחר שאף היראה היא ממוחית, ולאמורה היינו יראת הרוממות, שכל עניינה הוא צמצום כוחותיו לפי רצון העליון, אלא שיראת העונש היא כמו בת למדה זו, ודוק.

שלושים צדיקים כאברהם אבינו, בבחינת כוחם באהבת ישראל ובגמילות חסדים. ככתוב 'אברהם היו יהיה' בגימטריא שלושים, 'יהיה' תמיד בכל דור ודור, וכל זה מבואר בזוה"ק ובמדרשי חז"ל, ימצא כל אחד במקומם הרגיל בהם.... ומסיים שם: ודלא כאנשים קטני אמונה שהגם שמאמינים בגדלות הצדיקים ונפלאותם האמור בפ"ג דתענית בבלי וברוב מקומות בירושלמי ובזוה"ק ובמדרשי חז"ל, וכן אשר יסופר על כל צדיקי הדורות שמעולם, ובפרט על תלמידי הבעש"ט זצ"ל, ותלמידיו ותלמידי תלמידיו, אעפ"כ אומרים שעתה אפסו, וח"ו הדור צלול מצדיקים מפני שאין רואין ושומעין נפלאות מהם, לו חכמו ישכילו שהצדיקים המה כלי השי"ת בעולמו כידוע בחז"ל, "עכ"ל ועיי"ש.

למען "יצוה" מלשון "צוותא"

הנועם אליעזר מסקולען זי"ע מבאר את הפסוק למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו (בראשית יח, יט) שתיבת "יצוה" הוא גם מלשון צוותא ובא לרמוז על מה שאמרו ז"ל שבכל דור ודור נמצאים שלושים צדיקים כאברהם, יהי"ה בגימטריא שלושים, כי זאת היתה עבודתו ופעולתו של אברהם אבינו שפעל במעשיו שגם בניו אחריו בכל דור ודור יהיו במדרגתו ומחובריים בעבודתו.

לע"נ גיסי הרה"ג החסיד הנעלה הרב ישראל ביבדלחט"א הרב אליעזר זוג' האשה החשובה מרת חיה מרים בת יבדלחט"א הרב יצחק מתתיהו ת.צ.ב.ה.

הכי איתמר / הרב איתמר טעם, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר

בגדרי קביעות סעודה

ואקחה פת לחם וסעדו לבקם אחר תעברו וגו' (יח, ה)

ונראה לעמוד בב' נקודות בדיני קביעות סעודה:
א. חדא ההלכה שנפסקה לענין שינוי מקום (קעח ס"א), שאם יצא ממקום שאכל הפסיד ברכתו. והלכה זו צריכה ביאור רב, מה השייכות בין המקום לברכה שברך על הנאתו, הא לא בירך כי אם על האכילה או השתייה בלא שום כוונה ושימת לב למקום שקבע בו, א"כ למה לא יכול להמשיך לאכול במקום אחר אם לא הסיח דעתו מהאכילה.

וביותר יפלא שגבי ברכת סוכה ששם באמת הברכה היא על ה"מקום", אם יוצא על דעת לחזור אינו הפסק (משני' תרלט סקמ"ז), ושינוי מקום זה לא מחייב ברכה שנית אף שהיא בהדיא על המקום. אך זה דחו לי דהיא הנותנת, שכשהברכה היא בהדיא על דבר זה הדרינו לכלל שבכל הברכות ש"על דעת לחזור" אינו הפסק, אבל היכא שאין הברכה על ה"מקום" בזה לא סגי בכוונה ד"דעתו לחזור" דלא על המקום היתה הברכה. ועדיין צ"ע דאם כ"כ מעבך, למה לא תועיל בו כוונה שיחזור למקומו.

ובשלמא אי הוה אמרינן לה דוקא באוכל או שותה דברים אחרים במקום השני כדעת האוהל מועד (שער הברכות דרך ח נתיב ה), מובן יותר

¹⁶ ז"ל: "אם היה אוכל פת במקום אחד ועם פתו בעודו אוכל הולך למקום אחר, על זה כתב רש"י בפרק ערבי פסחים שעל דעת קביעות ברכה ראשונה הלך, ואינו מברך במקום השני ברכה שלמנו. ולכאורה כוונתו לרשי" שם (קא: ד"ה אבל) לבני דברים הטענים ברכה לאחריהם במקום 'הואיל ואל בירך אחריו ועמד לילך למקום אחר לטעוד על קביעות הראשון הלך, לברך אחרים ברכה אחת על

שלא חלה הברכה כי אם על הנאה שהיתה לפניו אבל מה שבמקום השני הוא דבר חדש, אבל למאי דקיי"ל שאפילו אוהו המאכל בידו לא מהני מה שבידך עליו עצמו אם יצא ממקומו (משני"ב סקל"ט מחי אדם כלל נט ט"ו), עדיין צ"ע טובא מה בין הברכה למקום שבו בירכה.

אך באמת איכא למידק בגמ' שאינה בגלל שהברכה חלה על ה"מקום", דלשון הגמ' (פסחים קא:): בדין שינוי מקום הוא "לקביעא קמא הדר", וא"כ הברכה חלה על ה"קביעות" שמכח הברכה ולא על ה"מקום" המציאותי ויש חילוק ביניהם כדלהלן]. והשתא יותר מובן השייכות בין הברכה לקביעות, דהן הקביעות והן הברכה באים מכח האכילה וא"כ הברכה חלה על הקביעות הנוצרת מהאכילה, ולא דמי ל"מקום" שאין לו שום זיקה ושייכות למה שאוכל.³⁰ ואמנם בפירות או משקין חוץ מין ליכא קביעות להוציא אחרים, אבל קביעות לברכה צ"ל דשייך בהם דתרי קביעותיו הן, ואינה חלות קביעות אלא מקום שהתחיל לאכול בו היינו ש"קבעי" בו.³¹

וראה לשון ספר אהל מועד (שער הברכות דרך ח נתיב ה'): "היה אוכל פת במקום א' ועם פתו בעודו אוכל הולך למקום אחר, על זה כתב ר"ש בפ' ערבי פסחים שעל דעת **קביעות ברכה ראשונה** הלך ואינו מברך במקומו השני ברכה שלפניו". [וגם תוספת זו אינה ברש"י לפנינו כדבאערה 1].

ובזה יבואר חידוש גדול העולה מתוס' וכמה ראשונים (ברכות מג. תוד"ה בא, תוס' רא"ש ד"ה הביאו, תוס' ר"י שירלאון ד"ה בא, רא"ה ורשב"א ורשב"ץ), שאם שנו יין קודם שהסבו לסעודה מברכין על היין שבסעודה, ד"אף על גב דיין שלפני המזון פוטר יין שלאחר המזון, **כ"ש זה שלפניו הוא**, שאני הכא כיון שעלו להסב הוי שנוי מקום וצריך לברך", והוא ממש הפלא ופלא דמשמע שבאותו מקום שהתחילו לשתות יין אח"כ הסיבו לסעודה, ועכ"ז נחשב שינוי מקום. והוא ממש פלא עצום [מלבד הריטב"א שכתב בהדיא שהם ב' מקומות³²]. אך אם "שינוי מקום" הוא באמת שינוי

"קביעות", א"ש שלא איכפת לן אם בפועל נשאר באותו מקום ורק ה"קביעות" היא שהשתנתה.³³ וראה במאירי (ברכות שם סוף ד"ה באו) שכתב בהדיא דצריכין אף אותן שבירכו לעצמן "ואפילו לא היה שם שינוי מקום שאין דעתם לברך על של סעודה כלל וכו', שהוא כשינוי מקום, או שנעתקו להסב ולא היה דעתם מתחילה לשל סעודה כלל", וכל דבריו בזה צ"ב, למה באופן א' אין דעתם על של סעודה הא כל מה שבאו לכאן הוא לסעודה ולשתות יין. אך אם מסכים עם הנ"ל דמה שהוא "כשינוי מקום" היינו משום שינוי הקביעות, מובן למה הידיעה שישתו יין בקביעות הסעודה לא מהניא ונחשב "אין דעתם על של סעודה".

ובזה יובן מה שפסק הרמ"א כאן שאם היתה דעתו לאכול במקום אחר לא מיקרי שינוי מקום, ואף נחשב קידוש במקום סעודה (סימן רעג), ומה איכפת לן מ"דעת" ו"כוונה" אם במציאות שינה ממקום שהתחיל לאכול. אכן אם "שינוי מקום" היינו "שינוי קביעות", אפשר להבין שאם בתחילת הקביעות מכווין להמשיכה במקום אחר שפיר מיקרי "קביעות אחת" אף שמצד המציאות הם שני מקומות, דאה"נ "מקום" א"א להעתיק ולטלטל אבל "קביעות" שתליא בהסכמה ורצון אפשר, וממילא שפיר שייך "קביעות אחת" ב"שני מקומות" ואין כאן תרתי דסתרי.

ב. עוד בענין זה, דהתוס' והרבה ראשונים כתבו שלא תועיל קביעות ביין להוציא אחרים "שאין אנו רגילים לקבוע אלא בפת".³⁴ והדברים צ"ב טובא מה ענין "רגילות" לזה, ולמה אם בפועל קבעו עצמם לפירות או יין, ועשו כן בכונה גמורה לאכול יחד לא נוצר הצירוף והקביעות בין כולם. ולכאורה זו כוונת הטור (סימן קעד, סימן ריג) בקושייתו מאי שנא האידינא מבימימה.

וממילא עולה מזה בדעת הני ראשונים, שגם בפת שיש קביעות אינו בגלל מציאות או כוונה של קביעות, אלא בגלל שכך היא ה"רגילות", והוא תמוה כ"ל מה השייכות בין "רגילות" בשביל שיחול דין קביעות.

והב"י מברר בדמקום שאין רגילין להסב אלו שהסיבו בטלה דעתן. ולכאורה גם זה ידחה הטור מה עניינו ל"דעת" בני אדם, ולתלות ברוב ומיעוט, הא בפועל קבעו והסבו ואיך נאמר שאין כאן "קביעות" ו"הסבה".

ואולי באמת הוא רק מחשש שלא יקבעו כנכון, וכדכתב המשנ"ב בטעם שאין להוציא היום בברכת הנהנין בתוך הסעודה, אף שמפסידים בזה מעלת "ברוב עם", שאין יודעים לכווין כדבעי, וכ"כ לגבי ברכת הזימון עד סוף ברכת הזן, וא"כ ה"ה ה"מנהג" שלא לקבוע הוא מחשש זה שאינם יודעים לכוין לצאת. וא"כ לאו היינו שה"רגילות" עוקרת כח

הקביעות מעיקרה, אלא רק אוסרת להשתמש בה מחשש איסור.

אך עוד אפשר בכל זה דשלוש פרטים מרכיבים סעודה, האוכל [=האדם] והמאכל וצורת הסעודה, וכל כת ראשונים (שבאערה 6) סוברת אחד מהם לעיקר, דהרמב"ם וסיעתו ס"ל שרק בלחם ויין צריך קביעות לרוב חשיבותם, הרי שהם הולכים בתר המאכל והוא הקובע אם צריך בו קביעות או לא.³⁵ והטור והרא"ה וסיעתם הסוברים שבהכל מועילה קביעות אם מתכוונים לכך, אזלו בתר האדם ולכן תלוי הדבר בדעתו אם הוא מתכוון לקביעות או לא.

והתוס' וסיעתם שה"רגילות" גורמת לקביעות אזלו בתר צורת הסעודה, שהיא הגורמת וקובעת לקביעות סעודה,³⁶ דס"ל שהקובע והמגדיר לכל דבר הוא הדבר בעצמו, וממילא אין לך יותר מהמציאות של סעודה שתקבע ותגדיר מה נחשב סעודה קבועה ומה נחשב עראי. ולכך אפילו איתרמי שהתיישבו כאחד לאכילת פירות או משקין לא חל ביניהם שום צירוף והתחברות ואין אחד יכול להוציא כולם, דהמהות והחפצא דסעודה כזו אינו קבועה, לכך לא מהני אף שמצד החיצוניות יש כאן קביעות סעודה, ואף גם כוונה לכך. ואמנם גם "דרך" ו"רגילות" נקבעת עפ"י בני אדם, אבל לא בפעם אחת שעושים, ואחרי שנוצרת הרגילות כבר "בטלה דעת" האדם לשנות הרגילות שהוא עצמו קבע, וא"ש נמי ביאור הב"י.

[ובדרכי משה (ריג סק"א) כתב, דלענין פירות נוהגין שכל אחד מברך, אבל לענין יין נוהגים כהטור שאחד מברך לכולם, וביאר דנהגו כן משום דסבירא להו כלישנא דאיתא בגמרא דבשאר דברים חוץ מפת ויין לא מהניא בהו הסיבה, וכן הוא דעת הראב"ד (ומציינן לדברי עצמו בסימן קעד בדר"מ הארוך סק"ד ד"ה ושאר). ולא ביאר שהוא משום שמסכימין עם הטור שדבר כזה אינו תלוי במנהג, דהא גבי פירות אין נוהגים להוציא, ואם ליכא מנהג מאי שנא פירות מיי, אלא ע"כ הוא מטעם אחר].

הלכה בפרשה / הרב רפאל אלחנן רבינוביץ

מח"ס 'מאור יעקב' כ"ג חלקים על הלכות המועדים וחדשי השנה

דיני בחירת הסנדק

וַיִּקַּל אֲבָרְהָם אֶת יִצְחָק בְּנֹוֹ בְּשֵׁמֶת יָמִים פְּאַשָׁר צָנָה אֹתוֹ אֶלְקִים (כא, ד).

איזה סנדק יבחר

א. יש שכתבו שלתחילה ראוי שאבי הבן בעצמו יהיה סנדק,¹ ויש בזה תיקון לפגם הברית,² וסגולה

¹ ואף הראב"ד משיגי על הרמב"ם שם, אינו משיג אלא על כך שבשאר דברים "לא מהני הסבה, אבל עצם החילוק בין פת ויין לשאר דברים נראה שמסכים, הרי שגם הוא מכת הסוברים הדגורם לקביעות סעודה הוא המאכל.

² ולחנן שאינם מתיישב קושיית הרשב"א [ברכות מב. ד"ה ולענין שמתנתין] למה לא סיגי בדין שומע כעונה, והוצרכו חז"ל לתקן גם דין קביעות סעודה בשביל להוציא אחרים בברכה. דלחנ"ל דהמציאות היא המגדירה את עצמה, איך כיון שהמציאות של סעודת פת היא בדרך כלל באופן של קבע, אי בלא זה ליכא צירוף ושייכות בין האוכלים, ופשוט שא"ל להוציא עד שיש צירוף ביניהם שהוא רק ע"י דין קביעות סעודה. אלא שישבו א' איש רק לסוברים שבסעודת עראי מהני שומע כעונה בלא קביעות, דא"ש שאינן לקביעות, אבל רוב הני ראשונים סוברים שלא מועיל שומע כעונה גם בסעודת עראי צורך בקביעות מצד מציאותה, והדרא קושיית הרשב"א.

³ כ"כ בשו"ת שאילת עיניך (ח"א סי' עד), ובשו"ת רב מפלים (ח"ב יוד"י סי' לה), ובשו"ת דברי מלכאל (ח"ד סי' פו) לפי שהסנדק מטייל למהלך למוטל ומטייל יש בו ממש, והרי"ז אכילו סאב מל בעצמו, וכ"כ במפלא יונתן (ענד מילה) לפי שהסנדק הוא כמובן וכמובן סנדק לבנו הוא כמובן להקריב עליו בנו לקרבן, וכ"כ בגמ' יוצר (נמ"ג 52) ולכתחילה אין לאב ליתן הסנדקאות לאחר, אלא אם רוצה לכבד אחרים משום הבאת שלום או כבוד הבריות, עיי"ש, וכ"כ בס' תורת הברית (פ"ו הל' ט"ו) בשם המגובל **הצ"ח מרדכי שרעבי צ"ל** שראוי שאבי הבן בעצמו ישמש סנדק, ולא יכבד א"ל לא לאל גדול בתורה.

⁴ כ"כ בזכתי אדם (מכל קמט סכ"ב), ובקציעותי (ס"ו ק"א סי' ט"ו), ונברית אבות (סי' ה) ה סק"ה), וכ"כ בדרך מפתחות (מנצח מילה) שצדק המשמש סנדק, הרי הוא מבושר שנתפבר לו כל חסדי הבריות שחטא מעודו ועד היום הזה, וכ"כ בחידושי בברכי"י (יוד"י סי' רסה סק"י) ועבודת הקודש [ציפורן שמיר"י ח' אות ק'] שיש

שתיהן, וכ"כ רשב"ם שם, והובאה לשונו בתוס' וריטב"א שם, אלא שלא כתבו שם פה"ה דוקא בענין חילוק בין ב'.

³⁰ אלא שהעיקר עדיין חסר, דהא נופא יש להבין מה היא "קביעות" זו, ולמה צריך שהברכה תחול דוקא עליה. בדשכלמא כשהיא להוציא אחרים מובן שצריך לה דבזה נהיה החירוף בין המסובים, אבל כשמברך לעצמו מה ענין הקביעות. וכן אם היתה רק לענין ברכה אחרונה, קצת היה מיושב דכיון שהאכילה התיימה צריך ענין שיחבר ויקשר את הברכה אחרונה לאכילה, אבל השתא שהיא גם על ברכה ראשונה, עדיין צ"ב. ולמה שהיא בגלל מנהגו של עולם, שברוך כלל וישבים במקום אחד במקום האכילה, גם חזוק, דמחדר לחוד שפיר מצוי שיוצאים בשעת האכילה, ואם חדרו פתוח לחצר גם מצוי שיוצאים לשם. ומהראשונים בפסחים קא: נראה שהס"ח דעתו מה"קביעות לאכילה", אבל ג"ז צ"ב למה הברכה חלה על הקביעות, וצ"ל כמשי"ב שאינה חלות או דין קביעות אלא שהינן שאכל קור לה "קביעות לאכילה", וכן נראה מהראשונים שכתבו שהטא שאחרי הקביעות היא הטא חדשה ותחילה אכילה ולכן צריך לברך עליה.

³¹ ע"כ דתרי קביעותיו הן, קביעות אחת לענין רבים שאוכלים יחד, וזה מפורש בפוסקים ד"אין קבע לפירותיו וכ"ש למשקין, ובזמן הזה אין ביין אין קביעות (ש"ע) ורמ"א ריג סי' א"א). אכן קביעות דאייירין בה הכא איתא נמי בפירות משקין, דהא מהני ברכה אסור לצאת ממקומו זמן אצל האכילה והשתיה שלא יבטל הקביעות. ואיפ"ש שרק לגבי פת אמרו בגמ' "לקביעתא קמא הדר", מ"מ מוכח מנייה שגם לפירות ומשקין יש קביעות אלא שיינו חזרו" אלה אם יצא ממקומו, משא"כ בדברים הטעונים ברכה אחרונה במקום חזרו לקביעותו, אבל בשעת האכילה עצמה גם בפירות ומשקין איכא לחך קביעות. ומהו נופא שלפירות ויין שמברכין עליהם ברכה מעין שלש ג"כ צריך לחזור לברך עליהם במקום, וממילא "לקביעתא קמא הדר" אף שאין בהם קביעות דלהוציא אחרים, מוכח בהדיא דתרי קביעות הם. ועוד ראוי דתירי איכא, דלקביעות לברכה אחרונה סיני ברוחה המקום כמלא עיניו, אבל צירוף לקביעות סעודה צריכים דוקא לישב כאחד. אלא דאחר ז"כ אולי כ"כ י"ל בפירות ומשקין ליכא קביעות כלל, "ולקביעתא קמא" דאמרה הגמ' היינו שגם בפת איכא קביעות.

³² שכתב הדאורחות יושבין "במקום אחד מהבית לא במקום המוכן להם לאכול שם, עד שיתקבצו כל האורחים העתידים לאכול באותה סעודה", ואף בדעת הריטב"א עירר גם כ"ש בעשרי ברכה (קבוצת שם) שאם שיה מקומו באותו בית והיתה דעתו לזה מתחילה אי"ז שוב שנינו מקום ולא צריך לחזור ולברך (רמ"א סי' א), וא"כ הכא שתייה חלופה לדעתם ולסבב במקום אחר למה נחשב שינוי מקום, ואף אם לחשבו כן בהדיא לכאורה להם בסתמא (מציינן שם לדרך החיים קידוש במקום סעודה אבות 2), ואולי הריטב"א חילק על זה.

קודם, וכמו שכתבנו לענין אביו בע' 24, וכמו כן מצד הדין חמיו קודם **לאבי חמותו** [סבא של היולדת מצד האמא], אך כאמור גם בזה המנהג ליתן לכל הסבים לפני אביו וחמיו כמב' בע' 29, ואבי חמיו לכאורה קודם לאבי חמותו³⁰, אלא שגם בזה כיון שאינו חייב בכבודם מדינת יש לעשות הכל כפי המנהג, ואם המנהג הוא לתת לדורות הקודמים יותר יש לעשות כן ולא ישנה מן המנהג מפני המחלוקת³¹, וכמו כן יש לאדם לכבד את **אחיו הגדול** בסנדקאות³², [ואם זה דוקא אחיו הגדול שהוא הבכור או כל אחיו הגדולים ע' הערה³³], וכן ראוי לכבד בסנדקאות את **אחי אביו ואחי אמו** [-דודו] [שלדעת רבינו יונה³⁴ חייב אדם גם בכבודם, ולא דודו שהוא בעל אחות אביו או דודו (כמב' בע' 29), ד. אבי חמותו (הע' 29 שם), ה. אביו (כמב' בע' 19), ו. חמיו (בע' 19 שם), ז. אחיו הגדול³⁶ (כמב' בע' 32), ח. אחי אביו ואחי אמו-דודו (כמב' בע' 34). אך כאמור אם יש מנהג שונה יש לעשות הכל כפי המנהג, ולא ישנה מן המנהג מפני המחלוקת. ועיין עוד בסעיף הבא.

אבי הבן רוצה סנדק מסוים ואם הבן (-אשתו) רוצה סנדק אחר

ג. כאמור לעיל בסעיף ב' שזכות כיבוד הסנדק שייך לאב, אמנם אם האמא מבקשת שייכבדו בסנדקאות לקרוב שלה הגדול בתורה ומעשים טובים יותר ממי שהאב רוצה לכבדו, יש שכתבו³⁷ שבכהאי גוונא יש לקיים בקשתה, ורק כשהקרוב שלה שוה בתורה ומעשים טובים לקרוב שלו קרוב האם קודם, אך יש אומרים³⁸ שבכהאי גוונא שהאב

³⁰ שהרי מצד אשתו היולדת חייבת היא בכבוד אבי אביה יותר מכבוד אבי אמה, שהרי לדעת הרמב"ם ודברי הפוסקים יש חוב גם בכבוד אבי האבא, משא"כ אבי האמא לדעת הרמב"ם אין חיוב לכבוד וכמשי"כ בזה ביטור הלכה סי' ג' אות א' ואות ה-ז.

³¹ כ"כ בס' שבע שמחות (חי' פיט סי' ד).

³² שהרי חייב אדם בכבוד אחיו הגדול כמבאר בשו"ע (יו"ד סי' רמ סכ"ב), ולדעת הרמב"ם (פי' מהל' מורים ה"ט) חייב אדם בכבוד אחיו הגדול ככבוד אביו ממש, אך ע' בס' פסקים ותשובות (סי' רמ הע' 487) שהביא הרבה אחרונים שמבארים את דברי הרמב"ם שאין כוונתם להשוות לגמרי, אלא כוונתם שהוא מצות עשה כמו באביו, ונדר הכבוד הוא בדרגה פחותה מאביו ואמו.

³³ בשו"ת הלכות קטנות (ח"א סי' קכג) ובשו"ת שו"ת (ח"א סי' עו) כתבו שהחייב לכבד את אחיו הגדול אינו אחיו הבכור, ומאידך, דעת רוב הפוסקים שחייב אדם בכבוד כל אחיו הגדולים כמו שכתבו בס' חסידים (סי' שמה), ובמנחת המצור (ח"ד עמ' כד), ובקרי' לב (יו"ד ח"ב בשו"ת או"ח סי' ז) ובבבב"י (יו"ד סי' רמ אות ז). ובדרי' פקידות (מנחה ל' חלק המחשבה אות ז), ובשו"ת בנימין זאב (סי' רנ"ג), ובשו"ת השו"ת מנחה (סוסי' של), ובשו"ת חת"ם (ח"ו סי' ט"ז), ובבב"א (ח"ו סי' ט"ז) (שנה ב' פ' שו"ת אות ט), וכ"פ הרמ"ש והאג"ו (שו"ת שבילי' ח"ב סי' קיא אות ט), ועי' מה שהביא בזה בס' פסקים ותשובות (סי' רמ אות ז).

³⁴ בס' היראה לרבינו יונה (אות רג), והובא בדברי בשו"ת הרשב"ש (סי' שיא), ובדברי מהר"ם פ"ד אות ז), ובבב"י (יו"ד סי' רמ סק"ח), וביוסף אומ"ק (עמ' 347), ועי' על זה בס' אשרי האיש (יו"ד סי' י"ד) בשם הרמ"ש אלישיב.

³⁵ מה שכתבתי שאבי אמו קודם לאביו חמיו ואביו חמותו, מכיון שהרמ"ם גרוס לא כתב מה המנהג בזה וגם לא ידוע המנהג בזה מן קודם, ולכן יש ללכת אחר הקדימה בחלפה, וכיון שזכות כיבוד הסנדקאות שייך לאב ולא לאם שהרי אין האם שייכת במילה בנה וכמשי"כ לעיל בע' 18, אי"כ אבי הבן חייב בכבוד אביו אמו ואינו חייב כלל בכבוד אביו חמיו ואביו חמותו, אך זה פשוט שאם המנהג ליתן לבן הראשון לאביו אביו, ובבן השני לאביו חמיו או יש לעשות הכל כפי המנהג.

³⁶ והטעם שחמיו וזקנו קודמים לאחיו הגדול למרות שאדם חייב בכבוד אחיו הגדול יותר מחמיו וזקנו כמשי"כ בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ו סי' לג), אינו אלא מפני המנהג, וכיון שנהגו ליתן לזקנו ולחמיו קודם אי"כ יתן לאחיו הגדול לפנייהם יש בזה זלזול בכבודם ואין לשנות מהמנהג.

³⁷ כ"כ הרמ"ם גרוס (בכתבי הרמ"ם גרוס על הל' מילה פ"ד הע' י"ז) בשם הרב"ת אבא (סי' ה אות כ). ודבריו צ"ע, דאיהו זכות יש לאם במילת בנה הרי היא לא שייכת כלל במילת בנה, וכבר הבאתי (לעיל בע' 18) מה שכתב הרמ"א (סי' רסד סי'א) שאשה אינה יכולה ליתן לאחור למול לזו"ל אינה שייכה במצות למול את בנה, ויפ"ש הערוה"ש (יו"ד סי' רסב סי"ט) שכונת הרמ"א, אם האב כיבד לאחור, והאם כיבדה לאחור, אין כיבדה כלום, שהרי על האב החיוב למול את בנו ולא על האם, וגם אם היה לו כבוד במילת בנה כבר אין בה"א דבי אלוהו (ר"בא פי"ט) "אין לך אשה כשרה בנשים אלא אשה שהיא עושה רצון בעלה", והר"ד בהל' מיימונית (פ"ד מאישות אות ט), ועי' גם ברמב"ם (פ"ד מאישות ה"ב) שכתב: "וכן צו"ל חכמים על האשה שתהיה מכבדת את בעלה ביותר מדאי ויהיה לו עליה מורא ותעשה כל משהיה על פיו ויהיה בעיניה כמו שר או מלך מהלכת בתאות לבו ומקדמת כל מה שישא"ו וכו', ע"ש.

³⁸ כ"כ הרמ"ם שטרנבוך (תשו"ת ח"ד סי' רכז ח"ה סי' רצב) בשם החו"ת שכן נשאל, ובודאי היה רוצה שהרב יהיה הסנדק, וכ"כ בשם בארחת רבנו (ח"ג ע"ג) המילה אות כז), וכ"פ הרמ"ם שטרנבוך (ח"ה סי' רצב שם) שמיהו ראה שלענין

רוצה לקחת סנדק תלמיד חכם מובהק להיות סנדק לבנו ואשתו רוצה שדוקא אביה יהיה הסנדק, והשיב שיש כאן דעה נוספת, שצריך לחשוב מה הילד עצמו היה רוצה, ובודאי היה רוצה שהרב יהיה הסנדק.

אב אבי הבן רוצה סנדק מסוים ואבי הבן רוצה סנדק אחר

ד. אב אבי הבן המבקש לבנו שייכבד בסנדקאות למי שיש לו נחת רוח בכך, כגון שמבקש שייכבד לאביו או לרבו, צריך לקיים בקשתו, וכשיש סיבה שלא לקיים בקשתו רשאי, ואם יהיה לאב אבי הבן עגמת נפש או בזיון באם לא יקיים בנו בקשתו אין להימנע מלכבדו³⁹.

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להר"ש אלישיב זצ"ל, מרא דאתרא מעלות דפנה, דיין ומו"צ בירושלים ע"ה"ק

האם חז"ל התירו את כל ה"שבותין" במקדש, בבין השמשות, שבות דשבות (אמירה לעכו"ם) במקום מצוה או צורך?

שאלה: הנה מצינו בכמה מקומות שחז"ל הקילו בשבותים (איסורי דרבנן), כגון ב'בית המקדש' וב'בין השמשות' שלא אסרו שם שבותים, וכן מתיר השו"ע (שז, ה) לומר לגוי לעלות לאילן לצורך גדול או מצוה וזה הקרוי "שבות דשבות במקום מצוה".

האם זהו כלל גמור שכל שבות דשבות הותר במקום צורך, ונוכל להורות מכאן זה במקום צורך או מצוה לומר לגוי לעשות מלאכות בעבורי (כגון ע"י שינוי וכדומה)?

תשובה: הנה גם במקדש ובבין השמשות כותבים הפוסקים שלא הותרו כל השבותים, וכפי שביארנו ב'הרחב דבר' שחז"ל שקלו דבריהם היטב, ומחד גיסא אמרו שכל דבר שיוכל לגרום זלזול בשמירת השבת העמידו דבריהם אף במקום כרת, ומאידך גיסא דבר שהתירו מתקבל יותר לבני אדם הקילו בו. אבל אנוחנו אין אנו בקיאים במשקל המצות, ולכן כותבים הפוסקים שאין לנו לדמות מילתא למילתא, ואין אנו יכולים להחזיר רק מה שמפורש להדיא.

ה ר ח ב - ד ב ר : היתר שבותים

א [הנה מצינו בכמה מקומות שהתירו "שבותים" כגון: במקדש (ע"י עירובין קב-קג), בבין השמשות (ע"י עירובין לב), לצורך מצוה (ע"י שו"ע שמב, א), שבות דשבות לצורך (ע"י שו"ע שז, ה).

וגדר "שבות" הוא כל דבר שהוא איסור דרבנן, כולל דברים שהם גזירה לאיסור דאורייתא (כמבואר ברש"י בעירובין קב, ב ד"ה שמא), וכולל גם מלאכות הנעשות בשינוי וכן מלאכה שא"צ לגופה שאסורים רק מדרבנן.

וכותב המשני"ב (שז, כא) בשם המג"א: "ודע שאין מדמין דבר לדבר בענין השבותין, ואין לך בס להתיר אלא מה שאמרו חכמים, דלגבי מילה לא התירו שבות דאמירה לא"י במקום מלאכה דאורייתא כמ"ש סימן של"א ס"ו, וגבי לוקח בית בא"י מותר כמ"ש סימן ש"ו ס"יא"⁴⁰.

סנדקאות, כיון שהדבר נוגע לטובת הילד, אי"כ יש להתחשב שטובת הילד שהת"ח יהיה הסנדק וכמשי"כ בשם רבינו החו"ת.

³⁹ כ"כ הרמ"ם גרוס (בכתבי הרמ"ם גרוס על הל' מילה פ"ד סי"ז), ומקור דבריו כבר כתבנו לעיל בפ"ד הע' 31, ואין לנפול הדברים. ⁴⁰ ויליע בדברי הט"ז (שיג, י; הובא במשני"ב שם סי' ק"ו): "ראה דע"י עכ"ם מותר כיון דגם בישראל אין בו איסור רק משום עובדא דחול והיינו שיש בו צורך

וע"ע במשני"ב (שמב, א) שכותב על דברי השו"ע שם לענין בין השמשות: "כל הדברים שהם אסורים מדברי סופרים לא גזרו עליהם בין השמשות" – לישא"ו ד"כ"ל' לאו דוקא, דיש דברים שאיסורן מדברי סופרים וגזרו עליהם ביה"ש אף לצורך מצוה כ' ע"ש.

והדבר נפתח כבר בגדולים, וכפי שמצינו למשל בדברי התוס' בעירובין (קב, ב ד"ה והעליון) כותבים: "ונראה לר"י דאפילו ציר העליון הוא דרבנן, דשבות גדולה כזה לא התירו במקדש, וטובא אשכחן דלא התירו במקדש כגון סידור הקנים ונטילתן דאינו דוחה את השבת".

וננסה קצת לתת איזה גדר היכן התירו והיכן לא.

היכן החמירו טפי

ב [התוס' בעירובין (לג, א סוד"ה והאי) כותבים: "ונראה לי דבכל הנהו כיון דבכל יבא לידי איסור דאורייתא אפילו רבי מודה דגזרו עליו בין השמשות כדאמרינן לקמן (דף לד:) גבי קנה דרכיך דגזר שמא יקטום". וכע"ז בריטב"א (שם לב, ב סוד"ה והאי): "וטעמא דמילתא, דכל שבות שהוא קרוב לטעות ולעשות איסור דאורייתא אוסר רבי אפילו בין השמשות כי היכי דלא נשרי באיסורא דאורייתא וכן פירשו בתוספות".

וברש"י (שם קג, ב ד"ה אי אמרת) מצינו שכותב שגם לפי שיטתיה דר' אליעזר הסובר שמכשירי מצוה דוחין את השבת, עכ"ז כמה דאפשר לשנויי משנינן גם משבות חמורה לשבות קלה כדי לצמצמו מחומרתו.

הרי מבואר שגם במקום שיש שבותים לא התירו וכדברי המג"א הנ"ל.

וכותב החו"ת (נו, ד): "בהא דאין מדמין שבותין, מצינו אותו כ' דאע"ג דהתירו אמירה לנכרי בקונה בית בא"י לא התירו במלה, וכוונתם דחז"ל שקלו דבר שיוכל לגרום זלזול בשמירת שבת והעמידו דבריהם אף במקום כרת ודבר שהתירו יותר מתקבל לבני אדם הקילו ואין לא בקיאינן בדבר א"י שהתירו שבות משום קיום המצוה, ואין לא בקיאינן במשקל המצוות כ' ומפני שאין אנו בקיאים בטעמם ובמדתם אי אפשר לנו לדמות זה לזה".

אמירה לעכו"ם בשבות דשבות

ג [ואודות ההיתר של אמירה לעכו"ם לצורך, יעוי' בפ"מ"ג (א"א שז, ז) שכותב שמה שמצינו שהתירו שבות דרבנן במקום מצוה יש לומר שזה רק ע"י עכו"ם, אבל ישראל שבות דשבות היכא דגזרו יש לומר דאסור אפילו במקום מצוה. [נראה במשני"ב (שם, כד) אודות לומר לגוי שיאמר לגוי אחר.]

וממוצא דברינו אנו למדים – שהדין המובא בשו"ע סי' שז ה"ה המתיר אמירה לעכו"ם בעת הצורך, מוגבל מאוד בתנאים מסויימים, והלכה זו מנוצלת שלא כדין שלא כפי ההלכה.

וגדר "שבות" הוא כל דבר שהוא איסור דרבנן, כולל דברים שהם גזירה לאיסור דאורייתא (כמבואר ברש"י בעירובין קב, ב ד"ה שמא), וכולל גם מלאכות הנעשות בשינוי וכן מלאכה שא"צ לגופה שאסורים רק מדרבנן.

מלאכה הנעשית בצורה שאסורה רק מדרבנן

הרבה כדלעיל סימן ש"ו ס"ח בכל מדי שהוא שבות דשבות. ואולי הכונה רק לעובדא דחול. ע"י בביה"ל (שלג, א ד"ה וכל) בשם הפמ"ג שכותב: "הוי יודע דלא כל שבות התירו לצורך מצוה דהא שבות דשבות דוקא י"א התירו למצוה הא שבות לחוד ודאי לא אלא דוקא כי האי גוונא עובדין דחול וכדומה ועמ"א ש"ז אות ז".

ד [ולכן כתבנו בעבר (גליון 88) שלא נוכל ללמוד מדברי השו"ע (שו"ה) שהתיר אמירה לעכו"ם כשיש צורך גדול או לצורך מצוה, שיהיה מותר במקום צורך גדול או לצורך מצוה לומר לגוי לעשות מלאכות שאסורות רק מדרבנן, כגון בשינוי או מלאכה שאין צריכה לגופה (להדליק את האור במרפק או הוצאת זבל לרשות הרבים). ועיו"ש מש"כ שלא מצינו בדברי השו"ע היתר רק כשזה דבר שבעצם "אינו מלאכה" או כשיש שינוי בתוצאת המלאכה, אבל כשיש שינוי רק בפעולה ולא בתוצאה, אי"ז בכלל ההיתר הנ"ל יעו"ש.

וכן שמעתי ממרן הגריש"א זצ"ל שאין להתיר כל שבות ע"י גוי.

לתגובות: dvarhalacha613@gmail.com

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' / השבת של מ"י

פניני עיון בפרשת השבוע

יח, א: והוא יִשָּׁב פתח האוהל כחם היום.

פרש"י יִשָּׁב כתיב [חסר], **ביקש לעמוד אמר לו הקב"ה שב ואני אעמוד, ואתה סימן לבניך** שעתידי אני להתייצב בעדת דיינין והן יושבין שנאמר אלקים ניצב בעדת קל.

ביריעות שלמה כתב יש מקשים למה נרמז הסימן **דוקא עכשיו כאן שאמר לו הקב"ה שהוא סימן שיהיו בניך יושבין בעדת הדיינין**. ונראה לי מדכתיב ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, ולא לפני הגויים אפילו הם דנין כדייני ישראל, א"כ **שמע מיניה שהדין תלוי בישראל שהוא נימול, ומבניו של אברהם שקיבל עליו את הברית ועל כל זרעו**, על כן הראה לו סימן בדיינים. וכע"ז כתב בנחלת יעקב לפי שבזכות המילה זכו לדיינין כדאמרין לפנייהם ולא לפני גויים, ועיין עוד בגור אריה.

אמנם בלבוש האורה כתב באופן נוסף וז"ל ואם תאמר מאי שנא שנרמז עכשיו יותר מבפעם אחרת, יש לומר מפני שהגילוי הזה היה גם כן בשביל דיבור זעקת סדום ועמורה כמו שאמרתי למעלה [וגם בשביל לבקר החולה עיין שם דתרוייהו איתנהו ביה], והיה זה הענין דומה כמו **דיינות שנמלך ה' יתברך עם אברהם באיזה אופן ידון את סדום על רשעתם** לכך היה זה הסימן לבניו ג"כ כשישבו בדין שה' יתברך יעמוד והם ישבו. ואין להקשות א"כ מנליה דמשום סימן הוא, שמא משום שמידתו כך הוא ככל ישיבת הדיינים, שא"כ בעת שהיה העיקר המשא והמתן בדינם, דהיינו בעת שהתפלל אברהם אולי ימצאון שם חמישים צדיקים וגו' למה עמד אברהם כדכתיב קודם אותה תפילה "ואברהם עודנו עומד לפני ה'" דמשמע לפי פשוטו שהיה אברהם עומד בשעת המשא ומתן ואח"כ התחיל להתפלל, אלא על כרחך צריך לומר שלא היה זה דין גמור אלא משא ומתן לפיכך היה עומד, ולא אמר לו עכשיו שישב אלא משום שהיה סימן לבניו בעת שישבו לדין שהוא דומה לזה הענין המאורע עכ"ל. וכן כתב בכלי יקר [ד"ה והוא יושב] כי בישיבה זו הושיב הקב"ה בדין את אברהם על אנשי סדום, ועל כן אמר לו הקב"ה שב ואתה סימן לבניך וכו'.

יח, ב: והנה שלושה אנשים ניצבים עליו.

עיין רש"י אחד לבשר את שרה ואחד להפוך את סדום ואחד לרפאות את אברהם, **שאינו מלאך אחד עושה שתי שליחויות**.

בתוספות השלם [להלן יט, ב] כתב **ואם תאמר מה טעם, וי"ל לפי שאין עניות במקום עשירות**.

וכתב בספר ללמוד וללמד [שטרנבוך] שאפשר להבין דרך משל, אומרים שמלכת בריטניה אינה מופיע פעמיים עם אותו מלבוש, והטעם שכל אחד יידע שלא חסר לה כלום אין עניות במקום עשירות, ולפיכך היא לא זקוקה להשתמש פעמיים באותו ביגוד. כמו כן ועל אחת כמה **הרי אין סוף ליכולתו יתברך ולפיכך אינו משתמש פעמיים באותו מלאך**, ואדרבה בזה השי"ת מראה לנו יכולתו האין סופית.

ויש להבין זה גם באופן אחר והוא שמלאך פירושו שליח, ואין מלאך אחד עושה שתי שליחויות מפני ששליחותו זוהי מציאותו כי באמת הכל הוא מאתו יתברך וכל ענין מלאך הוא רק להסתיר מעשיו ית' שיהיה נראה כאלו נעשית על ידי שליח, ואם מלאך נשלח לשלוש שליחויות הרי יש כאן שלוש פעמים הסתר עצמותו ית', אם כן ממילא יש שלושה מלאכים. **ואם מלאך אחד עושה שתי שליחויות אינו מלאך אחד אלא שני מלאכים**, ולפיכך שמות המלאכים הוא לפי השליחות שאליו נשתלחו כי אין להם שום מציאות חוץ מזה שהם מסתירים מעשיו ית'.

יח, ח: והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו.

בב"מ פו, ב תנא דבי רבי ישמעאל **דבשכר שלושה זכו לשלושה**. בשכר חמאה וחלב זכו למן, בשכר והוא עומד עליהם זכו לעמוד הענן, בשכר יקח נא מעט מים זכו לבארה של מרים.

והנה בפשוטו הוא פסוק מפורש בתהילים [קה, לט-מב] **פָּרַשׁ עֵנָן לְמִסְךְ וְאֵשׁ לְהָאֵיר לִילָה: שָׁאֵל וַיָּבֵא שָׁלוֹ וְלָחֶם שְׂמִים יִשְׁבִּיעֵם: פֶּתַח צוּר וַיִּזְוֹבוּ מִים הִלְכּוּ בְּצִלּוֹת נְהַר: פִּי זָכַר אֶת דְּבַר קִדְשׁוֹ אֶת אֲבָרְקָה עֲבָדוֹ: הֲרִי דג' דברים הנ"ל שעשה הקב"ה לישראל במדבר הוא בגלל שזכר את אברהם עבדו, והיינו שעשה כן למלאכים ושילם לו הקב"ה ג"כ מידה כנגד מידה, וכ"כ המלבי"ם.**

יט, ד: טרם ישכבו ואנשי העיר אנשי סדום נסבו על הבית וגו'.

לבאר למה רצה הפסוק לאשמועינן **שאיפת אנשי סדום על הבית היתה 'טרם ישכבו'**. נראה לומר שביאת המלאכים לסדום היה מענין המשפט והמו"מ בדינם, וז"ש דבעוד שהיו מדיינים עם לוט על מעשיהם של אנשי העיר, ועדיין לא נכתב ונחתם גזר דינם אז באו אנשי סדום לעשות כנבלה הזאת, וע"ז אמרו המלאכים ללוט **"עוד מי לך פה"** וכדפירש"י "מאחר שעושין נבלה כזאת, מי לך פתחון פה ללמד סניגוריא עליהם", **אבל אם היו המלאכים גומרין לדבר על אנשי סדום ואח"כ הם היו באין וחוטאים, אפשר דכיון שנגמר הדין לזכות לא מהדרין ליה**.

ונמחיש זאת במשל: לאחד שתפשו אותו בגניבה, והעמידוהו למשפט, והביא לו סניגור שימליץ עליו לטוב באלף ואחד תירוצים שונים, **והנה לפתע תוך כדי המשפט שלף הגנב את ידו לעיני כולם לגנוב מתוך כיסו של חבירו שנמצא לידו**, ברגע זה הוכח שהוא עומד בגניבותו, ונסתלק כל הסניגוריא והתרוצים שעליו, הסניגור הולך לו והדין נחרץ עליו.

יט, יא: ואת האנשים אשר פתח הבית הכו בסנוורים מקטון ועד גדול וילאו למצא הפתח.

פירש"י בסנוורים, מכת עיוורון. וברש"י מלכים ב' [ו, יח] פירש סנוורים, **חולי של שממון רואה ואינו יודע מה הוא רואה**.

בפרדס שמאי [גראס] כתב דעל פי זה מובן דהא דרש"י פירש אשר פתח הבית "בחלל הפתח" אי"כ צ"ע אותן שעמדו אצל הדלת ממש היו יכולין לשבור הדלת דהא גם סומא יש לו חוש המישוש, אולם לפירש"י במלכים דהוא חולי של שממון רואה ואינו יודע מהו רואה אי"כ ניחא **דאפילו אחז הדלת מ"מ אינו יודע מהו אחז**, ויתכן דהיה שני דברים יחד מכת עיוורון וגם חולי של שממון וכ"כ הרשב"ם כאן שהיו שניהם יחד.

יט, יב: עוד מי לך פה חתן בניך ובנותיך.

באילת השחר עה"ת העיר **למה הקדימו את החתן הרי אדם חפץ יותר בהצלת בניו ובנותיו**, ואולי הקדימו את החידוש שאפילו חתניו ינצלו, ועוד צריך **ביאור דמאחר שהיה לו ב' חתנים למה כתוב חתן בלשון יחיד**.

והנה בתוספות השלם כתב למה אמר חתן קודם בניו ובנותיו, **אלא רמז לו שיזכה שיתחתנו עמו** שמואבית ועמונית מותרת זהו "הנמצאות" ומצאתי דוד עבדי בב"ר עכ"ל.

ולפ"י מיושבות ב' הקושיות כיון דדרך הכתוב להזכיר החשוב תחילה ורמז זה שיזכו שיתחתנו עמו ויהא לו חיבור עם כלל ישראל האומה הנבחרת זה חשוב יותר מן בניו ובנותיו, ולפיכך הזכירו תחילה, ואחר שזה כולל חתונה של אומה באופן כללי דרך הכתוב לקרות כולן בלשון יחיד כמו ישראל עם נושע בה' וכן ויהי לי שור וחמור דקורין כל מין שוורים וגמלים בלשון יחיד.

יט, כא: ויאמר אליו הנה נשאתי פניך גם לדבר הזה לבלתי הופכי את העיר אשר דיברת.

הטעם **שהועיל לוט בתפילתו להציל את צוער מה שלא הועיל אברהם בתפילתו להציל את סדום**, כתב האברבנאל דבאמת בסדום לא היו עשרה צדיקים, **אבל לוט עם בנותיו השלימו למנין עשרה צדיקים בצוער**.

ובשם משמואל כתב **שהצלת צוער היתה הצלה זמנית לצורך הצלת לוט ומשפחתו**, אבל לאחר שעזבו את צוער נחרבה העיר או לאחר שמלאה סאתה, שהרי שוב לא היה לוט מצטרף עמהם ומעשיהם לבד היו רוב עבירות, וכן הוא בב"ר [מב, ה] ומלך בלע היא צוער שנתבלעו דיוריה, ופירש בשכל טוב דאכן כך ארע לצוער שנבלעו דיוריה לאחר שעלה לוט משם וישב בהר.

אולם במדרש אגדה פירש את דברי חז"ל שהיתה ראויה שתבלע דיוריה אלא היא צוער שלבסוף ניצלה.

יט, כג: השמש יצא על הארץ ולוט בא צוערה.

אמרינן בברכות [כו, ב] תפילות אבות תיקנום, וכתב האבודרהם בשם הדרשנים **שבאות השנייה של שמות האבות מרומזת גם התפילה שהתקינו**, כי האות השניה משמו של אברהם היא ב' לרמז על תפילת **בוקר** שהתקין, וביצחק האות השניה היא צ' לרמז על התפילה שהתקין תפילת **צהרים** והיא מנחה, וביעקב האות השניה משמו היא ע' לרמז על תפילת **ערבית**.

[והנה כתיב לקמן [לז, כו] ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרג את אחינו וכיסינו את דמו. ומובא בשם הגר"א **שאותיות בצע הם האות השניה בכל אחד משמות האבות**, ב' אברהם, צ' יצחק, ע' יעקב, וג' תפילות שאנו מתפללים ערב ובבקר וצהרים כנגד האבות, **וזה מה שיהודה אמר "מה בצע"**, מה יהיה עם תפילותינו אם נהרוג את אחינו כיון שיעכב החטא את קבלתם].

ובשם חידושי הרי"ם מובא **שבשעה שהתפלל לוט להינצל מהפיכת סדום** [ראה תרגום יהונתן (פסוק יח) ויאמר לוט אליו אנא ממך המתן לי שעה קלה עד שנבקש רחמים מלפני ה'] [תיקן תפילות וותיקין, וגם זה מרומז באות השנייה שבשמו ו"ו ותיקין].

*

יט, כז: וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם את פני ה'.

הנה חז"ל אמרו בברכות [ו, ב] **כל הקובע מקום לתפילתו אלוקי אברהם בעזרו**, ואע"ה מנלן דקבע מקום לתפילתו דכתיב וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם ואין עמידה אלא תפילה. וכתב בספר חוקת היום [נימא דף כח, א בתוד"ה אמר בסה"ד] **דיש לפרש "אלוקי אברהם בעזרו" הוא בענין התפילה גופא שהשי"ת עוזר לו שתהא תפילתו שגורה בפיו וממילא תתקבלנה תפילתו**. ולזה השכים אברהם בבוקר והלך להתפלל אל המקום אשר עמד שם, ובזה יהא קובע מקום לתפילתו ואז יהא אלוקיו בעזרו להסכים לתפילתו ותהא תפילתו שגורה בפיו ותתקבל תפילתו, אמנם כבר איחר את המועד כי ראה שכבר עלה קיטור הארץ כקיטור הכבשן וגו'.

התורה ומצוותיה / הרב אברהם מרדכי יוסף מרקסון, מח"ס סימני המצוות ושאי"ס, דומ"צ באשדוד

מעניני הכנסת אורחים

אמר הרה"ק רבי פנחס מקוריץ זצ"ל כי **אורח מביא רפואה**, ולאות אמת אשר אותיות אורח הוא אור - ח, מחמת שנותן אור לברכה ח' שבשמונה עשרה, וברכה השמינית משמונה עשרה היא ברכת רפאינו. כמו כן השבח ח' מן לאל ברוך נעימות - הוא בורא רפואות. לכן כאשר יש לאדם חס ושלוש חולה בתוך ביתו והשי"ת מזכה אותו עם אורח, יהי' לבו בטוח שיהי' רפואה לחולה.

כאשר נאמרו הדברים הללו לפני **הרב הקדוש ר' שמואל מקמינקא זצ"ל**, אמר שדבר זה מרומז בתורה הקדושה, נאמר בפ' משפטים (שמות כג, כה) **'ועבדתם את ה' אלוקיכם וברך את לחמך ואת מימך והסירוטי מחלה מקרבך'**, והנה הכתוב מתחיל בלשון נוכח, אולם אלו התיבות 'וברך את לחמך' לא נכתבו בלשון נוכח, רק בלשון נסתר, מי הוא המברך. אלא נודע מאמרם ז"ל (ברכות מו, א) בעה"ב בוצע ואורח מברך. וזהו וברך את לחמך - היינו כשיהיה מי שיברך את לחמך - זהו האורח, אז והסירוטי מחלה מקרבך. השי"ת ישלח רפואה לכל חולי ישראל ונזכה לילך באור החיים. (צרוך החיים).

איתא בשם הה"ק המפורסם מוה"ר פנחס זצ"ל מקאריץ דהאורחים מביאים רפואה לבעל הבית, **והרה"ק מוה"ר שמואל זצ"ל מקאמינקא ממדינת רוסיה** אמר על זה שיש לדברים הללו סמך מתוה"ק, שכן כתוב 'ורא אליו ד' והוא יושב', ולא היה יכול לרוץ, ואח"כ רץ לאורחים, שמע מינה דאורחים מביאים רפואה. (שם משמעון מהגה"צ אלטר

אליקים שרגא שפירא זצ"ל נכד הרה"ק מקוריץ פרשת וירא).

יש שהביאו מקרא מפורש לזה (ישעיה נח, ז ח) **הָלוֹא פָּרַס לְרַעַב לְחֶמֶךְ וְעִנְיִים מְרֹדִים תְּבִיא בֵּית גּוֹי, אִזּוּ יִבְקַע פֶּשַׁח אֹרֶךְ וְאַרְכָּתָךְ מִהֶרֶךְ תִּצְמַח**.

שגור בפי העולם 'א אורח בריינגט א רפואה'. אמר הרב הישיש ר' נחמן צבי רויזן ע"ה שמקור הדבר שאותיות אורח הוא כאותיות רופא, וההבדל רק בין פ' לח', מנין חסד, (כשינכו ח' מפ' ישאר ע"ב). וכשיבוא אורח והבעל הבית יעשה עמו חסד, יצורף מספר חסד הוא ע"ב למלת אורח, ויצא בגימטריא רופא. (אמרי צדיקים לקוטי אמרים סי' ג' ט' ע"ב).

אחד מחסידי הרה"ק ר' פנחס מקוריץ היה רגיל לנסוע דרך אחת העיירות ולהתארח בבית מוכסן אחד, אותו מוכסן היה רגיל להכין לכבודו סעודה, כי היה חסיד מפורסם. פעם אחת נסע החסיד סמוך לאותו הכפר, אבל גמר בדעתו לוותר על הביקור אצל המוכסן. אולם פתאום הרגש חולשה גדולה בלבו, על כן לבעל העגלה שיסע לאותו הכפר. בבואו מצא את המוכסן במצוקה, בתו מקשה לילד והיא נמצאת במצב קשה ומסוכן. היות ואותו חסיד היה רעב מאד ביקש לתת לו דבר מה להחיות את נפשו, נתן לו המוכסן מעט י"ש. אמר לו החסיד אתה מקיים כעת מצות הכנסת אורחים, ומצוה זו מתקיימת על ידי, והיות ועצם המצוה עולה לנחת לפניו יתברך, נמצא שאנכי עומד כעת לפניו יתברך שמו. לכן אנכי מבקש מהשי"ת שישלח לכתך שיעוה במהרה. תיכף ומיד הגיעה הבשורה שבת המוכסן ילדה למזל טוב. כאשר הגיע החסיד לפני רבו רבי פנחס, אמר לו הרבי, אני רואה שהייתה על ידך תחיית המתים. סיפר לו החסיד את אשר אירע. נענה רבי פנחס ואמר: עדיין לא עלתה על דעתו של שום צדיק רעיון נפלא זה. (שפתי קודש עמ' מג).

סיפור נפלא המשכת רפואה על ידי שהתקיים עמו הכנסת אורחים

בספר **אמונת משה להרה"ק ריי"מ מאלכסנדר זצ"ל** (אות י"ז) מובא, ואקחה פת לחם וסעדו לבכם אחר תעבורו כי על כן עברתם על עבדכם אמרו כן תעשה כאשר דברת. על סוף הכתוב כי על כן עברתם על עבדכם ויאמרו כן תעשה כאשר דברת, איתא בת"י בגין כדין באישון שירותא אזדמנות ועברתו על עבדכו בדיל למסעוד, ואמרו יאות מלילתא עביד כפתגמך עכ"ל. נראה מדבריו שאע"ה הסביר להם דזה השגחה פרטית מהשי"ת שיאכלו אצלו, שהרי עברו בזמן סעודה. ונראה עוד דבזה נצחם ולא סרבו עוד, ומפרש הת"י "כי על כן עברתם על עבדכם", דזה סבה מהמסבב ית"ש דתעברו כאן, כדי שתאכלו אצלי. והודו לו, ואמרו לי שהאמת אתו. והדבר צריך ביאור דמפני מה היתה סיבה מהשי"ת שדוקא יאכלו אצלו.

ונראה לי לבאר עפ"י מעשה שהי' אצל **כ"ק מרן אדמו"ר הרבי הזקן זי"ע [הרה"ק ר' יחיאל מאלכסנדר זצ"ל]**, בימי ילדותו כאשר נעשה רב בעיר טארצין, ומקודם כאשר הי' גר בעיר פרישיסא אצל חותנו, הי' שם איש אחד שהי' דבוק בו מאד, וגם לרבות בנו של אותו איש, ומעת לעת היו נוסעים אליו לטארצין על שבת קודש. הגם כי הרבי הזקן עוד לא נהג אז באדמורות, כי הוא בעצמו הי' נוסע למרן הרבי מווארק זי"ע.

אירע פעם אחת שבנו של אותו היהודי הי' בשבת קודש אצל הרבי הזקן בטארצין, ואחר כך נחלה

מאד, והמחלה גברה מיום ליום ר"ל. אמו נסעה לטארצין לרבי, וצעקה מרה כי בנה נחלה אצל הרבי, ולכן לא תזוז מכאן עד שבנה יתרפא. הרבי לא השיב לה מאומה, פתאום אמר להמשרת שישיכור בעל עגלה שיסע עמו למקום אחד, רחוק מהעיר טארצין. האשה אם החולה - בשמעה זאת, חשבה בדעתה כי הרב רוצה להתפטר ממנה, לכך הוא בורח מן העיר. לכן הגדילה צעקותיה שתמנע את הרב מן הנסיעה עד שבנה יתרפא.

הרב לא השיג על דבריה, ובע"כ נסע מן העיר. ויהי בנסעו לא רחוק מהעיר באו לכפר אחד, הבעל עגלה עמד לפוש וליתן מספוא לסוס. בתוך כך ראהו כפרי אחד וכאשר הכיר בו שהוא רב בקשוהו שיבוא לביתו וישתה אצלו כוס תה, הרב הסכים לבקשתו והלך עמו לביתו ושתה כוס תה. לאחר מכן אמר הרבי לבעל עגלה אין צורך לנסוע עוד הלאה, נשוב חזרה הביתה, ומאז נעשה החולה הנ"ל בריא כאחד האדם.

אביו של החולה, מחמת שהיה מקורב לרבי הרהיב עוז בנפשו לשאול, ילמדנו רבינו, לשם מה נסע מן העיר: ולא עוד אלא שבתחילה חשב לנסוע מרחק רב, ואח"כ חזר בו ושכ תיכף חזרה?

השיב לו הרבי, דע, בראוית את מחלת בנך באופן כל כך רציני ר"ל, לא מצאתי בשבילו שום עצה, אלא שאהיה נעשה חפץ של מצוה, דהיינו באם יקיים בי איש אחד הכנסת אורחים אזי אהיה אני חפץ של מצוה, ועי"ז אוכל לעשות טובה שבנך יתרפא. וכאשר ידעתי שבמקום זה אשר רחוק מעירי, יש לי שם אוהב וידיד, ובדאי יכניס אותי לביתו, ויקיים בי הכנסת אורחים, ממילא אהיה חפץ של מצוה ואז אי"ה רפואה קרובה לבוא. אבל כשבאתי אל הכפר, והכפרי הזה הזמין אותי לביתו וקיים בי הכנסת אורחים, השגתי מה שרציתי, ונסעתי חזרה לביתי.

וזה הענין שאמר אע"ה למלאכים, דעו לכם כי אני היום חולה כמו שפי' רש"י ז"ל וירא אליו לבקר את החולה, והקב"ה הזמין אתכם לביתי כדי שאני אקיים בכס מצות הכנסת אורחים, ואתם תהיו חפצי מצוה, ובזה תעשו לי טובה שארפא מחולי. וזה שאמר "כי על כן עברתם על עבדכם", דזאת היתה הסבה שתעברו לפני ולאכול אצלי כמ"ש הת"י הנ"ל, כדי שארפא מחולי כנ"ל, והודו לו דיפה אמר כמ"ש הת"י ולא סרבו עוד. (עי"ש עוד).

המשכת רפואה על ידי הכנסת אורחים

בתו של **האדמו"ר ר' אהרן השני מקרלין בעל "בית אהרן"** חלתה פעם במחלה קשה והרופאים כמעט התייאשו מחייה.

והנה נזדמן לביתו של הרבי מקרלין **הרה"ק רבי משה מקוברין**, הזמינו רבי אהרן כדרכו בקודש לסעוד על שולחנו. בתוך הסעודה הזכיר לפני הצדיק האורח את בתו החולה הזקוקה לרחמי שמים. השיב רבי משה למארחו, שנינו במסכת בבא בתרא רבי שמעון בן יוחי אומר אבן טובה הייתה תלויה בצווארו של אברהם אבינו, שכל חולה הרואה אותה מיד מתרפא. נשאלת השאלה מה טיבה של אבן טובה זו, שבזכותה ריפא אברהם אבינו כל החולים שבעולם? לדידי אין הכוונה כאן ל"אבן טובה" גשמית שאפשר למששה בידיים, אלא ל"אבן טובה" רוחנית, למידה הטובה המיוחדת שניתן בה אברהם, והלא היא מצות הכנסת אורחים, והיא היא הסגולה הבדוקה לרפא כל חולי וכל מדווה.

המשיך הצדיק מקוברין ואמר בשעה זו מארח אותנו רבי אהרן אבי הבת החולנית, והאבן הטובה

היא מידת הכנסת אורחים תלויה עתה בצווארו, תסתכל איפוא הנערה החולה אל אביה ובעזרת ה' תתרפא.

רבי אהרן עשה כמצוות אורחו הדגול, ובאורח פלא חל באותו יום שינון לטובה במצבה של הבת, ולא עברו ימים מרובים עד שנרפאה כליל ממחלתה. כאשר הגאון רבי חיים מבריסק היה עדיין ילד, פעם חלה מאד, וכל הרופאים אמרו נואש לחייו. באותם הימים היה **הרה"צ ר' משה מקוברין** בעיר והתאכסן אצל אביו של ר' חיים ר' יאשע בער, נכנס אליו ר' יאשע בער ומירר בבכי רב ובתחנונים לרפואת הילד. אמר רבי משה 'והוא עומד עליהם' אמרו רז"ל שבזכות הכנסת אורחים של אברהם אבינו היתה אבן טובה תלויה בצווארו וכל המביט בה היה מתרפא, וכיון שכתוב "עומד" לשון הוה, הרי הענין הוא גם עתה, בזכות הכנסת אורחים של בעל הבית יתרפא הילד.

פעם בא לפני **הרה"ק ר"צ מלכוניץ זצ"ל** חולה מסוכן, והזמינו הוא זצ"ל לסעודתו, ובתוך הסעודה אמר מחז"ל (ב"ב ט"ו) אבן טובה היתה תלויה בצווארו של אברהם אבינו שכל חולה הרואה אותה מיד מתרפא, ובשעה שנפטר אאע"ה תלאה הקב"ה בגלגל חמה. אבן טובה זו שהיתה תלויה בצווארו של אאע"ה - מדת הכנסת אורחים היא, וזוהי סגולת המצוה שכל חולה הרואה אותה מיד מתרפא ומכיון שאנו עוסקים עתה במצוה זו יסתכל נא החולה עלינו ויתרפא, וכן היה. (תורת אבות עמוד רנ"ג).

הכנסת אורחים סגולה לילדים

אמרו חז"ל (תנחומא כי תצא אות ב')... ויש מצוה שמתן שכרה בניס כמו שרה שאירחה את האורחים ושונומית על שקבלה את אלישע.

כאשר **בעל התניא** הזכיר לפני רבו **המגיד ממזריטש** שעדיין לא זכה לבן זכר (אחר י"ד שנה מנישואיו), אמר לו המגיד: כתוב "במה יזכה נער את ארחו", כיצד זוכים לנער, את ארחו, ע"י מצוות הכנסת אורחים. (וסיפר לו שאבי הבעש"ט נושע ג"כ ע"י מצוה זו).

יש שהביאו רמז בפסוק "הא לכם זרע" (להלן מז, כג) ה"א ר"ת הכנסת אורחים, ע"י זוכים לזרע.

מעשה ביהודי שנטל על עצמו לדאוג למלווי החולים המאושפזים בבית חולים בעירו בשבתות, והיה מארחם ונותן להם די מחסורם. עלה בדעתו להכין מעון דירות לאירוח, והתייעץ עם מרן **הפני מנחם זצ"ל** שעודדו, ואף הרים את התרומה הראשונה לכך, באמרו, אני רוצה שיהיה לי חלק במצוה חשובה זו. כשהביע לפניו דאגה כיצד יוכל למצוא מתנדבים לאירוח מידי שבת, אמר אל לך לדאוג, לא תהיה לך כל בעיה בזה.

המקום הלך והתפתח, והיה קורא למשפחות שיבואו לשבתות כדי לארח את האורחים. במשך הזמן הגיעו למקום משפחות שהיו זקוקות להיושע בילדים, וב"ה עד היום הזה נושעו עשרות משפחות, אף במקרים קשים ביותר. הן על ידי שעסקו באירוח בעצמם והן שתמכו בסיוע כספי, מובן מאליו שלא נשארה לו בעיה לאיש את המקום.

הכנסת אורחים של אברהם אבינו והכנסת אורחים של לוט

לוט אמר למלאכים 'הנה נא אדני סורו נא אל בית עבדכם' (יט, ב), ואילו אצל אברהם לא מצינו שאמר שיכנסו הביתה, **אמר הבית ישראל זצ"ל** בשם חסידים, כאשר הגיע אורח לאברהם אבינו, לא היה אברהם בעה"ב, אלא העמיד את כל הבית לרשות

האורח, כמו שכתוב "והוא יושב פתח האהל". אבל לוט היה בעה"ב, לכן אמר 'סורו נא אל בית עבדכם'.

אחד מנכדי הגר"ח הלי סולוביץ'יק אמר, **אצל הסבא רבי חיים לא היה שום דבר בגדר 'לכס', מלבד הארבעה מינים ביום טוב ראשון של סוכות.** כמו שכתוב על יואב שביתו מופקר לכל כמדבר (סנהדרין מט.), כך ביתו של רבי חיים היה הפקר. תמיד היו שם עניים ואביונים שבורים ורצוצים, היה עני שמוחזק על המיטה הזאת ועני שמוחזק על המיטה אחרת, וועלועלה, בנו של רבי חיים בבחרותו לא ישן על מיטה, כיון שהמיטות בבית היו תפוסות על ידי העניים. פעם אחת ברוב עייפותו נשכב על מיטה, הגיע העני שהיה מוחזק על המיטה הזו, העיר אותו, ואמר, איזו חוצפה, גזילה!... רבי וועלועלה קפץ מיד מן המיטה.

כעין זה מובא על הגר"ח"ק שליט"א בספר בית אמי, שפעם נשאל ר"ח על קן שנמצא בביתו, האם אפשר להפקיר את המקום כדי לקיים מצות 'שילוח הקן', והשיב: **פה, א"צ להפקיר, הרי הכל הפקר!**

היו כל מיני מאכלים שהביאו הבנות לאמא שלהם הרבנית קנייבסקי, מאכלים שהיו חשובים לבריאותה, והניחו אותם במקרר, פעמים רבות נעלמו על ידי כל האורחים המסתובבים שם.

אירע פעם שב' אנשים רצו לדבר דבר סתר, בקשו מהרבנית שתואיל לצאת מהחדר, כי יש להם דבר חשוב לדבר ביניהם!

הרה"ח ר' ברוך מרדכי טשארני מורשה, מחסידי סלונים, היה מופלג במצות הכנסת אורחים, ביתו פתוח לכל, וכל נצרך הרגיש שם כבביתו, אוכל ממה שיש בבית, ישן שם, ונוהג כרצונו. פעם הגיע עני, אכל וישן שם במשך כמה שבעות. בעה"ב התנהג עמו כשוה בין שוים, עד שהעני היה סבור שגם הוא אחד העניים המתארחים. יום אחד שאלו העני, אתה נמצא פה כבר זמן רב, ומסתמא מכיר בהלכות הבית, האם בעה"ב לא יכעס שאני מתארח בביתו זמן כה רב, השיב ר' ברוך מרדכי מפתחות: **גם אני אכתיב יודע, אני נמצא פה זמן רב, אוכל וישן על חשבון בעל הבית, וביתניתי אף אחד לא הישר לי מאומה, חושבני שלא יכעס גם עליך.** (שמעתי מנכדו הרה"ח ר' שלמה קופלוביץ').

אירע פעם שאשתו של אותו חסיד חלתה, באותו זמן התארח בביתם הרה"צ ר' אברהם וינברג זצ"ל (הברכת אברהם), כאשר היה בדרכו לנסוע אל הרבי מסלונים (הדברי שמואל). בקשה ממנו בעלת הבית שיזכיר אותה לפני הרבי לרפואה. כאשר הדברי שמואל נכנס לשולחן בליל ש"ק הזכיר את שמה לרפואה שלימה, ואמר: המשנה באבות אומרת 'ויהיו עניים בני ביתך', על אשה זו אפשר לומר שאין העניים בני ביתה, אלא היא גרה אצל העניים, (שהרי ביתם מופקר לכל). אפשר להמשיך את דברי המשנה 'אל תרבה שיחה עם האשה', על אשה כזו אין צורך להאריך בתפילה, היא תהיה בריאה, וכך הוי.

הכנסת אורחים של הרה"ק ר' שלומ'קה מזוועהיל דלת ללא מנעול

הבית בו התגורר, הקיים עד עצם היום הזה בשכונת 'בית ישראל', מעולם לא היו נועלים את הדלת הראשית של הבית, ולו מהסיבה הפשוטה שלא הותקן בה כלל מנעול.

הרבי זי"ע מעולם לא הרגיש שהוא 'בעל הבית', בכלל לא הכיר שיש משהו בעולם הזה ששייך לו, כל מי שחפץ היה בכך יכול היה להיכנס לביתו, לשבת

ולאכול כאוות נפשו מתוך מה שהיה שם. גם נשים באו. כל מי שרצתה, יכולה הייתה לבוא ולשבת בבית. אפילו אישה שזרקו אותה מביתה באה עם צרורותיה ועם ילדיה והתגוררה שם. סועדים רבים הסבו לשולחנו, סיפר נכדו הרה"ח ר' שמואל מרדכי מינץ ז"ל: אני זוכר את הרבנית שואלת בערב שבת בשנינות עדינה: "א פערטל אויף אכט, אדער א פערטל אויף צעהן?" כשהכוונה לכמה צריכים לחלק את רבע העוף, האם רבע יספק לשמונה סועדים או לעשרה.

עוד סיפר רבי שמואל מרדכי, בימי ילדותי התלוויתי פעמים רבות בשבת בבוקר לאבי [הרה"ח ר' מתתיהו ז"ל] כשהיה הולך לסבא הרבי מזוועהיל לומר לו גוט שבת. הסבא ישב בשולחן והסבתא גיטל אמרה לרבי: האנשים שיושבים כאן אצלך בשולחן ואוכלים, יש להם יותר כסף ממך. במו אזני שמעתי שהוא התכוף ולחש על אזני אבי: "הכנסת אורחים איננה קשורה לעניים דווקא. היא נוהגת בעשירים כמו בעניים".

בחכמה פותח שערים - דלתי לאורח אפתח

בחורים שלמדו בישיבות בירושלים היו אוכלים רשמית על שולחנו. סיפר הרה"ח ר' אברהם רוזנווסר ז"ל, אני הייתי ישן ומתארח אצל הרה"ק ר' שלומ'קה, פעם תחב לידי מטבע שאקנה חבילת סוכר ואביא במתנה לרבנית. כאשר הבאתי לה את 'התשורה', שמחה ואמרה: כולם אוכלים ונהנים פה, ואף אחד לא חושב שמן הראוי להביא משהו, מלבד בחור בר דעת זה!

סיפר הרה"ח ר' משה לודמיר שליט"א, בדידי הוי עובדא, בשנת תשי"ז שהה **הרבי הבית ישראל זצ"ל** בצפת, נסעתי לשם, ולא מצאתי לעצמי אכסניא. הייתי רעב מטורח הדרך, המשב"ק רא"י הביא לי מבית הרבי סעודה שלמה, חלה דגים וכ"ס. לא רציתי לקבל, ואמרתי לו, לא תגנוב נאמר גם בבית הרבי, מי נתן לך רשות לתת?

אמר לי, אם כן אני חייב לגלות לך, הרבי אמר לי פעם: דע, שעני הכנסת אורחים אינו פשוט כל כך. אין זה מן הדברים הקלים לקחת ארוחה שלמה שהוכנה בעבורך ובעבור בני הבית, ולהגיש הכל לאורח זר שבאקראי לגמרי בא בצל קורתך...

העצה לכך, וכן אצלי בבית, אני מפקיר הכל בעבור האורחים, כל יהודי שיבוא רשאי לקחת מן המטבח אוכל ומשקה שימצא, ולתת לכל מי שירצה... הכל למען העניים והאורחים, מופקר כביתו של יואב בן צרויה. (ראה סנהדרין מט, א "מה מדבר מופקר לכל אף ביתו של יואב מופקר לכל"). אני מפקיר, והנך יכול לחלק הכל לאורחים. והוסיף: אם תתרגל בביתי להכניס אורחים, תוכל אח"כ גם בביתך להכניס אורחים כראוי. (מובא ביגדיל תורה וירא).

לאכול עם האורח שירגיש נעים יותר

כתב הרמב"ן (יח, ו) ולא ידענו למה הרבה בלחם כל כך לשלשה אנשים, או שסעדו גדולי ביתו עמהם לכבודם. מכאן נלמד שחלק ממצות הכנסת אורחים לאכול בצוותא עם האורח, שירגיש נעים יותר.

וכן פירש **הרה"ק רבי ברוך ממז'בוז'** את הכתוב "צדיק אוכל לשובע נפשו, ובטן רשעים תחסר". הצדיק אוכל אף כשהוא שבע, כדי שהאורח יאכל בנוח. ובטן רשעים תחסר, הרשע אף כשהוא רעב ימנע מלאכול כדי שהאורח לא יאכל.

במדרש תנחומא ישנה דעה ששחט ד' פרים, להכין ד' לשונות לאורחים.

אמר הגה"ח ר' גד'ל אייזנר בשם מרן האמרי אמת למי הכין את הפר הרביעי, הרי היו רק ג' אורחים, ואמר שהרביעי היה בעבור אברהם אבינו בעצמו, שכאשר בעה"ב אוכל עם האורחים, הם חשים יותר בנח.

ר' גד'ל הוסיף שיש לזה רמז בגמ' (פסחים טב, א) הואיל ואי מיקלעי ליה אורחים חזי ליה, השתא נמי חזי ליה". לכאורה היו צריכים לומר "חזי להו". אלא כאשר נותן בעה"ב לאורחים לאכול, יאכל אף הוא עמם, וחזי ליה. (מסילות גד עמ' קיח).

סיפר ר' יוסף בנדה ז"ל, הייתי קרוב משפחה של זוגתו השניה של הרה"ח ר' שלמה'לי אלטר זצ"ל (אחיו של השפת אמת), פעם הגעתי לבקרו בביתו בוארשה, זוג' שהתה באותו עת בחנות. קם רבי שלמה'לי בעצמו וכיבדו בארוחת צהרים, וסעד עמו. כשסיפר זאת לזוג' של רבי שלמה'לי, אמרה לו: דע לך, שהוא כבר סעד קודם את ארוחתו, ואכל שוב לכבודך. (שיח הפרשה).

מצוה שבגופו

בימות החורף בליל קר וגשום, הגיעו לקוזמיר שני אנשים רעבים ויגעים מטורח הדרך, השעה היתה מאוחרת וכל בני העיר נמו את שנתם. פתאום ראו אור בוקע מאחד הבתים, היה זה ביתו של רבינו הקדוש רבי יחזקאל מקוזמיר זצ"ל. הם לא ידעו כי זה ביתו של הרבי, ודפקו בדלת. הרבי הכניסם לחדרו, מיהר למטבח הגיש לפניהם חמין, והאכילם בכל טוב, לאחר מכן הציע לפניהם כרים וכסתות לשינה.

המשמש שישן בחדר החיצון התעורר לקול ההמולה, וכאשר שמע את המתרחש, בטוח היה שאלו נשמות שבאו לתיקון, ולא העז לזוז ממשכבו מרוב פחד וחרדה.

כאור הבוקר הלכו האורחים לדרכם. כאשר הגיעו החסידים לתפילת שחרית, סיפר להם המשמש מה שאירע בלילה: כמעט כל הלילה לא עצמתי עין, הגיעו נשמות לרבי ועסק עמן שעות רבות.

הרבי שמע בחדרו את המשמש מספר בהתלהבות, יצא מחדרו ואמר: "דע, נשמות הבאות לעולם לתיקון עצמן הן באות, ואלו הנשמות שבאו אלי לתקן אותי באו, כדי שאקיים בהן מצות הכנסת אורחים". (תורת יחזקאל עמ' קעא).

מרן הבית ישראל סיפר ששמע מחסיד ישיש, כי בהיות האבני נזר רב בקרושניץ ביקר אצלו הרב מליטמורסק, והאבני נזר טרח עבורו כדי לשרתו בכל צרכיו. הלה טען פעם ופעמיים שאינו ראוי לטורחה הזאת. האבני נזר ניגש עמו לחלון, מבעד לחלון נראה סנדלר וסביבו חתיכות עור קטנות, שנחתכו בשעת עבודתו. אמר לו האבני נזר: פיסות עור אלו אינן שוות מאומה, אבל אחר שנעשה מהן רצועות לתפילין חלה עליהן קדושה והן מקבלות חשיבות.

סיים האבני נזר: גם אתה, הנך טוען שאינך חשוב כלום, נכון הדבר, אותה נשאת כמו שהיית, אולם אחר שהתורה צייתה על מצות הכנסת אורחים, אני טורח כל כך בעבודך.

הוסיף הבית ישראל: האמרי אמת היה אומר בשם השפ"א, שאורח הוא חפץ של מצווה, וחלה עליו קדושה.

סיפר הרב אפרים סוקולובר ז"ל. שמעתי מאדם זקן ונכבד מרעננה. לפני כשלושים שנה עבר דרך ראדין, ונכנס למרן החפץ חיים ז"ל. הוא קבלו בסבר פנים יפות וקיים בו מצות הכנסת אורחים

בכל פרטיה ודקדוקיה, לא נח עד שהפציר בו שישן אצלו, והלה הסכים.

בלילה ראה כיצד מרן החפץ חיים עצמו טורח לסדר בעבורו את המטה, נרעש ונבוכ פנה לח"ח ומחה בעדו, רבי! אל יטריח בשבילי, אני בעצמי אסדר את מטתי.

אמר לו החפץ חיים: מחר בבוקר אניח תפילין, וכי גם אז יגיד לי כבודו שלא אטריח עצמי להניח תפילין? הלא גדולה מצות הכנסת אורחים שהיא בודאי מצוה שבגופו! (מאיר עיני ישראל ח"ג עמ' 658).

אחר פטירת אביו בחג השבועות תש"ח, בתוך השלושים, הזמין מרן הבית ישראל זצ"ל, את החסיד ר' אברהם רוטט ז"ל והגיש לפניו כוס תה, סירב ר' אברהם לקבל, בטענה כבר קיבלתי מרות כ"ת, ואיני מוכן שישרתני.

נענה כ"ק הב"י זצ"ל ואמר בקפידה, את הכל לקחו ממני, את משפחתי, וכעת לקחו ממני גם את עטרת ראשי כ"ק א"א זצ"ל, נשארה לי מצוה חביבה אחת דהיינו, "הכנסת אורחים" ובשום אופן לא אתן שיקחו גם אותה ממני...

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל' ושא"ט

רוח אפינו | הישיבה בעידן קורונה

אברהם אבינו זקן ויושב בישיבה היה, שנאמר ואברהם זקן בא בימים, יצחק אבינו זקן ויושב בישיבה היה שנאמר ויהי כי זקן יצחק, יעקב אבינו זקן ויושב בישיבה היה, שנאמר ויעני ישראל כבודו מוזקן. אלעזר עבד אברהם זקן ויושב בישיבה היה, שנאמר ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו המשל בכל אשר לו (יומא כח, ב)

בשבוע שעבר יצאתי, לראשונה מאז ראש חודש אלול, מחוץ לעיר מגורי, להשתתף בחתונה מועטת משתתפים, כמנהג ימים טרופים אלה, בשכונת בית וגן הירושלמית. כששבתי הביתה אמרה לי עזרתי: "אתה קורן מאושר. מה קרה?"

"הלכתי לבקר בישיבה"...., ענית.

"אהה, הכל ברור"....

לפני למעלה מעשרים שנה עזבתי את 'קול תורה', הישיבה הגדולה בה למדתי, ועדיין, כשאני שב לישיבה וחוזר ממנה הביתה, אינני מסוגל להסתיר את האושר, הכמיהה, הגעגוע והאהבה האין סופית לישיבה.

חוץ מחלק מצוות הישיבה ששהה ב'סדר שלישי', הרי לא הכרתי שם אף בחור. ובכל זאת, האוויר, האוירה, היכל הישיבה, חדרי השיעורים, המסדרונות ואפילו חדר הפנימיה בו שהיתי כמה שנים ונותר כפי שהיה. "כאן ישבת בתפילות ובסדר מוסר", אמר לי הגר"א שטראוס שליט"א, משגיח בישיבה, שישב ולמד באותו הספסל כשהגעתי כעת לישיבה, "וכאן, ממש ליד מקום מושבך, ישב ר' גדליה"....

"נו, איך אפשר לשכוח?" אני עונה, מתיישב על אותו המקום ומביט בערגה לעבר הטור הימני, ספסל שלישי, שם ישבתי כמה שנים ב'סדר עיון'. על אדן החלון עדיין ניצב לו הש"ס- פנינים, שליוו את 'סדרי העיון' שלי באותם ימי זוהר מענגים.

'זר לא יבין זאת'. זאת ההגדרה המדויקת. זאת התחושה של כל בוגרי הישיבות לדורותיהם, שעזבו

את הישיבה לפני שלושים, ארבעים, חמישים או שישים שנה, ועדיין חיים ונושמים את הישיבה.

כל בוגר יחידה בצבא, בוגר אוניברסיטה, 'מדרשיה' או מוסד לימודים, בפרט עם חיי פנימייה מלאים, לא שוכח לרגע את חבריו של אותם הימים, את החוויות, התחושות, הסיפורים והתקריות הנעימות והלא-נעימות.

אבל בוגרי הישיבה חווים את השנים בהם הם עיצבו את עצמם, למדו בהתמדה, עמלו בריחוק דאורייתא ובדיבור חברים ושתו בצמא את דברי תורתם ולקחי מוסרם של מרביצי התורה, ראשי הישיבה, הרמ"ם והמשגיחים. לא מדובר רק בתחושות נוסטלגיה האופפות כל בוגר מוסד, בו חווה כמה שנים יפות בימים בהם היה צעיר ונמרץ, ללא עול משפחה ופרנסה. מדובר בתחושות השייכות רק לבני הישיבה, שמרגישים שעם כל המטען הלימודי והרוחני שאספו ואגרו במשך השנים, הרי שבעצם הכל נזרע והושרש שם, בישיבה הקטנה ובישיבה הגדולה. זהו מקור חיותם.

איך אפשר להסביר זאת לעם שבשדות, לאחינו התועים, לכלי התקשורת המשסים בנו?

אי אפשר. "אילו ידעתי-ו הייתי", כותב הרמב"ם. אם יש לך את התחושות והרגשות, יש לך אותם. אם אין לך- לא נוכל להסביר לך. כשם שאי אפשר להסביר לעיוור צבעים מהו צבע, כפי שלא ניתן להסביר מהו כאב ראש לאדם שמעולם לא כאב לו הראש. כך לא ניתן להבהיר באמת לאלו שלא זכו, מהי ישיבה בשבילנו.

"זר לא יבין זאת".

*

בביקורי בישיבת 'קול תורה', העניק לי הגאון רבי אפרים שטראוס שליט"א, משגיח בישיבה ומחבר ספרי 'נאות אפרים' על הרמב"ם, את ספרו 'נאות אפרים' -פניני הדרכה. הספר כולל פרקי הדרכה מדברים ששמע המחבר שליט"א מרבותיו- רבותינו, מרנן בעל האבי עזרי, האיילת השחר, הגרשי"ז אויערבאך והגר"ג איזמן, זכר צדיקים לברכה, ולהבחל"ח מרן בעל הדרך אמונה שליט"א ועוד.

והנה קטע נפלא מהספר ממור"ר המשגיח הגה"צ רבי גדליה זצוק"ל, דברים שלענ"ד מאד אפינו את משנתו. הדברים עוסקים בבחור שנפל לשפלות הדעת בגלל מעשים לא טובים שעשה. רבי גדליה איזמן זצ"ל אמר לומר לו את הדברים הבאים: "אדם שנשכל בחטא, אף שהדבר חמור, אבל אין צריך להישבר מזה, כיון שכאשר יגדל יעשה תשובה ויתכפר לו. אבל בן ישיבה צעיר שאינו מתעלה, הרי מאבד בזה את כל מדרגת הנצח שלו, כי יכול היה להתעלות בשנים הטובות ביותר בחייו ולא התעלה, ואם כן, במה יתכפר לו! הרי לא התעלה כפי מה שהיה יכול להתעלות".

כשכל העולם שמבחוץ עוסק בחסרון הכואב ב'על המחיייה ועל הכלכלה' ושאלת ה'כסף מנלך' שהביאו הסגרים וההגבלות של צווי הממשלה ומומחי הרפואה, אנחנו עוסקים בשאלה הקיומית והגורלית לנו, קיום הישיבות.

בוודאי שהנושא הוא קיום העולם בכח התורה הקדושה, בכך ש"אם לא ב'ריתי יומם ו'לילה חקות נ'פמים ו'אָרְךָ לא ש'מתי", בידיעה ש'יותלמוד תורה כנגד כולם", שהתורה הקדושה מגנא ומצלא ושכל מילה של תורה היא מעל הכל ושעוון ביטול תורה חמור מכל, עד שאמרו חז"ל שיותר הקב"ה על עוון ג' העבירות החמורות ולא יותר על ביטול תורה.

אך ללמוד הרי אפשר גם בבית. אלפים ורבות הרי למדו תורה גם בבתיים, במרפסות ובחצרות, עמלו ויגעו, דרך הטלפון ועם דפי 'מראי מקומות', שיעורים מוקלטים ועוד אמצעים נפלאים. אך הלימוד בהיכלי הישיבות אינם רק קיום מצוות עשה של תלמוד תורה, אלא גם בית היוצר וכוך ההיתוך לכל יהודי. זה המקום, כפי שאמר רבי גדליה זצוק"ל, בו "יכול היה להתעלות בשנים הטובות ביותר בחייו". לא מדובר רק בשיעור, תפילה, חברותא או סטנדר. מדובר באוירה קבועה, 24/7, של "בית היין". המקום המיוחד בו צעיר מגדל ומרומם את עצמו, על ידי כל מה שהישיבה מספקת לו, כולל ההיכל, האווירה, הריתחא דאורייתא, השיעורים, השיחות, ה'תפילה'- בישיבה, סדרי המוסר וה'מעריב' שלאחריו, וכן, גם התחרות הבונה, ה'קנאת סופרים', הלחץ הלימודי המרומם, הרצון להידמות לבחורים המצויינים והלמדנים, החבורה, הקשר עם צוות רבני הישיבה, ה'ליל שיש' והשישי- שבת, ואפילו החדר וחברי החדר, הארוחות המתובלות בדברי תורה ובשיחת חולין של בני ישיבות, הסעודות וזמירות השבת, ועוד מרקם של תחושות ומעשים.

לא מדובר רק בשעות לימוד, תפילה ומוסר. מדובר במכלול שלם שהישיבה מספקת. מבחינתנו, אלו שנים שלא יחזרו. למרות כל המאמצים והרצון הטוב, אי אפשר להשיב לבן ישיבה 'זמן חורף' אבוד.

"עיקר החיזוק הוא להיות מונח בתורה" (מרן רבינו בעל אבי עזרי זיע"א, נאות אפרים- פנינים, עמוד קסב).

כולנו צריכים להיות מונחים יותר ויותר בלימוד. בכל זמן ומצב, בכל גיל, עיסוק וחבלי טרדין. אך ברור כשמש שהזמן האידיאלי ביותר להיות בו מונחים בלימוד, הוא תקופת הישיבה, בה בחור נמצא כל היום, ברציפות ארוכה, בד' אמות של תורה, ללא דאגות משפחה ועול הפרנסה. ערכן של שנים מאושרות אלה, לא יסולאו בפז!

*

לא מדובר רק על ישיבות גדולות. גם בני הישיבות הקטנות הם דור העתיד שלנו. 3 שנות הישיבה הקטנה חרוטים בלבנו של כל בן תורה לנצח, על כל המטען הלימודי והרוחני האדיר שבו. אלו שנות הזריעה והנטיעה, הגדילה הראשונית. כאן בונים את היסודות, את עומק הפשט, את היסודות הלמדניים ללימוד התורה של כל החיים. השיעורים והסדרים, פנים אל פנים, הם נשמת אפה של הישיבה לצעירים, אף הרבה יותר מהשיעורים והסדרים של בחורים מבוגרים יותר, המסוגלים יותר לשחות לבדם בים התלמוד. ועוד לא דיברנו על שנת שיעור ג', השנה המכריעה ביותר של בן הישיבה הקטנה, בה הוא מכשיר את עצמו לישיבה הגדולה ואמור לעמוד בפני כור המבחן.

וכן, "זר לא יבין זאת..."

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב

שלוש ברכות ראשונות של התפילה - כנגד ג' האבות

וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם בְּבֶקֶר אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר עָמַד שָׁם אֶת פְּנֵי ה' (יט, כז)

אמרינו בברכות כ"ו ע"ב: "איתמר רבי יוסי ברבי חנינא אמר תפלות אבות תקנום רבי יהושע בן לוי אמר תפלות כנגד תמידין תקנום וכו' תניא כוותיה

דרכי יוסי בר' חנינא אברהם תקן תפלת שחרית שנא' וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם ואין עמידה אלא תפלה שנאמר ויעמד פינחס ויפלל" וכו'. ונראה שכיון ששלושת האבות תקנו את התפילה, לכן גם אנשי כנסת הגדולה יסדו את התפילה כנגד ג' האבות, וכמו שיבואר בס"ד:

ידוע ששלושת הברכות הראשונות נתקנו כנגד שלשת האבות, כמ"ש האבודרהם בברכת אתה קדוש: **"שחתימות שלש ברכות ראשונות אלו רומזות לאבות** כי חתימת ברכה ראשונה היא מגן אברהם וחתימת ברכה שנייה מחיה מתים כנגד יצחק, על שם שלקח אביו בידו הסכין לשוחטו במצות הבורא וה' חשוב כמת ואח"כ לא הניחו הבורא לשוחטו והרי כאלו החיה אותו. וחתימת ברכה שלישית האל הקדוש כנגד יעקב ע"ש שהיתה מטתו שלימה וקדושה שלא יצא ממנו זרע פסול". וכ"כ בדרשות ר"י בן שועיב פרשת ואתחנן: "ובלבד

באלו השלושה ברכות הראשונים שהם עיקר התפילה והם כנגד האבות, האחת שכולה חסד כנגד אברהם ולכן אנו חותמין מגן אברהם, והשניה כנגד יצחק כולה גבורה, ולכן מתחיל אתה גבור וחותרים מחיה המתים שיש בה רמז לעקידה. השלישית כנגד יעקב ולכן חותמין בה האל הקדוש, דכתיב ויקרא לו אל אלקי ישראל". וכ"כ במחזור האיטלקי קדמון "סדר חיבור ברכות": "מגן אברהם ראש לכל התפילה דכתיב אנכי מגן לך וכתיב והיה ברכה בך יברכו תחילה, **מחיה המתים כנגד יצחק** שכשהגיע לשחיטה פרחו נשמתו והחיהו הקב"ה דכתיב אל תשלח ידך אל הנער, **הקל הקדוש כנגד קדושת של יעקב** דכתיב והקדישו את קדוש יעקב".

וכן מוכח מפיזי הקליר לחזרת הש"ץ של כל התפילות של יום הכיפורים, שאת הפיוט בברכה ראשונה יסד כנגד אברהם, ובברכה השנייה כנגד יצחק, ובשלישית כנגד יעקב, כמבואר למעין שם, (וצ"ע למה דוקא בפיוטים ליום כיפור עשה כן).

ובדרך השם לרמח"ל ח"ד פ"ו כתב: "והנה צריך שתדע שסוגי ההשפעה העליונה שתחתיה נכללים כל מיני ההשפעות ופרטיהן הן שלשה, והם הנרמזים בשלש אותיות השם ב"ה... וכנגדם שלשה הכנויים הגדול הגבור והנורא, והממשיכה אותם כראוי היא זכותם של אברהם יצחק ויעקב... והנה **כנגד שלשת הסוגים האלה נתקנו שלש ברכות ראשונות של התפילה**, ובהן נמשך השפע העליון בכלל, ואחר כך באמצעיות נמשך לפרטים כפי הצורך, ובשלוש אחרונות מתחזק ומתיישב במקבלים על ידי ההודאה שנותנים עליו, וזה כלל תקון התפילה כולה".

ועתה נבוא לבאר היטב איך ג' הברכות הראשונות מכוונות כמין חומר כנגד בחינות ג' האבות:

תחילת התפילה - פתיחה לג' הברכות הראשונות

תחילת הברכה הראשונה: **בא"י או"א אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב**. היא פתיחה לג' הברכות הראשונות שהם כנגד אברהם יצחק ויעקב.

הקל הגדול כנגד מידת חסד לאברהם, וכמ"ש רש"י ר"פ ואתחנן "את גדלך זו מידת טובך". **הגבור** כנגד מידת פחד יצחק. **והנורא** כנגד מידת אמת ליעקב, ואמרינו בע"ז ד' ע"ב: "תורה דכתיב בה אמת... אין הקב"ה עושה לפניו משורת הדין", ולכן נקראת "נורא" שיראים ממנה, (תרגום נורא "דחילו" ועי' יומא ס"ט ע"ב), ומצאנו מידה זו ביעקב אבינו, כמ"ש **"ויירא** ויאמר מה **נורא** המקום הזה" (והוא כמ"ש "נורא אלקים ממקדשך"), וכן **"ויירא** יעקב מאד ויצר לו".

עיקר הברכה הראשונה - חסד לאברהם

אל עליון. על שם מה שאמר מלכי צדק לאברהם: "ברוך קל-עליון אשר מגן צרך בידך", וכן אברהם עצמו אמר: "הרימותי ידי אל ה' קל-עליון". **גומל חסדים טובים**. על שם מידת חסד לאברהם. **וקונה הכל**. ע"ש המטבע שאמר אברהם "קונה שמים וארץ", [ונוסח א"י הקדום כאן הוא: "קל-עליון קונה שמים וארץ"]. **וזוכר חסדי אבות**. מידת החסד של אברהם. **ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה**. הגאולה העתידה תהיה במדת החסד הזאת לא לפי הזכויות רק מאהבה למען שמו שנקרא עלינו בזכות אבותינו, (ואף דיש מ"ד דאין ישראל נגאלין אלא בתשובה, מ"מ כאשר כבר תבא הגאולה לא תהיה רק כפי הזכויות אלא בשפע רב וכלי גבול).

עוזר ומושיע ומגן - כנגד אברהם יצחק ויעקב

ועתה שוב אנו מזכירים מענין ג' האבות כדי לסיים מעין הפתיחה: **מלך עוזר**. כנגד יעקב אבינו, שבכמה מקומות מצינו אצלו לשון עזרה: בישיעה מ"א: "אל תראי תולעת יעקב מתי ישראל אני עזרתך נאום ה'...", ושם מ"ד: "ועתה שמע יעקב עבדי ישראל בחרתי בו כה אמר ה' עשך ויצרך מבטן יעזרך אל תירא עבדי יעקב וישרון בחרתי בו", ובתהילים כ': "ישגבך שם אלקי יעקב ישלח עזרך מקדש", ושם קמ"ו, "אשרי שאל יעקב בעזרו". וענין העזר הוא, שהקב"ה לא מושיע אותו לגמרי מן הצרה, אלא רק עוזר לו להקל ולהמתיק את הגזירה בשיעור מסויים, והיא מידת יעקב שהוצרך לברוח מפני עשו והיה בגלות אצל לבן, וזה היה השרש לגלויות של זרעו אחרייו.

ומושיע. כנגד יצחק אבינו שמידתו יראה ופחד, ומצאנו כמה פעמים לשון "ישועה" אצל "יראיו", בתהילים ל"ג: "אין המלך נושע ברב חילו... שקר הסוס לתשועה וברב חילו לא ימלט, הנה עין ה' אל יראיו... להציל ממות נפשם", ושם ל"ד: "ומכל צרותיו הושיעו חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם", ושם ס': "נתתה ליראיד נס להתנוסס מפני קשט סלה למען יחלצון ידידך הושיעה ימינך וענני", ושם פ"ה: "אך קרוב ליראיו ישעו", ושם קמ"ה: "רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם", ולכן בברכה השנייה שהיא כנגד יצחק אמרינו "רב להושיע" "ומצמיח ישועה", כיון שהישועה במידת יצחק^ט.

ומגן. כנגד זכות אברהם שאמר לו מלכי צדק "אשר מגן צרך בידך", וכן אמר לו אח"כ הקב"ה "אנכי מגן לך". וענין ההגנה הוא ששומר הקב"ה שלא תגיע אליו כל צרה כלל, ובמידה זו נוהג הקב"ה עם העובדים אותו מאהבה כאברהם, וזהו שכתוב: "שומר ה' את כל אוהביו", דהיינו ששומר עליהם שלא יכנסו לצרה כלל, וזה הוא החסד הגמור שלא יהיה בפחד ומורא כלל.

וכאן נזכרו מדותיהן של האבות בסדר הפוך, כדי לסמוך את "מגן" לחתימת הברכה שהיא **מגן אברהם**.

ברכה שניה - תחית המתים בזכות יצחק

ברכה שניה **אתה גבור לעולם ה'**. כנגד מידת הגבורה, **מחיה מתים אתה**. זכירת תחית המתים בברכה זו היא על פי מה שאמרו בפדר"א פל"א: "כיון שהגיע החרב על צוארו פרחו ויצאה נשמתו של יצחק, כיון שהשמיע קולו מבין שני הכרובים

^ט ובזוהר וירא קייט" ע"ב: "שעה ישועות יעקב דא יצחק דכיון דאשתויב יצחק, ישועות יעקב הו", ובשן סודות אות ר"פ כתב: "ולישועה במדת יצחק".

ואמר אל תשלח ידך אל הנער חזרה הנפש לגופו והתירו ועמד על רגליו, וראה יצחק תחית המתים שכל המתים עתידין להחיות, באותה שעה פתח ואמר ברוך אתה ה' מחיה המתים, ועיש בפי' הדר"ל ובהוספות הדר"ל שם. ובברייתא דעל הסדר (הובאה בשבלי הלקט ועוד) אמרו: "כשנעקד יצחק ע"ג המזבח... מיד הביא הקב"ה עליו טל וחייה... מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו ברוך אתה ה' מחיה המתים". **רב להושיע**. כמו שנתבאר לעיל שהישועה שייכת למידתו של יצחק.

מוריד הטל. הטל שייך לענין תחית המתים שתהיה ע"י טל, וכן יצחק אבינו קם לתחיה ע"י טל כמ"ש בברייתא דעל הסדר הנ"ל, ועוד שייכות יש לטל עם יצחק אבינו, שכן בירך את יעקב "ויתן לך האלקים מטל השמים".

ובחורף אומרים: **מוריד הגשם**. הגשם שייך למדת גבורה כמ"ש במשנה בריש תענית "וגבורות גשמים", והם באים ע"י רוח צפונית, כדכתיב (משלי כה, כג) "רוח צפון תחולל גשם", וצפון הוא שמאל שהוא מידת יצחק. וכן הגשם שקול כתחית המתים כדאמרינן בברכות ל"ג ע"א: "מתוך ששקולה כתחית המתים לפיכך קבעוה בתחית המתים".

מכלכל חיים בחסד. הפרנסה והעושר שייכים למידת יצחק כמ"ש בב"ב כ"ה ע"ב: "הרוצה שיעשיר יצפין וסימנך שלחן בצפון", וכן כתיב "מצפון זהב יאתה". וכן ביצחק עצמו נאמר "ויזרע יצחק... וימצא בשנה היא מאה שערים ויברכהו ה'", וכן בירך יצחק את יעקב "ויתן לך האלקים... ומשמני הארץ ורוב דגן ותירוש". **מחיה מתים ברחמים רבים**. גם זה כנגד תחית המתים של יצחק כנ"ל (וצ"ע למה נזכרה שוב). **סומך נופלים**. גם זה היה ביצחק אחר העקידה כמ"ש בפדר"א הנ"ל "ועמד על רגליו". **ורפא חולים**. גם זה היה ביצחק אחר העקידה, כדאיתא במדרש (הובא בפירושו ריב"א עה"ת ובבעה"ט) "שנטמן יצחק בגן עדן שתי שנים כדי להתרפאות מהחנות שהתחיל אביו". והרפואה ג"כ שייכת למידתו של יצחק כידוע שרוח צפונית מרפאת, וצפון הוא שמאל שהוא מידת יצחק. **ומתיר אסורים**. גם זה היה ביצחק אחר העקידה, כמ"ש בפדר"א הנ"ל "התתירו".

ואח"כ מסיימין מעין הפתיחה: **מי כמוך בעל גבורות**. כנגד אתה גבור. **ומי דומה לך מלך ממית ומחיה**. כנגד מחיה מתים. **ומצמיח ישועה**. כנגד רב להושיע. ואח"כ מעין החתימה: **ונאמן אתה להחיות מתים**.

ברכה שלישית - כנגד יעקב אבינו

ברכה זו היא כנגד יעקב אבינו כמו שכתוב "**והקדישו את קדוש יעקב**", ומיוסד על מה שאמרו בברייתא דעל הסדר "כשבא יעקב אבינו ופגע בשער השמים והקדיש שמו של הקב"ה מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו ברוך אתה ה' הקדוש", (ועיין פדר"א ספ"ה), וכן יעקב עצמו נקרא "קודש" כמ"ש בפסיקתא פיסקא ל"ט: "אבל יעקב כולו קודש". וברכה זו היא כנגד מידת נורא, כיון שמידת "קדושה" היא מידת הדין, כמ"ש "בקרובי אקדש", ונוסח ארץ ישראל בברכה זו היה "קדוש אתה ונורא שמך" וכן הנוסח שלנו ברה"וי"כ.

[ועדיין נשאר לבאר איך י"ג הברכות האמצעיות הם ג"כ כנגד ג' האבות, ובע"ה עוד חזון למועד]

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס יען יוסף, שלחן מלכים ושאים

מדוע הגיע המלאך האחראי על הפיכת סדום לאברהם?

וישא עניו ויקרא והנה שלשה אנשים נצבים עליו (יח, ב) וברש"י: אחד לבשר את שרה ואחד להפוך את סדום ואחד לרפאות את אברהם

יש להקשות, מדוע בא המלאך שתפקידו להפוך את סדום לביתו של אברהם. דבשלמא ב' המלאכים האחרים, באו לבצע את תפקידם כראוי, האחד לבשר את שרה על הולדת בנה והשני בכדי לרפאות את אברהם, אך המלאך השלישי מה ענינו לבית אברהם ואיזה תפקיד ביצע בבואו. (ואין לומר שבא כדי להודיע לאברהם שהקב"ה הופך את סדום, שהרי משמעות קרא קמן שהקב"ה בעצמו אמר זאת לאברהם, ולא המלאך).

ועוד יש להקשות על הפסוק בהמשך הפרשה, שנאמר: "וישקיפו המלאכים" (יח, טז). ומלשון "וישקיפו" משמע שכל המלאכים השקיפו.

וצ"ע, מה הצורך שכל המלאכים ישקיפו על סדום, הא רק מלאך אחד בא להפוך את סדום (וכידוע דאין מלאך אחד עושה ב' שליחויות), ואמאי השקיפו שאר המלאכים על סדום.

ואין לומר דמלאך אחד השקיף בשביל להפוך את סדום ומלאך אחר השקיף כדי להציל את לוט, גם זה צ"ב, דהרי רש"י פירש ד"כל השקפה היא לרעה", ואילו אותו שהשקיף להציל את לוט, אין השקפתו השקפה לרעה. וגם מה נעשה עם המלאך הנוטר.

ולכן נראה לבאר, כי באמת אע"פ שמלאך אחד נצטווה על עצם ההפיכה, מ"מ היה צריך לעורר את מידת הדין על סדום, טרם יבואו הם על עונשם, וזהו ענין "וישקיפו", ופירשו בו, שכל השקפה לרעה היא, שבהשקפתם וראייתם עוררו את מידת הדין על סדום, שתהא ראויה לעונשה ההולך ובה עליה.

והטעם שאת פעולת ההשקפה לרעה עשו שלשת המלאכים יחד, יש לבאר עפ"י דברי הספורנו בפרשתנו, ואלו דבריו: "ויקמו משם האנשים. פנו מבית החסד. וישקיפו. השקפה לרעה. על פני סדום. שהיה הפך ביתו של אברהם, כמו שהעיד הנביא באמרו "הנה זה היה עון סדום אחותך, גאון שבעת לחם ושלות השקט היה לה ולבנותיה ויד עני ואביון לא החזיקה" (יחזקאל טז, מט) עכ"ל.

וכדבריו פירש גם המלבי"ם, וזה לשונו: "ויקומו משם האנשים וישקיפו על פני סדום. ר"ל שכאשר ראו גודל מדת הגמלת חסד הנעשה בבית אברהם כן גדל לפי ערך זה עון סדום שנהגו בזה בהפך, וז"ש שמשם השקיפו השקפה לרעה על פני סדום" עכ"ל. מבואר, כי סמיכות ענין אירוח אברהם להשקפת המלאכים, חידד את הקוטביות שבין שניהם, בין אברהם איש החסד, לסדום עיר החטאים ומניעת החסד.

והשתא י"ל, שלפיכך נצרכו בענין ההשקפה שלוש המלאכים יחד, לפי ששלשתם כעת נהנו ממידת החסד של אברהם אבינו במידה משופעת, לפיכך, כאשר הם פנו ללכת להעניש את סדום, יכלו הם בקלות לעורר עליה את מידת הדין מצד מניעת החסד, כיון שרק כעת חוו שלשתם כיצד נעשית מידת החסד בצורה הראויה, ומכאן יש למדוד עד כמה חמורים מעשיהם של אנשי סדום מונעי החסד ועושי הרוע, ולפיכך, בענין זה של ההשקפה לרעה והתעוררות מידת הדין על סדום, היו שוים בזה של שלוש המלאכים, שירדו לעוה"ז וקיבלו הטבה

וחסד בהולכם בדרך, וידעו כמה חמורה מניעת החסד בעולם הזה.

והשתא דאיתנן להכי, תתורץ ממילא הקושיא הראשונה בה פתחנו, מדוע הגיעו כל שלשה מלאכים לאברהם אבינו ע"ה. בשלמא המלאך שבא לרפאו והמלאך שבא לבשר את שרה היו נצרכים באוהלו, אבל המלאך שבה להפוך את סדום, מה נצרך הוא לבוא לביתו של אברהם אבינו. ואי נימא כדי להודיעו על הפיכת סדום, הלא הקב"ה בעצמו העיד שהוא בעצמו מודיע לאברהם אבינו על הפיכת סדום, כמו שנאמר: "המכסה אני מאברהם אשר אני עושה", ומה צורך לשלוח לו מלאך על כך.

אמנם יש להעיר, כי מדברי הרשב"ם מבואר דפשטיה דקרא ד"המכסה אני מאברהם", מבאר כי באמת רצון הקב"ה להודיע לאברהם על הפיכת סדום, היה באמצעות המלאך ששלח לו על כך, שכן זה לשון הרשב"ם בפס"ט ט": "ויקמו משם האנשים - שנים מהם הלכו לסדום כדכת' ויבאו שני המלאכים סדומה, וגדול שבהם היה מדבר עם אברהם. וזהו שכתוב בו וה' אמר המכסה אני וגו', וכן, "ואברהם עודנו עומד לפני ה'", שני פסוקים אלו מדברים בשלישי". ובפס"כ כ' הוסיף לפרש על דרך זו, וז"ל: "ויאמר ה' - המלאך לאברהם, שלוחים הללו אני שולח בשביל זעקת סדום" עכ"ל. הרי שלפירוש זאת היתה שליחות המלאך, להודיע לאברהם על הפיכת סדום. אך יש לציין כי מדברי המדרשים ורוב המפרשים עולה שלא כדברי הרשב"ם, ולשון ה' שנאמרה בפסוקים אלה, אכן מוסבת על הקב"ה בעצמו.

ולפי מה שכתבנו לבאר, הדברים מיושבים, שכיון שכדי להפוך את סדום, היה צריך לעורר את מידת הדין שבשמים, א"כ לשם כך פעלו המלאכים את פעולת ה"השקפה" לרעה, שעוררה על סדום את מידת הדין. וצורת התעוררות הדין על סדום, היתה באופן זה שנהנו המלאכים מסעודתו של אברהם אבינו שהיתה בשפע רב, ומתוך כך יכלו לעמוד על הקיטוב הגדול בינו ובין מידת קמצנותם ואכזריותם של אנשי סדום לאורחיהם, ואז התעוררה עליהם מידת הדין להענישם. ולפיכך, אף המלאך שנשלח להפוך את סדום, היה צריך לבוא לאוהל אברהם, ליהנות מסעודתו, לראות כיצד נראה חסד כראוי בעולם הזה, ואז לדון את סדום על מניעת חסד, ולעורר עליהם את מידת הדין ולהענישם על מעשיהם.

חיים של שלום / ה"ה חיים מלץ, מח"ס 'שלמי חיים', מודיעין עילית

בענין בשר בחלב - אצל המלאכים

חמאה וחלב וכן הבקר

א [ויקח חמאה וחלב וכן הבקר אשר עשה ויתן לפניהם והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו וגו' (בראשית יח, ח).

והנה הקשו בשפתי חכמים בשם המנחת יהודה, בזה"ל: "ואם תאמר והיאך נתן להם חמאה וחלב וכן הבקר והוא בשר בחלב הוא. יש לומר דמתחילה נתן להם חמאה וחלב ואחר כך נתן להם הבשר. אי נמי דס"ל כחלכות גדולות דבקנינות והדחה מותר", עכ"ל.

והנה שני פרשיות יש כאן, האחד איך המלאכים אכלו בשר בחלב. והשני איך אברהם עצמו עבר באיסור בישול בשר וחלב והכשילם בזה. ובאמת שלגבי המלאכים זה תלוי במדרשים דלהלן -

שהקב"ה בא בטענה עליהם שעברו באיסור בשר וחלב, וע"ז סובב הנידון. דהרי א"א לדון איך עברו באיסור דהא אינם מחייבים כלל במצוות התורה, ורק הנידון בטענה שטען עליהם הקב"ה (כדלהלן בסמוך). ולגבי אע"פ – הוא הנידון השני, איך עבר באיסור והכשילם.

ובזה נפתח בב' תירוץ השפ"ח, הראשון דבאמת קודם אכלו החמאה והחלב, ורק אחר כך את הבשר, ובה אין צריך להמתין שש שעות [וראה להלן בסמוך אות ב שכן איתא להדיא בכמה מדרשים]. ותירוץ שני דס"ל כשיטת הבה"ג דאם מקנה ומדיח פיו אחר אכילת הבשר – מותר לאכול חלב אחר כך (הובא ברמ"א יו"ד סי' פט ס"א).

והנה באמת יש לעיין מאי קושיית השפ"ח, הרי אברהם אבינו ראה שהמלאכים ערבים הם – ומותרים לאכול בשר בחלב (דאי"ז מז' מצוות ב"ג), ומאי קושיא איכא.

וכע"ז מבואר באמת בשיטמ"ק בבכורות (ו, ב) שהבאנו דברים המלאים להלן בסמוך, דהקשה על מה שדנה הגמ' מנ"ל דחלב בהמה טהורה מותר באכילה ואין בו משום אבר מן החי, והקשה ע"ז השיטמ"ק מ"ט לא מוכיחים מהא דכתיב בקרא להדיא שאברהם הביא חמאה וחלב⁹, וכתב ע"ז בזה"ל יו"א"ת אמאי לא ילפינן מדכתיב גבי אברהם ויקח חמאה וחלב, ובודאי לא האכילם איסור, דקיים אברהם אבינו כל התורה כולה. ואומר ר"י ז"ל דהוה סבור שהם בני נח ולא נצטוו על כן כי אין זה מז' מצוות בני נח שקבלו עליהם, עכ"ל (ובהמשך דבריו הביא דברי חז"ל להדיא שבאמת אכלו המלאכים בשר בחלב).

וצ"ל דהשפתי חכמים הבין דאברהם בישל את הבשר והחלב, וממילא מלבד איסור האכילה, יש גם איסור בעצם הבישול של הבשר והחלב יחדיו. אכן זה גם דוחק, דהיכן מצאנו בקרא שהוא בישל את הבשר והחלב יחדיו, הא רק מבואר שהביא בשר וגם הביא חלב וחמאה.

אבל באמת מוכרח מחז"ל דהיה כאן בישול בשר בחלב, מהמדרש שהביא הדעת זקנים לבעה"ת הביא מאמר חז"ל (ומקורו בפסיקתא רבתי, פרק כה), והעולה מזה דבאמת המלאכים עברו באיסור בשר בחלב – וע"כ א"כ דהיה בישול דרק דרך בישול אסרה תורה.

וז"ל הדעת זקנים: 'ויקח חמאה וחלב וגו'. מלמד שהאכילם בשר וחלב, וכשרצה הקב"ה ליתן תורה לישראל אמרו המלאכים 'תנה הוודך על השמים' (תהלים ח, ב), אמר להם כתוב בתורה (שמות כג, יט) 'לא תבשל גדי בחלב אמו' ואתם כשירדתם למטה אכלתם בשר וחלב שנאמר ויקח חמאה וגו'..

מיד הודו להקב"ה, והיינו דכתיב (שמות לד, כז) 'כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית וגו'', וכתוב לעיל מיניה (שם כו) 'לא תבשל גדי בחלב אמו', עכ"ל הדעת זקנים¹⁰.

וכן הביא השיטה מקובצת בבכורות (ו, ב) בשם הירושלמי, דהנה שם דנה הגמ' מנא לן דחלב היוצא מבהמה טהורה מותר באכילה ומנ"ל דאין בו משום אבר מן החי, וז"ל שם: 'חלב בהמה טהורה מנ"ל דשרי. וא"ת אמאי לא ילפינן מדכתיב גבי אברהם ויקח חמאה וחלב, ובודאי לא האכילם איסור, דקיים אברהם אבינו כל התורה כולה. ואומר ר"י ז"ל דהוה סבור שהם בני נח ולא נצטוו על כן כי אין זה מז' מצוות בני נח שקבלו עליהם. וא"ת בירושלמי משמע שאכלו בשר בחלב דקאמר שאל להם הקב"ה כשבקשו שתנתן להם התורה – אין אתם ראויים לקבלה שמיד שתינוק בא מבית הספר מביאין לו חלב ואוכל, מביאין לו בשר ונוטל ידיו, אבל אתם אכלתם בשר בחלב כדכתיב ויקח חמאה וחלב. תוס' חיצוניות', עכ"ל.

ובהגהות לשיטמ"ק (שע"י הגרי"ד אילן שליט"א, הע' 75) ציין דלפנינו לא נמצא כן בירושלמי, אלא במדרש שוחר טוב (תהלים, ח) ובפסיקתא רבתי הנ"ל.

והנה לכאן מהיכן למדו חז"ל שהם אכלו הבשר והחלב ביחד, הרי רק כתוב שהוא הביא הכל יחדיו, ומנא לן שאכלו הכל יחדיו. וראיתי להגר"צ פלמן זצ"ל (קובץ 'בנתיבות ההוראה' גליון ב עמ' יד) שביאר בזה קצת יותר – וז"ל: 'דהא כל עיקר ראיית הירושלמי דהם אכלוהו כאחת, היא מקרא דכתיב ויקח חמאה וחלב וכן הבקר אשר עשה וגו', ומפרש – דהוא לקח את הכל יחד בתערובת, והאות וי"ו של 'ובן הבקר' היא וי"ו החיבור, ודלא כדפרש"י שם דקמא קמא שתיקן אמטי ואייתי קמיהו וכו', עכ"ל (דבריו המלאים הובאו להלן סוף אות ד). אכן עדיין לא מבואר שאכלו יחד הכל רק שהביא להם הכל ביחד, ואולי סברא הוא, דאם הביא הכל ביחד – אכלו הכל ביחד, וצ"ע.

והנה בדעת זקנים הנ"ל, סיים וכתב: 'ומדרש זה חולק על מדרש אחר - קיים אברהם אבינו ע"ה אפילו עירובי תבשילין, פירוש 'תבשילין מעורבין' שלא היה אוכל בשר בחלב¹¹, גם לא בשר ואח"כ חלב אלא חלב ואח"כ בשר דכתיב ויקח חמאה וחלב והדר בן הבקר אשר עשה, וכן נמי פירש"י קמא קמא דתיקן אמטי ואייתי לקמיהו', עכ"ל.

הרי דס"ל לדעת זקנים דבאמת מדרשים חלוקים אם אברהם עצמו קיים את המצוות או לא. וביאור הדבר, דהרי להמדרש הנ"ל שאברהם האכילם בשר בחלב – א"כ גם הוא עצמו עבר באיסור בכך שבישל הבשר והחלב ביחד, דרק בבישול הוא דקעבר משום

איסור תורה. ולזה הוכרח הדע"ז לומר דבאמת הפסיקתא הנ"ל לא ס"ל כהמדרש השני דאברהם קיים כל התורה, אלא באמת לא שמר את התורה. ובעצם הערה זו (דאע"פ עצמו איך בישל) ראה להלן בסמוך.

והנה באמת בדברי השיטמ"ק עצמו א"א לומר כן, דהרי השיטמ"ק עצמו בתחילת דבריו כתב 'אמאי לא ילפינן מדכתיב גבי אברהם ויקח חמאה וחלב, ובודאי לא האכילם איסור, דקיים אברהם אבינו כל התורה כולה', וא"כ ל"ש לומר דלשיטתיה באמת אברהם לא קיים, וכל התירוץ דלהלן – הם בדעתו, דאיך באמת אברהם נתן להם בשר וחלב.

אכלו קודם החלב ואח"כ הבשר

[והנה באמת בשפתי חכמים שהבאנו לעיל (ריש אות א) כתב שקודם אכלו החלב ואח"כ הבשר, הנה כן מבואר במדרש לקח טוב, וכן העתיק בספר הפרדס לרש"י ז"ל (סי' קסד) דקודם האכילם חלב ורק אחר כך בשר, כדכתיב ויקח חמאה וחלב – והדר – וכן הבקר.

ולשון המדרש לקח טוב הוא: 'ויקח חמאה וחלב וכן הבקר אשר עשה. מיכן שבתחילה ראו להביא מיני חלב ואח"כ תבשיל של בשר וכו'. וכו"ה במדרש אגדה (בבב"ר): 'ויקח חמאה וחלב וכן הבקר אשר עשה. הביא חלב תחלה ואכלו, ואחר כך הביא בשר ואכלו, על הסדר של מקרא'.

וכן מבואר במדרש שכל טוב: 'ויקח חמאה וחלב. אחר כך וכן בקר אשר עשה אותו ישמעאל תבשילין, מכאן שמתחלה ראו להביא מיני חלב, ואח"כ מיני בשר. סימן לדבר יצירת העובר, שנאמר הלא כחלב תתיכני, ואח"כ עור ובשר תלבישני ובעצמות וגידין תסוככני', ע"כ.

והנה אוסיף בזה דבר יקר שמצאתי בס' 'חסד לאברהם' (להגר"ר אהרן דרייזין שליט"א, פ' וירא – עמ' קה) שהביא שם בשם הגאון רבי פנחס הירשפרונג זצ"ל שאמר עפ"י לבאר דברי המדרש פליאה ע"פ (תהלים סח, יט) 'עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות' – היינו בשכר דם נידה, ע"כ. והדברים סתומים.

ואמר הגר"פ לבאר בזה ע"פ הירו' הנ"ל דהקב"ה אמר למלאכים אתם שאכלתם בשר בחלב אצל אברהם אבינו וכו'. וצ"ע הרי המלאכים אכלו חלב ואח"כ בשר – וזה מותר ע"פ הדין. ועל כרחך צ"ל דטענת הקב"ה הייתה שאכלו בלא קינוח והדחה בין אכילת חלב לבשר. והקינוח הוא שיאכל פת כמבואר בשו"ע (יו"ד סי' פט ס"ב), וכיון שכן – לא היה למלאכים במה לקנח, דהרי אברהם לא הביא להם לחם – וכמו שכתב רש"י (יח, ח) 'ויקח חמאה. ולחם לא הביא לפי שפירסה שרה נידה, שחזר לה אורח כנשים אותו היום, ונטמאת העישה', וכיון שלא היה להם לחם לקנח – הרי שעברו באיסור בשר בחלב, וזהו דברי המדרש פליאה הנ"ל שקיבלנו התורה בשכר דם נידה – דע"י דם הנידה של אברהם – לא היה למלאכים במה לקנח פיהם, ועברו באיסור בשר בחלב, וכנ"ל, ודפח"ח.

[ובאמת לפי"ז צ"ל שדעת המדרש פליאה שטענת הקב"ה לא הייתה דווקא כדברי הפסיקתא רבתי שלא הדיחו ידיהם בין החלב לבשר, אלא שלא קינוחו את פיהם, דלא היה להם במה לקנח, ודו"ק.]

⁹ וראיתי למרן הגר"מ שטרנבך שליט"א במועדים וזמנים (חיד סי' שיט, עמ' קלט) שכתב דמדברי המדרש הנ"ל חזינן טעם למה מדקדיקין בחג השבועות לאכול מאכלי חלב ובשר דוקא, דהתיק שזכינו לקבלת התורה וניצחנו למלאכים שטענו 'תנה הוודך על השמים' היה ע"י מענת בשר בחלב, שניי שהם אכלו בשר בחלב ולא שמרו על דין התורה בזה – הפסדו התורה, וע"כ אנתנו אוכלים גם בחלב וגם בשר, ומרחיקים ומפרישים זה מזה כתקנת חז"ל, ומאשרים בזה ביום קבלת התורה את טענת הקב"ה שהתורה מניעה לנו. וסיים שם בחז"ל: 'ומינה שאין להצמיח ביום זה קולות באיסור אכילת בשר ואחר כך חלב ולהיפך, רק אולי אדרבה ראוי להחמיר טפי ולדקדק לעשות באופן דכשר לכ"ע דוקא לקיים טענת הבורא ית"ש וכוותינו לקבלת התורה בלי שום פסק', עכ"ל.

¹⁰ ובס"ד מצאנו אח"כ שכבר קדם לו הבאר היטב (או"ח סי' תצד סק"ח) שכתב ע"ד הרמ"א שם דבחג השבועות נהגין לאכול מאכלי חלב: 'ושמעתי שאוכלים חלב ואח"כ בשר, דלא כמו שעשו המלאכים אצל אברהם שאכלו בשר בחלב, שבעבור זה ניתנה תורה לישראל', עכ"ל.

¹¹ דהוה ביאור חדש בעירובי תבשילין, דבפסחות הכוונה לתקנת עירובי תבשילין בייחוד הסמוך לשבת ולא לעירובי בשר בחלב יחד. וכבר העיר כן מרן הגר"מ שטרנבך שליט"א במועדים וזמנים (חיד סי' שיט, עמ' קלח).

נפרש דוקיח וכו' דכתיב – היינו שהוא לקח החלב בפני עצמו ואת הבשר בפני עצמו וכך נתן לפנינו, אי"כ מנא לן דהמלאכים עירבו את זה יחד לבשר וחלב, וצ"ע.

וכתב שם בסוף דבריו, דאי נימא דהמלאכים אכלו את הבו"ח באופן שאסור רק מדרבנן, כגון שהיו יחד בכלי שני וכדו', אתי שפיר, דבו"ח דרבנן אינו אסור בהנאה אלא באכילה (כמב' בשו"ע י"ד סי' פז ס"א), ועל כן לא עבר שום איסור. וכתב שם הגר"ב דכן מדויק מלשון הירושלמי שכתב 'שמיד שתניק מנא מבית הספר וכו' מביאים לו בשר ונוטל ידיו' והיינו הרחקה דדברי סופרים, עכתי"ד [שו"ר אריכות גדולה בכל ענין זה של אכילת המלאכים בשר בחלב - להגר"ב צ"ע פלמן זצ"ל בגליון 'שלמים מציון', וירא תשע"ז, גליון 94, ע"ש ות"נ].

אם יש איסור בב"ח כשנשרף וכלה

ה [ומ"ר הגאון רבי ישראל אדלשטיין שליט"א כתב בקונ' 'ישא מדברותיך' (עה"ת, עמ' יט) דבאמת בפשוטו באמת לא הייתה אצל המלאכים כלל אכילה אלא רק מה שבא לפיהם – מיד נשרף וכלה, וא"כ לא הייתה כאן אכילת בשר בחלב. ומה שאמר להם הקב"ה 'אתם אכלתם בשר בחלב' – צ"ל שבמה שנתתם לפיכם – כבר עברתם באיסור בו"ח, דכיון שמה שבא לפיהם נשרף – הרי תיכף ומיד עוברין באותו רגע באיסור בישול בו"ח.

רק שבזה יש לדון טובא אם המבשל בשר בחלב עד שנשרף וכלה, אם עובר באיסור בישול בשר בחלב או לא. והביא מו"ר הגר"א שליט"א מש"כ בנשמת אדם (כלל כ סק"ב) לגבי בישול בשבת, שדן שם בנותן דבר לאש כדי לשורפו – וכתב דחייב משום מבשל על מה שמתבשל הדבר מתחילה עד שנשרף. והביא שם מה דאיתא בירושלמי בשבת (פ"ב ה"ה) דזר שמקטיר איברים בשבת חייב משום מבשל, ואמר' שם מה בישול יש כאן, ואמר' דכיון דרוצה בעיכולם כמבשל הוא. והוכיח מזה הנשמה"א דאף ששוף האיברים לשרף מ"מ יש כאן חיוב דמבשל – כיון דבינתיים עד שנשרפים הם מתבשלים.

אך כתב שם הנשמה"א דהבבלי ודאי פליג ע"ז, דביבמות (לג, ב) איתא דזר שהקטיר אימורים אינו חייב אלא משום מבעיר בלבד, דמקשי' שם בגמ' דאי בהקטרה הא אי"ר יוסי הבערה ללא יצאת, ולא משני בגמ' דיש חיוב מבשל, הרי מוכח דאין בהקטרת אימורים משום מלאכת מבשל, וע"כ דסי"ל לבבלי דכיון דשורף את האימורים ומכלה אותם אי"כ אינו חייב משום בישול, ודלא כהירושלמי [ובעצם ד' הנשמה"א יעוי' בקה"י בביצה סי' יח ובבאר יצחק או"ח סי' כב].

ודן עפ"י מו"ר הגר"א שליט"א לגבי איסור בישול בחלב, האם שרי להניח הבשר עם החלב ע"ג האש עד שישרף, דאי נימא דהוי כמו איסור בישול בשבת אי"כ לפמ"ש הנשמה"א דדעת הבבלי דכל שמתכלה ושורף עד תומו אי"ב משום בישול בשבת – אי"כ הכ"נ דאין בזה איסור בשר בחלב. וא"כ לפי"ז הדרא קושיא לדוכתיה למה עברו המלאכים באיסור בו"ח, הרי א"א לומר שעברו על בישול בב"ח בכך שהכניסו לפיהם ונתבשל אז בפיהם - שהרי המלאכים שרפו לגמרי את המאכל וכילוהו, וא"כ לא היה כאן בישול.

ומו"ר הגאון רבי רפאל איסר יהודה מלין שליט"א (ראש ישיבת כנסת יהודה – תו"ט, ירושלים ע"ה"ק) העיר ע"ז בזה"ל: 'אין הנידונים דומים זל"ז. דמש"כ הנשמה"א הוא בה"ל שבת. ובשבת רק על מלאכת מחשבת' קפדה תורה. וכיון דצורת 'מחשבת המלאכה' היא שריפה וכילוי אי"כ מלאכת מחשבת דבישול. ודומה למש"כ תוס' שבת עג ב' ד"ה וצריך, דאף לר"י דחייב על מלאכה שאיצ"ל מ"מ זומר חייב רק משום נוטע ולא משום קוצר [זולת אם צריך לעצים], ומשום דהמלאכת מחשבת דפעולתו היא זמירה ולא קוצר. וכן כ"כ המגיד משנה בכמה מקומות. [ועי' פ"ב שבת ה"ב].

"משא"כ בגזה"כ דל"ת גדי בחלב אמו, אן קי"ל כר"י ב"מ קטו א' דלא דרשינן טעמא דקרא, וכל שיש מציאות דמעשה בישול בתהליך הכילוי, כ"ז נכלל בגזה"כ דבב"ח. ועיין חינוך מצוה צב מש"כ בשרשי המצוה, להרחיק מכישוף וע"ז. ומנא לן למעט בישול דרך כילוי.

"ובכלל מה שנקט שהיה תהליך בישול עד שנשרף, מהי"כ"ת, ובפשוטו אש אוכלה דמלאך היא בב"א ולא איטי בדרך הטבע. ודומה למה שכתבת להלן מהגר"ח ק"ק, עכ"ד מו"ר שליט"א.

והנה באמת בעצם הנידון אם בבשר בחלב יש איסור כשהוא נשרף לגמרי, יש לציין כאן לחידושו של ה'דובב מירשים' (ח"א סי' ל) שחידש עפ"ד הכס"מ (פ"א ממאכ"א ה"ב) דכל איסור בישול בשר וחלב הוא כדי שלא יבוא לאכול את הבשר וחלב יחדיו, וכדמוכח מפסחים דף י"א דבדיקת חמץ היא כדי שלא יבוא לאכול, ולכן אין איסור דאורייתא בבישול בשר"ח אם אין כוונה לאכול".

ובאמת שדברי הדו"מ אינם מוסכמים, דבשו"ת הרי צבי (יו"ד סי' עט) אוסר גם בשריפה שלא ע"מ לאכול.

וה'י' מקום להוכיח לזה מדברי הפמ"ג (יו"ד סי' פו סק"ב, וכן באו"ח סי' תרעג אש"א סק"א) שכתב בשם אליהו זוטא שאסור לאדם להדליק נר מנר שעשוי מבשר"ח (שומן בשר וחלב), כיון דעובר באיסור בישול בשר"ח. וכ"כ בחת"ס יו"ד סי' קפב (מובא בפת"ש סי' פז סק"ו), וכן במשנ"ב סי' תרעג ובס"י רסד סק"י).

אך מרן הגר"ח שליט"א אמר דמהפמ"ג אין רא"י דהם דיברו על נר שעשוי מבשר"ח ודווקא זה אסור כי זה מבשל את הבו"ח ורק אחרי הבישול זה כלה ע"י שהנר זולק אבל בשריפת כילוי שהדבר נאבד באותו זמן ממש לגמרי בזה יתכן דכו"ע מודו

ו"עפ"י אמר מרן הגר"א זילברשטיין שליט"א במה שנשאל אם יש לחשוש בשריפת חמץ כשנשרף מלאך בשר שיש בו גם חמץ, שמת יש בתוך השריפת חמץ גם מאכל חלב ונמצא ממשלם (כגון שניצל בשרי עם ענת גבינה או פיצה וכיו"ב), ואמר עפ"י הדו"מ הנ"ל דכיון שמחזר לעיל לשורפו ליכא למחשש כלל שיאכלנו. ואמר עוד דבא"ה אין לחשוש דזה גופא צוונה התורה שצריך לשרוף כל החמץ וא"צ למחשש להא.

ובאמת שיש כמה דפדים להתיר (בגוונא שלא יודע להדיא שיש), דבס' הל' בשר וחלב כ' מהגרמ"ש קלין להתיר לשרוף פחים, דיש מתירין אם הולך לאיבוד (הדו"מ), ועוד דייא שאין בישול אחר בישול לבני בו"ח כמב' בס' פ"ז, וא"כ כשהדבר התבשל בפניו כל אחד, יש צד שאין איסור. ועוד דשריפה לא יותר מצליה, וצליה י"א שא"ז דרך בישול, וא"כ כ"ש בשריפה. ועוד דיש כאן ספק אם יש בו"ח או לא, וגם אם יש אולי אינם סמוכים ל"ז השריפה גדולה ולא חשיב שמתבשלים ביחד, דזה הבבלי מקומות נפרדין. ועוד דאולי יש ס' כנגד הבו"ח, דזה רק מיעוט הבו"ח ומסתמא יש מיעוט כנגד (ואפ"י שאפשר לבדוק ע"י טירחא וזו לא בטיל ברוב), דיכר ע"י בדיקה, אך כגון הוי טירחא גדול לבדוק באשפה, וכ"מ בט"ז ביב"ד סי' קד' סק"א ובערו"ש סי' ק' ס"ז וכ"ד הגר"ש"א והגר"ש"א דבט"ל, וא"כ יש כמה צירופים.

ועוד בעצם דברי הדו"מ, דן מו"ר מירן הגר"א זילברשטיין שליט"א וכי אמר' טעמא דקרא, וביאר בשם חמץ מיו הגר"ש"א זצ"ל עפ"י השטמ"ק בב"מ דף צ' דהק' אהא דאיתא שם גבי לא תחסום שור בדישו, דשור המשלשל שמפערנו האכילה מותר לחסומו, והק' השטמ"ק בשם הרא"ש הא אין דורשין טעמא דקרא, ות"י דרק בטעמא דקרא שצריך את חז"ל לטעם זה בהא לא דרשינן אבל טעם הפשוט מאליו לא מיקרי טעמא דקרא, דא"י טעם של המצוה וכאילו נכתב במפורש (וכע"ז כתב החו"א בשביעית סי' ז בשם הרמב"ן).

דמותר. וע"ע ב'ישא מדברותיך' מה שדן בדברי החת"ס, ואכמ"ל.

ועכ"פ עמדנו בקושיא על דברי מרן הקה"י זצ"ל שכתב דהמלאכים עברו באיסור בישול בשר בחלב כשהכניסו לפיהם, והרי בפשוטו אין איסור בבישול בשר בחלב אם נשרף וכלה (כדברי הנשמה"א גבי שבת, וכדברי הדו"מ הנ"ל), וצ"ע בזה.

אם אכלו הכל ביחד או בזה אח"ז

ו [והנה באמת בדברי הדעת זקנים הנ"ל דהמלאכים עברו באיסור בשר בחלב, יש לעיין הרי להדיא מבואר בקרא שקודם אכלו החלב ורק אחרי זה הבשר, וכמו שהבאנו לעיל שכן מבואר בכמה מדרשים, וא"כ לא עברו בשום איסור (גם לא בבישול, שהרי לא אכלו יחד ולא בישלו את זה ע"י אכילתם).

ובפשוטו י"ל דהדע"ז למד דאין מוקדם ומאוחר בתורה, ואמנם נכתב בזה הסדר, אבל ס"ל למדרש הנ"ל שהם כן אכלו את זה ביחד, ולכן עברו באיסור (כדברי הקה"י שעי"י אכילתם – נתבשל ביחד הבשר והחלב).

וראיתי למרן הגר"ח קניבסקי שליט"א בטעמא דקרא (עמ' כד, אות ח) שג"כ העיר כן. וכתב ליישב בזה"ל: "וי"ל ע"פ הגמ' ב"מ פו, ב דפריד אהא דאמר שם ששחט ג' בהמות, והכתיב וכן הבקר אשר עשה דמשמע חד, ומשני דקמא קמא דמטיא אייתי לקמייהו. אי"כ מדכתוב ויקח חמאה וחלב וכן הבקר אשר עשה ויתן לפניהם – מוכח דהביא שלשתן יחד, ואם נימא שלא אכלו יחד רק בתחילה החלב ואח"כ הבשר – אי"כ למה מיהר להביא לפנייהם הבקר מיד, הרי בלאו הכי לא אכלוהו מיד, וע"כ שאכלוהו יחד", עכ"ל, ודו"ק.

חידוש המש"ח דהבשר היה בן פקועה

ז [והנה במשך חכמה כתב לבאר באופן נוסף מאי טעמא לא היה בזה משום איסור בשר בחלב, וז"ל שם: "ויקח חמאה וחלב וכן הבקר אשר עשה. איתא בפסיקתא רבתי משה חזור להם תשובה וכו' הלא אכלתן בשר וחלב אצל אברהם אבינו וכו'. והענין, דאברהם קיים כל התורה כולה, וכפי הנראה דהבן הבקר היה בן פקועה, ושחיטה התירתו, ואין בה משום בשר וחלב, ולכן על כרחך דיצא מכלל בני נח, דאי דחלב שחוטא מותר, ועיין שער המלך. ולכן על כרחך דיצא מכלל בני נח, דאי לאו הכי, אסור עדיין משום בשר בחלב. ועוד דאין שחיטה מתירתו והוה אבר מן החי. וכיון דכבר נתקדש בקדושת התורה, מדוע תצערקו 'מה לילוד אשה בינינו', הלא שלו הוא נוטל, ועוד יש להאריך על פי דברי הטי"ז, עכ"ל קדשו.

והנה ביאור דברי המש"ח הם דצ"ב אטו בגלל שהמלאכים אכלו בשר בחלב, לכן צריכים לתת התורה לבנ"י. אלא הביאור הוא, דכיון דמייירי בבשר בן פקועה, וא"כ לולי ששחיטת האם נעשתה ע"י ישראל – היו כאן ב' אסורים, בשר בחלב ואבר מן החי. ומזה שהמלאכים אכלו ולא חששו לאיסורים אלה, הרי זה הודאת בעל דין שאברהם אבינו ישראל הוא ושחיטתו מתרת איסורים אלו, ועל כן בדין יקח משה רבינו את מקחו – את התורה, דאין למלאכים טענה כנגד נתינת וקבלת התורה לבנ"י כי הם בני בניו דאדאע"ה שכבר המלאכים הודו שיש לו קדושת ישראל.

ומה שהוכיח מחלב שחווה וציין לדברי השעה"מ שמדבר על חלב בן פקועה, כוונתו דמה שונה חלב רגיל מחלב שנמצא בשחווה, אלא דכל מה שנמצא בתוך הבהמה בזמן השחיטה שאינו עצם הבהמה – הרי אין לו דינים לא של בהמה ולא של חלב, ודיניהם שווים בין אם זה בצורת חלב ובין אם זה בצורת בשר.

הרי מבואר לנו מדבריו, דבן הבקר היה בן פקועה ושחיטתו הותרו ואין בו משום בשר בחלב. אך זה צ"ע **דמהיכי תיתי דבשר בן פקועה אין לו שם בשר, והיכן מצאנו כדבר הזה.** ובשלמא לגבי **חלב היוצא מן פקועה**, מצאנו באחרונים נידון אם דינו כחלב ממש או לא, דהרי מבואר בחולין (ק"א), א וכן שם ק"ג, ב **דחלב בהמה שחווה אין בו איסור בשר בחלב**, דחלב אמו אמר רחמנא – דזוקא חלב של בהמה הראויה להיות אם הוא דאסור, אבל בהמה שנשחטה דיותר אינה ראויה להיות אם – אינו נקרא חלב (כ"מ ברש"י בחולין שם, וכן קט, א ד"ה לא) [ורק מדרבנן אסורו שמא יבואו לאכול בשר בחלב גמור, ועי' בכ"ז להלכה למעשה בשו"ע יו"ד סי' צ"א].

וא"כ בחלב היוצא מן פקועה – דנו הפוסקים אם דינו כחלב בהמה שחווה שמה"ת מותר, דהרי הבן פקועה אינו טעון שחיטה והוי כמו שחוט, או דלמא כיון שבפועל לא נשחט – דינו כבהמה רגילה. ועי' ברע"ק (יו"ד סי' פז ס"ו) שנסתפק בזה, ועמד בצ"ע. ובשער המלך (פ"ג מהל' איסורי הייא) כתב דשרי לבשל בשר עם חלב בן פקועה, וכ"כ המהרי"ט אלגאזי בבכורות (פ"א אות ב, ו) דפשיטא דמה"ת דינו כשחוט לכל דבר ואין בו איסור בשר בחלב. אבל בפתיח תשובה (יו"ד סי' פז סק"ד) כתב בשם הנוב"י (מהדו"ת יו"ד סי' לו) דדוחק לומר דבן פקועה אין איסור בשר בחלב ולא מצינו כן בא' מן הפוסקים. ועי' בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' יד).

ובאמת שבספר דרך המלך על הרמב"ם (פ"ט ממלאכים הי"ב) כתב ליישב (קושיית השיטמ"ק דלעיל) למה לא ילפינו דחלב היוצא מבהמה טהורה אין בו משום אבר מן החי, ועי' תירץ דכיון **דהחלב** שהביא אברהם היה מחלב בת פקועה – אי"כ אין בזה משום אבר מן החי, וגם אין בזה משום בשר בחלב (משום שהחלב אין דינו כחלב).

וכתירוץ זה כתב ג"כ בהגהות 'מצפה איתן' (בכורות שם), דטעמא דלא היה בזה איסור בשר בחלב משום שהחלב היה מחלב בת פקועה שדינו כפרווה. והיינו דהמצפ"א ס"ל שחלב בת פקועה דינו כחלב שחווה, אבל בנוב"י הנ"ל (שם) – הקשה ע"ז גופא, דאי"כ מה מוכיחה הגמ' משאר קראי (מדכתיב ואת עשרת חריצי החלב, ומדכתיב בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב) – **הא נימא נמי דמיירי בחלב של בת פקועה, דדינו כפרווה.** עי"ש בדבריו דפליג ע"ז באמת. אולם עכ"פ כך תירצו המצפ"א והדרך המלך.

אבל בלשון המשך חכמה א"א לומר כן, שהרי כתב להדיא בתו"ד **"וכפי הנראה דחבן הבקר היה בן פקועה, ושחיטה הותרו, ואין בה משום בשר וחלב"**, הרי שכתב להדיא שהבן הבקר – (הוא הבשר) היה מן פקועה, וזה דבר פלא ממש (וכן הקשה מרן הגר"מ שטרנבוך שליט"א במועדים וזמנים ח"ד סי' שיט).

ועוד מוכח דכוונת המש"ח על הבשר (שהבשר הי' בן פקועה) ולא על החלב, שהרי כתב שלולי שהשחיטה הותרו היה בו איסור אבמה"ח, והרי

בחלב אין איסור אמ"ה ואפי' לפני נח, כמפורש בשיטמ"ק בבכורות שם ובשו"ת עונג יו"ט (סי' ו' בהע"י) ובפלת"י (סי' פא סק"ז).

והנה בס' 'אהל יהושע' (משאת המלך, להגרש"מ דיסקין זצ"ל, עמ' לט) כתב ע"ד המש"ח הנ"ל, דהיה נראה לומר דממה נפשך שריא בשר בחלב בן פקועה, דאם דינו כישראל הרי אהני שחיטת אמו לבן פקועה והי"ז חלב שחווה. ואם אין דינו כישראל, הרי לא אסור בבשר בחלב. אך כתב די"ל לא כן, דאף שדינו כבן נח אבל הרי קיים כל התורה עד שלא ניתנה ולכן כיון שבדין הוא בן נח – אי"כ בודאי לא אהני השחיטה לבן פקועה ואיסור בשר בחלב יש כאן, ולכן הרי כלול במה שנהג כל התורה לנהוג איסור עד שלא ניתנה, עכ"ד, ע"ש.

ועכ"פ לפי"ד המש"ח שהי' זה בן פקועה, ראיתי מבארים (גליון עומקא דפרשה, גליון שסב – וישב תשע"ו) דא"ש מה שבן הבקר נעשה ע"י ישמעאל, וכמ"ש רש"י בקרא (') ויקח בן בקר רך וטוב ויתן אל הנער', וצ"ע איך סמך אברהם על ישמעאל בשחיטתו הרי לא היה ישראל. ולדברי המש"ח אשה"ט, דכיון דהיה בן פקועה אי"כ לא היה צריך שחיטה, וגם לא היה בו דין בשר שנתעלם מן העין, ודו"ק.

ובעצם חידוש המש"ח הנ"ל, ראיתי בגליון 'עומקא דפרשה' הנ"ל (במאמר הרב מאיר רבי) שהביא מה שאמר לו מרן הגר"מ שטרנבוך שליט"א דהכי קיימא לן, דבשר בן פקועה הוי פרוה ומותר לבשלו בחלב. וכן הביא שכתב לו מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א דלבשל בשר בן פקועה עם חלב הוי **כשר וישר**. והוסיף שם עוד דבפעם הראשונה שאוכלים בשר בן פקועה שמושל בחלב – שיקח פרי חדש לברך עליו שהחיינו ויכווין גם על אכילה זו (וצ"ע בזה).

ח [והנה ראיתי דברים נפלאים למרן הגר"מ שטרנבוך שליט"א בספרו 'מועדים וזמנים' (ח"ד סי' שיט, עמ' קלט) בעצם הקושיא גבי המלאכים שאכלו בשר בחלב, ואביא כאן תירוץ נוסף שכתב מדיליה, וז"ל:

"אמנם בעיקר דברי המדרש דאכלו המלאכים בשר בלב, יש לומר שאין הכוונה שאכלו בשר המבושל בחלב שזה לבד עיקר האסור מה"ת, ולא מבואר שבני ביתו של דאברהם אבינו עברו ובישלו בשר בחלב שיש בזה לאו מה"ת כדי לכבד בכך האורחים, רק מדכתיב ויקח חמאה וחלב וכן הבקר אשר עשה ויתן לפניהם, **משמע שהעמיד שניהם על השלחן לפניהם.** והיינו דדימה שהם ערביים וכמבואר במדרש מובא ברש"י ושפיר שרי, אבל המלאכים לא תיקנו רק הניחו לפניהם ואכלו ככה, דבר שגם תינוקות של בית רבן לא היו עושים, וע"כ זה תשובה הקב"ה שראוי לתת תורה לעם ישראל דוקא, שהם יודעים לדקדק ולהדר בשמירת התורה **שלא להניח אפילו בשר בחלב יחד** מחשש ביטול בשר בחלב, דבר שאינו עולה על דעת המלאכים לזיזתו בכך, וע"כ נאה ויאה נתינת התורה לעם ישראל דוקא וא"ש בפשיטות".

"ויש לפרש עוד לשון הפסוק דמסיים 'והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו' דייק **שעמד עליהם דוקא**, ויש לומר שמצידו נזהר ועמד על גבם לשמירה שלא לערב הבשר בחלב רק שישאר כל אחד לחוד וכה"ג שרי בשולחן אחד, ושפיר נתן לפניהם שניהם, שעמד עליהם תחת העץ ויאכלו וא"ש. אבל שוב מצאתי בגינת ורדים מובא בהגהות רע"א שם (יו"ד פ"ט) דלא מהני בבשר בחלב שיניח אדם לשמור עליו

שצריך שמירה תדירית שלא תזוז מחשבתו ועינו בלי הפסק, וזה לא אפשר דודאי תזוז דעתו, ומ"מ לגבי אברהם יש לומר דשאני, ובפרט קודם מתן תורה אין איסור כה"ג, ומדוייק יפה לשון הקרא", עכ"ל הגר"מ שש"ט.

והנה ובאמת שהי' מקום לומר דכאן חמיר טפי, דהרי אאע"ה לא עמד עליהם כל הזמן באותו מקום, שהרי הלך והביא להם אוכל וכו', וכדחזינו בב"מ (פו, ב) דילפי' מינה במעשה דר"א ור' יהושע ור' צדוק שהיו מסובין בבית משה בנו של ר"ג והי' ר"ג **עומד ומשקה עליהם**, וכו', וא"ל מצינו גדול ששימש, אברהם גדול הדור הי' וכתוב ביה **והוא עומד עליהם וכו'.** וע"כ דה'עומד עליהם' אין הכוונה לעמידה במקום אחד, אלא עומד עליהם 'לשרתם ולשמשם' (וכמו ר"ג שעמד והשקה להם), ובכה"ג אין דעתו מכוונת לשמור כל העת על הבשר והחלב שלא יאכלום יחדיו. ועכ"פ לזה כתב במו"ז שקודם מ"ת קיל טפי וכו', וכנ"ל.

והנה באמת בענין שומר לאכילת בשר וחלב, מצאתי בזה למור"ר מרן הגר"מ זילברשטיין שליט"א בחשו"ק חמד (זבחים נו, א עמ' תלח) שדן בזה, והביא מס' לב אריה (חולין קד, ב) דס"ל דמהני שומר, והוכיח חלב אריה מאאע"ה גופא – שעמד עליהם בעת האכילה, דמשום שהעלה להם בשר וחלב יחדיו לכן עמד ושמרם שלא יאכלו יחדיו. והוסיף מור"ר מרן הגר"מ שליט"א בשם חמיו מרן הגר"מ אלישיב זצ"ל (הערות לחולין שם) דס"ל דיש מקום להקל כשיש שומר – להעלות בשר וחלב על שולחן אחד.

והוסיף שם מור"ר מרן הגר"מ שליט"א (עמ' תלט, הע' ח) דלכא"ל לד' חלב אריה הרי שלא עברו המלאכים באיסור בו"ח ומה טענה טען עליהם הקב"ה (בד' הירושלמי המובאים בשיטמ"ק), וכתב שם: "וי"ל שאכן אברהם אבינו שמר שלא ישלחו באיסור אכילה בשר בחלב יחד, אבל על קינוח והדחה שזה חובת גברא, על זה לא שמר, ועל זה הם עברו, ולכן לא נתנה להם תורה", עכ"ל.

*

חידוש המלבי"ם שהבקר נברא ע"י ספר היצירה

ט [והנה המלבי"ם (התורה והמצוה, יח – ז) כתב ליישב באופן נפלא, וז"ל: "ויש לחז"ל שבן הבקר רץ מלפני אברהם ואברהם **ברא אחר ע"י ספר יצירה**, שע"ז אמרו וימהר **לעשות אותו**, שיעשה אותו ע"י ספר יצירה. נראה שרצו לתרץ בזה איך האכיל להמלאכים בשר בחלב, ואמרו שהיה בשר שנברא ע"י ספר יצירה שאין לו דין בשר, וזה שכתוב שלקח חמאה וחלב ובן הבקר **אשר עשה**, ר"ל יען שעשאו ע"י ספר יצירה היו יכולים לאכול עם חלב".

[נוסיים שם: "אבל בפשוט לא קשה, כי נתן לפניהם תחילה חמאה וחלב ואכלו ואח"כ שעשה בן הבקר נתן לפניהם הבשר", וכדברי השפ"ח לעיל אות א, וכדאייתא להדיא במדרשים – לעיל אות ב.] וכן הביא בס' היקר 'אוצר פלאות התורה' (ח"א), עמוד רנה) בשם הספה"ק 'חסד לאברהם' (עין משפט, נהר נא) דבן הבקר שהאכילם אברהם היה מעשה ניסים שבראו אברהם ע"י ספר היצירה לצורך הסעודה.

וכן הביא מרן הגר"מ שטרנבוך שליט"א (מועדים וזמנים ח"ד סי' שיט), וז"ל: "ונראה שלדידה אפשר לפרש שהבשר הוא מן בקר שעשה בספר יצירה, וכמבואר בסנהדרין סה: דר"ח רב אושעיא הוו

יתבי כל מעלי שבתא ועסקי בספר יצירה ומיברו להו עיגלא תילתא ואכלי ליה עיש, ואברהם אבינו עשה בן הבקר וכמבואר בקרא, ומדויק שעשה ממש בספר יצירה (שיסודו מאברהם אבינו), וכה"ג אינו מוליד ואינו ראוי להיות אם, ולכ"ע אין בחלב איסור בשר בחלב, וכה"ג הוא דהאכיל למלאכים ושירי, ולא חשש למראית עין, שהכל ידעו שביתו של אברהם אבינו בריאה בספר יצירה מצוי היה ואין לחוש מידיי, עכ"ל.

*

כ"כ ראיות להני"ל – אם מעשה ניסים דינו כדבר טבעי

י [והנה באמת מש"כ המלבי"ם **דבשר שנעשה ע"י נס אינו חשיב כבשר**, יש לציין בזה כמה דברים שמצינו בזה, דהנה ראיתי בקונטרס 'כאייל תערוג' (חנוכה, עמ' לב) מדברי מרן הגרא"ל שטיינמן זצוק"ל, דהנה מפורסמת קושיית הבי" (אוי"ח סי' תרע) אמאי עושים חנוכה ח' ימים מאחר שביום הא' לא היה נס דהיה להם שמן. וא' מתירוציו הוא, שלאחר שנתנו השמן בנרות המנורה כשיעור, נשאר הפך מלא כבתחילה וניכר הנס אף בלילה הראשון. ומפי השמועה מובא שרבנו הגר"ח הלוי מברסק זצ"ל הקשה ע"ז, **דשמן נס לא חשיב לשמן ממש של זית ופסול להדלקה**. וביאר הגר"ח זצ"ל דהנס לא נעשה **בריבוי כמות השמן** אלא **באיכות השמן**, שבכל יום דלק רק שמינית מן השמן והיה בכוחו להחזיק לכל היום, ולכן היה הנס גם ביום הראשון, וזה לא חשיב לשמן נס – דאין כאן 'כמות' חדשה שבאה ע"י הנס, אלא אותו שמן שהיה קיים – נהיה נס שכוחו התחזק והכמות המועטת היה בכוחה להאיר כמו כמות מרובה, ודו"ק"י.

הרי דס"ל למרן הגר"ח זצ"ל דשמן נס לא חשיב שמן ממש ופסול להדלקה. וע"ז ציין מרן הגרא"ל זצ"ל (שם) דכבר מצינו בב"מ (מב, א) 'אמר רב יצחק אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין, שנאמר (דברים כח, ח) 'יצו ה' אתך את הברכה באסמית'. ופירש"י **'שמתברך ורבה מאליו'**.

ועוד אמרין שם, דההולך למוד את גורנו מתפלל שיהא ברכה בכרי הזה, ואומר 'יהי רצון מלפניך א' אלקינו שתשלח ברכה במעשה ידנינו', התחיל למוד, אומר 'ברוך השולח ברכה בכרי הזה', ועיי"ש במהרש"א שכתב בשם הרמב"ם **דאיירי בהולך למוד את גורנו כדי לעשרו**.

ולכאור' איך יכול לעשר הא יתכן שמעשר מחיטים שנוצרו ע"י נס לא חייבים במעשר, ומזה מוכח דגם דבר שנתרבה ע"י נס חייב בתרו"מ מן התורה כמו שצמח מהאדמה, עכ"ז מרן הגרא"ל זצ"ל.

אך יש לדחות, דסתמא לא חיישינן לנס, ומה דמתפלל שיהא ברכה אי"ז שבטוח ליבו שיקרה נס, דהא כל מי שעושין לו נס, מנכין לו מזכויותיו, כמאמרם ז"ל בשבת (לב, א), ורק מצד ההשתדלות עושה כן, אבל שפיר יכול לעשר דאין הנס מצוי כ"כ, משא"כ התם שראו להדיא הנס מול עיניהם, יתכן שמעשה ניסים לא חשיב לדבר רגילי"ם.

¹⁰ ומו"ז הטאון רבי **רפאל איסר יחודה מלץ** שליט"א העיר ע"ז: "יש לחלק, דמקובל להבין מש"א הגר"ח, דהתורה קפדה על 'שמן זית כתיב למאור', והיינו שמן שנתכת ויצא מוית. ואשר לכן, אף אם יוצר שמן נס ממש דומה לשמן זית, מ"מ לא יצא מוית, ופסול להדלקה במקדש. ולפי"ז אין ראייה לנו"ד. דבב"ח כתיב גדי, וכל שיעור גדי משמים בדרך נס, מ"מ גדי מיקרי ונכלל בלאו דבב"ח נ"י בחלב אמרי לאו דזיקא, אלא הכוונה 'חלב פרה' [ודו"ק"י, עכ"ל.

¹¹ ומו"ז הטאון רבי **רפאל איסר יחודה מלץ** שליט"א העיר ע"ז: "לא מצאנו מנכין לו זכויות, דברכה הבאה בדרך סמוי מן העין. ולא שיעור מערכת הטבע בגלוי. ובכל אופן, מנא לך כמה זה מצוי או לא, והלא דבר הסמוי הוא כפשוטו, שאינו סופר ולא מודד מקודם וכלשון רש"י תענית ח' ב' 'שאינו יודע הסכום', אז איך

שואמרים בשם הגר"ח דשמן שנעשה על ידי נס לא יהא לו דין שמן, עכ"ל. וכוונתו דאיך יצק השמן הרי היה שמן נס.

אך לכאורה יש לדחות שלא היה כאן 'דין ניסוך' שמן ממש, אלא מעצמו רצה יעקב להקריב וליצוק שמן להקב"ה, ומנא לן דיש חובה דווקא בשמן אמיתי, הלא לא נאמרו כאן דינים והלכות, וע"כ יתכן דסגי בשמן נס.

ועוד יש להעיר מהא דכתב בתרגום יונתן בן עוזיאל (שמות לה, כח) דהענינים הביאו את השמן למאור של המשכן מגן עדן, ובפשוטו שמן זה לא היה מעצים הנתועים שם אלא זה היה שמן של נס, וא"כ משמע ג"כ ששמן נס נקרא שמן.

ועוד העיר הגרא"ל זצ"ל באיילת השחר (שמות כה, ו), מהא דאמרו בסנהדרין (נט, ב) גבי בשר היורד מן השמים אם טמא הוא או טהור הוא, ואמרין דאין דבר טמא יורד מן השמים, ומשמע דאע"פ שירד מן השמים בנס, מ"מ לולי זה היה שייך לומר דכיון שזה נראה כתכונת בשר טמא, הרי זה טמא, ומבואר שיש לזה שם בשר, ונסתפק שם אם היה מותר לאכול בשר זה עם חלב או לא, ומהמלבי"ם הנ"ל מבואר להדיא דשרי.

ומו"ז שליט"א העיר ע"ז: "צ"ע כ"ז ולא אבין, הלא מתני' ערוכה בכורות ה' ב', 'בהמה טהורה שילדה כמין בהמה טמאה מותר באכילה, וטמאה שילדה כמין בהמה טהורה אסור באכילה, שהיוצא מן הטמא טמא, והיוצא מן הטהור טהור'. וא"כ דמות בהמה טמאה שיוצר יש מאין ע"י נס, מ"מ הלא אינו יוצא מן הטמא, והאיך תיאסר? משא"כ בנוגע בב"ח, לא קאמר קרא דווקא יוצא מן הטהור, ויתכן דכל דמות גדי שתיווצר יש מאין ע"י נס, בכלל גדי דקרא הוא, וכמש"כ לעיל. ועיי"ן, עכ"ז.

ועוד מצינו בבעל הטורים בבראשית (כו, כב) שכתב בזה"ל: "ייעתק משם ויחפור באר אחרת ולא רבו עליה ויקרא שמה רחובות ויאמר כי עתה הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ. כנגד יון שגזרו שלא יטבלו כדי למונעם מפריה ורביה. ונעשה להם נס ונזדמן להם מקוה לכל אחד ואחד וזהו ופרינו בארץ", עכ"ל.

ובאיילת השחר (עה"ת שם) העיר דמבואר שמים שנתהו ע"י נס חשיבי מים ואפי' כדי לטבול בהם לטהרה, אך כתב שם דיתכן שהנס היה שעלו מים מהתהום תחת בתיהם, וא"כ עצם המים לא באו ע"י נס, אלא רק עלייתם היתה בדרך נס, וכשראו זה, חפרו בור והיה להם מקוה, וגם בבארה של מרים הגיעו מים דרך נס, אבל עצם המים היו טבעיים ושם מים עלייהו.

ומו"ז שליט"א העיר ע"ז: "לענ"ד כמש"כ לעיל, דעל מים לא קפיד קרא באיזה תנאי נוצר, וכל ששם מים עלה, אף אם נוצר בנס ולא היה מששת ימ"ב, מ"מ שם מים עלה, ונכלל בקרא ד'ורחץ במים וטהר'. וכמו שכתבתי לעיל דשם 'גדי' שייך על הנוצר בנס, כך במים. ועיי"ן, עכ"ל.

ואסיים בהערה נוספת מענין זה שראיתי בקובץ 'קול התורה' (תשרי תשפ"א, גליון צב עמ' קיז) שהקשה הג"ר דב אהרן זלוניק שליט"א (מרה"י מאור התלמוד) בהא דכתיב (שמות ל, לב) 'שמן משחת קודש יהיה זה לי לדורותיכם', ופירש"י שם 'מכאן למדו רבותינו לומר שכולו קיים לעתיד לבוא, זה בגימטריא תריסא לוגין הוו', עכ"ל.

והעיר ע"ז, דהרי לקחו מהשמן הזה ומשחו ממנו הכלים והבגדים ואת אהרן ובניו, ובוודאי נחסר,

וגם יש לדחות כד' הגר"ח זצ"ל עצמו בנס חנוכה, דאולי אין כוונת רש"י דהתבואה מתברכת ורבה – שמתווסף עוד תבואה חדשה, אלא התבואה עצמה נהיית חזקה וטובה יותר בעצמותה, והנס הוא ב'איכות' ולא ב'כמות'. ושור' שכן תירץ מרן זצ"ל בעצמו, ראה בסמוך מדברי הגר"צ פלמן זצ"ל [נמו"ז שליט"א העיר ע"ז: "לא מובן, הלא לשון רש"י 'ורבה מאיליו', מורה על ריבוי כמות ולא נס באיכות. ואילו היה נוקט לשון 'מתברכת במעיו' זה היה מכוון לאיכות...].

ומו"ז הגר"א"י מלץ שליט"א כתב לי: "יש לחלק טובא, דבחיטים הנס ע"י יש מיש ובשמן ע"י יש מאין. דבחיטים נתגדל הנפח ע"י נס, ומ"מ היא אותה חיטה, ולא גרע בנתגדל נפחה ע"י לחלוות מים, דהכל נטפל ונחשב לאותה חיטה, ושפיר יכול לעשרו. משא"כ בשמן, אין טיפה שייך לחברתה וכל שנתרבה שמן הוא ע"י יש מאין, והוא שמן נס לגמרי, ול"ש לשמן שהיה מקודם", עכ"ל.

וראיתי עוד להגר"צ פלמן זצ"ל בספרו שלמי תודה (חנוכה עמ' יט-כ), שהביא ראיה מהא דכתיב במלכים (ב, ד ז) גבי הנס שעשה אלישע הנביא לאשת עובדיה האלמנה, שע"י מעט השמן שהיה לה באסוך שמן, נתרבה השמן, ונתמלאו כל הכלים הריקים בשמן, וכתוב שם 'לכי מכרי את השמן ושלמי את נשייך ואת ובנייך תחיי בנותר'. וכתב שם הרד"ק בשם התוספתא, דהיא שאלה מאלישע אם צריך לעשר את השמן הבא ע"י נס, ואמר לה שא"צ לעשרו **דמן הדין שמן נס הוא ופטור מן ממעשר**.

וז"ל הרד"ק שם: "ובתוספתא, וכד איתרחיש לה ההוא ניסא, אמרת ליה לנביא דה', אית עלי עשוא מהאי מישחא או לא, אמר לה בעליך זן נביאיא דה' במלתא דליכא עליה עשורא, ואף את לית על משחך עשור דמן ניסא הוא וכו", עיי"ש.

והביא שם הגר"ב זצ"ל שמרן הגרא"ל זצ"ל תירץ חטה דב"מ, דהברכה לא היתה שנתווספו עוד גרעיני חיטה חדשים, אלא שכל חיטה וחיטה היתה גדילה ומתרבה בכמותה, וכל החיטים טפחו, ונמצא שהפרישו לתרו"מ אותו השיעור והכמות כמו שהיו נוטלים קודם הברכה, דאם מתחילה היה מפרשי עשרים חיטים גם עכשיו מפרשי כן, אלא שאותם עשרים חיטים גדלו בגודלם, ובכל חיטה בין מן המעשר ובין מן החולין היתה אותו שיעור תערובת מן החיוב ומן הפטור, וע"ע שם שהאריך בזה.

והגרא"ל זצ"ל (הו"ד בכאייל תערוג, שם) העיר עוד ממה דאיתא בזבחים (צד, א) דצרתת כיון דמגופיה קא פרח מחלחלא ליה, ולכאור' לפמ"ש הרמב"ם בסוף הל' נגעים דנגעי בגדים היו נעשים בנס דלא שייך חולי בדומם, ומלשון הגמ' משמע דמגופיה הוא דפרח, תעשה הקלקול בבגד ומחלחלא ליה, וע"כ מוכח דגם מה שנעשה ע"י נס הוי כנעשה מגוף הדבר.

והנה בפרקי דר"א (פרק לה) איתא: "לקח יעקב שתיים עשרה אבנים מאבני מזבח שנעקד עליו יצחק אביו ושם אותו מראשותיו וכו', ונעשו כולם אבן אחת וכו', השכים יעקב בבוקר בפחד גדול, ושב יעקב ללקוט אבנים, ומצא אותן כולן אבן אחת, ושם אותה מצבה בתוך המקום, וירד לו שמן מן השמים ויצוק עליו, שנאמר ויצוק שמן על ראשה".

והביאו שם ב'כאייל תערוג' דהגרא"ל זצ"ל כתב בגליון הפרד"א בזה"ל: "ומכאן גם יש להעיר על מה

תדע כמ"פ מצוי ברכה. ולמה לא נחוש לבני דאורייתא שמא מפרשי מן הפטור על החיוב, עכ"ל.

אלא שהיה נס שלא נחסר, ובפשיטות היינו שנתוסף בו ע"י נס מה שנחסר ע"פ הטבע, וצ"ע א"כ דהו"ל שמן נס, עכתו"ד. ויש להאריך עוד בכ"ז, ואכמ"ל.

*

אם האבות שמרו כה"ת או לא

יא [והנה הבאנו דברי הדעת זקנים דהאי מדרש – שהמלאכים אכלו בשר בחלב, פליג על המדרש שקיים אאע"ה כל התורה ואפי' עירובי תבשילין. כך שלפי המדרש הנ"ל אברהם אבינו לא קיים את התורה, ולכן לא עבר איסור בכך שהביא למלאכים בשר בחלב [ולדברי הקה"י אין רא' כלל דפליג, דבאמת אאע"ה לא בישל הבשר והחלב יחדיו, רק הביא למלאכים והם מכיון שגופם אש – עברו באיסור, וכנ"ל לעיל].

ואציין בענין הזה לחידוש עצום שראיתי בענין הזה, דהנה במנחה של שב"ק אנו מתפללים ואומרים: **"אברהם יגל, יצחק ירנן, יעקב ובניו ינוחו בו"**, ובפירושו ר"י בר יקר (מובא בסידור 'אוצרות התפילה') כתב דבר פלא עד מאוד, וכע"ז ג"כ איתא באבודרהם (ח"א, מנחה של שבת, עמוד קצ"ד, ד"ה דבר אחר), **זרק יעקב ובניו שמרו שבת, זרק בו כתוב 'ינוחו בו', ואילו אברהם ויצחק לא שמרו שבת.** עכ"ד.

והדברים תמוהים מגמ' דיומא הנ"ל ומשלהי קידושין (פב, א) דמבואר להדיא שקיים אאע"ה כה"ת כולה אפילו עירובי תבשילין (וכ"ה בבר"ר צה, ג: תנחומא פרשת ויגש סימן יא: ובפרש' בהר סימן א: ובתנחומא ישן, פרשת ויגש סי' יב: ובמדרש תהלים מזמור א), וכן בתנב"א (פ"ו, אות יט) איתא להדיא שג"כ **יצחק אבינו ע"ה קיים כה"ת כולה**, וכן הוא מסביר דאם גבי אברהם מצינו ששמר כל התורה למה שבניו אחריו לא ישמרו כל התורה.

וראיתי שכן הקשה מרן הגר"א שטיינמן זצוק"ל (ראיתי מובא בספר 'הפנקס', יומנו של הגר"י לווינשטיין זצ"ל עם להבלח"ט מרן רה"י זצ"ל, עמוד 23), ושם כתב ש'הכל מחז"ל, אלא שאיננו יודעים לתרץ'.

ושורר שעמד בזה ג"כ בספרו 'ימלא פי תהלתך' (חלק 'עיונים בתפילה', עמוד שנד), ושם ר"ל בתחילה עפ"י הנפה"ח (שער א פכ"א) שהאבות קיימו התורה ע"פ ראות עיניהם והתיקונים שיעשו, וא"כ י"ל דיעקב ראה שע"י שמירת השבת יעשה תיקונים ואילו אברהם ויצחק לא.

ושורר שכתב הגר"א שליט"א בזה"ל- "ויתכן שאנשי כנה"ג תיקנו רק א"י"א רצה במנוחתו וכו', והגאונים הם שתיקנו את הפיוט ד'אתה אחד', והם סברו שאברהם ויצחק לא שמרו שבת, ודלא כהנ"ל (וקצת משמע כפירושם לשון המד"ר, בראשית יא, ז^ט, ועיין עוד במד"ר בראשית עט, ו^ג, והנה בילקוט לך לך אות ז' כתוב, אברהם שאין כתוב בו שמירת שבת, ובהגהות זית רענן [למג"א] כתב, וא"ת והלא קיים כה"ת כולה אפי' עירוב תבשילין, וי"ל שלא תיקן לאחרים תחומין אבל יעקב קבע תחומין) עכ"ל.

והנה בבר"ר (צה, ג) איתא בזה"ל: "ועד עכשיו לא נתנה תורה וכתוב באברהם וישמור משמרתו, ומיחין למד אברהם את התורה, ר"ש אומר נעשו שתי כליותי כשתי כדים של מים והיו נובעות תורה... רבי יונתן שר הבירה אמר, אפילו עירובי תבשילין היה אברהם יודע שנאמר עקב אשר שמע אברהם", ע"כ. ודבר פלא בהיפוך מהנ"ל - ראיתי בשו"ת הרמ"א (סימן י) שרק אאע"ה קיים התורה ולא שאר האבות, **וכבר האריכו בספרים בכ"ז, ואכמ"ל** (ע"י מנחת אשר ח"א סי' מב).

דברי מו"ז שליט"א

יב [והנה לאחר שסיימתי המאמר, זכיתי וקיבלתי ממורי זקני הגאון רבי **רפאל איסר יהודה מלין שליט"א** (ראש ישיבת 'כנסת יהודה – תו"ט', ירושלים ע"ה"ק) מכתב ארוך ונפלא בכל סוגיית זו, ואמרתי להכניסו בסוף מאמרי כדי לזכות את הרבים בדברים הנפלאים:

א'. ידוע שנחלקו חז"ל אם המלאכים אכלו ממש או רק נראו כאוכלים.

סתמא דגמ' ב"מ פ"ו ב' דלא אכלו ורק נראו כאוכלים ע"ש, דל"ש בהם אכילה כלל. וכן דעת רבי יוחנן בשמו"ר מ"ז ה', ורבי יודן בויק"ר לד ח', ורבי נתן בקה"ר ג' י"ג, ודעה קמייתא בזה"ק. ופשוט דכ"ז היה **לכבודו** של אאע"ה, וכלשון הזה"ק "ויאכלו סלקא דעתך וכי מלאכי עלאי אכלי, אלא **בגין יקרא דאברהם אתחזי הכ"י**".

מאיידך, דעת רבי אלעזר שם בזה"ק דאכלו וז"ל "ודאי בגין דאינון אשא דאכיל אשא ולא אתחזי **וכל מה דיהב לון אברהם אכלי**". ועו"ש, " וכל ההוא מיכלא לא אשתאר מניה כלום בגיני דאברהם ולמזכי ביה דהא כתיב ויאכלו באשא דלהון אתאכיל". וכן הוא בתדב"א פ"ב, "כל האומר לא אכלו מלאכי שרת אצל אברהם אבינו לא אמר כלום, אלא בצדקתו של אותו צדיק ובשכר טורח שטרח **פתח להם הקדוש ברוך הוא את פיהם ואכלו** שנאמר והוא עומד עליהם ויאכלו". ועו"ש, "למדנו מאברהם שעשה לחם למלאכים **ונהנו ממנו**".

וכן הוא סתמא דבמ"ר י' ה', "והם לא רצו לבטל ממנו מנהג האכסנים **ואכלו עמו**". וכן רבי מאיר בשמו"ר מז ה', "למטה שיש אכילה ושתייה ירדו מלאכי השרת **ואכלו ושתינו**". ובקה"ר ג' יג, "כך גזר הקדוש ברוך הוא על התחתונים שיאכלו וישתו וכו' עמד אברהם **ועשה עליונים אוכלים ושותים**".

ב'. והפשוט אצלי, דמה דאיתא בפסיקתא רבתי פכ"ח שאמר הקב"ה למלאכים שאכלתם בב"ח אצל אברהם, ודאי נקטי כהך דעה בזה"ל ותדב"א דבאמת אכלו. דאילו לסתמא דב"מ פו' ב' ל"ש לומר כן.

אלא דאכתי יל"ע, דהרי לשון רבי אלעזר בזה"ק דאכילתן היה ע"י אש אוכלה אש. ולכאורה הכוונה, דנשרפה ע"י אש המלאכים, וזהו מש"א שם " וכל ההוא מיכלא לא אשתאר מניה כלום באשא דלהון אתאכיל". ולפי"ז הרי ליכא משום בב"ח. ועכ"ל ע"ד התדב"א ד"פתח בזה"ל אע"ה לכבדו". וס"ל לפסיקתא דהיה בזה אכילה.

ג'. ואכתי יל"ע, דהנה נחלקו הראשונים בפירושא דגמ' ב"מ פו' ב' "חמאה וחלב וכן הבקר אשר עשה ויתן לפניהם - **דקמא קמא דמטיא**, אייתי לקמייהו". האם קאי על החמאה וחלב, שקודם הגישי ואכלו ולאח"כ הגיש בן הבקר. או דקאי על ג' בני הבקר שהגיש א' א' ואכלו. דבדע"ז מבעה"ת יח ח' כ' וז"ל "קיים אברהם אבינו ע"ה....שלא היה אוכל

בשר בחלב, גם לא בשר ואח"כ חלב, אלא חלב ואח"כ בשר דכתיב ויקח **חמאה וחלב והדר בן הבקר** אשר עשה וכן נמי פירש"י קמא קמא דתקין אמטי ואייתי לקמייהו". וכן הוא בחזקוני כע"ז, "ואף על פי שאין ראייה לדבר לאכול גבינה קודם בשר ולא בשר קודם גבינה, זכר לדבר ויקח חמאה וחלב והדר וכן הבקר".

מאיידך, בהדר זקנים עה"ת כ' התוס', "פ"ה קמא קמא דמטא לידיהו, וצ"ל פי' לפי' דאין לומר שהביא חמאה וחלב ואח"כ בן בקר דזיל קרי בי רב הוא, אלא ר"ל הכי שעשה ג' פרים ולא הביא כולן ביחד שלא נצלו ביחד אלא קמא קמא דמטא לידיהו כלומר אותו שנצלה ראשון הביא ואח"כ הביא השני ואח"כ הג". ולפי"ז יתכן ואכלו יחד הבשר והחלב.

ד'. ועדיין תמהו בזה, הלא אין איסור מה"ת אלא שנתבשלו יחד. ומהיכ"ת שכך היה. וכבר תמה כן רבי העשל מקראקא [רבו של הש"ך ורבים מגדולי אותו דור], וז"ל [חנכות התורה משפטים] "ולכאורה קשה ממה נפשך באיזה אופן אכלו המלאכים בשר וחלב אצל אברהם אבינו ע"ה אי אכלו שלא כדרך בישולו הלא אין כאן איסור דאורייתא דרך בישול אסרה תורה. ואי דאכלו דרך בישול אם כן קשה על אברהם אבינו ע"ה שקיים כל התורה כולה היאך בישל בשר וחלב הא בבישול לחוד ג"כ איכא איסור לאו וצ"ע".

והסטייפלו זצ"ל בברכת פרץ ת"י דכיון היותם אש ממילא תיכף נתבשל בפייהם והדר אכלו. ע"ש. וצ"ע תירוצו, דממ"נ אם היה בחינת אש אוכלה ע"ד מה דאיתא בזה"ר, א"כ נשרף ונאכל לגמרי ע"ז. ואם ע"ד התדב"א שפתח ה' להם פה, מהיכ"ת לומר דנתבשל תחילה כשיעור מאכב"ד, לפני בליעתו. וצריך לדחוק שאאע"ה בישל להם תחילה וכך הגיש, ומניין לן.

והנה אף אם אאע"ה חשבם לערביים, תינח **שהגיש** להם בב"ח לאכול, אך תימה, הלא איכא ל"ת על הבישול לחוד גם בלי אכילה, ואאע"ה קיים כל התורה כולה. ואיך בישל בב"ח. וצ"ע.

והנה דעת הריקאנטי שידע אאע"ה שהם מלאכים, וז"ל **"והכיר בהם כי הם מלאכי עליון**, ולכן השתחוה להם ארצה". וכן כ' האוה"ח "כי אברהם להכרתו במשמתי עליון הכיר בהם". וכ"כ בעל מעשי ה' "שאברהם הכיר בהם היותם מלאכי עליון", ותמוה טובא, איך בכלל רצה להאכילם. וכדהק' בריקאנטי שם. והרי כל שנחלקו חז"ל רק אם אכלו או לא, אבל מה ענין אאע"ה לכבדו באכילה.

ה'. וליישב קצת בזה, נראה ע"פ מש"א במקו"א לתרץ תמיה על דברי הח"ח זצ"ל באהב"ח ח"ג פ"ב בהגהה. ולתועלת הדברים נעתיק משם הנוגע לנו, וז"ל "ואגב נבאר מה שאחז"ל [ב"מ פ"ז] כל מה שעשה אברהם אבינו למלאכים בעצמו עשה הקדוש ברוך הוא לבניו בעצמוכו", ולכאורה קשה וכי בשביל שאמר פ"א יוקח נא מעט מים צריך לתת מים לששים רבוא אנשים משך ארבעים שנה וכן בשביל שנתן חמאה וחלב נצרך לתת לחם ומזון לס' רבוא אנשים משך מ' שנה וכן לשאר הדברים, וע"כ שהוא רק בחסדו של הקדוש ברוך הוא וא"כ למה צריך לתלות בזכות אבינו הזקן,

"אבל באמת ניחא דאברהם אבינו לא פ"א התנהג כך כ"א כל ימי חייו התנהג כך לחזור אחר אורחים ופתח פונדק לכל וכו', אלא דמ"מ היה יכול מדת

^{טו} וז"ל המדרש שם: 'רבי יוחנן בשם רבי יוסי בר חלפתא אמר, אברהם שאין כתוב בו שמירת שבת, ירש את העולם במדה... אבל יעקב שכתבו בו שמירת שבת, שנאמר (בראשית לג, יח) ויחן את פני העיר, נכנס עם דמדומי תמה, וקבע תחומין מבעוד יום, ירש את העולם שלא במדה וכו'. עכ"ל.

^{טז} דגם משם מדויק קצת שרק יעקב שמר את השבת, דז"ל המדרש 'דבר אחר, ויחן את פני העיר, נכנס בערב שבת עם דמדומי תמה מבעוד יום, וקבע תחומין מבעוד יום, היא אמרת ששמר יעקב את השבת קודם שניתן'.

הדין לטעון שאין לשלם עבור כ"ז שטר טוב, כי אף שהמחשבה שלו טובה למאוד, מ"מ פעולתו איננה פעולה שלמה כי כל סביביו היו אז עובדי גלולים ומה גם מתחלה שהיה דירתו לא רחוק מסדום ועמורה אדמה וצבאים וכל האורחים היו מאותן העיירות [נכמו שפירש"י על הפסוק ויסע משם אברהם ארצה הנגב שהוא משום שראה שחברו הכרכים ופסקו העוברים ושיבים]. ואף דמה היה יכול א"א לעשות כי לא היו עדיין עניים מהוגנים בעולם לגמול עמהם חסד כי עם אשר בחר ד' עדיין לא נברא, מ"מ עבור מה לשלם שטר טוב ג"כ אין, כי אף שאחר האכילה ברכו לשמים, מ"מ האנשים שנשארו דבוקים לד' כרצון אברהם מועטים היו.

"מה עשה הקדוש ברוך הוא הזמין לו בתוך הכנסת אורחים שלו יקירי כל הנבראים שבעולם והם מלאכים קדושים, ולעיניו נדמו לו כשאר אורחים שהורגל בהם תמיד והוא כערביים, ורץ לפניהם והכין להם מים ומזון וקירב אותם למאוד כדרכו הטוב תמיד, וא"כ בזה יש מחשבה וגם מעשה לטובה, ולנבראים חשובים כאלו חשב הקדוש ברוך הוא כל טרחה וטרחה שלו ושילם עבורם לדורותיו הבאים אחריו" עכ"ל.

ולכאורה עדיין תמוה, איזה 'מעשה לטובה', יש בזה. הלא אליבא דאמת מלאכים היו, ולא היה להם שום צורך כלל בכל טרחותו והכני"א שלו, ואיך יכול זה להיתפס כ'מעשה מצוה דהכני"א וחסד'. ומלה"ד למי שנותן צדקה לא' מתחזי כעני, והוא עשיר גדול, ודאי מחשבה למצוה איכא, אבל מעשה מצוה דצדקה ליתא. וה"ה כאן באאע"ה דהתחזו לעוברי דרך, איכא מחשבה טובה, אך בפועל אי"כ כלל 'מעשה טוב' להצטרף אליו. והדק"ל.

ז'. ואמרת בזה בס"ד בתרי אופנים, חדא, י"ל היות וקבלו המלאכים שליחות מהקב"ה, להתחזות ולהתארח אצל אאע"ה, הרי מיבעי להו לקיים שליחותם, וא"כ עצם ההכני"א שעשה להם, על אף שאי"ל צורך באכילה, מ"מ הועיל להם לקיים שליחותם, וממילא נחשב עי"ז למעשה חסד גדול 'ליקירי כל הנבראים שבעולם'.

והיותר נראה בזה, לומר ע"פ מה שישד לן השם משמואל דברים נשגבים (וירא תרע"ח עמ' קפ"ה ד"ה ולפי, ושנת תרע"ט עמ' קצ"ג), דודאי כל מלאך צריך מזון, דאין יציר נברא שאי"צ מזון לקיומו וחיותו. וכשם שהאדם ניזון ממזון גשמי, כך מלאך צריך מזון רוחני לצורך קיומו, והוא מש"א חז"ל על המן, 'לחם אבירים אכל איש' – לחם שמלאכי השרת **אוכלים**'. וכן נשמת האדם הרוחני מתקיים רק ע"י מזון רוחני, וכידוע מהאריז"ל בהך פסוק כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה, דבכל מזון גשמי יש בה שם הו"ה הרוחני, והגוף יחיה מחלק הגשמי, והנשמה מחלק הרוחני.

וזהו הביאור בתדב"א 'פתח להם פה ויאכלו', דהיינו למעלתו של אאע"ה, עשה להם הקב"ה אפשרות להיות ניזון ע"י אאע"ה, ונהפך האוכל למדרגת 'לחם אבירים' שלהם. עכת"ד.

לפי"ד הנפלאים, א"ש כמין חומר מש"כ הח"ח, דודאי עשה בזה אאע"ה מעשה חסד עצום ליקירי כל הנבראים 'ולנבראים חשובים כאלו חשב הקדוש ברוך הוא כל טרחה וטרחה שלו ושילם עבורם לדורותיו הבאים אחריו'. ודו"ק.

ועד"ז יתכן לתרץ קצת דעת הריקאנטי, מעשי ה', ואוה"ח, שהכיר אאע"ה שהם מלאכים, מ"מ כיון שהגיעו כדרך עוברי דרך, הבין שהקב"ה זימן לו

הכני"א ליקירי כל הנבראים, והאמין שהקב"ה יפתח להם פיהם לקבל חיותם ומזונם הרוחני הנצרך להם, ולזה וירא וירץ לקראתם וגו'. ודו"ק.

ע"כ דבריו הנפלאים של מו"ז שליט"א, ותן לחכם ויחכם עוד בכ"ז.

לתגובות: 3126877@gmail.com

חמדת משה / הרב משה שמואל דיין, מח"ס 'חמדת משה', בני ברק

בדעת הטור אם רשאי למול לכתחילה מעלות השחר [חידושים והערות בטור ב"י ושע"י הלכות מילה סימן רסב]

וַיִּמַל אֲבְרָהָם אֶת יֶצְחָק בְּנֹוֹ בְּיָמֵי אֱלֹהִים (כא, ז) סעיף א

בדעת הטור אם רשאי למול לכתחילה מעלות השחר

כתב הטור וז"ל זמן המילה ביום שמונה ללידתו, וביום ולא בלילה, ומשעלה עמוד השחר של יום שמונה הוא תחילת זמנה, וכל היום כשר לכך, אלא שזריזין מקדימין למצות מיד בבקר. עכ"ל. וכתב מרן בב"י (ד"ה ומ"ש משעלה וכו'), שיש חסרון בדברי רבינו, שהיה לו לכתוב דהיינו בדיעבד, אבל לכתחילה אין מלין עד שתנץ החמה, דהא מתני' (במגילה דף כ) הכי איתא אין מלין ולא טובלין ולא מזיזין עד שתנץ החמה, וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר. ע"כ. וע' בדרישה (סק"א) מה שכתב בשם המהרש"ל (בהגהותיו לטור) לפרש בדעת הטור. ובאמת דוחק לפרש כן בדעת הטור, דמה שהעיר דכיון דאפילו אם מל בלילה כשר בדיעבד, דא"צ לחזור ולהטיף דם ברית, א"כ הו"ל לאשמעינן דאפילו אם מל בלילה כשר בדיעבד, ולא רק משעלה עמוד השחר, אלא ודאי דכשר היינו אפילו לכתחילה וכו'. הנה העיקר חסר מן הספר, דא"כ הו"ל להטור למימר דמשעלה עמוד השחר הוא תחילת זמנה במקום צורך גדול. גם מה שכתב הדרישה לפי דברי המהרש"ל, דמ"ש הטור וזריזין מקדימין למצות מיד בבקר, היינו למי שיש לו איזה עסק באותו יום. הנה גם דבר זה לא נזכר כלל בדברי הטור. ושוב ראיתי בערוה"ש (ס"ז) שהביא דברי המהרש"ל הנ"ל, וכתב שמאד תמוה להתיר לכתחילה (במקום צורך גדול) נגד משנה מפורשת, ואין דרך הטור לסתום דבריו כ"כ. ולכן נראה עיקר כדברי רבינו הב"י, שיש חסרון בדברי הטור. ועוד נ"ל שהטור סמך על מה שכתב בהלכות שופר (סי' תקפח), וראיה שגם בהלכות מגילה לא ביאר דבר זה. אלא ודאי שסמך על מה שכתב בפעם הראשונה, וכדרכם של הפוסקים. עכ"ד. גם מה שכתב הפרישה (סק"ב) בישוב דברי הטור. ע"ש. אכתי תקשי אמאי לא הזכיר הטור כלל, דזמנה לכתחילה הוא רק מנץ החמה, ולא קודם לכן. גם הב"ח (ד"ה ומ"ש ומשעלה) נחקק לפרש דברי הטור, דמ"ש זמן המילה ביום שמונה ללידתו, היינו בנץ החמה, דסתם יום אינו אלא משתנץ החמה וכו'. והוא דוחק, דהא משעלה עמוד השחר ימא הוא. ושוב ראיתי בס'

אמת ליעקב (הובא בילקוט מפרשים, הוצאת המאור) שהעיר בזה. ע"ש.

יש לפרש בדעת הטור דס"ל דבמילה רשאי אפילו לכתחילה לעשותה מעלות השחר

ולולי דמסתפינא הוה אמינא פירוש חדש בדעת הטור, כי הנה הרא"ש בשבת (פ"ג סי' ה) כתב בשם הר"ש, שאם נימול תוך שמונה, א"צ להטיף דם ברית. ולפי"ז לכאורה גם אם נימול בלילה, א"צ לחזור ולהטיף ממנו דם ברית. וכן מבואר בב"י להלן (ד"ה והיכא). וע' בדרכי משה (סק"א). וכתב הב"י, דלפי"ז צ"ל דמה ששינוי (במגילה שם) וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר, דמשמע שאם עשו בלילה פסול, לא קאי אמילה אלא אאינך. ומעתה יש לומר, דהטור הוקשה ליה נמי בדעת הרא"ש מדברי המשנה הנ"ל, ולכן פירש כדברי מרן הב"י, דמ"ש וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר, לא קאי אמילה אלא אאינך. ולכן הבין הטור, דבאמת מילה זמנה לכתחילה מעלות השחר, ולא רק מהנץ החמה, ולכן סתם דבריו וכתב דמשעלה עמוד השחר של יום שמונה הוא תחילת זמנה. ושמתעי מידי"ן הר"ח פדלון שליט"א, שיש סברא גדולה לומר דמילה שאני לענין זה, כי הנה רש"י במגילה שם (ד"ה וכולן) פירש דהטעם דכולן שעשו משעלה עמוד השחר, היינו משום דמעלות השחר ימא הוא, אבל לפי שאין הכל בקיאיין בו, צריכים להמתין עד נץ החמה. ע"כ. וא"כ י"ל דדוקא דברים שאם עשאה בלילה לא יצא אפילו בדיעבד, בעלות השחר אינם יצא, וכמש"כ מרן בב"י להלן (ד"ה והיכא) בדעת הרא"ש והרשב"א. ע"ש. א"כ אין לחוש שמא יעשאוהו בלילה, שהרי אף עשאה בלילה יצא י"ח בדיעבד, ולכן אין לגזור שמא יטעו ויעשו בלילה, דהוי כעין גזירה לגזירה דלא גזרינן. ושוב מצא דברי הפמ"ג בס' ראש יוסף במגילה דף כ (ד"ה ואין מלין) שהעיר לפי דברי רש"י הנ"ל, דא"כ אמאי אינו רשאי לכתחילה למול מעלות השחר. וכתב דמ"מ מבטל מצות עשה למול ביום, ולכן לכתחילה אין למול מעלות השחר. ע"ש. מיהו גם האי מילתא לא נפיק מפלוגתא. ואכמ"ל.

אפשר שהטור היתה לו גירסא אחרת במשנה ממה שנמצא לפנינו

ואל תשיבני מלשון המשנה במגילה הנ"ל, דתנן התם אין קורין את המגילה ולא מלין ולא טובלין ולא מזיזין, וכן שומרת יום כנגד יום לא תטבול, עד שתנץ החמה, וכולן שעשו משעלה עמוד השחר יצא. ע"כ. ומשמע דלכתחילה זמן המילה הוא רק מנץ החמה. כי הנה מדברי התו' שם (ד"ה ולא טובלין) נראה שגרסו ולא טובלין ולא מזיזין אלא ביום. וכן גרס הרא"ש שם (פ"ב סי' ז) וז"ל אין קורין את המגילה ולא מוהלין ולא טובלין ולא מזיזין אלא ביום, וכן שומרת יום כנגד יום לא תטבול עד הנץ החמה וכו'. עכ"ל. הרי שלא נזכר בדבריו כלל דזמן מילה הוא רק מנץ החמה, אלא משמע מדבריו דאף מעלות השחר רשאי למול, דמעלות השחר ימא הוא. וכן יתכן לומר בדעת הר"י"ף שם (דף ו ע"ב), לפי דברי הטור (שם ד"ה אין). ע"ש. ודו"ק. ומעתה יש לומר, דהטור ס"ל כגירסת אביו הרא"ש הנ"ל, ולכן כתב דמעלות השחר של יום שמונה הוא תחילת זמנה, והיינו משום דבמילה לא קפדינן לכתחילה לעשותה מהנץ החמה, אלא רשאי לעשותה מעלות השחר, ועכ"פ משהאיר המזרח. וע' בביאור הלכה (ריש סימן פט). [ושוב ראיתי שכן כתב כיוצא בזה בס' אמת ליעקב (הובא בילקוט מפרשים, הוצאת

¹⁰⁰ **ובניקף** קושיית המהרש"ל יש ליישב, דאפילו אי נימא דאם מל בלילה מילתו כשרה בדיעבד, וא"צ להטיף דם ברית, היינו דוקא כשמל בלילה אחר היום השמיני, דאז אמרינן דכיון שכבר הגיע זמן מצותו, בדיעבד מילתו מילה אפילו בלילה. אבל בליל יום השמיני, אף בדיעבד אין מילתו מילה, כיון דאכתי לא הגיע זמן מצותו. וכ"כ סברא זו בתשו' שאנת אריה (סי' נג). ע"ש. וא"כ י"ל דמשה"ה לא קאמר דאפילו אם מל בלילה מילתו כשרה, דהא מיירי במילה בזמנה ביום השמיני, ובליל שמיני לכ"ע אין מילתו מילה, כיון דאכתי לא הגיע זמן הפסחה. אולם מדברי מרן בב"י להלן (ד"ה והיכא) מוכח דאפילו אם נימול בלילה קודם שמונה, מילתו כשרה בדיעבד, וא"צ לעשות הטפת דם ברית. ע"ש. ודו"ק.

המאור) בדעת הטור. ע"ש]. ומה שמרן הוקשה ליה על דברי הטור, היינו משום דהוא לא גרס כגירסת התו' והרא"ש הנ"ל, אלא כגירסת המשנה שלפנינו, ולפי"ז באמת ליכא למימר כדכתבנין, אבל לגירסת התו' והרא"ש, שפיר איכא למימר הכי. מיהו אכתי יש להעיר, דהא במגילה וטבילה והזאה לא מצינו שבדיעבד יצא אם עשאו בליה, ובדאי דבאמת לא יצא, ואעפ"כ תנן (לגירסת הרא"ש) דאין עושין אותם אלא ביום. וא"כ שוב אין לדייק מלשון הרא"ש, שאפשר למול לכתחילה מעלות השחר. ושמא י"ל דבאמת הא דאיתא במשנה עד שתנף החמה, היינו דוקא אשאר מילי, ומשא"כ מילה כשרה אפילו מעלות השחר, וכמש"כ כיוצא בזה מרן הב"י הנ"ל. ולפי"ז יש ליישב דברי הטור אפילו לפי הגירסא שלפנינו. וצ"ע.

בדין תינוק שנימול בליה או תוך שמונה אם צריך לחזור ולהטוף לו דם ברית

בב"י (ד"ה והיכא) כתב שאם עבר ומל בליה, משמע מפשטא דמתני' דאינו כשר, ולכן יצטרך לחזור ולהטוף ממנו דם ברית. וכ"כ בהגהות מיימוניות (פ"א ממילה אות ה). וא"כ יש לתמוה על הפוסקים שלא הזכירוהו, ואפשר שהם סוברים שאין צריך להטוף. וכן נראה מדברי הרא"ש בשבת (פ"י ס"ה) שכתב דקטן שנימול בתוך שמונה, אינו צריך לחזור ולהטוף. וכן נראה מדברי הרשב"א בתשובה שאכתוב להלן (ס"ו רסד ד"ה כתב הרשב"א). ולפי"ז צ"ל דהא דתנן וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר, דמשמע שאם עשו בליה פסול, לא קאי אמילה אלא אשאר מילי. עכ"ל.²² וכוונתו למה שהביא (שם) דברי הרשב"א בתשובה (החדשות) מכת"י ס"ו קמא) שנשאל בדין קטן שהצריכוהו רופאים בקיאים למולו תוך שמונה ימים מפני הסכנה, ויש שם מוהל ישראל ומוהל גוי, מי ימול אותו, ואם מל אותו גוי מהו מילתו. והשיב דכל מחמת הסכנה מותר, שאין לך דבר העומד מפני פיקוח נפש. מיהו כל שמלו אותו קודם שמונה, אין זו מילה, אלא חתיכת בשר בעלמא, ואין הפרש בזה בין גוי לישראל, ואם לא גמרו את המילה, כגון שנשארו עדיין ציצין המעכבין או שלא פרעו, יחזרו לאחר שנתרפא ויטלו ציצין ויפרעו ע"י מוהל ישראל. ע"כ. ומזה למד מרן הב"י, דקטן שנימול בתוך שמונה, א"צ לחזור ולהטוף, שהרי כתב שאם לא גמרו את המילה וכו', יחזרו ויטלו או יפרעו ע"י ישראל, ומשמע שאם לא נשארו ציצין ועשו פריעה כדין, א"צ לעשות שום דבר ביום השמיני. וא"כ מוכח שגם א"צ להטוף ממנו דם ברית. וכן מבואר מדברי הטי"ז (שם סק"ד). ומזה למד מרן גם לדין תינוק שנימול בליה, דמילתו כשרה בדיעבד, וא"צ לעשות לו שפתיים דם ברית. ונראה מדברי הדרכי משה (לא סק"א), שמסכים להוכחת הב"י מדברי הרשב"א, דבנימול תוך שמונה, א"צ להטוף ממנו דם ברית. [וכן פסק בהג"ה כאן]. וכן הבין הש"ך (סק"ב). ע"ש.

ראיה מדברי הרשב"א דבנימול תוך שמונה צריך להטוף דם ברית

אולם לכאורה יש לתמוה על דברי מרן הב"י, כי הנה מדברי הרשב"א (שם) מבואר עוד שאפילו אם נימול ע"י גוי, אין צריך לחזור ולהטוף ממנו דם ברית. אולם הסמ"ג (עשה כח) כתב שאם גוי מל, צריך לחזור ולהטוף ממנו דם ברית. וכתב מרן בב"י (שם ד"ה ומ"ש רבינו), דאע"פ שהרמב"ם (פ"ב ממילה ה"א) כתב שאם גוי מל, א"צ לחזור ולמול פעם שניה, ומשמע דס"ל דע"כ בעינן הטפת דם ברית. וכן משמע מדברי הטור (שם), דהסמ"ג פליג על הרמב"ם. מ"מ אפשר לפרש דברי הרמב"ם, דמה שכתב א"צ לחזור ולמול שנית, היינו לומר שא"צ לחזור ולחנות מעט, אבל אה"י שצריך להטוף ממנו דם ברית, דלא עדיף מקטן שנולד כשהוא מהול. וכ"כ רבינו מנוח (שם) על דברי הרמב"ם, דאפשר לומר שצריך להטוף דם ברית ע"י בן ברית. ע"כ. [וע' בתשו' שאגת אריה סי' נד]. וא"כ נמצא דלכ"ע צריך לחזור ולהטוף ממנו דם ברית, שהרי לא הביא בזה שום חולק. [וכן פסק הרמ"א שם ס"א]. ואע"פ שאח"כ הביא הב"י דברי הרשב"א בתשובה הנ"ל, וא"כ י"ל דכוונתו שמדברי הרשב"א מוכח דלא כהסמ"ג, ולכן אפילו אם נימול תוך שמונה ע"י גוי, א"צ לחזור ולהטוף ממנו דם ברית. [וכן מצאתי להגאון טורי זהב (שם סק"ד) שלמד כן מדברי הרשב"א, ושכן דעת מרן בש"ע (שם) שכתב שאם מל העובד כוכבים לישראל, א"צ לחזור ולמול פעם שנית, והיינו שאפילו להטוף דם ברית אין צריך. ע"ש. וכן נראה קצת מדברי הרמ"א (שם), שהבין כן בדעת מרן הש"י, שאם נימול ע"י גוי, א"צ לחזור ולהטוף ממנו דם ברית. ודו"ק]. מ"מ נראה שאין כוונתו לזה, דא"כ הו"ל למימר אבל בתשובת הרשב"א וכו', או והרשב"א כתב, ולא לכתוב בלשון כתב הרשב"א. ועוד שהרי לא מפורש כן בדברי הרשב"א, אלא מדיוקא איכא למיילך, וא"כ היה לו לכתוב אבל מדברי הרשב"א מוכח שאין צריך להטוף דם ברית. וא"כ ע"כ צריך לומר, דמה שהרשב"א לא כתב שאם נימול ע"י גוי, צריך לחזור ולהטוף ממנו דם ברית, היינו משום דלא נחית להכי, או משום שהדבר פשוט.

הוכחת הש"ך מדברי הרמ"א דבנימול תוך שמונה צריך להטוף דם ברית

ומעתה יש לתמוה על מרן הב"י, דהיאך הוכח יוכיח מדברי הרשב"א, שאם נימול בתוך שמונה, א"צ לחזור ולהטוף ממנו דם ברית, מזה שלא כתב כן וכנ"ל, הרי יש לומר דמה שלא כתב כן, היינו מאותו טעם שלא כתב כן גם לגבי נימול ע"י גוי, דהיינו משום דלא נחית להכי, או משום שהדבר פשוט, כיון שמצות מילה היא ביום השמיני, ולא קיים המצוה, וא"כ אין הכרח מדברי הרשב"א דפליג אהגהות מיימוניות. ושוב מצאתי להגאון שפתיי הכן (ס"ו רסד סק"ו) שכתב כן בדעת הרמ"א (שם), שהעתיק דברי הרשב"א (הנ"ל) להלכה, דע"כ צריך להטוף ממנו דם ברית, דהא מיירי גם בנימול ע"י עובד כוכבים, ובזה גם לדעת הרמ"א צריך להטוף ממנו דם ברית. אלא ודאי דלא אתי למימר דאין צריך להטוף, ולכן גם בנימול תוך שמונה, צריך להטוף דם ברית. ע"ש. [וקצת יש להעיר עליו, שנראה מדבריו דהכי ס"ל בדעת הרמ"א, ואמאי לא כתב שמדברי הרמ"א לעיל (כאן ס"א) נראה בהדיא שאם נימול תוך שמונה, א"צ להטוף דם ברית. ויותר היה לו להעיר שדברי הרמ"א סתראי נינהו. וע' בשפת אמת כאן. וצ"ע]. ותעלוזה כליותי שכיוונתי לדעת גדולים. ולפי"ז יש לתמוה גם על דברי הב"י, וכמו שכתבנו.

עוד הוכחה מפשט דברי הרשב"א שצריך להטוף ממנו דם ברית

ועוד יש לתמוה, שהרי הרשב"א כתב בהדיא שאם נימול תוך שמונה, אין זו מילה, אלא חתיכת בשר בעלמא. וא"כ אדרבה נראה מדבריו שלא קיים המצוה כלל, ולכן יצטרך להטוף ממנו דם ברית, והיאך הוכיח מדבריו כל בטר איפכא. וכן הרגיש בזה הטי"ז (סוף סק"ב), שמדברי הרשב"א משמע דלא הוי מילה כלל, ולכן צריך להטוף ממנו דם ברית. וכ"כ הש"ך (ס"ו רסד סק"ו), דאין כוונת הרשב"א לומר שאם לא נשארו ציצין, אין צריך אפילו להטוף, דהא תוך שמונה לא מיקרי מילה. ע"ש. וכן העיר בזה בביאור הגר"א (ס"ו רסד סק"י) על דברי הרמ"א (שם) שהעתיק דברי הרשב"א שכתב דאם מלו קודם שמונה, לא מיקרי מילה, דהוא דלא כמש"כ הרמ"א עצמו (כאן ס"א) שכתב דאם מלו קודם שמונה וביום יצא. ע"ש. וע"ע בתשו' כנסת יחזקאל (ס"ו מב) מה שהאריך בזה. וקצת יש להעיר על דברי הש"ך (סק"ב) שכתב שאין ראיה מדברי הרשב"א, שאם נימול תוך שמונה, א"צ להטוף דם ברית. ע"ש. ויותר היה לו לומר, דאדרבה מהתם מוכח איפכא (וכמו שכתב יותר להלן ס"ו רסד סק"ו) וכמשנ"ת. וביותר יש להעיר על מרן הב"י, שהרי מדבריו נראה שכוונתו להוכיח מדברי הרשב"א, דלא זו בלבד שא"צ הטפת דם ברית, אלא אף מילתו כשרה בדיעבד, ואילו בדברי הרשב"א מפורש להפך. וי"ל.

מדברי הרמב"ם מוכח דאם נימול בליה אין מילתו כשרה אפילו בדיעבד

ובעיקר דברי הב"י יש לתמוה, דהנה הרמב"ם (פ"א ממילה ה"ח) כתב וז"ל אין מולין לעולם אלא ביום אחר עלות השמש וכו', שנאמר ביום השמיני, ביום ולא בליה, ואם מל משעלה עמוד השחר כשר וכו'. עכ"ל. ומשמע שאם מל בליה, אין מילתו כשרה, וא"כ יצטרך להטוף ממנו דם ברית. וכן הוכיח הגאון שאגת אריה (ס"ו נג ד"ה ונחזור) מדברי הרמב"ם, אלא דס"ל שגם א"צ להטוף ממנו דם ברית, דהוי מעוות לא יוכל לתקון. ע"ש. וע"ע בס' דברי ירמיהו (שם) ובס' מרכבת המשנה (שם) ובתשו' משכן בצלאל (ס"ו רל). וא"כ קשה אמאי לא הזכיר שמדברי הרמב"ם מוכח שאם מל בליה, אין מילתו כשרה, וצריך לחזור ולהטוף דם ברית.

סברת הרמ"א לחלק בין נימול בליה לנימול תוך שמונה

מיהו אין לתמוה על דברי הרמ"א (כאן ס"א) שכתב שאם עבר ומל בליה, צריך לחזור ולהטוף ממנו דם ברית. ומאידך כתב (שם) שאם מלו ביום תוך שמונה יצא. ומשמע שא"צ לחזור ולהטוף ממנו דם ברית. [וכ"כ הטי"ז (סק"ב) והגר"א (ס"ו רסד סק"י)]. ע"ש. [וקשה דהא לכאורה אין חילוק בין נימול תוך שמונה ביום לנימול בליה, וכמבואר מדברי מרן בב"י הנ"ל. וכן ראיתי להגאון טורי זהב (סק"ב) שהעיר כן על דברי הרמ"א, דהא לא עדיף תוך שמונה מבליה. ע"ש. אולם באמת הרמ"א עצמו בדרכי משה (סק"א) העיר על דברי מרן הב"י הנ"ל, דאפשר שעדיף תוך שמונה ביום, מאילו נימול בזמנו בליה. ע"כ. (וכן דעת המהריק"ש בערך לחם, שאם מל בליה, צריך להטוף ממנו דם ברית, אבל אם מל תוך שמונה, א"צ להטוף דם ברית. ע"ש). ולפי"ז פסק כן בהגהותו, ולא קשיא מידי. [ומסתמא הטי"ז לא ראה ספר דרכי משה, ולכן כתב בנוסח זה]. ונראה דהטעם לזה משום דקפדינן אמילה ביום טפי ממילה ביום השמיני, שהרי מילה בליה אין בה

²² ומה שמרן נראה דס"ל דמילה תוך זמנו גרע ממילה בליה אחר זמנו, ולכן למד שמילה בליה כשרה, וא"צ לחזור ולהטוף דם ברית, מדברי הרא"ש והרשב"א דס"ל דאם מל קודם שמונה, צריך להטוף ממנו דם ברית. ולכאורה טעמו דמילה קודם שמונה גרע, משום דאכתי לא מטא זימניה, דמצוותו מיום השמיני והלאה, וכיון דסבירא ליה דאם מל קודם שמונה א"צ הטפה, כ"ש אם מל בליה אחר זמנו. ומעתה יש לתמוה, אמאי הוצרך לומר דהא דתנן וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר, לא קאי אמילה אלא אינן, הרי לכאורה הו"ל למימר דשאני תתם דאיכא תרתין לגרעוהו, גם שמל בליה, וגם תוך שמונה. ומזה נראה דס"ל למרן הב"י, שאפילו אם נימול תוך שמונה בליה, א"צ הטפת דם ברית. וק"ל.

שום צד היתר, ואילו מילה שלא בזמנה כשירה לכתחילה אם לא מל בזמנה. וא"כ י"ל דדוקא מילה תוך שמונה כשירה, דלא קפדינן איום השמיני בדיעבד, אבל מילה בלילה אף בדיעבד לא יצא, כיון דקפדינן אמילה ביום בכל גווני. וע"פ חז"ל דהרמ"א גופיה בחלקות ישית למו, וטעמו ונימוקו כמו שכתבנו. וע' בערוה"ש (שם ס"א). מיהו מסברא מסתברא יותר כהבנת הב"י, דאי נימא דנימול תוך שמונה מילתו מילה, וא"כ הטפת דם ברית, כ"ש אם נימול בזמנו בלילה, שהרי כבר הגיע זמנו. וכן מבואר בערוה"ש (שם). ע"ש.

הערה על דברי הב"י, דכיון דמילה תוך זמנה לא הוי מילה, אמאי הוצרך לומר דכולן משעלה עמוד השחר כשר קאי איניך

ועוד יש מקום בראש לתמוה על דברי מרן הב"י, כי הנה הרשב"א בתשובה (ה"ל) כתב שאם נימול תוך שמונה, אין זו מילה, אלא חתיכת בשר בעלמא. וא"כ קשה אמאי הוצרך מרן לומר דמה ששינוי וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר, דמשמע שאם עשו בלילה פסול, לא קאי אמילה אלא איניך, הרי לעולם י"ל דקאי גם אמילה, ובאמת אם מל בלילה מילתו פסולה, וכמבואר גם מעצם דברי הרשב"א, דאם מל תוך שמונה, אין מילתו מילה, ואעפ"כ א"כ להטיף ממנו דם ברית, כיון שהמצוה אינה במעשה מהול, א"כ להטיף ממנו דם ברית. וכיון דס"ס הוא לתמוה, אמאי אם נולד מהול, צריך להטיף ממנו דם ברית, הרי המציאות הוא שהוא מהול. ועוד דאמאי גוי שהיה מהול ונתגייר, צריך להטיף דם ברית, הרי במציאות הוא מהול. וע"כ דבעינן שיהיה מצוה במילתו, דא"כ בעינן הטפת דם ברית. וא"כ ה"נ כיון שכתב הרשב"א דאין מילתו מילה, אמאי א"כ הטפת דם ברית. ויש ליישב דאע"פ שהמצוה היא שהתינוק יהיה מהול, מ"מ בעינן שיעשה הדבר ע"י מעשה מילה, ולכן קטן שנולד מהול צריך הטפת דם, שהרי לא נעשה בו מעשה מילה, וכן גר שנתגייר, כיון דדמי לקטן שנולד, לא חשיב שנעשה בו מעשה מילה. ומשא"כ נימול תוך שמונה, שנעשה בו מעשה מילה, א"כ הטפת דם ברית. ויש לפלפל בזה. אמנם שמעתי באומרים לי בישוב דברי מרן הב"י ה"ל, דאפילו אי נימא דאין מילתו מילה, מ"מ אכתי תקשי לישנא דמתני', דהא משמע שאם מל קודם עלות השחר, אין מילתו כשרה, וא"כ צריך לחזור ולמול, וכמו שאר מילי דמצותם ביום ועשאו בלילה, והרי באמת אינו צריך לחזור ולהטיף דם ברית, וכדמוכח מדברי הרשב"א ה"ל. ולכן כתב הב"י, דלא קאי אמילה אלא איניך. ע"כ. אולם לפע"ד אין בזה כדי שביעה.

נראה מדברי מרן שהבין בדעת הרשב"א דאם נימול בלילה מילתו כשרה בדיעבד

והיה נראה בישוב דברי הב"י, דלעולם אינו מקיים מצות מילה כשמל בלילה או תוך שמונה, אלא דאעפ"כ א"כ להטיף ממנו דם ברית, דהוי מעוות לא יוכל לתקון, וכמשי"כ בתשו' שאגת אריה (סי' נב). ע"ש. וכן נראה מדברי המאירי במגילה דף כ שכתב וז"ל וכולן שעשו משעלה עמוד השחר בדיעבד יצאו, אבל קודם לכן אף בדיעבד לא יצאו, אלא שמכל מקום במילה הרי נימול, ויצא מכלל ערל, אלא שלא קיימו המוהלים מצות מילה. ע"כ. ומשמע מדבריו דאע"פ שלא קיים מצות מילה, מ"מ א"כ לחזור ולהטיף דם ברית. וכן מבואר עוד בדבריו בשבת דף קלב. וכ"כ הפמ"ג בס' נופת צופים (פרשת לך לך). ע"ש. ומעתה י"ל דלא תקשי על מרן

הב"י מדברי הרשב"א, כי מרן לא אתי להוכיח מדברי הרשב"א (והרא"ש), דמקיים מצות מילה כשמל תוך שמונה, אלא רק שאין צריך לחזור ולהטיף ממנו דם ברית, ובאמת משמע מדברי הרשב"א דאע"פ שאין מילתו מילה, ואינה אלא כחתיכת בשר, מ"מ א"כ לחזור ולהטיף דם ברית, וא"כ שפיר הוכיח מדברי הרשב"א, שאם נימול תוך שמונה, א"כ להטיף דם ברית, ולא תקשי עליה מידי. וזוהי ניחא מה שהעירו על דברי הב"י מדברי הרמב"ם, כי באמת י"ל בדעת הרמב"ם, דאע"פ שאם מל בלילה אין מילתו כשרה, היינו דוקא לענין שלא קיים מצות מילה, אבל מאידך א"כ לחזור ולהטיף דם ברית, וכמשי"כ השאג"א ה"ל. אולם באמת זה אינו, שהרי אחר שמרן כתב להוכיח כן מדברי הרשב"א, כתב דלפ"י צ"ל דמה ששינוי וכולן שעשה משעלה עמוד השחר כשר, דמשמע שאם עשו בלילה פסול, לא קאי אמילה אלא איניך. והשתא אי נימא דמרן ס"ל כדעת השאגת אריה ה"ל, שאם נימול תוך זמנו, לא קיים מצות מילה כלל, ואעפ"כ א"כ לחזור ולהטיף ממנו דם ברית, א"כ מאי קשיא ליה מדברי המשנה אדברי הרשב"א, הרי באמת י"ל שגם הרשב"א ס"ל דאינו מקיים מצות מילה כלל אם נימול בלילה, ואעפ"כ א"כ לחזור ולהטיף דם ברית. אלא ודאי שהבין בדעת הרשב"א, שאם נימול בלילה כשר בדיעבד, ולכן א"כ להטיף ממנו דם ברית, ולא מהטעם שכתב השאגת אריה ה"ל, והדרא קושיא לדוכתיה. (ועיין לעיל. ודו"ק). וכן יש להוכיח קצת עוד מלשון מרן בב"י (שם), דהא בהא תליא, דאי אמרינן דמל בלילה כשר, א"כ להטיף ממנו דם ברית. ושוב ראיתי שהשאגת אריה עצמו (שם) כתב להוכיח כן מדברי מרן בב"י ה"ל, דבעינן שתתקיים המצוה כדי שלא יצטרך להטיף ממנו דם ברית. ע"ש.

היכא דקתני פסולה ש"מ שצריך לחזור ולהטיף דם ברית

ואמנם שמעתי מידי"נ רבי יצחק מוצא שליט"א, דלעולם י"ל דמרן ס"ל כדעת השאגת אריה ה"ל, שלא קיים מצות מילה, ואעפ"כ א"כ לחזור ולהטיף דם ברית, ומה שהוצרך לומר דלא קאי אמילה אלא איניך, היינו משום דכיון שמשמע מלישנא דמתני' שאם נימול בלילה מילתו פסולה, א"כ ע"כ שצריך להטיף ממנו דם ברית, וכמשי"כ בב"י אריה ה"ל (סי' רסד סק"ז) בדעת הסמ"ג דס"ל דאם נימול ע"י גוי, צריך לחזור ולהטיף ממנו דם ברית, שמקורו מהא דאמרינן דגוי שמל מילתו פסולה. ומבואר שהבין דהיכא דקתני פסולה, ש"מ שצריך לחזור ולהטיף ממנו דם ברית. ולכן הוצרך מרן לומר דהא דתנן וכולן שעשה משעלה עמוד השחר, לא קאי אמילה אלא איניך. עכ"ל. אולם לפע"ד אכתי לא איפרק מחולשא, די"ל דהיינו דוקא היכא דקתני בהדיא פסולה, אבל בזה לא אתי אלא מדיוקא, ומנא לן שגם בזה יש לפרש כוונת המשנה שצריך לחזור ולהטיף ממנו דם ברית. וצ"ע.

לכתחילה גם מילה תוך שמונה יש לעשותה ע"י ישראל

והנה מדברי הרשב"א בתשובה (ה"ל) נראה, שאם צריך למול תינוק תוך שמונה מחמת סכנה, אין נפקא מינה אם ימול אותו גוי או ישראל. וכן דעת הרמ"א להלן (סי' רסד ס"א), וכמשי"כ הש"ך (שם סק"ה). ע"ש. אולם לכאורה נראה, דלמעשה עדיף למול ע"י ישראל, חדא כדי שעכו"ם לא יגע בתינוק, ואע"פ שהרשב"א כתב דהוי כחתיכת בשר בעלמא, וא"כ לכאורה אינו אלא כניחוח בעלמא, מ"מ

לכאורה נראה שגם בזה עדיף לעשות ע"י ישראל. ובר מין דין נראה, שהרי לדעת הרא"ש בשבת (פ"ט סי' ה) נראה דס"ל דהטעם שאם נימול תוך שמונה, א"כ לחזור ולהטיף דם ברית, היינו משום שיש בזה קיום מצוה. ע"ש. ולשיטתו ודאי אין למול ע"י גוי, שהרי לא יקיים המצוה כלל. ולכן נראה שעדיף למול ע"י ישראל.

בהוכחת הש"ך דנימול תוך שמונה אין מילתו מילה אפילו בדיעבד

הש"ך (סק"ב) הביא ראיה שאם נימול תוך שמונה, אין מילתו מילה, וצריך לחזור ולהטיף דם ברית, מהא דמילה דוחה שבת, וקשה דאי נימא דאם מל תוך שמונה, בדיעבד מילתו מילה, ימול בערב שבת, דהא כל מכשירי מצוה שאפשר לעשותם בערב שבת, אינם דוחים את השבת, וכמו שאמרו כיצא בזה במנחות דף עב לענין קצירת העומר. עכ"ל. וכן העיר בס' ראשון לציון (כאן). ואחמה"ר לכאורה יש לחלק, דשאני התם דקצירת העומר הוי רק הכשר מצוה להקרבת העומר, ודוקא בזה אמרינן דכיון שיכול לעשותו מע"ש, אינו דוחה את השבת, אבל מילה היא מצוה בעצם, ומנא לן שגם בזה אמרינן הכי. ובעיקר דברי הש"ך יש להעיר, דאכתי מנא ליה שאם מל תוך זמנו, צריך לחזור ולהטיף דם ברית, הא איכא למימר דבאמת אין מילתו כשרה, ואעפ"כ א"כ להטיף דם ברית, משום דהוי בגדר מעוות לא יוכל לתקון, וכמשי"כ השאגת אריה (סי' נג) ה"ל.

ביאור פלוגתת הר"ש והש"ך אם הטפת דם ברית בזמנו דוחה שבת

שם. הביא דברי הרא"ש בשבת (פ"ט סי' ה) שכתב בשם הר"ש, דקטן שנימול בתוך שמונה, א"כ להטיף ממנו דם ברית, והביא לזה ראיה מהא דאמרינן בשבת דף קלז דהיכא דקדם ומל של שבת בע"ש, דלא ניתנה שבת להדחות. ומשמע שא"כ להטיף ממנו דם ברית, כיון שלא ניתנה שבת להדחות. וכתב דאינה ראיה, דאע"פ שלא יצא, מ"מ לא ניתנה שבת להדחות אלא על מצות מילה ממש, ולא על הטפת דם ברית. עכ"ל. וכ"כ בב"י אריה ה"ל (להלן סי' רסד סק"י). ע"ש. [וכן הוכיח הגאון רבי חיים בן עטר בס' ראשון לציון (כאן) מדברי הגמ' בפרק ר"א דמילה, דאפילו במקום שצריך להטיף דם ברית, אינו דוחה שבת, ודחה הוכחת הר"ש ה"ל. וכן הוכיח עוד מדברי הגמ' במנחות דף עב, שאם מל תוך שמונה, צריך הטפת דם ברית (וכמשי"כ הש"ך שם). ע"ש]. ויש מקום בראש לומר דיסוד פלוגתייהו תליא ביסוד הטעם דמילה דוחה שבת, אם היינו משום דקיום מצות מילה דוחה שבת, או שהמעשה של מצות מילה דוחה שבת, והיינו מעשה כריתת הערלה. ונכיוצא בזה כתבתי לחקור במק"א בדין עדל"ת, אם קיום המצוה דוחה את הלאו, או שמעשה המצוה דוחה את הלאו. ואכמ"ל. דהר"ש ס"ל דקיום מצות מילה דוחה שבת, וכיון שמקיים מצות מילה בהטפת דם ברית, א"כ גם בשבת היה צריך להטיף דם ברית, וכיון דחזינן דהטפת דם ברית אינה דוחה שבת, ע"כ דאם נימול תוך שמונה, א"כ להטיף דם ברית. אבל הש"ך ס"ל דאין קיום המצוה דוחה שבת, אלא מעשה כריתת הערלה, דע"ז אמרה תורה דדחי שבת, ולכן לעולם י"ל שאם נימול תוך שמונה, צריך הטפת דם ברית, ומ"מ אינו דוחה שבת, כיון דאע"פ שמקיים בזה מצות מילה, מ"מ אינו עושה מעשה שעליו דיברה תורה שידחה שבת, והיינו מעשה כריתת הערלה.

בדין מילה בבין השמשות כשנתאחרו למול

בפת"ש (סק"ג) הביא דברי השאלת יעב"ץ (ח"א ס"ס לה) שכתב שאם נאנסו או נתעצלו ביום השמיני עד בין השמשות ולא מלו, עדיף למול בין השמשות שהוא ספק שמיני ספק תשיעי, מלמול שלא בזמנו. ע"כ. והנה לדעת הסוברים דאם נימול בלילה לא יצא י"ח, וצריך לעשות הטפת דם ברית, וכמש"כ ההגהות מיימוניות (פ"א ממילה אות ה). וכ"כ השי"ך (סק"ב). וכן מבואר בט"ז (סק"ב). וכ"כ החכמת אדם (כלל קמט ס"ב). וכ"כ הערוה"ש (שם ס"ה), שכן הסכימו לדינא כל גדולי האחרונים, דבין בנימול תוך שמונה, ובין נימול בלילה (אפילו בליל שמיני), אינה מילה, וצריך לחזור ולהטיף ממנו דם ברית, וכן יש להורות, ואין לשנות. ע"כ. וכ"כ הגאון שאגת אריה (סי' נב), שלא יצא י"ח, ואעפ"כ אי"צ לעשות הטפת דם ברית, דכיון שנימול בזמן שאינו ראוי, שוב לא מהני ליה הטפה. ע"ש. וע"ע בערוה"ש (שם) וי"ל ע"ד. אי"כ ה"נ הו"י ספק אם קיים מצות מילה כלל, וא"כ לכאורה היה ראוי לאחור את מצות המילה, מאשר להיכנס בספק אם קיים המצוה. ולא מביעיא לדעת השאגת אריה (שם) דס"ל דאין לו תקנה אם יעשה אח"כ הטפת דם ברית, דהוי מעוות לא יוכל לתקון. ע"ש. דא"כ ה"נ ודאי יש להעדיף לקיים המצוה ביום התשיעי, מלהכנס בספק אם יקיימנה כלל. אלא אפילו לדעת הסוברים דמהני הטפת דם ברית, וא"כ ה"נ יוכל לעשות אח"כ הטפת דם ברית, מ"מ אין זה מצות מילה כהלכתה. ובפרט שמדברי הגאון יעב"ץ נראה שלא יצטרך לעשות אח"כ הטפת דם ברית, וא"כ לכאורה ודאי יש להעדיף למול ביום התשיעי. וכן מבואר בס' מנחת כהן (מאמר ב פ"א), שאין להקל למול בבין השמשות אליבא דהגאונים. והובא בס' זוכר הברית (סי' ד ס"ו). ושוב ראיתי בתשו' חבצלת השרון (ח"א סי' עח) שהביא דברי השאגת אריה הנ"ל, וכתב דלכן דברי השאלת יעב"ץ אינם ברורים אצלי, ואם היה בא מעשה לידי, הייתי מתיישב הרבה. ע"ש. גם הלום ראיתי בתשו' שבט הלי (ח"ח סי' ריד אות ב ד"ה ובאמת), שהביא דברי הפת"ש בשם השאלת יעב"ץ הנ"ל, וכתב שהוא פלא בעיניו, אמאי לא העיר דלפמש"כ הוא עצמו (שם סק"ד) בשם השאג"א (הני"ל), דמילת לילה לא חשיב קיום מצוה, א"כ פשיטא דמוטב למול ביום תשיעי ביום, דאע"פ שמבטל מצות עשה דיום השמיני (כצ"ל), מ"מ מקיים עצם מצות מילה, ומשא"כ בבין השמשות דיום השמיני, הרי יש ספק אם קיים מצות מילה כלל. וכתב דאפילו לאלו שנוהגים לגמרי כדעת ר"ת, אין להקל בזה, כיון שרוב העולם קבלו לחשוש לשיטת הגאונים לחומרא. עכ"ת. ע"ש. וע"ע בתשו' ישכיל עבדי (ח"ה או"ח סי' כט) ובתשו' בצל החכמה (ח"ה סי' ב).

אם יש ראייה לניד מדברי הר"ן דס"ל שחייב ליטול לולב בביה"ש מדין סד"א לחומרא

ואין להביא ראייה מדברי הר"ן בסוכה (דף כב ע"ב מדפי הרי"ף) שכתב דהא דלא אמרינן מיגו דאתקצאי לביה"ש אתקצאי לכולי יומא, וא"כ יאסר האתרוג גם ביום השמיני, היינו משום דלביה"ש גופיה לא אתקצאי, שהרי ביה"ש לא ראוי למצות אתרוג, ואפילו אם לא נטל כל היום אינו נוטל בביה"ש, כיון דלולב בזה"ז מדרבנן חוץ מיום ראשון, וביה"ש ספיקא הוא, וספיקא דרבנן לקולא. ע"ש. וכ"כ הריטב"א שם בדף מו ע"ב. ע"ש. ומשמע שדוקא אם לא נטל לולב בשאר הימים, אינו נוטל בבין השמשות, דספק דרבנן לקולא, אבל אם לא

נטל לולב ביום הראשון, חייב ליטלו בבין השמשות, דספק דאורייתא לחומרא. וכ"כ המג"א (סי' תרנב סק"א) בדעת הר"ן. ע"ש. וא"כ ה"נ כיון שיש ספק אם עדיין זמן מצות המילה, ספק דאורייתא לחומרא. אולם יש לדחות, דשאני התם שאין שום הפסד אם יטול לולב בלילה, ולכן מחויב ליטול מספק שמא יום הוא. ומשא"כ מילה בבין השמשות, הרי אם ביה"ש הוא לילה, נמצא שהפסיד מצות מילה, למ"ד שאם מל בלילה אפילו בדיעבד אין מילתו כשרה. ואפילו לדעת הסוברים דמצותו כשרה בדיעבד, וא"צ לעשות הטפת דם ברית, מ"מ הרי מפסיד מצות מילה לכתחילה, וא"כ יש לאחרה ליום התשיעי.

למעשה נראה שאין להקל למול בבין השמשות

ואמנם לכאורה יש לומר, שלפי דברי מרן בבי"ה הנ"ל, שלמד מדברי הראש"ש והרשב"א, שאם נימול בלילה כשר, וא"צ לעשות הטפת דם ברית, א"כ ה"נ יש להקל בזה, שהרי אפילו אם ביה"ש הוא לילה, יצא י"ח בדיעבד, וא"כ נראה שעדיף להיכנס בספק אם יקיים המצוה לכתחילה, מאשר לקיימה בודאי בדיעבד, שהרי לכתחילה צריך למול ביום השמיני. (ולכאורה הכי ס"ל להגאון יעב"ץ הנ"ל. וכ"כ בתשו' שבט הלי (שם). ע"ש). אולם נראה, דכיון שלדעת ההגהות מיימוניות (פ"א ממילה אות ה), אם מל בלילה לא יצא, וצריך לחזור ולעשות הטפת דם ברית. וכן הסכימו האחרונים הנ"ל (ולדעת השאג"א לא מהני הטפה). אי"כ נראה שעדיף להמתין ליום התשיעי, ולקיים מצות מילה אליבא דכולי עלמא. [ובפרט שגם מרן השמיט דין זה בש"ע, ושמא חזר בו. וי"ל]. מיהו לכאורה יש להתיר למול בבין השמשות מטעם ספק ספיקא, שמא ביה"ש יום הוא, ושמא כדעת רבינו תם ודעימיה. וע' בתשו' יביע אומר (ח"ב או"ח סי' כא). ושמא כדעת רבי יוסי דביה"ש כהרף עין, שהרי המשנ"ב בביאור הלכה (ס"ס תטו) כתב שמעיקר הדין הלכה כרבי יוסי. [וכ"כ כיוצא בזה מרן רבנו הגדול זיע"א בס' טהרת הבית (ח"ב עמוד רסה ואילך), ובעוד דוכתי טובא. ע"ש]. ובפרט לדעת הפוסקים דס"ל דמהני מילה בדיעבד בלילה. ולפי"ז יש להתיר למול אפילו בברכה, וכמש"כ כיוצא בזה בתשו' יחיה דעת (ח"ו ס"ס מ), ובעוד מקומות. ע"ש. ושמא כיון שאפשר בנקל להמתין ליום התשיעי (רק שמבטל מצות יום השמיני), אין לסמוך על הספיקות הנ"ל. ואכתי צ"ע. והיעב"א. שוב מצאתי למרן רבנו הגדול זיע"א בתשו' יביע אומר (ח"ו יו"ד סי' כג) שנשאל בנ"ד, והאריך בזה כדרכו בקדש, וסוף דבר העלה שימולו אותו בבין השמשות (של הגאונים) בברכה, ע"פ הספיקות הנ"ל, אבל אם עבר בין השמשות, ימולו אותו ביום התשיעי. ע"ש.

סעיף ב

בבדק הבית (סד"ה כתב מהרי"ק) הביא דברי הרשב"ץ (כצ"ל, שירי כנה"ג בהגב"י סק"ד, ברכ"י סק"ב) בתשובה (ח"א סי' כא) שכתב דתינוק שחלה ונתרפא בחמישי בשבת, ממתנין לו עד למחר, וכתבתי טעמו בסימן רסח (בדק הבית ד"ה והרשב"א). ושם מבואר דהטעם הוא כדי שלא יבא יום שלישי למילה בשבת, ויצטרכו לחלל עליו את השבת. והנה ה"ט"ז (סק"ג) הביא דברי מרן בבדק הבית בשם הרשב"ץ הנ"ל, וכתב דהטעם משום שביום השלישי יש צער לתינוק, ואין לגרום צער ביום השבת. ולפי"ז נראה דכ"ש שאין למולו ביום שישי, דאיכא צער טפי כמו שכתוב בס' רסו בשם הרשב"א והרמב"ן. עכ"ד. ולכאורה יש להעיר,

דבפשוטו משמע דכל הקפידא היא למול ביום חמישי ולא ביום שישי, וכמ"ש ביום השלישי בהיותם כואבים. וכן מפורש בדברי הבדק הבית (כאן ולהלן בס' רסח) בשם הרשב"ץ, דתינוק שחלה ונתרפא ביום חמישי בשבת, ממתנין לו עד למחר. ומפורש שמותר למולו ביום שישי. וכן הבין בפשיטות השי"ך (סי' רסו ס"ק יח). ע"ש. וכן העיר מרן החיד"א בברכ"י (או"ח סי' רמח) על דברי ה"ט"ז. והובא בחידושי הגרעק"א (כאן). ועוד תמה הברכ"י (שם) על דברי ה"ט"ז, דהטעם שכתב שאין מלין ביום חמישי, משום שביום השלישי יש צער לנימול, ואין לגרום צער ביום בשבת. הנה בדברי הרשב"ץ מבואר שאין זה הטעם, אלא היינו משום דביום השלישי יש סכנה לתינוק, ויצטרכו לחלל עליו את השבת. ע"ש. ומה שהעיר ה"ט"ז מדברי הרמב"ן והרשב"א. הנה לכאורה י"ל דבאמת האי מילתא תליא בפלוגתא דרבנותא, שלדעת הרי"ף בשבת דף קלד ע"ב (דף נג מדפי הרי"ף) והרמב"ם (פ"ב ממילה הי"ד) והטור (סי' רסו), יש לומר שיש צער גדול יותר ביום השלישי. ע"ש. וא"כ דוקא ביום חמישי אין לעשות מילה שלא בזמנה, דיש לחוש שיצטרכו לחלל עליו את השבת, אבל ביום שישי מותר. אבל לדעת הרמב"ן והרשב"א (שהובאו במגיד משנה שם), ה"נ גם ביום שישי אסור למולו, דביום השני איכא צער טפי. ושוב ראיתי דברי השי"ך (סי' רסו ס"ק יח). ע"ש. וצ"ע.

ובעיקר דברי ה"ט"ז יש להעיר, דהא חזינן דמילה בזמנה דוחה שבת, אע"פ שיש צער לתינוק, וא"כ ה"נ כיון דכל שענתא הוא ערל, א"כ מחויב למולו באותה שעה, ואע"פ שמילה שלא בזמנה אינה דוחה את השבת, מ"מ אין לנו לחוש משום צער לתינוק, כיון שבכל יום הוא ערל ומחויב למולו. ולכאורה נראה דס"ל דאין איסור לדחות מילה שלא בזמנה, אלא איכא רק משום זריזין מקדימין, או משום חשש שהתינוק ימות קודם שימולו אותו, וכמש"כ בתשו' נודע ביהודה (תניינא יו"ד סי' קסו). ע"ש. וע"ע מה שכתבנו בזה לעיל (סי' רס). ולכן יש לדחות את המילה משום צערא דינוקא. ומזה יש להשיב על דברי השי"ך (סי' רסו ס"ק יח) שהביא דברי הרשב"ץ הנ"ל, ותמה עליו מהא דאיתא בשבת דף יט, אהא דאין מפליגין בספינה שלשה ימים קודם השבת, דהיינו דוקא לדבר הרשות, אבל לדבר מצוה שפיר דמי. וה"נ אין לך מצוה גדולה מזו. ע"כ. ולפי האמור י"ל דהרשב"ץ ס"ל דאין איסור להיות ערל בכל רגע, ואין חיוב להקדים מילה שלא בזמנה אלא משום זריזין מקדימין, וא"כ הא לא דמי להפלה בספינה, די"ל דהתם מיידי שאם לא יפליג קודם השבת, תבטל המצוה, ולכן התירו לו להכנס לחשש שיצטרך לחלל את השבת. ומשא"כ מילה שלא בזמנה, שאין שום איסור להשהותה, לא התירו לו להכנס למצב שיצטרך לחלל שבת. וכן ראיתי למרן החיד"א בברכ"י (או"ח סי' רמח). ע"ש. מיהו י"ל דאפילו אי נימא שיש איסור בדבר, מ"מ כיון שמשעה המילה כדי שלא להכנס בחשש חילול שבת, אינו עובר איסור, וכמש"כ כיוצא בזה התו' בשבת דף ד (ד"ה קודם). ע"ש. [ובמק"א כתבתי קצת בזה]. ויש לפלפל בזה.

סעיף ג

בדין אנדרוניוס אם אפשר לחייבו למול ביום השמיני מדין סד"א לחומרא

בבי"י (ד"ה ודין אנדרוניוס) כתב דכיון דגבי יוצא דופן מספקא לן אי מילה בשמונה תלויה בחילול שבת (שאם אסור לחלל עליו שבת, אין חיוב למולו

בשמונה) או לא, ממילא מספקא לן הכי נמי באנדרוגינוס, ולכן מטילין אותו לחומרא, ונימול לשמונה, ואין מחללין עליו את השבת. וכ"כ הרמב"ם (פ"א ממילה ה"ז). ע"כ. וכתב בביאור הגר"א (סק"ז), שדבריו תמוהים, דהא אנדרוגינוס לכ"ע נימול בשמונה, דהא ליכא למימר הא בהא תליא (מילה בשמונה בחילול שבת), דמה שאין מחללים את השבת היינו מטעם ספיקא, אבל לשמונה ודאי חייב למול, דשמא זכר הוא וכו'. עכ"ל. ולכאורה כוונתו דחייבים למול אנדרוגינוס ביום השמיני, מטעם סד"א לחומרא. אמנם י"ל דבאמת אין חיוב למול אנדרוגינוס ביום השמיני, ול"ש בזה דין סד"א לחומרא, כיון שגם את ימולו אותו, אין הדבר ברור שמקיימים מצוה בזה, שהרי לצד שנחשב אשה, ליכא מצוה במילתו, ובכה"ג לא אמרין סד"א לחומרא, וכמבואר בפמ"ג (סי' קצד בא"א סק"ג) בדעת המג"א (שם), דהא דסד"א לחומרא היינו דוקא באופן שאם יחזור ויעשה את המצוה, ודאי יצא י"ח. ע"ש. ובתשובה הארזתי בזה. [ובזה ניחא דברי מרן הבי"ה הנ"ל]. מיהו י"ל דשאני התם דמאידיך גיסא איכא לאו דלא תשא (ואפילו אם הוא מדרבנן), ולכן לא אמרין סד"א לחומרא. ומשא"כ בנ"ד, דליכא שום הפסד אם ימולו אותו בשמיני. ובר מן דין יש לומר, דהנה בעיקר הסברא הנ"ל, יש לבאר לפי דברי החוות דעת (סי' קי) שכתב שגם לדעת הרמב"ם דסד"א לחומרא מדרבנן, היינו דוקא בלאוין, אבל במצות אזלינן לחומרא מדאורייתא, דכיון שהתורה ציוותה להניח תפילין וכיוצא בזה, הרי שהתורה רצתה שודאי יקיים את המצוה, ולא שישאר בספק. ע"ש. וכן כתבו עוד אחרונים. ואכמ"ל. וא"כ כיון שגם אם יחזור ויקיים את המצוה, ישאר בספק אם יצא י"ח, לא אמרין סד"א לחומרא. ומעתה יש לומר, דהיינו דוקא אם יכול לעשות את המצוה באופן שודאי יצא י"ח, דבזה מוטל עליו לצאת ידי החיוב, אבל אנדרוגינוס שאינו יכול להתחייב בודאי, שפיר י"ל דחייב למול מדין סד"א לחומרא. ויש לדחות. ויש עוד לפלפל בזה. ואכמ"ל.

סעיף ד

כתב הטור שאם הוציא ראשו חוץ לפרוזדור מבעוד יום או ששמעו אותו בוכה, אפילו לא נולד עד אחר שתחשך, מונין לו שמונה ימים מיום שיצא ראשו או ששמעו אותו בוכה. וכתב הרמ"א בדרכי משה (סק"ג) בשם רבינו ירוחם (נ"א ח"ב, דף יד ע"ב), דה"ה אם עשה שום מעשה בפיו, דלעולם כשהוא במעי אמו פיו סתום. ע"כ. ולכאורה צ"ב, שאם יכל לראות את המעשה שעשה בפיו, א"כ ודאי ראה שהוציא ראשו חוץ לפרוזדור. ואמר די"ח הר"ח פדלון שליט"א, די"ל דמייירי שהמייילדת הכניסה ידה כדי להוציא התינוק, והרגישה בפיו שהוא פתוח. ודפח"ח.

בפת"ש (סק"ז) למד מדברי הנודע ביהודה בתשובה, שאם היתה ישנה ושמעו קול הולד בוכה, לא אמרין דחשיב כנולד לקולא, ולכן אם אירע יום השמיני בשבת, אין מוהלין אותו, דאמרין דאם היה מוציא ראשו, היתה מתעוררת מהצער, ומסתמא לא הוציא ראשו, ואע"פ שרוב ולדות אינם בוכים קודם הוצאת הראש, מ"מ מידי ספיקא לא נפקא, ולכן אף בחול יש לומר שאין למולו עד היום השמיני. עכ"ל. ויש לעיין מה הדין כשמעו תינוק בוכה בע"ש, ואמו היתה ישנה, ואח"כ נולד בשבת, אם מלין אותו בשבת, שהרי מבואר בפת"ש הנ"ל, שהדבר לא יצא

מידי ספק, וא"כ לכאורה אין לחלל עליו את השבת. וצ"ע.

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בשיבת מיר וראש מכון דעת סופרים

מדוע נסיון "העקידה", הוא זדוקא של אברהם אבינו ולא של יצחק

בפרשתנו מסופר סיפור עקידת יצחק על ידי אברהם אבינו. בידוע הוא גודל המעלה של עקידת יצחק לדורות. בזכות זו של אברהם אנו משתמשים מידי שנה בשנה לזכות בימים נוראים בדין, ומשום כך אנו אומרים בתפילת ראש השנה **"כשם שכבש אברהם אבינו את רחמיו כן יכבשו רחמיך את כעסך מעלינו"**.

אמנם בכל סוגיה זו של העקידה יש לשאול קושיה גדולה, שאכן נסיון גדול היה לו לאברהם אבינו, אמנם הרי יצחק אבינו הקריב את נפשו לבורא עולם והסכים להיות הקרבן, ומעתה יקשה שלא מצינו שום שבח יקר וגדולה למעשהו של יצחק ורק אברהם הוא וזכותו עומדים בעקידה זו.

בשאלה זו נדרש האבן עזרא בפרשתנו וכתב וז"ל: **ורז"ל אמרו שהיה יצחק כאשר נעקד בן שלשים ושבע שנים. ואם דברי קבלה נקבל. ומודך סברא אין זה נכון, שהיה ראוי שתהיה צדקת יצחק גלויה, ויהיה שכרו כפול משכר אביו שמסר עצמו ברצונו לשחיטה, ואין בכתוב מאומה על יצחק.**

ושם כתב וז"ל: והקרוב אל הדעת שהיה קרוב ליי"ג שנים, והכריחו אביו ועקדו שלא ברצונו. וכתב עוד **והעד שאביו הסתיר חסוד ממנו**. ולדבריו עולה שהואיל והיה יצחק צעיר ונעקד בעל כורחו ולא היה זה נסיון גדול בעבורו.

ומה שכתב שיש אומרים שיצחק היה בן שלושים ושבע היא שיטת רש"י להלן כה כ. וברש"י כתב על הליכתם של אברהם ויצחק על מקום העקידה (כב ז): **ויכלו שניהם יחדיו - אברהם שהיה יודע שהולך לשחוט את בנו היה הולך ברצון ושמחה כיצחק שלא היה מרגיש בדבר:**

וכונת רש"י שהואיל ונאמר "יחדיו", אם כן היו ברצון שוה. ועל זה ביאר רש"י שהיה רצונם שוה. לפי שיצחק לא ידע כלל שהולך להשחט. ומעתה לשיטת רש"י שוב יקשה מדוע לא אמר אברהם ליצחק דבר זה.

ואמנם ראה ברש"י אחר כן שכתב (פסוק ח) נאמר **יראה לו השם - כלומר יראה ויבחר לו השם, ואם אין שם, לעולה בני. ואף על פי שהבין יצחק שהוא הולך לישחט, ויכלו שניהם יחדיו בלב שוה:**

ומבואר שאף אחר כן לא אמר אברהם ליצחק שהוא הולך להשחט אלא הבין יצחק את הדבר מתוך דברי אברהם אבינו.

ובתרגום יונתן כתב ותרגום דבריו בפירוש כתר יונתן: **ויושט אברהם את ידו ויקח את הסכין לשחוט את בנו, ענה ויאמר יצחק לאביו כפות אותי יפה שלא אפרכס מן הצער של נפשי, ונידחה לבור של שחט.**

ומדבריו עולה שהטבע הבסיסי של יצחק היה שלא למות ומשום כן בקש שיקשר יפה כדי שלא יפרקס.

ונמצא שיצחק ידע היטב שהולך הוא להשחט ומ"מ לא מוזכר הדבר כנסיון של יצחק ושוב יקשה, מדוע לא מוזכר הדבר כמעלה נסיונו של יצחק אבינו וביותר צריך ביאור מדוע אברהם לא סיפר ואמר

ליצחק שהוא יהיה קרבן אלא רק יצחק "הבין" מתוך דבריו שכך יהיה.

ובביאור הענין מצינו ביאור אחד בכמה מפרשים ונתנבאו בסגנון אחד ולפי זה יבוארו הדברים.

כתב השפת אמת (וירא תרמ"ג) ושורש הדברים נמצא בזוהר, שהנה מדתו של אברהם היתה מידת האהבה. והביא השפת אמת את הפסוק (בראשית יח יז): המכסה אני מאברהם וראה שכתב שם רש"י: אשר אני עושה - בסדום, לא יפה לי לעשות דבר זה שלא מדעתו, ושם עוד ברש"י: **קראתי אותו אברהם, אב המון גוים, ואשמיד את הבנים ולא אודיע לאב שהוא אוהבי.**

ובנביא מוכתר אברהם (ישעיה מא ח) "אברהם אוהבי". ובזוהר נאמר **מאי טעמא אוהבי בגין רחמיותא דקוב"ה דרחים ליה אברהם מכל בני דריה ועי"ע שם בזוהר פה א מן יומא דהוה אברהם בעלמא דאיהו חמיד ורחים ליה לקוב"ה באהבה כמה דאת.**

וראה כעין זה באלשיך בפרשתנו וכתב שאברהם היה מדת ה"חסד" מאידך יצחק היה מדת הדין ועל כן לא חמל על עוברי מצוות התורה, והוכיח כן שעל הפסוק על חרבך תחיה, ובמדרש (בראשית רבה פרשה סז סימן ז): נאמר שציוה יצחק אבינו את עשו: **אם ראית אחיך פורק עולה של תורה מעליו גזור עליו שמדים.**

וביאר, שהואיל ומדתו של יצחק היתה דין כל שעוברים ישראל על רצונו של מקום הם צריכים להענש על כך.

מכח היותו של אברהם היתה מידת החסד, אהבה וקרבות שהיתה בו באברהם אבינו משום כן מחמת בקש רחמים על אנשי סדום שלא ימותו²⁰:

וכתב האלשיך, שלפי שהיה יצחק ממדת הדין, היה לפי טבעו מוכן למות על קיום מאמרו ה' יתברך, **כי יקוב הדין את ההר**, וכתב כי לא יהרהר יצחק משום כך,

אך אברהם הואיל ובא ממדת החסד. מעתה שנאמר לו לאברהם על ידי ה' שיהפך למידת הדין בידו ויקח את המאכלת וישחוט את בנו, זה נחשב לנסיון גדול שמהפך טבעו ומדתו על בנו יחידו.

ובזה ביאר בשפת אמת את לשון הכתוב "עתה ידעתי כי ירא אלוקים עתה, כי על ידי העקידה נתבררה מידת היראה של אברהם. וזה נרמז בכתוב בשעת העקידה נאמר "וירא את המקום מרחוק", כלומר שעבודתו של אברהם היתה בריחוק ולא בקרבה.

ונראה עוד להוסיף על דבריהם, שלא רק שנתנסה אברהם במדת הדין שהוא עומד בה, אלא הואיל ואברהם היה מדתו חסד ואהבה, א"כ לא רק שנתנסה בדין, אלא היה לו לילך נגד אופיו של רחמים ואהבה ולהתנהג הפך כוחו, והוא נסיון הרבה יותר גדול.

ובזה יוארו ביותר דברי המדרש (בראשית רבה וירא פרשה נ): **וישלח אברהם את ידו, הוא שולח יד ליטול את הסכין ועיניו מורידות דמעות ונופלות דמעות לעיניו של יצחק מרחמנותו של אבא, ואעפ"כ הלב שמח לעשות רצון יוצרו.**

²⁰ ונראה עוד רמב"ן בראשית פרק יח פסוק יח וז"ל: הנה הוא עתיד להיות לגוי גדול ועצום, ויהיה זכרו בזרע ובכל גויי הארץ לברכה, לכן לא אכסה ממנו, כי יאמרו הדורות הבאים, איך כיסה ממנו, או איך נתאכזר הדין על שכניו החונים עליו ולא ריחם ולא התפלל עליהם כלל. ונראה, שהטענה "איך נתאכזר" הדין על שכניו היה טענה דווקא על אברהם אבינו שהוא מדת האהבה, אכן יצחק באופן זה לא היה הקב"ה פונה אליו ודוקא לאברהם היה שייך שיהיה טענה.

וכונת דברי המדרש "רחמנותו של אבא" ועיניו מורידות דמעות", והכונה בזה שהואיל ומדתו של אברהם היא רחמים א"כ רחמיו היו כה גדולים, ומעתה שהיה צריך לעשות מעשה במידת "הדין" היה גודל נסיונו לעין ערוך.

ומעתה אחר יסוד זה שמדת אברהם היא אהבה וקרבה ויצחק היה מידת הדין ביאורו דברי רש"י מדוע כלל לא אמר אברהם ליצחק שהוא הולך להשחט, שהואיל וידע אברהם שמדת יצחק היא דין, א"כ היה פשוט לו שיסכים יצחק להעקד על גבי מזבח. וגם אחר כך הבין יצחק את הדברים מתוך דברי אברהם ואל אמר לו בפירושו, והוא כמו שיבארנו שלא היה בכך נסיון גדול ליצחק ומשום כך לא אמר לו אלא הבין את הדברים מתוך דברי אברהם.

אמנם צריך להוסיף בזה, שמדברי המדרש לעיל שאמר יצחק לאביו **כפות אותי יפה שלא אפרסם מן הצער של נפשי**, שאף יצחק היה "דין", הטבע האנושי הוא רוצה בחיים, ומשום כך בקש יצחק מאברהם שיכפות אותו יפה.

ומשום כך נראה שלא אמר אברהם ליצחק עד שהגיעו למקום העקידה שהוא זה הנעקד, לפי שרצה למנוע ממנו כל צער עד שעת העקידה.

והנה אחר המתבאר שהיה אברהם מתנסה במידת הדין ביאור עוד דבר, שהנה במדרש תנחומא בפרשתנו נאמר שאמר אברהם להקב"ה וז"ל: **א"ל אברהם והרי נשבעת ואף אני נשבעתי שאיני יורד מן המזבח הזה עד שאומר כל מה שאני צריך, א"ל אמור כל מה שאתה צריך, א"ל אברהם לא אמרת לי שאתה מעמיד ממני מלא כל העולם כולו, שנאמר וספור הכוכבים וגו' כה יהיה זרעך (בראשית טו ה), א"ל הקדוש ברוך הוא הן, א"ל ממי, א"ל מיצחק, א"ל והלא אמרת לי שאתה מרבה בני כעפר, שנאמר והיה זרעך כעפר הארץ. א"ל הקדוש ברוך הוא הן, א"ל ממי, א"ל מיצחק, א"ל כשם שהיה לי להשיבך ולא אמרתי לך כלום רבוננו של עולם אתמול אמרת כי ביצחק יקרא לך זרע, ועכשיו אתה אומר והעלחו שם לעולה, וכבשתי יצרי ולא השבתך.**

ונראה עומק הדבר, שמחד מציינו שבסדום אברהם אבינו "מתוכח" עם ה', אולי יש כך וכך צדיקים, וכאמור לעיל נבע הדבר מאהבה ורחמים לשכניו אף שהיו רשעים.

אמנם כאן לא רק שאין שואל אלא כובש את עצמו ולא משיב כלל, וכאמור בדברי המדרש "וכבשתי את יצרי ולא השביתך", וכמתבאר היה זה כחלק מן עמידת אברהם במידת הדין בשעת העקידה, שעשה רצונו יתברך ללא כחל ושרק אף שבמעשה העקידה היה ערעור על כל דברי הקב"ה שביצחק יקרא לך זרע.

והעולה מזה שמשום כך היה נסיון העקידה הגדול שמכולם, שכאמור שלא רק נתנסה אברהם במידת הדין, אלא היה צריך לילך כנגד אופיו ומדותיו, ומשום כך, נסיון העקידה הוא דווקא על שמו שלא אברהם אבינו ולא גם על שם יצחק.

לתגובות: ys.rabin@gmail.com

כיום יאיר / הרב נח גדליה קוצקוב

חטאתה של סדום - גויים ובני נח במצות צדקה

הנביא יחזקאל (טז, מט) מוכיח את ירושלים ואומר לה: **'הנה זה ה'יה עון סדום אַחֲוֹתַי אָוֹן שָׁבַעַת לָחֶם וְשָׁלֹת הִשְׁקַט ה'יה לָהּ וּלְבָנוֹתֶיהָ וַיֵּד עֵינֵי אֲבִינָן לֹא הִחַזְקָה**. מדבריו למדנו כי מה שאמר

הכתוב בפרשתנו (יח, ח) **'זַעַקְתָּ סְדֹם וְעִמֹרָה כִּי רָבָה וְחִטָּאתָם כִּי כָבְדָה מֵאֵד'**, מתייחס אל יחסם של אנשי סדום אל מצות הצדקה לעניים. נבוא לדון בשורות אלו, האם מקיים הגוי מצות צדקה בממונו והאם אומות העולם מחייבים במצוה זו.

ובבואינו להוכיח ממקורות חז"ל והכתובים האם נצטוו גויי הארצות במצות צדקה יש ראיות לכאן ולכאן, וכן בדברי הראשונים והאחרונים. ונפתח בדברי המחייבים מצות צדקה בבני נח וראיותיהם, ואחר כך בדברי השוללים ראיותיהם ודחיית ראיות המחייבים כדרכה של תורה.

א. שאל רבינו ניסים גאון בהקדמתו לש"ס, הנה יבואו אומות העולם ויטענו לעתיד לבוא מה שייך לענשם על מה שעשו כאשר הם לא קיבלו תורה ולא נצטוו כלל על המצוות. כתב ר"נ גאון: **"כי כל המצוות התלויות בסברא ובאובנתא דליבא כבר היו מתחייבים בהם מן היום אשר ברא אלוקים אדם על הארץ, ונתחייב בהם אדם הראשון הוא ובניו וזרעו לדור דורים**". הרי שיטתו של ר"נ גאון כי כל המצוות שיש בהם סברא והם מובנים לכל המין האנושי כבסיס לחברה מתוקנת מחייבים בהם בני נח אף שלא נזכרו במפורש כשבע מצוות בני נח.

על פי זה כתב הנצי"ב בהסכמתו לספר "אהבת חסד" לח"ח דהואיל וגמילות חסד היא יסוד האדם וצורתו כמו שנאמר "עולם חסד יבנה", על כך כל המין האנושי מחויב לגמול חסד איש עם רעהו אף בלי ציווי מיוחד על כך. והוא מביא כראיה את יסוד העולם על חלוקה בין קין והבל, כאשר היה נצרך הבל לקין למונו, וקין להבל לכושו. וההבדל לדעתו בין ישראל לאומות העולם בכך הוא בזה שלישראל הפך דבר זה לעצם טבעם, כמו שאמרו חז"ל (יבמות עט, א) **"ישראל רחמנים ביישנים וגומלי חסדים**". אך מצד עצם החיוב אין בזה הבדל בין ישראל לאומות העולם.

ב. הר"ן בחידושי לסנהדרין (נ"ו, ב) על דברי הגמרא המונה את שבע מצוות בני נח כותב: **"הכי נמי הוה ליה למיחשב צדקה, דהא כתיב לעשות צדקה ומשפט, אלא משום דצדקה לא חשיב משום דקום עשה לא קחשיב כדאיאתא לקמן. ואין לומר דבצדקה לא מחייבי, דהא תיקשי לקמן ואשה לא מיפקדא והא כתיב כי ידעתי למען אשר יצוה וכו', ואמרינן בניו לדין ביתו לצדקה, אלמא דבצדקה נמי מחייבי, ואשכחן דמיענש עלה, דכתיב ויד עני ואביון לא החזיקו**". הרי הר"ן סובר גם הוא כי אומות העולם חייבים בצדקה, אלא שלהבדיל מדעת ר"נ גאון שחייקונו על פי דברי הנצי"ב שבני נח חייבים בצדקה למין יום בריאת האדם בארץ כחובת המין האנושי, סובר הר"ן כי נתחייבו בזה האומות מכח הירושה שהוריש להם אברהם אבינו בציווי (בראשית יח, יט) **"כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו וכו"**. אכן לפי דברי הר"ן תהיה חובה זו רק באומות העולם שהם מבניו של אברהם ולא בשאר אומות העולם. או נאמר כי דעת הר"ן כי בהנהגה זו של אברהם אבינו כלפי כל בניו למדנו דעתו שכל האומות חייבים במצות הצדקה ולכן טרח אברהם ללמד את שהם מחייבים בו.

אך גם בפסוק זה אין הכרח כלל, כמו שנראה בדברי המפרשים. **א'** הריקנטי בפירושו לתורה שם כותב **"אמרו רז"ל (ויקרא רבה לו, ד) אין צדקה ומשפט אלא ביעקב, שנאמר (תהלים צט, ד) משפט וצדקה ביעקב אתה עשית**". הרי שהריקנטי בהסתמכו על המדרש סובר כי פסוק זה לא נאמר על כל בניו של אברהם, ובאמת ציוה אברהם רק את

יצחק ויעקב ובניו אחריו לעשות צדקה ומשפט, ולאומות העולם אין לכך כל שייכות. ולדעתו יש גם סייעתא מהגמ' ביבמות הנ"ל המוכיחה את שלשת הסימנים המיוחדים את עם ישראל רחמנים ביישנים וגומלי חסדים, מן הפסוק כי ידעתי למען אשר יצוה וגו', הרי שפסוק זה נאמר ביחוד לישראל ולא לאומות העולם.

ב' אף אם נאמר שציוה אברהם את כל בניו לעשות צדקה כלשון הפסוק, לא מתברר מה פירושה של המילה "צדקה" בלשון המקרא. המהרש"א (סנהדרין שם) כותב על דברי רש"י "צדקה ומשפט כתיב דהיינו דין ופשרה", דמדברי רש"י משמע דצדקה בלשון הכתוב אינה צדקה אלא פשרה, והוא מחייב את הפירוש הזה באמרו דאם לא כן הדבר הרי היתה מצות צדקה משבע מצוות בני נח מה שאינו נראה, וכן אינו מופיע כנספר עם מצוות בני נח בגמרא ובפוסקים. אלא מסיים המהרש"א דלפי המסקנא דלא קחשיב רק קום עשה נחא. ואף לפי סיום דבריו של המהרש"א בישוב ההוכחה מכך שלא נמנית מצות הצדקה ב' מצוות בני נח כי איננה בקום ועשה, עם זאת בדברי רש"י נראה כי מן הפסוק הנאמר באברהם אין ראיה לצדקה כמתת לעניים אלא לפשרה דיני ממונות. ועי' בספר משך חכמה (שם) שביאר על פי זה החילוק בין דיני אומות העולם שאצלם קודם הצדקה למשפט, היינו הפשרה לדין גמור, ככתוב בלשון הפסוק לעשות צדקה ומשפט", לבין ישראל שבהם יש לעשות משפט כלומר דין התורה, ורק היכן שאין דרך אחרת לעשות צדקה שהיא הפשרה ככתוב "משפט וצדקה ביעקב" (תהילים צט, ד), והוכיח זאת ממקראות רבים⁷⁰ בני"ך.

ג. בספר "יד אליהו" לר"א מלובלין (סי' ל"ח) כתב דאין ללמוד מפסוק זה שמעיד הבורא על אברהם אבינו שנוהגת מצות צדקה בבני נח, כיון שלא כתוב כאן שכן ראוי לעשות כל אחד מבני נח, אלא זו היא מידת חסידותו של אברהם שבה זכה יותר מכל בני דורו שחינך את בניו אף לדבר שאינם מחויבים בו. אך דבריו דחוקים כי בודאי לא היה משבח הקב"ה את אברהם אבינו בדבר שאין ראוי לעשותו, וביחוד לפי מה שמתבאר בגמ' (ב"ב ד, א) שיתכן ויש בחינוך זה מכשלה לבניו עם ישראל, משום "ביבוש קצירה תשברנה" (ישעיה כז, יא). גם צ"ל דאין הלימוד ממעשיו של אברהם אבינו, אלא מלשון הפסוק **"אשר יצוה"** שציווי משמעו מצוה ולא מידת חסידות או הנהגה בלבד.

ד. מקרא שהביאו רבים מן הראשונים להוכיח כי בני נח נצטוו על הצדקה, הם דברי הנביא ביחזקאל (ט"ז, מז) **"הלא זה היה עון סדום אחותך גאון שבעת לחם והשקט היה לה ולבנותיה ויד עני ואביון לא החזיקה"**. הרי שהיתה על אנשי סדום תביעה מדוע לא החזיקו ביד העני והאביון, על כרחך שמחויבים היו בדבר. אכן הרמב"ן (בראשית יט, ה) מבאר כי לא רק בשל עוון זה נענשו סדום, וז"ל "שהיו מכעיסים ומורדים בשלותם ובענוי האביונים, ועל דעת רבותינו היו בהם כל מדות רעות, אבל נגמר דינם על אותו העון מפני שלא החזיקו יד עני ואביון, כי היו תדירים באותו עון יותר מכולם, וגם כי כל העמים עושים צדקות עם ריעיהם ועם ענייהם, לא היה בכל הגוים כסדום לאזריות". היינו שהתביעה על אנשי סדום היתה בהפיכת האזריות והרוע לשיטה וחוק, ולא רק בשל אי החזקת יד העני.

⁷⁰ ראה: שמואל ב' (ח, טו), מלכים א' (י, טו), ישעיהו (כח, יז, לב, טו, לג, ה, נט, יד) ועוד.

ואדרבה מלשון הרמב"ן שכל העמים עושים צדקות עם ריעיהם ועם ענייהם משמע שאין זה בתורת חיוב, אלא בתורת סדר אנושי, ועל כן מי שאינו עושה כן הרי הוא אכזר, ולא עובר עבירה או מבטל מצוה גרידא.

ניתן להסביר זאת על פי הרמב"ם בהלכות דעות (פ"א ה"ז) שם משבח הרמב"ם את ההליכה בדרך הבינונית בכל דבר, והוא כותב המקור לדבר "הם הדרך הבינונית שאנו חייבין ללכת בה, נקראת דרך זו דרך ה', והיא שלמד אברהם אבינו לבניו שנאמר כי ידעתי למען אשר יצוה וגו', וההולך בדרך זו מביא טובה וברכה לעצמו". הרי שהרמב"ם למד את החיוב לכל בני אברהם אבינו ללכת בדרך הבינונית, הרי אומר שזה לדעתו מהדברים שמחוייבים בהם בני נח, לא ללכת אל דרך קיצונית כאכזריות גם אם אין לחייבם מפסוק זה במצות צדקה, כמו שנראה דעתו בזה להלן מהלכות מלכים (פ"י ה"י). וכן כתב פסוק זה להדיא על עם ישראל בהלכות מתנות עניים (פ"י ה"א) "חייבין אנו להזהר במצות צדקה יותר מכל מצות עשה, שהצדקה סימן לצדיק זרע אברהם אבינו שנאמר כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו לעשות צדקה, ואין כסא ישראל מתכונן ודת האמת עומדת אלא בצדקה שנאמר בצדקה תכונני", הרי שבענין ההליכה בדרך האמצעית למד כן הרמב"ם מפסוק זה לכל זרעו של אברהם אבינו, אבל לגבי צדקה כמצוה כתב כן הרמב"ם שזוהי הדרך "לצדיק" מתוך זרעו של אברהם אבינו, היינו לישראל כמו שביאר בהמשך.

ה. אכן הרבינו בחיי (שם יח, כ) מצטט את חצי לשון הרמב"ן, אך מוסיף על דבריו "ואע"פ שלא נתנה תורה עדיין, הנה הצדקה מן המצוות המושכלות, ודבר מתועב הוא שיראה אדם את מינו מוטל ברעב והוא עשיר ושבע מכל טוב ואינו מרחם עליו להשיב את נפשו, על אחת כמה וכמה על מי שהוא מאומתו ודר עמו בעיר אחת, ועל כן איבדן השי" לאנשי סדום שהיו מונעים אותה ולקח נקמת העניים". ומדבריו נראה שהואיל והדבר כה פשוט מבחינה אנושית הרי הוא מצוה עליהם, וזה כדברי הר"ן גאון והנצי"ב שהבאנו לעיל, שכל דבר הפשוט מן השכל האנושי הופך לחיוב גמור ומצוה על בני נח. וכן נראה במדרש זוטא (שה"ש א, טו) "אילו היו בני דור המבול ואנשי סדום עושים צדקה לא היו אבודים, וכן מפורש על סדום, אע"פ שהיו בידם כל העברות לא נחתם גזר דינם אלא על שלא רצו לתן צדקה, מה סדום יד עני ואביון לא החזיקה, אף אנשי דור המבול כן, לא הכירו מי שבראם ולא רצו לעשות צדקה, לפיכך אבדו מן העולם". היינו שהיתה בידם "עבירה" של אי קיום "מצוות" צדקה כהבנת הרבינו בחיי, והמדרש מרחיב עוון זה אף על אנשי דור המבול.

ו. כמה מן האחרונים הביאו הוכחות ממעשים שונים המובאים בתנ"ך או בדברי רבותינו להכח ענין זה. בספר קובץ שיעורים (ב"ב אות כ"ד) וכן בספר תשובה מיראה על הרמב"ם (הל' מלכים שם) הביאו דברי הכתוב בדניאל (ד, כד) "וחטאך בצדקה פרוק ועויתך במיחן עניין הן תהוי ארכה לשלותך". מכאן מוכיחים האחרונים דיש מצות צדקה בב"נ דאם לא היו מצווים בה מדוע היתה תביעה על נבוכדנצר שלא חנן את העניים. ואכן יש שמוכיחים מפסוק זה את ההיפך, שלולי היה חייב נבוכדנצר מן הדין בזה לא היתה כאן כל עצה של דניאל אלא ציווי התורה, אלא דניאל יעץ לנבוכדנצר לעשות דבר שאינו מחויב בו כדי להסיר מעליו את הגזירה

הקשה. וכן נראה בגמ' (ב"ב ד, א) מפני מה נענש דניאל וכו' מפני שהשיא עצה לנבוכדנצר, ואם היה מחויב בדבר אין כל חטא לדניאל בזה כיון שדניאל דרש מנבוכדנצר לעשות את מה שמצווה בו מן התורה. אך ראיתי בספר אורח משפט (ח"ו"מ סי' א') שכתב דנראה שבזה נחלקו ב' תירוצי הגמ' התם על השאלה היאך השיא בבא בן בוטא עצה להורדוס לבנות את ביהמ"ק, דז"ל הגמ': "איבעית אימא שאני עבדא דאיחייב במצות, ואיבעית אימא שאני בית המקדש דאי לא מלכות לא מתבני". היינו לפי התירוף הראשון אלולי היה הורדוס גוי גמור ולא עבד לא היה חייב במצות צדקה, ורק משום שהיה עבד היה חייב במצוות, משא"כ אצל דניאל שהיה נבוכדנצר גוי גמור ולא היה מחויב במצות צדקה. ולתירוף השני אכן היה חייב הורדוס בצדקה אף מצד ב"נ שבו גם אם לא היה עבד, ולכן לא היה לבבא בן בוטא להשיאו עצה זו לולי היה את השיקול של בנין בית המקדש שבלי הסכמת המלכות לא היה נבנה.

ז. עוד הוכחות הלכתיות נסיבתיות מצאנו בדברי האחרונים לכאן ולכאן. בספר כלי חמדה (פרשת וירא) בשם מאמר העיתים לרמ"ע מפאנו, וכן בגליוני הש"ס (סנהדרין נז, א) הביאו ראייה מכך שכתבו הראשונים (ראה אבודרהם ושו"ת הרשב"א סי' י"ח) טעמים שונים שאין מברכין על מצות צדקה, ולא כתבו שאין מברכים עליה כי אין מברכים על מצוות שבני נח מצווים בהם, כמו שכתבו התוס' במנחות (מב, א) דכל מצוה שקיימת בעכו"ם אין בה ברכה. ע"ש. אך כבר דחו ראייה זו שהרבה ראשונים נחלקו על עצם היסוד שאין מברכין על מצוה שחייבין בה בני נח, וחלקם כתבו להדיא שמברכין עליהם כמו הרוקח (סי' שס"ו) שמנה צדקה בתוכם וכן רבי, ועל כן ניחא להו לתרץ תירוף שתישיב אליבא דכו"ע.

ח. ראייה נוספת הביא הכלי חמדה שם, דהרי למדנו בכמה מקומות בש"ס דעוסק במצוה פטור מן המצוה, ועל כן פטור מליתן פרוטה לעני לדברי ר' יוסף. ואם היא מצוה שחייבים בה בני נח לא היה נפטר ממנה כשעוסק במצוה, שהרי כל הלימוד לפטרו כשעוסק במצוה אחרת נלמד מפטור בק"ש ומולכתך בדרך (ראה סוכה כה, א) והוא דין בישראל ולא בבני נח. בספר שו"ת בן פורת לר"י ענגיל (סי' ג') הסכים גם הוא לראיה זו, אלא שכתב לחלק בין צדקה לגמילות חסד, דהא דפרוטה דר"י בעוסק במצוה הוא אף בהלוואה או השאלת חפץ הנכלל במצות גמילות חסדים המיוחדת לישראל בדוקא, ורק צדקה לעני למזון נחשבת צדקה שאפשר לחייבה בב"נ וממנה באמת יפטר לדעה זו.

ט. הערה נוספת מעיר הראי"ק בשו"ת "דעת כהן" (השמטות ליו"ד סי' רל"ב) דאם אכן איכא מצות צדקה בבן נח מדוע אין כופין אותם לקיימה עכ"פ לענייהם הם, כמו שכתב הרמב"ם (הל' מלכים פ"ח ה"י) שנצטווה משה מפי הגבורה שנוכף כל העמים לקיים מצוות בני נח. ואפשר לומר דאה"י כל מצות הכפיה של בני נח על מצוותיהם היא שלא לעבור על מה שהזהירו עליו, אבל אין חיוב לכופם לקיים את העשיין שנצטוו לעשותם, ואף מה שנצטוו על הדינין אינו אלא כדי שלא יבואו לגזל ועושה אך אינו מצוה חיובית כשלעצמה, אבל באמת היכן שיגיעו העמים להשחתה כסדום ובנותיה במידות אכזריות יהיו ישראל כשתהיה ידם תקיפה מחויבים לכופם לימנע מזה.

י. ולענין הלכה בזה דייקו רבים את דברי הרמב"ם (הל' מלכים פ"י ה"י) "בן נח שרצה לעשות מצוה משאר מצוות התורה כדי לקבל שכר, אין מונעין אותו לעשותה כהלכתה, ואם הביא עולה מקבלין ממנו, נתן צדקה מקבלין ממנו, ויראה לי שנותנין אותה לעניי ישראל, הואיל והוא ניזון מישראל ומצוה עליהם לחיותו, אבל העכו"ם שנתן צדקה מקבלין ממנו ונותנין אותה לעניי עכו"ם". ומשמע מדבריו שרק אם נתן מקבלין ממנו אבל אינו מחויב בה. אכן ברוקח (סי' שס"ו) מנה הצדקה בין המצוות שחייבים בהם האומות. ויש שכתבו שהדבר שנוי במחלוקת בחז"ל, דבשה"ש רבה (פ"ה) איתא "במרה שמשם נצטוו ונצטיינו בכל המצוות וצדקות ומעשים טובים", ומשמע שבהיותו בני נח לא היינו חייבים במצוה זו, מצד שני בבלי ב"ב הנ"ל נראה בכל אופן לתירוף שני של הגמ' דהיה חובה לנבוכדנצר ליתן צדקה או להורדוס לולי היה עבד החייב ממילא במצוות כאשה.

יא. והנה בגמרא בבא בתרא (שם) איתא דאין מקבלין צדקה מעובדי כוכבים לעניי ישראל בשאין חשש של שלום מלכות, משום הכתוב "ביבוש קצירה תשברנה", וביארו המפרשים שכשתכלה לחלוחית של מצוה מן הגויים יכלה כוחם וזכויותיהם ולא יוכלו להתנכל לישראל. והנה הט"ז (יו"ד רנ"ד סק"ב) הביא דעת הדרישה דליחיד מותר ליקח מהם כיון שהוא נהנה מהם, אך לגבאי צדקה שאין לו הנאה אלא לאחרים אסור לקחת צדקה מן הגויים. והקשה הט"ז: "והוא תמוה דהיאך נתיר לו ליחיד להאריך הגלות בשביל הנאתו". ומיישב הט"ז: "ונראה לי שאין שייך ביבוש קצירה אלא כשהעובד כוכבים מכויף דוקא לעניי ישראל, ובה מייקר שם ישראל, בזה יש זכות גדול משא"כ ברישא שהעובד כוכבים אין כוונתו דוקא על ישראל אלא הוא מצד טבעו רחמן על כל הפשט יד, אין זה זכות גדול ולית ביה משום ביבוש קצירה, כן נ"ל עיקר".

ומדברי הט"ז נוכל ללמוד חילוק בדיני צדקה, דאפשר דכו"ע מודו דיש מצות צדקה על הגויים להושיע את האומללים מכח הרחמנות שבליבם, וכמו שכתבו ר"נ הרבינו בחיי והנצי"ב, אי נתינת צדקה במצב זה תחשב לגוי לעבירה שיענש עליה. אך מצות צדקה הראויה לשכר כשכר מצוה אין לו במקרה זה, אלא כשיתן צדקה כי ציוה הבורא לתיתה, וצדקה זו לא ציוה הבורא רק מצד הנותן אלא גם מצד המקבל שיהיה עני הגון, וזה אינו אלא בעניי ישראל. ועל כן כשנותן הגוי צדקה לעניי ישראל הוא נותנה כדי לזכות במצות צדקה שיש בה שכר ולא רק מניעת עונש, ועל זה נאמר ביבוש קצירה תישברנה כי בזה לכו"ע אינו מחויב ואם יעשה מצוה זו יזכה בה כמידת חסידות.

ולפי"ז יובן מדוע כתב הרמב"ם שמקבלין מבן נח את הצדקה שלו כדי שלא יחשב עובר עבירה על טבעו האנושי הרחמן שבה הוא מחויב כמצוות בני נח, אך בעובד עבודה זרה לא ניתן אותה לעניי ישראל כדי לא לזכותו במצות צדקה אלא רק להצילו מן העונש שלא יהיה עובר עבירה שבה הוא מחויב ואף אנו מצווין לכפותו על זה ובודאי שאין לנו רשות למנועו מזה כנ"ל.

לדעת – אוצר ידיעות בפרשת השבוע / הרב אלעזר הלוי אפל
עירוב תבשילין של אברהם אבינו
נִרְאָה אֵלָיו ה' בְּאֵלָיו מִמָּרָא וְהוּא יֵשֵׁב פְּתַח הָאֵהָל
כָּחַם הַיּוֹם (יח, א)

ידוע ומפורסם מאמרם של רבותינו זכרונם לברכה בגמרא (יומא כח:): "אמר רבא ואיתימא רב אשי קיים אברהם אבינו **אפילו עירובי תבשילין**, שנאמר 'תורותי', אחת תורה שבכתב ואחת תורה שבעל פה". קולמוסים רבים נשתברו לבאר את עומק דברי חז"ל שהדגישו מצוה-דרבנן זו משאר מצוות, וביאורים רבים נאמרו על כך בנגלה ובנסתר.

מעניין להביא כאן את דברי **השל"ה הקדוש** במסכת סוכה הכותב על מצוה זו – "עירוב תבשילין ראיתי הרבה המונים לוקחין פת, ולוקחין בשר עצם אחד שפל ומשופל. בודאי לענין דינא יוצאים, אבל חביבה מצוה בשעתה. **ואל תהי מצוה זו קלה בעיניך, ולא לחנם אמרו רבותינו ז"ל שקיים אברהם מצות עירוב תבשילין. ובספר יוחסין כתוב סוד בדבר זה.**"

נבוא לבאר באופן מחדש את דברי הגמרא הנזכרים. לשם כך נדון בדברי הגמרא במסכת פסחים (מו:): בנוגע לעירוב תבשילין. בגמרא שם מובאים שתי שיטות בענין העירוב איד ולמה הוא מועיל, לדעה אחת צרכי שבת נעשין ביום טוב מן התורה, ואין שום מניעה מלבשל ביום טוב לצורך שבת גם אם אין בכך צורך יום טוב. לפי דעה זו למרות שהיה מותר לבשל, אסורו חכמים כדי שלא ישכח לתקן מנה לשבת ולא התירו את הבישול ביום טוב אלא על ידי עירוב תבשילין.

ברם לדעה אחרת בגמרא שם, אסור מן התורה לבשל ביום טוב לצורך שבת, כי לא הותר אוכל נפש אלא לצורך יום טוב. איך מותר לפי דעה זו לסמוך על העירוב שאינו אלא תקנת חכמים? בגמרא שם מבואר כי לדעה זו ישנה סברא מיוחדת והיא 'הואיל ואי מיקלעי אורחים', וכלומר שכל שיש שהות ביום טוב להאכיל מן המאכלים המתבשלים לאורחים, אין לאסור את הבישול ביום טוב לצורך שבת מכיון שהוא יכול לשמש גם לצורך יום טוב (ברם לדעה האחרת כל שסיים אדם את סעודתו ואינו רוצה לאכול עוד, ולא הזמין אורחים בפירוש לבא אליו, אין שום היתר לבשל על סמך סברא זו).

בפוסקים דנו בשאלות שונות לאור דברי גמרא אלו. כגון למשל כאשר מבשל אדם סמוך מאד לשבת כאשר אין שהות להאכיל לאורחים בו ביום, שלכאורה לפי הדעה שההיתר מתבסס על 'הואיל' אין כאן את ההיתר. ואכן כתבו הפוסקים כי יש להזהר לבשל את המאכלים זמן מה לפני בוא השבת שיהו המאכלים ראויים להאכל מבעוד יום (כמו כן דנו בפוסקים לגבי אדם הנמצא במקום שאין שום אפשרות שיבואו שם אורחים, אם מותר לו לסמוך על עירובי תבשילין).

בעצם היום הזה - יום רביעי

עתה נשוב לדברי פרשתנו. בתחילת הפרשה מוזכר המעשה עם אברהם אבינו עם שלשת המלאכים. מתי אירע מעשה זה? ישנן כמה שיטות במדרשי חז"ל, אך השיטה הרווחת היא כי היה זה בחג הפסח, כאשר לכן הכין אברהם אבינו למלאכים 'עוגות' הם מצות.

עוד מבואר בחז"ל (והדברים מובאים ברש"י על אתר) כי מעשה זה היה ביום השלישי למילתו של אברהם אבינו. שכן מילתו של אברהם היתה ב"ג בניסן, כך שבט"ו ניסן בחג הפסח היה זה שלישי למילתו.

דבר מעניין מובא בספר **צרוח המור** (לרבי אברהם סבע, מגדולי המקובלים), כי בכל מקום בו מוזכר

בתורה הביטוי 'בעצם היום הזה', הכוונה ליום רביעי בשבת. שכן 'יום' משמעותו גם 'שמש', כמו שדרשו חז"ל על הפסוק 'שנים ליום' עולה תמיד' כי יש לשחוט את התמיד מול קרני החמה במזרח או במערב. 'בעצם היום הזה' היינו ביום בו השמש מאירה במלוא העוצמה, הוא יום רביעי בשבת שנתלו בו המאורות ולפיכך החמה מתעצמת בו תמיד להאיר ולחמם יותר משאר ימים.

כך הם דבריו הברורים על הפסוק (בראשית ז יג) 'בעצם היום הזה בא נח' – "ואמר בעצם היום הזה בא נח, ולא אמר ביום הזה כמו שאמר למעלה, להורות לנו יום הכניסה שהיה ביום רביעי. ומכאן נראה שהוציאו דין התלמוד באומרים (שבת יט.) אין מפליגין בספינה פחות מל' ימים לפני השבת, ולכן אמר בכאן **בעצם היום הזה, שפירושו בעיצומו של יום, ואיזהו יום שהשמש הוא יותר חזק משאר הימים הוא יום רביעי שבו נתלו המאורות ואז החמה בחזקתה**, לפי שאז הוא כחתן יוצא מחופתו אחר שבו ביום האיר וזרח. ולכן נח נכנס ביום רביעי בענין שיהיה שלשה ימים לפני השבת וביום השביעי שבת וינפש, לפי שכשאדם נכנס בספינה כל שלשה ימים הראשונים דעתו מטורפת ומשובשת עליו. ולכן אמר בכאן בעצם היום הזה, שפירושו בעיצומו של יום רביעי."

לפי דבריו הברורים של בעל הצרור המור נמצינו למדים כי היום בו נימול אברהם, שנאמר בו 'בעצם היום הזה נימול אברהם' היה זה ביום רביעי בשבת. לפי מה שהתבאר למעלה היה חג הפסח שלישי למילתו של אברהם אבינו. אם היה יום המילה ביום רביעי, הרי שחל להיות חג הפסח ביום ששי בשבת (קביעות אשר לא תיתכן לפי הלוח שלנו, לפי הכלל כי לא בדי"ו פסח, אך בימים הקדמונים יכלו לחול גם קביעות כאלו מכיון שלא היה אז קבוע הלוח שלנו אלא קידשו על פי הראיה).

אם חל חג הפסח בערב שבת, הרי יש להניח עירוב תבשילין בערב פסח. אברהם אבינו כפי מה שנאמר בגמרא הניח עירוב תבשילין, וכמובן שגם בערב יום טוב זה לא נמנע ממצוה גדולה זו.

אך דא עקא; מכיון שכל ההיתר של עירוב תבשילין מתבסס על הסברא של 'הואיל' הנזכרת למעלה (אשר אנו חוששים להלכה לשיטה זו וכאמור), הרי שעתה נעקר הכל מעיקרו. ביום כזה אשר הוציא הקב"ה חמה מנרתיקה אין מי שילך בדרכים, ורחוק מהסברא שיבואו אורחים. לא ניתן לסמוך אפוא על כך שיבואו אורחים כדי לבשל בשבת, ונמצא שהמצוה היקרה של עירוב תבשילין נעקרה ממקומה אחר שלא ניתן לבשל על ידיה.

מעתה מובנת כמיהתו הגדולה של אברהם אבינו לאורח ביום זה הוא השלישי למילה. לא רק מצוות הכנסת אורחים יש כאן, אלא גם מצוות עירוב תבשילין! שכן בלא האורחים יתבטל כל ההיתר של עירוב תבשילין וכאמור. משכך ישב אברהם אבינו על הפתח כחוס היום, למרות שהיה זה שלישי למילה בו מתגבר החולי, הכל כדי למצוא אורח כדי שיוכל כעת לבשל לכבוד שבת על סמך עירובו.

אכן לא לחינם הדגישו חכמים מצוה גדולה זו, כי אכן כאן רואים אנו את טרחתו הגדולה של אברהם אבינו על מצות עירוב תבשילין!

לחתענן על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב

עקדת יצחק - לך לך מארצך

יְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹקִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הֲנִי: וַיֹּאמֶר קַח נָא אֶת בְּנֶךְ אֶת יְחִידְךָ אֲשֶׁר אַהֲבָת אֶת יִצְחָק וְלֶךְ לְךָ אֶל אֶרֶץ הַמִּצְרַיִם וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אֶחָד הַהָרִים אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהֵי (כב, א-ב)

במדרש (רבה לט, מ) אמר רבי לוי ב' פעמים אמר הקב"ה לאברהם 'לך לך'. בפרשתנו כתוב "קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק וְלֶךְ לְךָ אל ארץ המצרים והעלהו שם לעולה". ובפרשה הקודמת כתוב "ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך". ואין אנו יודעים איזה מהם חביבה אם השניה אם הראשונה. וממה שכתוב "אל ארץ המצרים". מוכח שהשניה חביבה מן הראשונה. כיוון שההליכה השניה הייתה לארץ המצרים שהוא המקום המקודש ביותר לעם ישראל. (ויש שפירשו שבפעם הראשונה הקב"ה לא אמר לו להיכן ללכת, ובשניה פירש לו).

ודברי המדרש צריכים ביאור שלכאורה מה יש להסתפק איזה ניסיון יותר חביב לפני הקב"ה, שהרי איך יתכן להשוות את הקושי שהיה לאברהם אבינו לעקוד את בנו יחידו, לעומת הקושי שהיה לו לעזוב את בית אביו.

וביאר בספר 'נתיבות שלום' שבחיי האדם יש ב' סוגי ניסיונות, יש את המלחמה התמידית להתגבר על טבעי האדם כמידת העצלות ותאוות האכילה וכו' שזה מלווה את האדם בכל יום ובכל שעה. ויש ניסיונות שהם גדולים וקשים שהם מעל לטבע האדם, אבל אינם בתדירות גבוה, וגם הם לזמנים קצרים יותר. ולפיז' זה לבאר דברי המדרש שבאמת הקושי שהיה בעקדה הוא עצום ובלתי ניתן להשוואה לניסיונות אחרים, אבל מאידך היה זה ניסיון חד פעמי ולזמן קצר. אבל הקושי לעזוב את 'בית אבא'. הוא ניסיון לאורך זמן, ומשליך על הרבה תחומים. ולזה הסתפק המדרש מה היה חביב יותר לפני הקב"ה, כיון שניסיון חד פעמי גדול ככול שיהיה, הרבה אנשים מסוגלים לעמוד, אבל בניסיונות 'הקטנים' והיום יומיים נכשלים הם. וכדברי הגמ' (כתובות לג:): שאם היו מצערים בייסורים את חנניה משאל ועזריה יתכן והיו עובדים לצלם. כי לפעמים יותר קל למסור נפש מאשר להתמודד עם ניסיונות של ייסורים.

ומסיק המדרש שהניסיון של העקדה חביב יותר, ואף שניסיונות 'קטנים' לאורך זמן יתכן שיש בהם קושי יותר גדול. משום שבניסיון העקדה מונח השורש לעמוד גם בניסיונות 'קטנים'. וכמו שכתב בספר חסידים (קע"ג) שבכל ניסיון שבא לאדם יחשוב לעצמו שאם היו גוזרים עליו שמד היה מוכן להיהרג על קידוש השם ולוותר על כל הנאות החיים לגמרי, כל שכן שיהא מוכן לוותר על הנאה של רגע.

ואכן מיד אחרי העקדה כתוב: "וישב אברהם אל נערו ויקומו וילכו יחדו אל באר שבע, וישב אברהם בבאר שבע". ואמרו חז"ל יצחק להיכן הלך? אברהם שלחו ללמוד תורה אצל שם ועבר. וביאור הענין בדרך הטבע אחרי ניסיון קשה יש 'נפילת מתח' ואדם רוצה לנוח ממה שעבר עליו, והיצר נותן הרגשה לאדם שמוותר לו לוותר לעצמו, [או לחילופין הוא מתמלא בגאווה ומחשיב את עצמו ומאבד את דעתו מחמת זה]. ואילו אברהם אבינו ממשך בדרך כימים ימימה, ולא נח לרגע. ובפרט שמיד אחרי העקדה שרה אימנו נפטרה, והיה זה ניסיון בתוך ניסיון, שאברהם לא יתחרט על מה שעקד את יצחק, וממילא היה זה ניסיון מתמשך לחיי היום יום, ולא רק ניסיון ריגעי.

ובדרך נוספת יש לבאר: שבואי שכלפי 'מעשה העקדה' של יצחק על גבי המזבח, היה זה הניסיון גדול וחביב יותר. וכל הספק של המדרש מה היה יותר חביב לפני הקב"ה זה רק כלפי 'ההליכה'. כיון שעצם ההליכה להר המוריה לצורך עקידה לא היה הניסיון בעצמו אלא רק 'מכשיר מצווה'. ואילו ההליכה מארץ אבותיה הייתה המצווה בעצמה.

ומסקנת המדרש שמכל מקום גם כלפי 'ההליכה' ניסיון העקידה עדיף, היות שבהליכה מארץ אבותיה הקב"ה הבטיח לאברהם שיהיה זה לטובתו ולהנאתו, [ואף שאברהם כיון לשם שמים, מכל מקום לא היה לו קושי בהליכה עצמה, אלא רק בתוצאה שיבוא על ידי זה שיתנתק מבית אביו]. אבל בהליכה לצורך העקדה בכל פסיעה היה לאברהם צורך לכבוש את רחמיו לכבוד רצון ה', ולכן אפי"ם שהיה זה רק 'מכשיר מצווה'. מכל מקום בגלל שהיה זה הפך רצונו והנהגתו של אאע"ה היה זה חביב יותר לפני הקב"ה.

ומה תאמו בזה דברי רבינו הגר"א זיע"א, הדנה אמר חז"ל "ויקח בידו את האש ואת המאכלת" שנקראת 'מאכלת' על שם שישאל אוכלים מתן שכרה. וקשה הלא אמרו חז"ל שכר מצוות בהאי עלמא ליכא (קידושין מ:). וביאר הגר"א שבאמת על המצווה עצמה אי אפשר לשלם בעולם הזה, אבל על הזריזות והכנות למצווה יש שכר בעולם הזה. ולכן התורה מספרת על כל ההכנות והזריזות שעשה אאע"ה לקיים מצות העקידה. השכים בבוקר, חבש בעצמו את חמורו, ובקע עצי עולה וכו' להודיענו כי מכל זאת אנחנו אוכלים בעולם הזה. אבל עיקר המצווה שעשה אברהם אבינו ע"ה ביום השלישי נשאר לנו לעתיד לבוא. ובזה ביאר את הפסוק "יחינו מימים, ביום השלישי יקמנו ונחיה לפניו". (הושע ו, ב). כלומר שכל מה שאנחנו אוכלים בעולם הזה הוא בשכר שני ימים הראשונים שהלך אברהם לצורך העקדה. אבל מה שעשה ביום השלישי דהוא עיקר מצות העקידה על ידי זה יקמנו לעתיד לבא ונחיה לפניו.

✦ בספר נתיבי ישרון כתב לבאר כוונת המדרש: שהספק הוא לגבי אברהם איזה הליכה הייתה חביבה בשבילו, האם מה שהקב"ה הבטיחו שמה שיצא מארץ אביו לטובתו ולהנאתו או ההליכה לעקוד את בנו, ומסקנת המדרש שההליכה לעקדה הייתה חביבה לפניו יותר.

שהנה איתא בגמ' במות (סד). איתא שיצחק היה עקר. ובאחרונים ביארו גמ' זו עפי"ם מש"כ בזה"ק שעד העקידה הייתה ליצחק נשמה משורש נקבה, ולאחר שפרחה נשמתו בעקידה קיבל נשמה חדשה משורש זכר. ולפיכך עד העקידה יצחק היה עקר ורק אחרי העקידה יכל ללדת. ולכן הניסיון של העקידה חביב לפני אברהם יותר ממה שהקב"ה הטיב לו בהליכתו מארץ אבותיו.

[ובזה ביאר החיד"א (חומת אנך דברי הימים א, א) לשון הפסוק: "למה זה צחק שרה וכו' למועד אשוב אליך כעת חיה ולשרה בן". שהקב"ה אומר לאברהם שבגלל ששחקה שרה באה ליצחק נשמה מסטרא דנוקבא. אבל שוב אשוב אליך למועד הינו העקדה אשוב אליך שיהיה נשמה מסטרא דידך דדכורא אך כעת חיה ולשרה בן מסטרא דנוקבא.

ובפני דוד (וירא) הוסיף החיד"א שבעת העקידה פרח נשמתו של יצחק ונכנסה באיל ואברהם

הקריבו ולפי"ז נמצא שבאמת יצחק עצמו הוקרב כיון שנשמתו הייתה בתוך דהאיל שנשחט ונקרב. ובשם משמואל (חיי שרה) ביאר בזה לשונות הפסוקים שמצד אחד הקב"ה אומר לאברהם "נתתי ממנה לך בן" ומאידך המלאך אמר לאברהם "והנה בן לשרה אשתך". כי באמת ב' הנבואות יתיקיימו כי עד העקידה היה בסטרא דנוקבא, ואח"כ פרח נשמתו ובאה לו מסטרא דדכורא

ועפי"ז ביאר המהר"ל צינץ (מלא העומר) מש"כ בעל הטורים עה"פ "ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה.. לו לאשה". (כה, כ). וז"ל: בקחתו. ב' במסורה. בקחתו את רבקה. ואידך גבי ירמיה "בקחתו אתו והוא אסור באזיקים". (ירמיה מ א). מה קחתו דהתם אסור, אף הכא אסור. ללמד שאף יצחק עקור היה (יבמות סד). ולכאורה מה הקשר בין שני הפסוקים. ולפי דברי הזהר שע"י העקדה זכה יצחק להביא ילדים, מבואר שבזכות בקחתו אותו והוא אסור באזיקים בשעת העקידה זכה לבקחתו את רבקה.]

לוי' ח"ץ / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מנצ'סטר)

איך הצליח אבי הברכה, שהגרי"ז סגל זצוק"ל יבטיח לו עוד בן זכר?

וַיָּבֵר אֱלֹהֵי ה' בְּאֲזְנוֹתַי מִמְּרָא וְגו' (יח, א) וברשי"י: באלוני ממרא - הוא שנתן לו עצה על המילה לפיכך נגלה עליו בחלוק.

כולנו נהנים מביאור מחודש. נבוא ונשמע שתי ביאורים מחודשים בדברי רש"י הנ"ל, כי הרי הרבה קולמוסים נשברו והרבה דיו נשפך לבאר למה הוצרך אברהם אבינו ליקח עצה מממרא? וכבר הקשו הראשונים (ע' דעת זקנים בעלי התוס' ועוד) כי הרי נצטווה היה אברהם אבינו מפי הבורא כל עולמים בנבואה למול עצמו, ולאיה צורך היה לו להתייעץ עם ממרא!?

ביאור מחודש מהקדושת יו"ט

דברים נפלאים מצינו במנחת יצחק (במהדורא ישנה בשו"ת אחרי ח"ג וח"ד, ובמנחת יצחק עה"ת פ' וירא) שמביא מספר קדושת יו"ט עפי"ם דרוש עפי"ם דאיתא ברא"ש (פ"ק דפסחים) בשם הריב"א, דמה שחלקו במטבע הברכות יש מהם שתקנו בעל, ויש מהם שתקנו בלמ"ד, דמצוה שהוא עצמו צריך לעשותה, צריך לברך בלמ"ד, ומצוה שאפשר לעשות ע"י שליח, מברך בעל, ע"כ מברכים על המילה ולא למול, דלמול משמע דלא סגי דלאו איהו מהיל עיי"ש. וידוע חקירת הפרשת דרכים, אם אברהם אבינו יצא מכלל בן נח אפילו להקל, ואם נאמר דלא יצא להקל, לא היה יכול לעשות שליח למול, דאין שליחות לבן נח כמבואר בקידושין (דף מ"א), ואף בן נח לבן נח לא יכול לעשות שליח לשיטת הירושלמי שהביאו המל"מ (פ"ב מהלכ' שלוחין) והמג"א (סי' תמ"ה) ודלא כתשובת משאת בנימין (סי' צ"ז), ואם כן היה צריך לברך "למול" בלמ"ד ולא "על המילה", וזה היה ספיקותו של אברהם אבינו, מחמת שהקטין עצמו מאד כאומר "אנכי עפר ואפר", לא היה מחזיק טיבותא לנפשיה גודל מעלת אברהם, פטט לגמרי, אבל ממרא שידע גודל מעלת אברהם, פטט לו דיש לו דין ישראל לגמרי. וזה שפי' רש"י שנתן לו עצה "על המילה" היינו לברך "על המילה" ולא "למול" בלמ"ד עכת"ד ודפח"ח.

תוספת המנחת יצחק בנוסח הברכה

ומוסיף שם המנחת יצחק, עוד טעם לברך "על המילה" ולא "למול" עפ"מ"ש האור החיים הק' (פ'

תזריע) בשם ספר התיקונים כי שלשה מדריגות יש בבחינת מצוה זו של מילה, ומדריגה המעולה שבכולן היא מילת בניהם של צדיקים בני א-ל חי, אשר במילה זו יש להם גילוי שמו יתברך בבשר קודש, ע"ש. ומביא מפרקי דר"א (פרק יט) בשמו ית' וכו' עכ"ד והנה בפרקי דר"א פרק י"ט איתא עדות ברית מילה בעשרה, ובהגהות שם כתב די"ל ענין עדות במילה לפמ"ש בליקוטי תורה (מהאריז"ל) כוונת המילה לגילוי שם י"ק עיי"ש, ושם זה עדות כמ"ש שבטי י"ק עדות לישראל, סהדותא דאוי"א עכ"ל. וי"ל דזה מרומז בתיבת "מילה", "מל י-ה", דהוא מגלה בזה שם י"ק, ואם היו מברכים "למול", לא היה מרומז בזה כני"ל. ובזה י"ל הכוונה וירא אליו ד' באלני ממרא, דממרא נתן לו עצה לברך "על המילה" שנרמז בזה גילוי שמו ית', שוה וירא אליו ד' וק"ל. עכ"ד דברי הרב, מכאן ואילך דברי התלמיד.. דאולי יש להוסיף כי מכיון שהיה לו לאברהם אבינו דין ישראל זכה לגילוי כזה "כחוס היום", כפי מש"כ רש"י פ' בלק (כ"ב, ח') שרוה"ק שורה על אמות העולם דייקא בלילה, והיינו המשך הפסוק, "ויבא אליו ה' באלני ממרא.. פ"ה חוס היום" שזכה אברהם אבינו להתגלות כזה, לאחר שממרא נתן לו ההוראה שיש לו דין ישראל לגמרי, "כחוס היום" דייקא ביום ולא בלילה.

עוד ביאור מחודש בדברי רש"י

ולחבת הקודש – נעתיק עוד ביאור בדברי רש"י – ממשנתו של החזקוני בקיצור, וביתר אריכות בספר ברית אברהם (מהמגיד מזאלאזין ז"ע, תלמיד מובהק מהמגיד מזאלאטשוב ז"ע). והוא, "שנתן לו עצה" היינו מין עצה במסכת שבת (דף ע"ו). עצה כמלא פי גמל, והוא נתן לו שיעשה ממנו איזו רפואה, ויתן על המילה, כדי שיתרפא מהר!!

מי יתכבד בסנדקאות?

בהאי שעתא, הזמן גרמא לספר עובדא נפלא ונורא שאירע בעת כיבוד סנדקאות שהיה עם המנחת יצחק – סיפור שהנני מכיר באופן אישי, ואף הראיתי שורות אלו לבעל המעשה, ועבר עליהם ואישרם, באופן שהפרטים מדויקים מאד, וקוראים הסיפור בבחינת "כלי ראשון". בעל המעשה הוא מישהו שהיה מהמקורבים אצל הגרי"ז סגל זצוק"ל המכונה בשם "מאנשעסטער ראש ישיבה" שרבבי אלפי ישראל נהנים מדי יום ביומו מהלוח שייסד ללמוד שתי הלכות בכל יום מספר חפץ חיים. ויהי היום ונולד בן זכר, וקיבל מרבו, הראש ישיבה, להתכבד בסנדקאות, וקיבל. אולם לפני היום השמיני, הפוסק הדור המנחת יצחק הרה"ג ר' יצחק יעקב ווייס זצוק"ל, חזר למאנשעסטער לביקור, ורצונו של הראש ישיבה היתה לכבד המנחת יצחק בסנדקאות. מגודל הקירוב, ורצונו העז שדייקא רבו הראש ישיבה יהיה הסנדק, ביקש עוד פעם ממנו שאולי בכל זאת יסכים לקבל סנדקאות.. וענה לו הגרי"ז "ניין ניין.. לכבד המנחת יצחק!!" וסיפר בעל המעשה שליט"א שהשיית חנן לו דעת לענות – כאמור, מגודל הקירוב.. – שאמנם עתה יכבד המנחת יצחק בסנדקאות "בתנאי" שיבטיח לו הראש ישיבה שיקח ממנו עוד סנדקאות... (כאומר לו, שיהיה לו עוד בן זכר..). הראש ישיבה השתומם כשעה חדא מתוך מחשבה, ושוב פתח וענה, "בסדר, הוא ברכה עבורך, והוא ברכה עבורי!!" ושוב הוסיף מעצמו "אבל אל תצטרכו לחכות כל כך כמו בפעם אחרונה.. (היה הפסק של כארבע וחצי שנים מאז שנולד לו בן). כמובן, צדיק גוזר והקב"ה מקיים,

ונוול בן זכר לאחרי כשנתיים ימים, והתכבד הראש
שיבה עם סנדקאות!

המעשה כאמור הוא "נורא ונפלא", כי הראש
שיבה היה נזהר מאד על כל דיבור ודיבור, וברם
זכור אותו איש לטוב על שזכה לזכות את ישראל
בלימוד הספר חפץ חיים, וכל מה שנמשך מזהירות
הדיבור, וכידוע לכל אלו שזכו להכירו באופן אישי,
עד כמה היתה נאה דורש ונאה מקיים למהדרין מן
המהדרין. לא דיבר מאומה במשך כל שבת קודש
(חוץ מתורה ותפלה ואמירת "גוט שבת" כמובן),
וכמו כן מראש חודש אלול עד יום הקודש, ועד
בכלל, היה מתענה בתענית דיבור – וידע הטיב
אשר בעל המעשה שליט"א סומך על הבטחתו ליקח
סנדק אחר, ובכל זאת היה ברור כשמש אצלו שיש
בכוחו להבטיח ילד, שיהיה בן זכר, ושיהיה בחיים
ושיהיה בבריות גופא להיות הסנדק. ממש נורא
להמתבונן עד כמה ידע גודל מדרגתו וכוחו בביורו!

גודל כח הסנדק

ומענין לענין, יש לציין לזה שמצינו בספ"ק
אודות גודל מעלת הסנדק, דברים מפורשים בלבוש
(הלכ' מילה רס"ד, א') וז"ל "יש לאדם להדר ולחזור
אחר מוהל ובעל ברית היותר טוב וצדיק, שיכוונו
במילתו כוונה מובחרת ומעולה, ויגרום שגם הולד
יהיה כמותם". וע"ע בפלא יועץ (ערך מילה) "יבחר
לו לסנדק איש טוב, כי זה מועיל לנפש הילד
להמשיך עליו קדושה ולב טהור ורוח נכון", (וע"ע
בהמשך שמוסיף שיש מעלה מיוחדת אם אבי הבן
יכול להיות הסנדק שהוא כמזבח להקריב בנו
לקרבן ונרצה לו לכפר עליו). כמובן, מנהג ישראל
תורה שאבי הבן מכבד אביו וחמיו, ויש מצדיקי
הדור שנמנעים מלהתכבד בסנדקאות לפני שהזקנים
משיני הצדדים כבר זכו בה, ויש לציין לזה דברי
המדורש פ' (ראה) "אמר הקב"ה אין אדם שומע לי
ומפסידו!" וכאשר עושים רצונו יתברך לכבד אלו
שמחוייבים לכבד, אי אפשר להפסיד מזה..

גודל אחריות הסנדק

ויש לצרף לזה תוספת דברים בגודל אחריות וכח
הסנדק שמצינו בכמה ספרים, ואעתיקם דייקא
מספר "עושין בשמחה" ח"א (עמודים שני"ח-שני"ט)
מגודל הכרת הטוב עד כמה שנהגתי מספריו
המיוחדים בהכנה לפני שזכיתי בס"ד להכניס בני
בביתו של אברהם אבינו. ואלו דבריו "ושמעתי
כמה פעמים מפ"ק כ"ק מרן אדמו"ר רבי יוחנן
מטאלנא זי"ע, שהיה מספר על זקנו הקדוש חכימאי
דיהודאי הרה"ק רבי דוד מטאלנא זי"ע, אשר היה
מדבר בלישנא דחכמתא והיה ממטין בדבריו ענינים
גבוהים ונשגבים. פעם בא לפניו יהודי אחד, ואמר
לו, שהרבי היה הסנדק שלו בעת שנכנס לברית.
הנביא הרה"ק רבי דוד"ל טאלנער זי"ע את עיניו,
ואמר בפליאה, "איני יודע כיצד היה בכחי להחזיק
אותך בעת הברית? אלא שמובא בגמרא (יומא דף
כ"ב ב') "כמה לא חלי ולא מרגיש גברא דמרא
סייעיה", ופירש"י "כמה סמוך ומובטח, ואין צריך
לחלות ולדאוג מכל רעה, מי שהקדוש ברוך הוא
בעזרו". כי האדם לפעמים בשעת מעשה אינו יודע
עד כמה הקב"ה עוזרו במעשה שהוא עושה, ורק
לאחר מכן יכול הוא לראות את יד ה' שסייע לו
באותו זמן. וכן כאן, רק עתה אני רואה כמה
סייעתא דשמיא היה לי באותה שעה שהתכבדתי
בסנדקאות שלך". וחשבו השומעים שאמר זאת
באופן של מילתא דבדיחותא, כאילו התינוק היה
אדם גדול כל כך בעת הברית (-ולכן היה מתמה איד
הצליח להחזיקו..)

אבל ידוע שהרה"ק רבי דוד מטאלנא זי"ע, העיד
על עצמו שמעולם לא אמר "מילתא דבדיחותא" [א
ווערטיל], ובכל דיבור שלו היו נסתרים וטמונים
לימודים עמוקים. והיה רגיל נכדו כ"ק מרן אדמו"ר
רבי יוחנן מטאלנא זי"ע לבאר, על פי מאמר צדיקים
זי"ע, שהסנדק מחזיק את הילד על ידיו במשך כל
ימי חייו, והיינו שמוטל על הסנדק לפעול עבורו
טובות ברוחניות ובגשמיות כל ימיו, ועל זה כיון
הרה"ק רבי דוד מטאלנא זי"ע באומרו שהיה נצרך
לסייעתא דשמיא להחזיקו בעת הסנדקאות, כי בזה
מונח ונכלל אחריות גדולה לישא את הילד על
כתפיו, ולפעול עבורו כל ימי חייו להצליח בכל
דרכיו.

וממשיך שם - ומעשה היה בבחור אחד ממקורבי
כ"ק מרן אדמו"ר מטאלנא זי"ע, שהיה לו קשיים
בלימוד התורה"ק ועבודת השי"ת, ונסע כ"ק מרן
אדמו"ר מטאלנא זי"ע אל ש"ב כ"ק מרן אדמו"ר רבי
יוחנן מראחמסטרביקא זי"ע, אשר היה הסנדק שלו,
וסיפר לו את העובדא הנ"ל מזקנו הרה"ק רבי דוד"ל
מטאלנער זי"ע, כמבקש ואומר שישיע להנער
בעבודת ה'. ונענה כ"ק מרן אדמו"ר
מראחמסטרביקא זי"ע "איך טראג איהם נאך אלץ",
(עדיין אני נושא אותם). ומיד נחה דעתו של כ"ק מרן
אדמו"ר מטאלנא זי"ע, באומרו שאם כך הוא, בודאי
יפעל עבורו לחזקו ולסייעו בעבודת השי"ת. ואכן
פעלו תפלותיו של כ"ק מרן אדמו"ר רבי יוחנן
מראחמסטרביקא עבור הבחור הנ"ל. עכ"ד.

למעשה / הרב פנחס זרביב, מחבר סדרת
הספרים 'למעשה', מגיד מישרים ויו"ר מכון
'למעשה' אשדוד

מה השיכות בין מה שאברהם היה לגוי גדול
להמכסה אני מאברהם כוחה של תפילה
וה' אָמַר הַמְּכַסֶּה אֶנִּי מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אָנִי עֹשֶׂה.
וְאַבְרָהָם הָיָה לְגוֹי גָדוֹל וְעָצוֹם וַיִּבְרָכֵהוּ בֹּא כָל
גוֹי הָאָרֶץ (ית, יז-יח)

כתב הרב שמשון פינקוס זצ"ל בספרו תפארת
שמשון (עמ' ריב) המגיד מדובנא עמד על השאלה
מה הקשר בין שני הפסוקים. מדוע העובדה
ש"אברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום" מהווה טעם
לכך שאין לכסות מאברהם את אשר ה' עושה
בסודם? מה הקשר בין שני הדברים?

את התשובה ביאר המגיד כדרכו באמצעות משל,
וכך הוא אמר:

משל לשני בני אדם, זקן וצעיר, אשר נכנסו יחדיו
אל חנותו של חייט וביקשו לרכוש חליפה מן המוכן.
הזקן נטל חליפה אחת, נעמד מול המראה ובמשך
שעה ארוכה בחן בעין ביקורתית את התאמתה של
החליפה למידותיו. הצעיר לעומתו שלף מספר
חליפות מן המדף, וניגש מיד אל החייט בכדי לשלם
את תמורתן.

"הכיצד יכול אתה להחליט על בחירת החליפות
כה בקלות?! - פנה הזקן אל הצעיר בתמיהה,
והצעיר ענה: "פשוט מאוד. כאשר אתה רוכש
חליפה, הנך מתכוון להשתמש בה מיד, כעת, שכן
אם לא תתאים החליפה למידותיך כעת - אימת
תבוא היא לידי שימוש" ? ...

"אני לעומת זאת, רוכש חליפה תוך ידיעה כי
אפשר שתתאים לי עכשיו, ואם לא היום - בעוד שנה
או אפילו בעוד עשר שנים, וגם אם לי עצמי היא לא
תתאים - הרי יולדו לי ילדים, ובשלב כלשהו
בחייהם תתאים למידותיהם! לפיכך, אינני משקיע

מאמץ בכדי לבדוק את התאמתה של החליפה
למידותי".

עד כאן המשל. והנמשל: הקב"ה החליט שאין
להסתיר מאברהם את התוכנית להפוך את סדום
ועמורה. אמנם, גלוי וידוע היה לפניו יתברך,
שכאשר ישמע אברהם אבינו על העונש הנורא הצפוי
לאנשי סדום ועמורה, הוא ימהר לעמוד ולהעתיק
בתפילה עבורם. וגם ידע הקב"ה כי תפילתו של
אברהם לא תוכל להעביר את רוע הגזירה וסדום
ועמורה ייהפכו, שכן לא תימצא בהן כמות הצדיקים
הנדרשת לשם הצלתן.

מתעוררת, אפוא, השאלה, מה יהיה עם כל אותן
תפילות שיתפלל אברהם, האם באמת יאבדו ולא
תהיה בהן שום תועלת?

על כך אמר הקב"ה: "ואברהם היו יהיה לגוי גדול
ועצום ונברכו בו כל גווי הארץ" - הלא אברהם אבינו
עתידי להעמיד את כלל ישראל, הוא עתידי להקים
את העם הנבחר, גוי גדול ועצום, ואם כן, כל אותן
תפילות אשר לא יועילו עבור סדום - יבואו לידי
שימוש בעתיד, אם לא אצל אברהם עצמו, הרי
שלפחות אצל זרעו - עם ישראל.

אפילו תפילה אחת מכל אותן תפילות אשר ישפוך
לפניו אברהם לא תאבד! כל תפילה כזו, תישמר
בבית גזיו של הקב"ה, וסופה לשאת פירות ופירי
פירות ביום מן הימים! אין ערוך לכמות השפע,
הסייעתא דשמיא, השמירה וההצלה - אשר יזכו להן
בניו של אברהם, בזכות תפילותיו אשר העתיר עבור
אנשי סדום.

לפיכך, גילה הקב"ה לאברהם את דבר הגזירה
שנגזרה על אנשי סדום, הוא הביא אותו לידי תפילה
מעומק הלב במסירות נפש, כאשר את האוצר הזה,
את התפילות הנפלאות והיקרות הללו - הוא אוצר
בבית גזיו עד אשר יבואו לידי שימוש ביום מן
הימים!

אלו דבריו הנפלאים של המגיד, ומהם נלמד גם
אנו כי כל תפילה שלנו, כל תחינה וכל בקשה -
נאגרת בבית גזיו של הקב"ה, וסופה לשאת פרי
הילולים ביום מן הימים. ה' יתברך, אבינו האוהב
אותנו עד אין סוף, ישתמש בודאי בתפילות הללו
בכדי להשפיע עלינו שפע של ברכה והצלחה בזמן בו
נהיה זקוקים להם!

עלינו רק לסמוך עליו, להפקיד את תפילותינו
בבית גזיו, ולהאמין באמונה שלימה כי הוא
ישתמש בזכותן בזמן המתאים והראוי ביותר.

גם כאשר מתפללים על חולה ורח"ל החולה נפטר,
בל נחשוב שהתפילות לא התקבלו, שהתפילות
נאמרו לבטלה, תפילות שלא יעזרו לחולה זה יעזרו
לחולה אחר, יעזרו למתפלל עצמו בעיתות צרה
אחרות, אולי אותן תפילות יעזרו לאותו נפטר
שצריך זכויות בבית דין של מעלה. שום דבר אינו
חוזר ריקם.

כח תפילת הרבים לא נאבד

בענין זה, אמרתי דברים נפלאים אחר פטירתה
של חמותי, הרבנית מן ע"ה.

היה זה כאשר חלתה ונזקקה לניתוח מסובך
בראש. לאחר הניתוח היא לא התעוררה מתרדמתה,
איבדה את הכרתה למשך שבוע ימים, ולאחרי
עלתה נשמתה אל גזי מרומים.

לאחר זמן נודע לי כי במשך אותם ימים הרי
גורל, בהם היתה תלויה בין חיים למוות, כל עולם
הישיבות סער בתפילה עבור החלמתה. בכל
הישיבות בהן אחזו בניה וחתניה בתפקיד כלשהו -

הרבו להעיתר לרפואתה, פרקי תהלים נאמרו לאחר התפילות, צדיקי הדור עמדו בתפילה והתפללו לרפואתה השלימה. כמה תפילות, זעקות, שוועות ותחינות בקעו מלבבות טהורים להחלמתה, והנה עינינו הרואות כי לא היה בכל אותן תפילות כדי להצילה ממוות לחיים, והיא נפטרה לבסוף לבית עולמה.

וכאן, יכולים אנו לטעות ולסבור כי כל אותן התפילות שבו ריקם. עלולים אנו להעלות בדעתנו כי בכל הזעקות והתחינות לא היתה כל תועלת, והן נדחו מלפני כסא הכבוד ולא נתקבלו לפני מלך שומע תפילה.

אולם האמת היא כי מכל אותן תפילות לא אבדה אפילו אחת: מכל אותן תחינות - לא שבה אפילו אחת ריקם! כל אותן זעקות התקבלו באהבה לפני כסא הכבוד, אפילו מילה אחת קטנה לא אבדה!

אפשר שהתפילות אשר התפללו עמד בית ישראל, ובהם בני התורה, לרפואתה של חמותי - הועילו לבניה ולנכדיה אשר הותרה אחריה. אפשר שהן נרשמו בספר הזכרונות והן מגינות על עם ישראל כולו מצרות צרורות, ואפשר אף שהן מסייעות לחמותי במקום בו היא נמצאת בעולם האמת, ומליצות עליה יושר בפני כסא הכבוד ובית דין של מעלה!

אולם דבר אחד ברור: אף תפילה לא שבה ריקם, אף שוועה לא אבדה ואף תחינה לא יצאה לבטלה!

לדעת עד כמה תפילותינו נשמרות

עלינו לדעת, כי תפילותינו מופקדות בתוך אוצר בטוח ונשגב, והדברים יובנו יותר בדרך משל ממצאות החיים.

ידוע שבזמן הקציר קוצרים כמויות גדולות של תבואה. ולכאורה מדוע צריך כל כך הרבה תבואה, הרי לעת עתה יספיקו לנו כמה קילוגרמים בודדים: התשובה היא, לפנינו חורף ארוך ואחריו כמה חודשי אביב ותחילת הקיץ. עד שנקצור שוב תעבור שנה שלימה. עלינו לאגור תבואה שתספיק לכל התקופה הארוכה הזו.

אמנם, כל המאמץ הגדול הזה שווה רק אם יש לנו מקום טוב בו נוכל לאחסן את כל התבואה, כי אז אף שבשעת הקציר והאחסון נזיע, לאחר מכן בימי החורף ותחילת הקיץ נשב רגועים כשמזוננו נמצא לפנינו. אך אם המחסן יהיה גרוע, אם יהיו בו עכברים והתבואה תתעפש במחסן זה - הרי שכל המאמץ שעשינו בשעת הקציר אינו שווה מאומה, הכל ירד לטמיון. במקרה כזה, עדיף לקצור רק כמה קילוגרמים הנצרכים להיום ולא להזיע לריק.

כאשר יודעים שהכל מאוחסן על הצד הטוב ביותר, כאשר יודעים שהתפילות נשמרות אצל בורא עולם והוא לא נותן לאף תפילה ללכת לאבדון, אלא שומר את התפילות ליום שאפשר יהיה להשתמש בהן, מתוך ידיעה זו יתחזק בנו הרצון להשקיע יותר, להתפלל עוד תפילה ועוד תפילה, כי גם אם לא תועיל היום - ודאי תועיל לעתיד לבוא. עכ"ד הרב שמשון פינקוס זצ"ל.

ויש להוסיף משי"כ עוד הרב שלום שבדרון זצ"ל בספר להגיד (עמ' 142) "ואשה אחת מנשי בני הנביאים צעקה אל אלישע לאמר לברך אישי מת ואתה ידעת כי עבדך היה ירא את ה' והנושה בא לקחת את שני ילדי לו לעבדים ויאמר אליה אלישע מה אעשה לך הגידי לי מה יש לך בבית ותאמר אין לשפחתי כל בבית כי אם אסוך שמן"

"ואשה אחת צעקה!

"ואשה אחת מבני הנביאים צעקה אל אלישע לאמר עבדך אישי מת". רש"י וכל המפרשים מביאים שזו הייתה אשת עובדיה היא האשה שצעקה אל אלישע.

ועל עובדיה כתוב (במלכים א' יח) "ועובדיהו היה ירא את ה' מאד, ויהי בהכרית איזבל את נביאי ה' ויקח עובדיהו מאה נביאים ויחביאם חמישים איש במערה וכלכלם לחם ומים". אתם שומעים?!

עובדי' הנביא היה ממונה על החצר של אחאב ואיזבל המרשעת בסערת התקופה באותם ימים שאחאב הרג את הנביאים במטרה להכרית את כולם! והוא, מתוך החצר - החביא מאה נביאים. סיכון. יראת שמים מאין כמוה עם עוז הבטחון בה'.

גם את הכסף לפעולה זו - נטל עובדיה מבית אחאב. היה לו צורך בכסף רב - שלא היה בכיסו, כי בעצמו היה עני, לכן לוהו כסף, ממי? מיהורם בן אחאב. ההלוואה הייתה בריבית, כי יהורם הלווה רק בריבית.

עובדיהו נפטר. ויהורם בא לבקש את החוב, ואין. עובדיה הסתלק לבית עולמו ולא השאיר פרוטות שחוקות.

ועתה אשתו קוראת לאלישע ממעמקי הכאב.

בחדרו של אלישע הנביא

"עבדיך אישי מת - והנושה בא לקחת את שני ילדי לעבדים" אהה אלוקים! - צרה גדולה בגשמיות וברוחניות. מי יכול לתאר צערה של האלמנה, לפני שנוטלים ממנה את שני בניה. וכתוב בילקוט דבר נורא - שבזכותה של אשת עובדיה ניצלו עם ישראל: "א"ר מנא אילולי זכות אשתו של עובדיה כבר היו ישראל אבודים חס ושלוש באותה שעה".

מתחשק להבין איזו זכות גדולה של אשה התגלתה שם - בחדרו של אלישע נביא השם:!

עוד צריך לתמוה, למה בתחילה, השיב לה אלישע "מה אעשה לך" - "ויאמר לה אלישע מה אעשה לך" אין לי מה לעזור לך. ואח"כ, לפתע השיב "הגידי לי מה יש לך בבית וכו'" - לכו והביאי כלים ריקים ליצוק בהם שמן וכו' והוא חולל את נס השמן, מה היה בתחילה ומה השתנה בסוף?

דמעות של התעוררות

הרד"ק כאן מצטט תוספתא, נורא ואיום ממש. עד שאם תעיינו בדבריו יהיו כמה מהקוראים שיוזילו דמעות, נו, והם, לא יזיקו, כי דמעות מסוג זה הם טובות. - דמע של התעוררות יכול לפעול ישועות ממש, כמובא בספרים. דמעות אלו אינן דמעות של עצבות חלילה.

העולם אומר, בשם הרבי מקרליו, שיש דבר שאינו מצווה אך ביכולתו להביא לכל המצוות, וזה מקווה, כי טהרה היא יסוד להתעלות והתרוממות בכל ענין. ומאידך, יש דבר שאינו עבירה, אבל בכוחו להביא את כל העבירות, - והיא העצבות, שאינה עבירה, אך יכולה לגרור בעקבותיה את העברות הגדולות ביותר. לכן, אינני מדבר על דמעות גרועות של עצבות, אלא מעט דמעות של התעוררות, גיוואלדיג.

מה מביא הרד"ק?

מורי ורבותי, "ואשה אחת צעקה", למה נאמר דווקא "צעקה"? . "צעקה, כמנין צעקה". כלומר, מאתים שישים וחמש צעקות צעקה אשת עובדיה

בחדרו של אלישע הנביא: "מאתן ושתי וחמשא זמנין צווחות אתת (אשת) עובדיה כהאי גוונא" והוא לא פנה לסייע לה "ולא הוי משגח". פלא, כל כך הרבה קולות של אלמנה, ומי זאת הצועקת, אלמנת עובדיה!, ואלישע הרי ידע מי היה עובדיה כמו שנאמר "ואתה ידעת כי עבדך היה ירא את ה'", ועם כל זאת הוא הגיב - אין לי מה לסייע לך.

ממשיכה התוספתא "ולא ידעה מה למעבד" היא באמת לא ידעה מה לעשות, אלישע לא נטה לסייע לה, גם לאחר מאתיים שישים וחמש קריאות של תחנונים. קמה על רגליה, ויצאה, להיכן? "עד דאזלא לבי קיבריה" היא הלכה לבית העלמין הגדול... לבעלה.

אך לצערה, היא לא ידעה היכן טמון בעלה הגדול. מה עשתה?

"וצווחא, דחלא דה'! דחלא דה'!" עמדה אלמנה עטופת היסורין, שם בפתח בית העלמין, לאחר שכבר ביקשה מאות פעמים בבית הנביא אלישע, וצווחה: "ירא ה'! ירא ה'!" כלומר, היא קראה, כביכול, לבעלה: "ירא האלוקים - היכן אתה? היכן קברך?". "דחלא דה'! דחלא דה'!"

נשמעה בת קול מבין המתים, והקול הלך וגבר עד שהגיע אליה, ושאל "איזה ירא ה' את מחפשת?", כי יש אצלינו ארבעה שהכנינו שלהם כאן 'יראי ה' - אברהם, יוסף, איוב ועובדיה - "ואשתמשע קלא מביני מיתאי מאן הדין דחלא דה' דקא בעית, ארבעה איקרו דחלא דה' אברהם ויוסף ואיוב ועובדיה".

געתה האשה בבכיה ואמרה אינני מבקשת אלא את אותו שכתוב עליו ירא ה' מאד! "אמרה לא בעינא אלא האי דכתיב ביה דחלא דהשם לחדא", באברהם נאמר "עתה ידעתי כי ירא אלוקים אתה" ביוסף כתוב "את האלוקים אני ירא" באיוב נאמר "והיה אישי ההוא תם וישר ירא אלוקים וסר מרע" ועובדיה "ועובדיה היה ירא את ה' מאד". ונאמר במסכת סנהדרין (דף ל"ט) "אמר רבי אבא: גדול שנאמר בעובדיהו יותר ממה שנאמר באברהם, דאילו באברהם לא כתיב מאד ועובדיהו כתיב מאד".

הראו לה את הקבר. ואז?!

נפלה והשתטחה על קבר בעלה הנביא, שהותיר אותה לבדה, "הוה קא מתפלשת בקנריה וקא צווחת ואמרה מרי! מרי!" בכתה ובכתה, אמרה ושאלה - בעלי הגדול מורי ורבי, היכן הבטחתך, שהבטחתי לפני שהסתלקת מהעולם?!, כי כאשר שכבת במיטת פטירתך, שאלתי אותך, 'למי ועם מי אתה מותיר אותי, ושני ילדינו הקטנים?' והשבת לי בהבטחה - שה' יגן עלי ועל אלמנותי, ואמרת לי - כי אני יכולה להשען בבטחון על הקב"ה, ועתה אוי, אין לי הצלה. עובדיה! אני בצרה גדולה עד מאד, ואלישע הנביא לא רוצה לענות לי, והיתומים בוכים ואומרים אבא! אבא! - "צוחא ואמרה מרי מרי, היכא רוחצניך לי, בשעתא די דמכתא ודמותא כד אמרת לך למאן את שביק לי וית תרין בני, ואתיבתני, דרבון דעלמא רחצן לי, ואמרת לי שבוק יתמך ואנא אקיימינון וארמלתך עלי תתרחץ, וכדו לא נשכח משזיב, זיתמי נמי צווחי ואמרי קבלן אבא קבלן אבא".

תשובי לאלישע עם זכות מסירות נפש

אמר לה עובדיה, לכו לאלישע הנביא "זילי לגבי אלישע", לכו עם מעט השמן שנתר בסוף הכד והוא יברך אותך על ידי זה, מה הוא אותו שמן מיוחד?

"דאנא כי אטמרתיהו למאה נביאיא ונתיהו במערתא בלחמא ובמיא לא איטיפיין בוצינא דמשחא מיניהו לא ביממא ולא בלילה" - כשהחבאתי את מאה הנביאים במערה וכלכלתי אותם בלחם ומים לא חסכתי, לא קימצתי, מלתת להם שמן למאור ביום ובלילה, - תאמרי לנביא אלישע שיזכיר לפני הקב"ה מעשים אלו, והוא ישלם לך מה שאת חייבת, שכן אמר הכתוב מי שמלווה לעניים ולמצטערם (מרחם עליהם כאילו שהלווה להקב"ה) ("חונן ה' מלוה דל"). - דברי עובדיה.

כששמעה כך, התנערה מעפרה והלכה לאלישע הנביא, ואז, "ויאמר לך שאלו לך כלים מן החוץ מאת כל שכניך כלים רבים אל תמעיטי וכו' ויאמר לך מכרי את השמן ושלמי את נשיכי ואת בניכי תחיי בנותר" ("תחיי בנותר" כתב רש"י - עד שיחיו המתים, ואמרו רבותינו - ש"הברכה האחרונה גדולה מן הראשונה" כי הברכה "שתחיי בנותר" הייתה לא רק לה לאותה שעה אלא גם לדורותיה אחריה).

ועתה אפשר להבין, את אשר התרחש שם. אלישע הנביא לא סייע לה בהתחלה עם כל הבכי ותחנונים מדוע? כי הנביא מביט ומחפש (בשמים). זו דרכו היחידה. שהרי נביא, יהיה מי שיהיה, אינו בעל הבית לעצמו לתת ישועות, הכל רק משמים. וכיון שלא מצא דרך מהשמים - מה כבר יכול לעשות להושיעה - "אינני רואה לך ישועה" - "מה אעשה לך?" אמר לה.

ורק לאחר שהלכה לעובדיהו והוא אמר לה שתספר לאלישע את הזכות זכות מסירות נפש, ותבקש שאת זכויות אלו יזכיר לפני הקב"ה, כן באה הישועה... כי נמצא המפתח לסיוע.

אין תוכניות הצלה

ועדיין אנו צריכים להבין, מה ולמה זכותה כל כך גדולה, שהצילה בה את כלל ישראל! נתאר לעצמנו.

אשה שבעלה הסתלק ונשארה עם שני ילדים, ונפלה עליה צרה גדולה כל כך, והיא אשה צדקנית, אשת צדיק גדול "ירא את ה' מאד" ועתה הולכים לקחת את הילדים לבית עבודה הזרה של אחאב ("קנטוניסטים"), מה עליה לעשות, מלבד להתעלף?, לצעוק ברחובות גיוואלד!, לחפש עורכי דינים, להשיג שתדלנים ואנשי חסד לערוך מחשבות ולטכס עצות וכו', לא.

היא הלכה לנביא, ושם צעקה - "הצילו!"

אבל מה התרחש?, הנביא לא נסה לעזור "מה אני יכול כבר לעשות" אמר. הרעיון ללכת לנביא לא הניב פירות, והאסון רק הלך וקרב.

היא לא התיאשה מעצם הרעיון והמשיכה - צעקה שוב. גם כעת אלישע לא ראה דרך לסייע לה. היא צעקה בשלישית, ביקשה שוב, ולא הרפתה.

מה קרה לה? שתסובב תצא לרחוב ותחפש עצות אחרות, הרי המצב שלה רק החמיר והלך - הנביא לא ענה ואין תקווה לישועה, שתתחיל לחשוב על עוד כיוונים. לא.

היא ביקשה עוד ועוד. - עוד עשרים פעם. עשרים ואחת. שלושים. ארבעים. אלישע לא ענה...

אתם חושבים לעצמכם מה התחולל שם? הרעבצין האלמנה, ידעה כי צריכים לדבר לפני הקב"ה, זו התקווה היחידה. והנביא, הוא שיכול לפעול בעצה זו.

אין דרכים אחרות.

היא כאילו נעצה רגליה בקרקע אמונתה והמשיכה. עוד תחנונים, מאה! מאה ועשר! מאה ושלושים - עוד ועוד. עד מאתיים שישים וחמש - כמנין צעקה. מי יכול לתאר, מי מאיתנו מסוגל בכלל להבין פשיטות כזו של בטחון. - שרק הקב"ה עוזר!

וכשאחרי מאתיים שישים וחמש לא עזר, עדיין לא ידעה שום דון, מלבד לשאול את בעלה הנביא, שהיה ירא את ה' מאד - הרי הבטחת לי שה' יעזור לי וכו'.

ברגעים הקשים ביותר - אין שום תוכניות הצלה אחרות, מלבד העזרה משמים.

אמונה טהורה זו כוחה רב לעמוד - לדור כולו. בזכותה ניצלו עם ישראל: "אילולי זכות אשתו של עובדיה כבר היו ישראל אבודים חס ושלום באותה שעה", סיים ר' שלום ודמעות עמדו על שערות זקנו.

וכאשר ר' שעפס"ל יודלביץ זצ"ל היה מסיים פרק זה, היו השומעים נותרים על מקומותיהם, ותוקים. ממאנים להפרד מהכלים - המתמלאים שמן של מסירות נפש! שמן זית זך של אמונה, מסירות נפש של בעל, ואמונה של אשה. מנשרים קלו ומארייות גברו לעשות רצון קונם וחפץ צורם. ע"כ מהספר להגיד.

ויש להוסיף עוד שעל אשת עובדיה אמרו חז"ל (ילקוט שמעוני, מלכים רמז רכ"ח): "אילולי זכות אשתו של עובדיה, כבר היו ישראל אבודין חייו באותה שעה..."

והכוונה שבלי התפילות והאמונה שלה היו ישראל אבודים באותו הדור.

תפילותיה ודמעותיה של האמא!

ויש להוסיף עוד משי"כ בשם החזון איש (הוי"ד בספר מעשה איש ח"ז עמ' כז) הוה עובדא ואחד ממנהיגי אלו שאינם שומרי תומ"צ, נכדו חזר בתשובה באופן מופלא ומופלג עד שהיה לבן תורה ידוע, ושאלו אז למרן החזון"א כיצד יתכן הדבר ואיזו זכות עמדה לו להני"ל, וענה, שזהו מבכיותיה ודמעותיה של זקניתו מכמה דורות מלפנים, ששפכה לבה כמים בהדלקת נרות שבת שתזכה לדורות ישרים. אף תפילה אחת ואף דמעה טהורה, אינה חוזרת ריקם, ועתה עמדה לה זכותה, לאחר כמה דורות, והשפיעה על נכדה.

מי שענה לאברהם אבינו -

ויש להוסיף משי"כ הרב מקדש הלוי (עמ' עה) וְיִאָמְרוּ אֶל תְּשֻׁלַּח יְדֶיךָ אֶל הַנֶּגֶר וְאֶל תַּעֲשֵׂ לֹ מֵאוֹמֶהָ, כִּי עֲתָה יִדְעֵתִי כִּי יִרְא אֱלֹקִים אֶתְּהָ וְלֹא חִשְׁבְּתָ אֶת בְּנֵיךָ אֶת יְחִידֶיךָ מִמֶּנִּי (כ"ב, י"ב)

הנה, בסליחות אנו מבקשים: "מי שענה לאברהם אבינו בהר המוריה הוא יעננו". ולכאורה תמוה מאד, לאיזו בקשה שביקש אברהם אבינו בהר המוריה - נענה הקב"ה? הלא אם נתבונן באירועים שאירעו על הר המוריה - נמצא כי ההיפך הוא הנכון... את כל מה שביקש אברהם אבינו - הוא לא קיבל, והרי שלכאורה הוא לא נענה כלל!

שהרי אברהם אבינו הגיע עם יצחק בנו אל הר המוריה - במגמה להעלותו שם לעולה. גם לאחר שהורה לו הקב"ה שלא לשחוט את יצחק - הוא עדיין ביקש להוציא ממנו טיפת דם, כמבואר בחז"ל (בראשית רבה נ"ו, ז'), אולם גם לכך הקב"ה לא נענה, אלא הורה לו: 'אל תעש לו מאומה'!

הרי לנו, כי בשונה משאר הדוגמאות אשר אנו מביאים באותו פזמון של 'מי שענה', וכגון יוסף

מבית האסורים, או יונה ממעי הדגה, או מרדכי ואסתר בשושן הבירה - אשר ביקשו רחמים מאת הקב"ה ונענו - הרי שבאשר לאברהם אבינו אין אנו מוצאים כל בקשת-הצלה, אלא אדרבה, בקשה להקרבת קרבן כלשהו, וגם בקשה זו - לא נענתה!

מענה יפלא, כאמור, מה פשר בקשתנו: מי שענה לאברהם אבינו בהר המוריה הוא יעננו? האם אנו מבקשים שתיענה בקשותינו כשם שבקשותיו של אברהם בהר המוריה לא נענו? או שמא ישנה בקשה אחרת בלתי נודעת אשר נענתה?

אתמהה!

ונראה לומר, שטעות בידינו כאשר אנו סוברים שאם תפילתנו נענית' - הרי שצריכה היא להתקבל... לאמיתו של דבר - לא כך הם פני הדברים! לפעמים - עונה הקב"ה לתפילתנו בחיוב, ולפעמים הוא עונה בשלילה, אולם זו וגם זו 'ענה' היא!

כאשר עמד אברהם אבינו בהר המוריה, וביקש להעלות את בנו לעולה - הוא היה משוכנע שזהו הדבר הטוב ביותר לעשותו, ולפיכך הוא ביקש עליו. אולם הקב"ה שידע את תכליתו של יצחק בהקמת כלל ישראל, ידע את הנסתר מעיני בשר ודם - שהקרבנו של יצחק אינה טובה! לפיכך, למרות בקשותיו של אברהם - ענה לו הקב"ה בשלילה, והורה לו בשום אופן לא להקריב את בנו, ואפילו לא לעשות בו חבורה, כי דווקא זה הוא הטוב האמיתי!

וכן לגבינו. ישנם אנשים רבים, המבקשים על עושר, על בית גדול ומרווח, על מכונית תדשה, וכל כיוצא בזה... כאשר הקב"ה אינו מעניק להם את מבוקשם - הם מסיקים בטעות כי תפילתם נדחתה ולא נשמעה...

אולם לאמיתו של דבר, במקרים רבים תפילתם נשמעת - ונדחתה... נענית - אך בשלילה! לפעמים הקב"ה, שהוא יודע כל הנסתרות - יודע שאם תתמלא הבקשה לא יהיה זה לטובת המבקש, ולפיכך, הוא נענה לתפילתו בשלילה - לטובתו!!

על כך, כאשר אנו מתחננים בסליחות לפני הקב"ה כי יעניק לנו כל טוב, אנו מבקשים שיעננו כשם שענה לאברהם אבינו בהר המוריה! אין אנו מבקשים שתתקבלנה התפילות, אלא שתיענה! אנו מבקשים שהקב"ה ישמע את תפילתנו, יתייחס אליה, ויעשה בעקבותיה את הטוב ביותר בעבורנו - בדיוק כשם ששמע את בקשתו של אברהם אבינו, אולם עשה לבסוף את מה שהיה הכי טוב בעבורו! עכ"ד הרב מקדש הלוי זצ"ל.

המוהל שתפילתו החזירה בתשובה

ויש להוסיף כאן סיפור שהובא בסיפור לשבת (ח"ד עמ' 236) הטלפון צילצל בביתו של המוהל החזן הרב רפאל אבוהב בבני ברק.

קול הססני שאל "האם אתה הוא המוהל אבוהב?" הרב אבוהב השיב "נכון".

הדובר נשמע כמי שרגיל תמיד לדבר בהחלטיות ועכשיו הוא מתחבט בבחירת המילים שיאמר.

"רצינו להזמין אותך לברית, זאת אומרת, לעשות ברית לבן שלנו, אתה מוכן לעשות ברית בחולון?"

הרב אבוהב התפלא על הסגנון המוזר אך כבש את פליאתו. "בשמחה, מה הבעיה עם חולון?"

"אין שום בעיה" נחפו האישי לענות, כחושש שמא יבקש המוהל לנתק את השיחה בעודה באיבה.

"תוכל לבוא מחר לערוך את הברית בשעה 7 וחצי בבוקר?"

הרב אבוהב ענה בקולו הצלול, "בודאי".

האיש הכתיב לו את השם "משפחת גולן", וכתובת מסוימת ברחוב כלשהו בחולון, הוא ביקש ממנו לבוא בדיוק בזמן.

עד כאן התנהלה הכל למישרין, למרות אי אלו חריגות קלות בנוסח ההזמנה. עוד ברית קודש, עוד מצוה, חשב המוהל. הוא לא תיאר לעצמו לקראת מה הוא צועד...

למחרת השכים הרב אבוהב וקם כדרכו להתפלל עם הנץ החמה. את תפילת הוטיקין התפלל בבית כנסת קרוב לביתו ובלבד שיוכל לעמוד בלוח הזמנים שקבע לעצמו.

בשעה 7 וחצי ירד מהמונית והביט סביבו. רחוב חולוני ממוצע. בתים מטופחים, גינות נוי שופעות צמחים וצבעים. שלוות בוקר של איזור מגורים רגיל. ליד המרכול השכונתי עמדה משאית ופועלים שקדניים פרקו ממנה ארגזי לחם טרי בתנועות שגורות של אתמול ושלשום ומחר.

ערך כמה טיולים לכאן ולשם, להפתעתו הרבה לא ראה שום בית כנסת באיזור, הביט שוב בפתק שרשם אתמול. אין טעות. הוא נמצא בדיוק במקום הנכון. למה איפוא איננו רואה כל תכונה של ברית. לא אולם שמחות קטן, לא מוסד כלשהו. מה מתרחש כאן?

אחר תהיות וחיפושים שלא הועילו כלום, החליט המוהל לנסות את הכתובת הרשומה בפתק. למרות שהבנין נראה כבית מגורים רגיל ולא דמה כלל למבנה ציבורי. סביב הבניין לא היו שום סימנים המעידים על ברית מתקרבת, אך אולי אמורה הברית להערך בבית פרטי, שמע כבר על דברים כאלו.

התקרב אל הבית. אכן, אם להאמין למלים הכתובות, כאן הוא המקום. על השלט חרוט "משפחת גולן", וזו דירה פרטית בהחלט. צילצל בפעמון.

הדלת נפתחה. בפתח עמד אדם מגודל, רחב, רעמת שיער מתולתלת על ראשו. לרגע חשב הרב שטענה בכתובת ונסוג לאחוריו, אבל עיני הגבר אורו כאשר ראה אותו. "אתה המוהל?"

בחיוך קל הצביע לעבר התיק השחור שבדו, "כן". יופי, אני מאד שמח שבת, בוא תכנס, תעשה את הברית מהר".

"איפה הברית" שאל בנימוס. מבטו של הגבר המתולתל היה עמום, "מה זאת אומרת! הילד נמצא בבית".

"אני מבין שאתה רוצה למול אותו כאן בבית?" המלים הביעו שאלה, אבל מאחוריהן הסתתרה אי הבנה עמוקה. מה מתרחש כאן. איזו מין ברית מילה עומדת להערך. הוא לא ראה איש בבית, והכל היה נראה משונה ותמוה.

"נו, תיכנס כבר. תעשה את זה מהר וגמרנו. אין לי זמן, אני צריך להגיע לעבודה".

"רגע אחד" מחה הרב אבוהב, "מה זאת אומרת תעשה מהר וגמרנו?"

צריך מנין, איפה עשרה אנשים?" "שום מנין התנגד האב, "אני מאד ממהר".

אבל הרב אבוהב לא ויתר בקלות. הוא ירד לרחוב וניסה לגייס שמונה אנשים שיסכימו להשתתף בברית, אלא שלצערו לא רק שלא הצליח לאסוף אפילו אדם אחד, אלא אפילו אביו של הרב הנימול נטש בינתיים את הבית והלך לעבודה!

הרב אבוהב היה במבוכה. אמו של התינוק הבחינה בכך. "אני חייבת לך הסבר קצר. למען האמת לא חשבנו לעשות ברית מילה ליובל שלנו".

"רגע רגע, כבר קראתם לו שם". "נכון, קראנו לו יובל..."

עיניו של המוהל התעגלו, "אינני מבין, לא חיכיתם לברית?"

"הנה אני מסבירה" אמרה האשה במבוכה קלה, "אנחנו חילונים מאד, אין לנו שום קשר עם דת, אבל ממש, שום כלום. אנחנו לא מכירים שום אדם דתי ולא שומרים מצוות בכלל. חשבנו גם לא לקיים ברית מילה לילד שלנו, אבל הדבר הציק לנו, אני ושגיאה עשינו חושבים מחדש על כל..."

"שגיאה הוא בעלי", הסבירה האשה, "כאמור, חשבנו שנית על הנושא. אולי בכל זאת לא כדאי להיות שונים מכולם. אולי גם יובל כשיגדל יתיישו להיות שונה, כמו גוי ממש. לכן החלטנו להזמין אותך, אדוני המוהל, שתעשה לו ברית".

הרב אבוהב היה המום, אך ההלם שחש הלך וגבר כשהתברר לו התמונה כולה. "גם אני יוצאת מיד מהבית" אמרה האמא, "לכן ביקשתי ממך לדייק בזמן. אני יוצאת לקניות. לא קראנו לאיש, כי איננו רוצים לערוך חגיגות. ברית מילה היא רק ניתוח קל לטעמנו, איש אינו חייב להיות נוכח בניתוח מלבדך, והילד, כמובן. עשה מה שדרוש. בעוד חצי שעה תבוא לכאן העוזרת שמתפקדת בבית גם כחצי מטפלת. כשהיא תבוא - תוכל לעזוב".

בעלת הבית הובילה את המוהל הנרעש לעבר חדר הילדים והראתה לו את יובל שהיה שקוע בשינה עמוקה. התיק כבר היה בידה וכעבור רגע אחד נותר המוהל לבדו בבית יחד עם יובל...

הרב אבוהב התאושש מן התדהמה המשתקת, רק לאחר כמה נשימות עמוקות. מאז החל בתפקידו כמוהל לא היתה לו ברית מוזרה כזו.

ברית מילה בבית לבד? מי שמע על דבר כזה, אפילו אם ברית-מילה היא ניתוח גרידא, כדבריה של האמא, גם בחדר ניתוח יש צוות המונה מספר אנשים: רופאים, מרדים, אחיות...

הרב אבוהב לא ביזבז זמן למחשבות. פתח את התיק וסידר את מכשירי המילה על שולחן ההחתלה של יובל. מבטו סקר קצרות את החדר.

זה היה בית של אנשים עשירים, ללא ספק. יובל היה בן יחיד והוריו ביקשו להעניק לו מיטב תפנוקי תבל. אמו לא חששה להפקיד את ביתה בידי של אדם זר. מן הסתם האמינה ובטחה בו כאדם דתי, וגם זה נחשב בעיניו כסימן מעודד. ידי הזריות טיפלו בילד ביעילות. העיר אותו בעדינות. הרגיע אותו במספר ליטופים וגרורים והתל מכין אותו לקראת "הניתוח".

הרב אבוהב הושיב את הילד על ברכיו ופרץ בבכי קורע לב. ליבו נכמר מרחמים על הילד האומלל שכך עלתה בגורלו, וכי לזו ברית יקרא? כשנרגע, שימש ליובל סנדק ומוהל בעת ובעונה אחת. הוא ערך את הברית במהירות ובמימונות, כדרכו. הרגיע בעמל רב את התינוק הצורח מרות עד ששכך בכיו הנוקב ואחר קם על רגליו, כיבד את עצמו ב'ברכות' ועמידה לברכות' ובירך את הברכות כשהילד על ידיו, כשהגיע למלים "ויקרא שמו בישראל" קרא לו "יובל" כפי שקראה לו האם, וכאשר פרץ הפעוט הכואב בבכי מחודש, הרגיעו במאמץ רב תוך שהוא מלחש באוזניו בשפת תינוקים ידועה, ומבטיח לו שלא יעזבונו עד שתבוא העוזרת.

בשעה הבאה הפכה שאלת העוזרת, להיות מרכז עולמו של המוהל הנרגז. הגברת הבטיחה להיות בשמונה בבית, אבל מחוגי השעון כבר הראו על שמונה ושלושים והבית הגדול והמפואר, היה ריק לגמרי חוץ מן הרב אבוהב ויובל הימול לשמונה. הוא הילך בין החדרים הגדולים והביט בכל רגע בשעון בקוצר רוח הולך ומתגבר, שמונה וארבעים, שמונה וחמישים...

לא היו לו שום פרטים מינימליים. רק את שם המשפחה ידע, ומלבדו מאומה. לחטט בחפצים פרטיים לא יעלה על הדעת, וכך התהלך כארי בסוגר כשאינו יודע את נפשו ממבוכה וחוסר אונים. בתוך כך נייער רעבונו של העולל. זמן ההאכלה שלו עבר וקיבתו תבעה את שלה. הוא פתח בסדרה של צרחות חדשות.

הרב אבוהב חיפש את מגש התינוק של יובל. אולם לא מצא שם רמז לסוג האוכל שלו או לאופן האכלתו. הוא החל לאבד עשתונות. התינוק ייב בקול מעורר רחמים בבכי שמעורבים בו כאב חזק ורעב תינוקי. מים רתוחים פושרים שהוצעו לו בכפית - נדחו על ידיו בשאת נפש. יבבותיו הלכו והתגברו עד שהיו לצרחה חסרת פשר שנקבה בליבו של המוהל כמדקרת חרב.

רחמים גדולים על העולל הציפו אותו שוב. פתאום פרץ המוהל בבכי גדול ובכה יחד עם התינוק.

לא בכה על המצוקה אליה נקלע, כאשר אינו יודע איך להרגיע תינוק רעב, אלא על אומללותו של יהודי קטנטן שהוריו ביקשו למנוע ממנו את קשר הברית עם אלוקיו ועם ישראל, וכאשר הסכימו, באיזה אופן הסכימו... ביקש עליו כי למרות אורת ה'אנטי' בבית, יגדל הילד בתורה ויראת שמים, שלא ילך בדרכם של הוריו אלא יפרח לתפארת העם היהודי, ימצא את הדרך אל אלוקיו ויעבוד אותו בלב שלם. בכה על אומללותם של ההורים, שתי נפשות מישראל שהתדרדרו עד הדיוטא התחתונה, כשאפילו ברית-מילה כבר אינה דבר מובן מאליו עבורם.

בכה ובכה. כמו תינוק, תרתי משמע. עודנו עומד ובוכה, כפי שלא בכה מימיו, שמע מפתח נתקע במנעול ומיד נפתחה הדלת. אשה מבוהלת נכנסה פנימה בסערה. "יובלי שלי, מתוק" קראה בבהלה ורצה אל חדר הילדים בנשימה קצרה.

להפתעתה ולמבוכתה של המתפרצת לא היה גבול, כשגילתה את יובל המצווח נתון בזרועותיו של יהודי חרדי מזוקן מתייפח, המנסה ללא הצלחה לטשטש את סימני בכיו, "אני העוזרת" הסבירה, "אני מאד מתנצלת, נתקעתי בפקקים, והיו לי כמה סידורים דחופים, כך שאיחרתי בשעה וחצי. הוא בודאי מאד רעב. מי אתה?" אוצר החכמה "אני המוהל".

"אה נכון" נזכרה בפרט השולי, "אמא שלו אמרה לי אתמול שהיום יבוא לכאן מוהל. אני מצטערת שניצלתי אותך מעט כשמרטף".

הרב אבוהב עזב את הבית בהקלה. הוא חשב שהענין כולו יהפוך בתודעתו לאפיזודה חולפת. מקרה מוזר ותו לא. כששב לביתו בערבו של יום סיפר לבני משפחתו על הברית המוזרה שהיתה לו באותו יום והדבר עורר התרגשות רבה ופליאה רבה, אולם לאחר כמה ימים נשכח הדבר כלא היה.

שמים עשרה וחצי שנים חלפו מאז, הרב אבוהב ערך מאז אלפי בריתות, הוא היה מוהל ידוע ומצליח וסדר יומו גדוש בבריתות למכביר. אך לא רק מוהל היה, אלא גם חזן מפורסם, כאמור, ושימש כחזן הראשי של הרבנות בתל-אביב. יום אחד נשמעת דפיקה על דלת משרדו בלשכת הרבנות בתל-אביב. בפתח עמדה אשה ולידה עמד ילד גבוה. "האם אתה הוא החזן והמוהל הרב אבוהב?" שאלה האשה.

"אמנם כן".
"אני היא גברת גולן מחולון, אתה זוכר אותנו?"
ברגע הראשון לא זכר. "תני לי סימן מזהה".

האשה הצטחקה, "לפני שנים עשרה וחצי שנים עשית ברית לילד הזה, הבן שלנו, יובל גולן" היא הצביעה לעבר הנער. "אם תזכור, הוא היה לבד בבית, והעוזרת איחרה להגיע".

שנים עשרה וחצי שנים נמחו כלא היו בהינף זכרון אחד, "אם אני זוכר? ! הצטעק בהתרגשות, "איך אפשר לשכוח ברית כזאת. לא אשכח את הברית של הבן שלך, עד יומי האחרון. נו, אני רואה שהוא גדל והתפתח כהלכה מאז, נכון? מה שלומך, חמוד?" הוא חייך אל הנער בחיכוך המאיר, יובל אכן צמח והיה לעלם חמודות. גבה קומה ויפה תואר, עיניו נצצו בברק מסתורי וכל אישיותו נראתה כמצפינית סוד.

האשה הבליעה אנחה, "בגללו אני כאן". "קרה משהו?" "נהלה הרב אבוהב, יש בעיות?"

"בעיות גדולות" פרצה האשה בבכי, "קרה לו משהו ליובל, כבר שנה הוא לא רוצה ללמוד כלום. שגעון אחד נכנס לו בראש. הוא רוצה רק להכיר את המוהל שעשה לו את הברית. הוא לא מפסיק מלדבר על כך שהוא רוצה לפגוש את המוהל שלו. אנחנו לא מבינים מאיפה באו לו כאלו רעיונות, אבל לא היתה לנו ברירה. יובל הוא בנו היחיד ולמען אושרו אנחנו מוכנים לספק את רצונו".

"ואיך הצלחתם להגיע אלי?" תמה הרב אבוהב. "זכרתי שקראו לך הרב אבוהב" אמרה האשה, "אני ובעלי חיפשנו את השם הזה עד שנודע לנו שאתה גם חזן ראשי ברבנות ויש לך משרד כאן בתל אביב, אז באנו לכאן".

היא פנתה אל בנה, "יובל, יופי, ראית את המוהל שלך? עכשיו אתה כבר יכול להרגע, בוא נחזור הביתה".

בתגובה פרץ הנער בבכי מר, "אמא, אני רוצה לדבר עם המוהל ביחידות".

האם פכרה את ידיה. ניכר בה שרוחה סוערת. דקה עמדה והיססה

כשיובל מביט בה בתחינה. לבסוף שמטה את ידיה בחוסר אונים. "טוב אני יוצאת" אמרה בחוסר אונים.

אך נותרו השניים לבדם בחדר, פרץ יובל בבכי נורא. "אנא המוהל הרב אבוהב, תציל אותי".

"מה זאת אומרת תציל אותי" השתאה הרב אבוהב.

"אני לא רוצה ללכת לבית הספר כי לומדים שם לימודי כפירה. אני רוצה להיות דתי. אני רוצה שיהיו לי לבר מצוה שלי תפילין, אני רוצה לשמור שבת, ולאכול כשר, ובעיקר, אני רוצה ללכת לשיבה, ללמוד תורה ולקיים את רצון הקב"ה!"

הרב אבוהב היה המום ונרגש עד עמקי נשמתו. מעודו לא שמע וראה דבר כזה. איך נשמח יהודית

מחפשת ומוצאת את הדרך אל אלוקיה בכוחות עצמה וכנגד כל המפריעים.
הוא קרא לאמו של יובל אל החדר ואמר לה בפשטות כי בנה מבקש להיות דתי. האשה לא נראתה מופתעת.

"אני לא יודעת מאיפה צמחו רעיונות כאלו בראש של הבן שלי", אמרה בכאב, "אבל זה לא חדש לי. כבר לקחנו אותו לפסיכיאטרים, אולי יש לו בעיה, הפרעה נפשית חזקה. מומחי הנפש שוחחו עם הילד ארוכות ואמרו לנו כך: לילד אין שום בעיה נפשית. הוא יציב לגמרי. רק דבר אחד מעיב על אושרו, הוא רוצה להיות דתי באמת ובתמים. הברירה בידיכם, או שתלחמו בו ובכך תדרדו את מצבו עד שיגיע לכדי אשפוז בבית חולים לחולי-נפש. או שתכנעו ותתנו לו מה שהוא רוצה. אנחנו אוהבים את יובל שלנו, ואין לנו חשק שילך לבית משוגעים. לכן באנו אלד".

הרב אבוהב חשב בחטף כי המשפחה הזו שהנחילה לו הפתעה אחת בעבר, מצליחה להפתיע אותו כעת הרבה יותר. הוא נפרד מגברת גולן לשלום, כשיובל מחזיק בידו בעדינות ומתפרק עליו כאיל על אפיקי מים.

מאותו יום והלאה נטל את יובל תחת חסותו והכין אותו לקראת בר-המצוה שלו. לתדהמתו הרבה התברר לו כי צמאווו הרוחני של הילד אינו יודע רוויה. הוא לא הסתפק בלימוד יסודות היהדות והלכות תפלין, אלא רצה לבלוע את כל התורה כולה ביום אחד. הוא רצה ללכת לשיבה.

הרב אבוהב התייעץ עם בני הזוג גולן. האם ירשו לילדם להרחיק לכת. הללו הבהירו לו כי למען אושרו הנפשי של בנם הם מוכנים לתת לו הכל.

באישור ההורים נכנס יובל גולן לשיבה לצעירים. חיש מהר נתברר כי הילד מחונן בכשרונות עילויים מפליגים. הוא החל מן ההתחלה כמו ילד בכיתה א' אבל לאחר זמן קצר, הקדים את כל חבריו כאשר קלט הכל בעמקות והבנה בהירה. כשרונותיו הנדירים הועמדו בצל צמאווו הנוער לכל דבר שבקדושה. בתוך שנתיים ושלוש היה לבן עליה אמיתי.

הרב אבוהב התהלך חסר מנוחה, שאלה גדולה העיקה עליו וביקש לה מענה.

יום אחד פקד את מעונו של אחד מגדולי המקובלים בדורו, צדיק נסתר שכל מעשיו לשם שמים וכל מהותו בריחה מן הכבוד והפרסום. הוא סיפר לו את המעשה בילד הפלא ששמו יובל גולן, החל מברית המילה ביחידות, ועד לצמיחתו המהירה בשיבה. אחר שאל שאלה נוקבת:

"כיצד זה יתכן? אנו עמלים ומתיגעים לגדל את בנינו לתורה ויראת שמים, פעמים מצליחים ופעמים לא. וגם כאשר מצליחים - עדיין אין להם עשירית משאיפתו הרוחנית של בחור זה, שנולד במעון רחוק מן הקדושה ת"ק פרסאות, הוריו לא זו בלבד שלא ביקשו שיגדלו ברוחניות - אלא רצו את ההיפך הגמור, ודווקא הוא נראה כמי שגמר אומר להפוך לגדול הדור. היתכן?!"

הרב המקובל שאל אותו, "אמור לי, באותו יום כאשר ערכת לו את ברית המילה, מה היה שם?" "בכיתי" זכר המוהל, "הוא היה רעב ורוצה לאכול ולא ידעתי איך להרגיע אותו, בכיתי יחד איתו".

"ואתה אומר שהיית לבד עם הילד?" "נכון".

הרב המקובל צעק בהתרגשות, "טעות בידך, לא היית לבד. אליהו הנביא היה איתכם שם בברית המילה, וכאשר שניכם בכיתם, אליהו הנביא בכה יחד איתכם. הבכיה ההיא עשתה רושם גדול בשמים. נשמח גדולה התלבשה אז בילד הזה, ולכן נסללה לו מסילה בטוחה אל היהדות. בכיה שבוכים בשעת הברית, ומבקשים על הילד שיגדל בתורה וביראת שמים, פועלת הרבה. כדאי להתפלל בשעת הברית".

יובל גולן, (השם האמיתי שונה, כמובן) הוא כיום אברך נשוי, גדול בתורה וביראה, שקוע בכל מאוודו בלימוד וכל מציאותו תורה וקדושה.

והכל התחיל מאותה בכיה של ברית, בבית לבד...
הלימוד מזה למעשה עד כמה חשובה היא התפילה של כל אחד ואין תפילה שהולכת לריק.
לתגובות: P0583271323@gmail.com.
כך ניתן להאזין לשיעורי למעשה בקול הלשון 07222741111 וכן להוריד מהעמדות של קול הלשון

מאור שעשועי - מלה ושתיקה / הרב מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוסר דרד'

צדיקים אומרים מעט ועושים הרבה

א [וְאִקְחָה פֶּת לְחֵם וְסֻעָדוֹ לְבָכִים... וְיִמְחַר אֶבְרָהָם הַאֲקֵלָה אֶל שְׂרָה וַיֹּאמֶר מִהְרֵי שְׁלֹשׁ סָאִים קָמַח סֹלֶת לְשֵׁנֵי נַעֲשֵׂי עֲגוֹת. וְאֵל הַבָּקָר כֹּךְ אֶבְרָהָם וַיִּקַּח בֶּן בָּקָר כֹּךְ וְטֹבוֹ וַיִּתֵּן אֶל הַנַּעַר וַיִּמְחַר לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ. וַיִּקַּח חֲמָאָה וְחֹלְבֵי וְכֹן הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּתֵּן לְפָרְיָהֶם וְגו' (יח, ה-ח)

מכאן לומד רבי אלעזר (בבא מציעא פז ע"א) "שצדיקים אומרים מעט ועושים הרבה".

נעוד שם: "רשעים אומרים הרבה, ואפילו מעט אינם עושים. מנלן? מעפרון. מעיקרא כתיב 'ארץ ארבע מאות שקל כסף', ולבסוף כתיב 'וישמע אברהם אל עפרון וישקל אברהם לעפרן את הכסף אשר דבר באזני בני חת ארבע מאות שקל כסף עבר לסחר' - דלא שקל מיניה אלא קנטרין וכו'".

בעצם הנהגה זו של "צדיקים" היא חובת כל אדם, וכפי ההוראה של שמאי במשנה במסכת אבות (פ"א): "עשה תורתך קבע, אמור מעט ועשה הרבה, והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות".

וברבינו יונה שם: "אמור מעט ועשה הרבה. כשתבטיח את חבירך לעשות בעבורו שום דבר, אמור לו מעט ועשה לו הרבה, והוא מדרך המוסר והחסידות, ולמדנו מאברהם אבינו ע"ה, דכתיב 'ואקחה פת לחם' ואחר כך 'ויקח חמאה וחלב וכן הבקר' וגו'".

ואחשוב שאפשר לפרש את המשנה הנ"ל באופן שהמציעתא - "אמור מעט ועשה הרבה" הוא גם המשך הרישא וגם הקדמה לסיפא, וכאילו אמר שני דברים:

א ["עשה תורתך קבע - אמור מעט ועשה הרבה".
ב ["אמור מעט ועשה הרבה - והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות".

והפירוש, שתחלה אמר שמאי: כיצד יעשה אדם את "תורתך קבע"? על ידי "אמור מעט ויעשה הרבה", כלומר שלא יבזבז את זמנו על דיבורי סרק ושיחות בטילות, אלא יעשה מיד את מה שצריך לעשות, וכאימרה המיוחסת לרבי ישראל סלנטר - "לעשות מה שהוחלט לעשות בשקידה ורגש", ומיד יחזור לתלמודו. רק באופן זה יוכל לקבוע את עצמו על תלמודו ולקיים בעצמו "עשה תורתך קבע".

שוב אמר שמאי: כאשר מקבלים אורחים אינו צריך להרבות בדיבורים [עייני רע"ב ושאר מפרשי המשנה, דכוונת שמאי היא לבאר כיצד להכניס אורחים]. ומה יועיל לאורח המון הדיבורים? ויש בעלי-בתים [שאוּלֵי כוונתם רצויה] שכאשר נכנס אורח עיניו ויגע מהדרך לביתם, שואלים ודורשים את האורח בשבע בדיקות וחקירות: "מה תרצה לאכול? ומה תרצה לשתות? וכו' וכו'", ופעמים שהאורח מתבייש להשיב, ועונה - למרות היותו רעב צמא ועייף: "לא תודה... לא צריך...". [למרות שכוונתו ל"כין תודה... צריך ועוד איך..."]. ובאמת עדיף במקום לדבר ולשאול מה רצונו, להגיש לו מיד כוס שתייה, חמה או קרה, ולהציע לו מקום לנוח, והכל בסדר פנים יפות, ואין צורך להרבות בדיבור בשביל זה, והכל כמובן בשום שכל.

שתיקה ששתק לוט לאברהם

ב [וְהָיָה בְּשַׁחַת אֱלֹקִים אֶת עַרְי הַכֹּפֵר וַיִּזְכֹּר אֱלֹקִים אֶת אַבְרָהָם וַיִּשְׁלַח אֶת לוֹט מֵאֶתְרָם הַחֶפְזָה בְּהַפְּזֵן אֶת הָעָרִים אֲשֶׁר יָשָׁב בְּתוֹךְ לוֹט (יט, כט)
להלן מהספר "אור מאיר" בעקבות דברי מרן המשגיח רבי מאיר חדש זצ"ל:

"הנה למרות כל שפלותו [של לוט], כאשר הופך הקב"ה את סדום, שולח הקב"ה מלאך מיוחד כדי שיסיע ויוציא את לוט, את אשתו, את בנותיו ואת חתניו, מסדום.

לוט ניצל מסדום בזכות מעשה חסד שעשה לאברהם, וכמו שמפרשים חז"ל (בראשית רבה א, ו): 'ויהי בשחת אלקים את ערי הככר ויזכור אלקים את אברהם וישלח את לוט'. מה זכירה נזכר לו? שתיקה ששתק לאברהם בשעה שאמר אברהם על שרה אשתו אחותי היא, היה יודע ושותק. וכן מפרש רש"י: 'ויזכור אלקים את אברהם'. מהו זכירתו של אברהם על לוט? נזכר שהיה לוט יודע ששרה אשתו של אברהם, ושמע שאמר אברהם במצרים על שרה 'אחותי היא', ולא גילה הדבר, שהיה חס עליו, לפיכך חס הקב"ה עליו.

הדברים מדהימים ומבהילים!

ללוט לא היה שום מעשה טוב אותו יכל לזקוף לזכותו ביום פקודה. לוט לא פעל שום דבר חיובי, אלא רק התדרדר וירד מרום המעלה של דביות באברהם, לשפל המדרגה של התערות בסדום ובאנשיה.

ואף על פי כן, זוכה לוט לנס הצלה מופלא, בזכות...

אותה שתיקה ששתק!

כשאברהם נאלץ לומר על אשתו שרה שהיא אחותו, ללוט היתה אפשרות לעשות מעשה - אשר לא יעשה [!], ולגלות למלך מצרים ששרה אינה אחות אברהם. על ידי כך היה מלך מצרים עלול להרוג את אברהם. ולוט שמע ושתיק.

ועל השתיקה הזאת, שהיתה אלמנטרית ומתבקשת מאדם אוהב ומבן-אח, מקבל לוט שכר גדול, רב ועצום, עד שהקב"ה מציל אותו על ידי מלאכים, ואף מציל את צוער למענו ובזכותו.

ובשתיקתו זוכה לוט להציל לא רק את עצמו ואת צוער, אלא אף את שתי בנותיו, שמצאצאיהן יצא דוד משיח ה'.

נמצא שבהצלחתו, הציל לוט את המשיח ואת עתיד העולם כולו!

וכך אמנם שמאירים לנו חז"ל (בבראשית רבה נ, י): 'וְאֵת שְׂתֵי בְנֵי הַנְּמָצָאִת' (יט, טו). אמר רבי טוביה בר רבי יצחק שתי מציאות, רות המואביה וענמה העמונית.

אמר רבי יצחק: 'מִצְאָתִי דָּוָד עֲבָדִי' (תהלים פט, כא). היכן מצאתי אותי? בסדום!

נמצינו למדים מה רב כוחה של שתיקה!

ואפילו שתיקה שכל הגינות אנושית ומוסר מינימלי מחייבים את ביצועה.

ואם השכר על שתיקה שכזאת הוא רב כל כך, ודאי ששכרו של אדם השותק בשעת כעס ומריבה הוא גדול ועצום עד מאוד!

וכן איתא בחולין (דף פט ע"א): "אמר רבי אילעא, אין העולם מתקיים אלא בשביל מי ששולם את עצמו בשעת מריבה, שנאמר 'תולה ארץ על בלימה'".

עד כאן בעקבות מרן המשגיח רבי מאיר חדש זצ"ל.

מאחורי הפרשה / הרב יצחק לובנשטיין, מו"ל כתבי וספרי הגרי"א וינרויב זצ"ל, ומח"ס 'תינוק שנשבר', קרית ספר

איך עומדים בנסיון

¹⁰אנחנו בעיצומה של עמידת בנסיונות. אלו שהתחילו עם 'לך לך מארצך' ונשלמו עם 'לך לך אל ארץ המוריה'. וכל אחד ואחד מישראל תמיד נמצא באיזה מקום במסע הזה.¹⁰

סוד הספינה

איתא בגמרא (בבא מציעא ט:): 'היה מהלך בספינה וקפצו דגים ונפלו לתוך הספינה הכי נמי דחצר מהלכת היא ולא קני אמר ליה ספינה מינח נייחא ומיא הוא דקא ממוטו לה'¹⁰.

'ספינה' זה על ידי 'נס' וז"ל המשנה (בבא בתרא עג). 'המוכר את הספינה מכר את התורן ואת הנס ואת העוגין ואת כל המנהיגין אותה'. ובגמרא (בבא בתרא עג). 'נס אדרא וכן הוא אומר שש ברקמה ממצרים היה מפרשך להיות לך לנס'. פי' רש"ם 'אדרא - הוא הוילון שפורסים על התורן להוליך את הספינה ברוח וייל"א בלע"ז'.

נמצאנו למדים דבר נפלא. 'ספינה' מצד עצמה 'קביע וקיימי' אלא שה'נס' גורמת ש'מיא הוא דקא ממוטו לה'.

נמצא שה'נס' מזיז דבר שבעצמה היא 'קבוע' והוא יסוד גדול עד למאוד. נבארו בס"ד.

לך לך

ז"ל התנחומא (לך לך א)¹⁰ 'ויאמר ה' אל אברם לך לך. ילמדנו רבינו אדם מישראל מהו שיקבל עליו מלכות שמים כשהוא מהלך, רב אידי ורב הונא בשם רבי יהודה ורבי יוסי בשם ר' שמואל אמרו אסור

לקבל עליו מלכות שמים כשהוא מהלך אלא יעמוד במקום אחד ויכוין לבו לשמים באימה ובריאה ברתת ובזיעה ביחוד השם ויקרא שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד (דברים ו) כל אחד ואחד בכונת הלב ואח"כ בשמל"ו = ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד =, וכשמתחיל ואהבת רצה מהלך רצה עומד רצה יושב שכך כתיב בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך".

ויל"ע מה הקשר בין דברי התנחומא ל"לך לך" ומה המסר שכתוב כאן.

נסיונות צריכים 'בטחון'

המושג 'נסיון' הוא שנמנע מהאדם את ההכרה ביציאה ממצבו הנראה נואש, ועליו להשען ולבטוח בה' בטוב והמטיב, שאין 'אווש'.

כל שאדם חושב שיכול לעזור לעצמו כך מתמעט בידת בטחונו בהקב"ה.

והוא דברי המשנה (סוטה מט:): "ואין לנו על מי להישען אלא על אבינו שבשמים". והוא הנבואה אחרונה [במשניות] קודם לגמר המעבר שבין עוה"ז לימות המשיח.

אמונה ובטחון

מה ההבדל בין 'אמונה' ו'בטחון'. אמונה בנוי של ידיעה גמורה של 'מציאת ה'" תורה משמים' ו'שכר ועונש' (ע' רמב"ם פירוש המשניות סנהדרין פ"י)¹⁰.

אולם 'בטחון' הוא 'מנוחת הנפש' (ח"ב ריש שער הבטחון), ותלוי על ההכרה במידת 'חסדו' יתברך ואהבתו וכמבואר בחו"ה (שער הבטחון פ"י): גם מי שיודע שהקב"ה 'עשה ועושה ויעשה לכל המעשים' לא ירגיש 'מנוחה' אם לא יכיר במידת 'חסדו' של הקב"ה.

איתא ברמב"ן (האמונה והבטחון פ"א)³ 'האמונה והבטחון הם שני ענינים שהאחד צריך לחבירו ואין חבירו צריך לו, שהאמונה קודמת לבטחון ומתקיימת בלב האמונה, ולפיכך אינה מורה עליו. אבל הבטחון הוא מורה עליה, שאי אפשר לו להיות קודם לה ולא להתקיים בלעדיה. וכל הבטחון יקרא מאמין, אך לא כל המאמין יקרא בטוח. כי האמונה כמו האילן, והבטחון כמו הפרי. והפרי לאות על האילן או על עשב שגדל את הפרי הוא. ואין האילן או העשב לאות על הפרי, כי יש אילנות שאינם עושים פרי, וכן עשבים הרבה, אבל אין פרי בלא אילן או עשב. וכמו שהחסידות שהיא מורה על החכמה שאי אפשר להיות אלא אם כן היה חכם כמו שאמרו אין בר ירא חטא ולא עם הארץ חסיד. אבל אין החכמה לאות על החסידות, שאפשר שיהא חכם והוא רשע. וכן הבטחון והאמונה: כל הבטחון מאמין, לפי שאין אדם בטוח אלא במי שמאמין בו שהיכולת בידו למלאות שאלתו, ואין כל המאמין בוטח, כי לפעמים ירא שמת או שמתעורר בוטח, או שמת קבל כבר על מעשיו הטובים בנסים שעשה לו הבורא'.

נמצא שקודם כל צריך 'אמונה', והוא ה'קביעות' שלא זזים ממנה. אין דבר קבוע מ'אמונה' שהיא 'למעלה מטעם ודעת' ושום 'חשבון' לא יכול לערער עליה. ורק אחרי שיש לאדם 'אמונה' והוא 'קביע'

¹⁰ וע' מ"כ בברכה בקונטרס 'אני מאמין'.

³ הנה כל דבריו: "האמונה והבטחון הם שני ענינים שהאחד צריך לחבירו ואין חבירו צריך לו, שהאמונה קודמת לבטחון ומתקיימת בלב המאמין, אף על פי שאין הבטחון עמה ואינה צריכה לו בקיומה, ולפיכך אינה מורה עליו. אבל הבטחון הוא מורה עליה, שאי אפשר לו להיות קודם לה ולא להתקיים בלעדיה. וכל הבטחון יקרא מאמין, אך לא כל המאמין יקרא בטוח. כי האמונה כמו האילן, והבטחון כמו הפרי. והפרי לאות על האילן או על עשב שגדל את הפרי הוא. ואין האילן או העשב לאות על הפרי, כי יש אילנות שאינם עושים פרי, וכן עשבים הרבה, אבל אין פרי בלא אילן או עשב. וכמו שהחסידות שהיא מורה על החכמה שאי אפשר להיות אלא אם כן היה חכם כמו שאמרו אין בר ירא חטא ולא עם הארץ חסיד. אבל אין החכמה לאות על החסידות, שאפשר שיהא חכם והוא רשע. וכן הבטחון והאמונה: כל הבטחון מאמין, לפי שאין אדם בטוח אלא במי שמאמין בו שהיכולת בידו למלאות שאלתו, ואין כל המאמין בוטח, כי לפעמים ירא שמת או שמתעורר בוטח, או שמת קבל כבר על מעשיו הטובים בנסים שעשה לו הבורא. ומאשר נמצא בעצמו חטא ופועל כנגד חסדי הבורא יתברך אינו נושט ונשט לבטוח בו שיעילו מצרות, או שיתן לו רצון לבו ותאוותו. ועל כל יסתכל בנבואה שבעולם להנצל מצרותיו או להשיג שאלתו ובקשתו".

¹⁰ ע"ע בספר 'תינוק שנשבר' (שער הנסיונות).

¹⁰ ז"ל טעור עינים (פרשת וראא) 'צריך כל אחד ואחד לבוא לידי נסיונות אף שמקבל אלקותו במחשבתו ככיל מכל מקום מסנין את כל אדם בעשר נסיונות כמו שאמרו באברהם עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו ועמד ככולם והנסינו הוא שמסלקין ממנו ההתקשרות שהיה קשור בהשם יתברך על ידי הדעת בעת שבא לידי נסיון ונשאר אצלו רק הבחירה כי לולא זה לא היה נקרא נסיון כי בודאי על ידי ההתקשרות יאחו צדיק דרכו ועל ידי זה נתמנע הדעת אצלו לא סילוק הדעת ממש ואם עומד בנסיון על ידי שנקבע בלבו מקודם כשהיה לו דעת רחב'.

¹⁰ וע' תוס' (ב"מ ט: שבת ה:). ועוד ראשונים ליישב דברי הגמרא (שבת ה:). ושיאנו על כ"ג התף ע"ג מים" שהכל לא נקרא 'ניחא'.

¹⁰ ז"ל גירסת 'בובב' 'ויאמר ה' אל אברם לך לך (בראשית יב א). (שנו ברותינ) 'וילמדנו רבינו] מהו לאדם שיקבל עליו מלכות שמים כשהוא מהלך, רב אידי ורב הונא בשם ר' יוסי בר יהודה בשם ר' שמואל אמרו אסור לאדם לקבל עליו על מלכות שמים כשהוא מהלך, אלא יעמוד על רגליו ויקרא קריית שמע, וכשיגיע לברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, יתחיל ואהבת מיד קורא מהלך ואינו חושש'.

וקיימי' אפשר 'להזיזו' ולמרות כל התזוזות הוא לא יזוז כלל²³.

נמצא ש'קודם' ל'נסיונות' צריכים 'אמונה' ורק 'אחרי' ה'אמונה' אפשר 'לנסות' את ה'אדם' ואז הוא יפעיל ה'בטחון' כדי 'לעמוד בנסיון'²⁴.

שמע – קבלת עולם מלכות שמים – קביעות

ה'אמונה' הוא ה'שמע' ישראל ... ה' אחד. ונקרא במשנה (ברכות יג.) וז"ל "אמר רבי יהושע בן קרחה למה קדמה פרשת שמע לוהיה אם שמוע כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואחר כך מקבל עליו עול מצוות".

וכתב על זה בזוה"ק (בהר קח.) "ת"ח עבדין פטורין מעול מלכותא דלעילא ועל דא פטורין מן המצוות, מאי עול מלכות שמים, אלא כהאי תורה דיהיבין עליה עול בקדמיתא בגין לאפקא מניה טב לעלמא, ואי לא קביל עליה ההוא עול לא עביד מדי, הכי נמי אצטריך ליה לבי"נ לקבלא עליה עול בקדמיתא ולבתר דיפלא ביה בכל מה דאצטריך, ואי לא קביל עליה האי בקדמיתא לא ייכול למפלא"²⁵.

ומובן שכשאומרים 'שמע ישראל' צריכים להיות 'קבוע' ולא ב'הליכה' וכמו ה'עול' שמונע מהבהמה לנטות לימין או לשמאל.

מ'לך לך' ועד 'לך לך'

רק 'אחרי' 'קבלת עול' שהוא ה'אמונה' אפשר האדם להתחבר ל'ואהבת' והוא ה'בטחון' ולעמוד בכל הנסיונות כולם.

עוד כתב התנחומא (לך לך ג) "לך לך, ר' לוי בן חמא [אמר] אמר לו הקדוש ברוך הוא נסיון הראשון ונסיון האחרון איני מנסה אותך אלא בלך לך, לך לך מארצך (בראשית יב א), ולך לך אל ארץ המוריה (שם) /בראשית/ כב ב)."

כלל כל הנסיונות הם 'לך לך' והם ה'הליכות' של ה'קביעות' ממקום למקום.

²³ וזה עמק דברי המדרש (וירא ה ב) וז"ל 'תהלים א' ה' צדיק יבחן ורשע וואהב חמס שטאה נפשו, אי' ינתן הפשתי הזה כשפשתי לוקה אינו מקיש עליו ביותו מפני שהיא מוקפת, וכשפשתי יפה הוא מקיש עליו ביותר למה שהיא משתבת והולכת. כך הקדוש ברוך הוא אינו מנסה את הרשעים למח שאין יכולין לעמוד דכתיב (ישעיהו ז) והרשעים כים נגרש, ואת מי מנסה את הצדיקים שנת' (תהלים א) ה' צדיק יבחן (בראשית לט) ויהי אחר הדברים האלה ותשא אשת אדוני נוי, ויהי אחר הדברים האלה, אמר רבי יונתן היוצר הוה כשהוא בודק את הכהן שלא אינו בודק את הכלים המרוענים למה שאינו מספיק להקיש עליו את עד הוא שוברו, ומה הוא בודק בקנינים ברורים שאפילו הוא מקיש עליו כמה פעמים אינו שוברו, כך אין הקדוש ברוך הוא מנסה את הרשעים אלא את הצדיקים שנטמא ה' צדיק יבחן, אי' אלער לבעל הבית שהיה לו שתי פרות אחת כחה יפה ואחת כחה רע על מי הוא נתן את העול לא על אותה שכחה יפה, כך אין הקדוש ברוך הוא מנסה את הצדיקים שנטמא ה' צדיק יבחן".

כידוע שיצדיק באמונתו יחיה' רק מי שהוא 'צדיק' פ'י' שיש לו אמונה, אפשר לנסות אותו, כדי שייפיעל את ה'בטחון'.

ועי' משי' בארוכה בספר 'יתנוק שנשבר' בדברי הרמב"ן (שער הגמול) על המדרש.

²⁴ י"ל ה'ב' עין' (פרשת לך לך) וזאברהם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן (בראשית יב ד) ... אך עיקר הבחי' בזה לקיים רצון הבורא ביה אפילו בדבר שקשה לו, והוא נמשך מבחינת אמונת ד' ובטחון בו ית', היינו מחמת האמונה והבטחון שהיה לזאברהם אבינו ע"ה בבורא כל עולמים יתיש, שבדאי כל מה דעביד לטב עביד, היה זה הדבר מביאו לקיים רצון הבורא ביה אפילו בדבר הקשה כזו: וזוהו זאברהם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן, היינו כשיצא מחרן יצא עם בחינת בטחון בה', שבטחון גימטריא ח"מש ושביעים, וזוהו זאברהם בן חמש ושבעים שנה, היינו שהיה לא בא בחינת בטחון, וזה גרס לו שיצא מחרן מבית אביו וממשפחתו.

ועי' משי' שם בהמשך בענין 'בטחון' וזאברהם בגמט' שי"ח וצ"ח לדברי הגמרא (נדרים לב).

ע' רבי צדוק הכהן (דברי סופרים טז) שג"כ ביאר דברי הגמרא (נדרים שם) ש'שי"ח היא בגמט' 'איש' ואין בן דוד בא אלא מתוך איש, פ'י' איש מלחי ועמס' די'.

והארכתי בכל זה בקונטרס 'יתנוק שנשבר' (שער האיש).
עוד יש לציין לדברי האריז"ל (ספירת העומר) שלהחליף ולהמיתק את ה'דינים' וה'קטנות' היא ע"י שם אבדו"ם שהוא בגמט' 'עדי', בטחון בה' עדי' וע"י 'ואכן משם נמתק כל הדינים ומתגלים כל החסדים.

²⁵ ועי' נפח"ח (ד ט) ושי"ב (פמ"א).

ומובן דברי התנחומא להפליא. קודם נתחזק ב'אמונה' ואז נצליח להתחבר ל'ואהבת' ולעבור את כל הנסיונות'.

לתגובות: haravyew@gmail.com

מנהג ישראל תורה / הרב אריה הכהן פלשניצקי, מח"ס 'אתקינו סעודתא' 'שערי בית המדרש' ושא"ס

אשת לוט ונציב המלח

נתבט אשתו מאחרי ותהי נציב מלח (יט, כו)

כש-לוט ומשפחתו ברחו מהעיר סדום, נאמר להם שלא לפנות לאחוריהם ולהביט בהפיכת סדום כמו שנאמר (בראשית יט יז): 'אל תביט אחריך וגו', אך אשת לוט כן הביטה לאחור ונענשה על כך ונהייתה לנציב מלח (שם כו): 'ותבט אשתו מאחרי ותהי נציב מלח'.

מדוע נענשה כך?

דהנה ידוע שאחד מחוקי סדום היה שאין להכניס אורחים, והמכניס – יענש. ואיתא במדרש בראשית רבה (פרשת וירא פרשה נא) הטעם שנענשה בכך, ר' יצחק אמר שחטאה במלח, באותו הלילה שבאו המלאכים אל לוט מה היא עושה? הולכת אל כל שכנותיה ואומרת להן תנו לי מלח שיש לנו אורחים, והיא מכוונת שיכירו בהן אנשי העיר על כן: ותהי נציב מלח. ובייאר ביאור במדרש אגדה איתא, ותהי נציב מלח. לפי שחטאה במלח, כיצד שבאותה הלילה שבאו המלאכים לביתו של לוט, הלכה היא אצל שכניה בעלילה לשאול מלח, אמרו לה שכניה ולמה את צריכה מלח, וכי אין יודעת שהיית חסרה מלח לילך ליקח מלח מבעוד יום, אמרה להם אין אנו צריכין מלח, אלא שבאו לנו אורחים, ולכן ידעו אנשי סדום במלאכים שבאו בביתו של לוט. ורש"י פ' במלח חטאה ובמלח לקתה. אמר לה תני מעט מלח לאורחים הללו, אמרה לו אף המנהג הרע הזה אתה בא להנהיג במקום הזה.

מקום הנציב מלח קיים היום

בילקוט שמעוני כתוב: ועד עכשיו היא עומדת נציב מלח, וכך מבוא' להדיא בגמ' ברכות (נד ע"א) דאיתא שם: תנו רבנן, הרואה מעברות הים, ומעברות הירדן, מעברות נחלי ארנון, אבני אלגביש במורד בית חורון, ואבן שבקש לזרוק עוג מלך הבשן על ישראל, ואבן שישב עליה משה בשעה שעשה יהושע מלחמה בעמלק, ואשתו של לוט, וחומת יריחו שנבלעה במקומה - על כולן צריך שיתן הודאה ושבח לפני המקום. [שואלת הגמ'] בשלמא כולוהו [כל המקומות שמוזכרים בברייתא הם] איסא [ולכן הודאה מקומם נותן הודאה ושבח].

נציב מלח, אמר לה תני מעט מלח לאורחים הללו, אמרה לו אף המנהג הרע הזה אתה בא להנהיג במקום הזה.

הגמ' שהכוונה ברייתא היא] דאמר ברוך דיין האמת [שהרואה אשתו של לוט מברך: 'ברוך וכו' דיין האמת', מפני העונש שהיא קיבלה]. והא

הודאה ושבח קתני [מקשה הגמ', הרי בברייתא כתוב, שנותן הודאה ושבח ואשתו של לוט בכלל זה גם וברכת דיין האמת אינו שבח, אלא צידוק הדין]

– תני [הוסף על הברייתא] על לוט ועל אשתו מברכים שתים, על [העונש של] לוט אומר: ברוך דיין האמת, ועל [ההצלה של] לוט אומר: ברוך

זוכר את הצדיקים [ואע"פ שאינו עתה רואה קברו של לוט אלא את אשתו נציב מלח וא"כ מדוע מברך 'ברוך וכו' זוכר הצדיקים? אלא מתוך שרואה אותה

של לוט אלא את אשתו נציב מלח וא"כ מדוע מברך 'ברוך וכו' זוכר הצדיקים? אלא מתוך שרואה אותה

נזכר בנס בעלה. ומה שכתוב 'ועל לוט' הכוונה הוא, שבביל לוט – מ"ב סי' ריח' ס"ק כז', ע"ש בשער

הציון אות כג']. דאמר רבי יוחנן אפילו בשעת כעסו של הקדוש ברוך הוא [בשעה ששחת את ערי הכנר] זוכר את הצדיקים שנאמר (בראשית יט כט): ויהי בשחת אלקים את ערי הכנר וזיכור אלקים את אברהם וישלח את לוט מתוך ההפכה

לעיל נתבאר שכל מקום שנעשה בו ניסים לאבותינו הרואה מקומם אומר 'ברוך וכו' שעשה ניסים לאבותינו במקום הזה'. אך שונה היא הברכה שאותה הזכרנו עתה 'ברוך וכו' זוכר הצדיקים' שמברכים על מקום הנציב מלח, מפני שלוט היה רשע ולא היה ראוי לזכות לנס וניצול בזכות אברהם, ואפילו בשעת כעסו של הקב"ה הוא זוכר את הצדיקים ומרחם על הרשעים בעבורם, כך ביאר המהרש"א. (עי' בבית יוסף סי' ריח').

הקשה בשער הציון (שם אות כב'), בשו"ע לקמן (סי' רכה' סע' יט') מבוא' שברכת 'דיין האמת' מברכים דוקא כשמצטער על הענין, ולכך לא מברכים על גוי ברכה זו. והרי אשת לוט לא הייתה ישראלית, א"כ מדוע מברכים עליה 'דיין האמת'? ות' שאולי אנו מצטערין על שלא הועיל הזכות של אברהם אבינו להצילה, שזה מורה על תוקף הדין.

איתא בגמ' נדה (סט' ע"ב) שאנשי אלכסנדריא שאלו את רבי יהושע בן חנינא שנים עשר דברים ושלושה שאלות מתוכם היו של שטות ואחת מהם היא – אשתו של לוט שנהפכה לנציב מלח האם מטמאה כמת? במהרש"א ביאר ששאלתם הייתה, שהם חשבו שאפ"י שהיא הישתנתה ונהייתה נציב מלח, החומר הראשון שהוא בשר עדיין קיים ותטמא. ענה להם רבי יהושע, מת מטמא ואין נציב מלח מטמא. וביאר במהרש"א את תשובת רבי יהושע, שמה שהקב"ה משנה במעשה בראשית בשינוי הטבעיים הוא שינוי גמור כאילו היא בריאה חדשה ואין כאן חומר ראשון שיטמא כלל.

מה היה שמה של אשת לוט?

בפרקי דרבי אליעזר (פרק כה') כתוב ששמה של אשת לוט היה 'עירית'. וכן מבוא' בבעל הטורים בראשית (יט' כו'). אך במדרש תנחומא (וירא ח') כתוב ששמה היה 'עירית'.

מעשה נורא

בהקדמה לשו"ת אגרות משה (חלק ח') מובא מעשה נורא אודות חטא הלשון, וכך מסופר שם, בעיר ליובאן היו גדולי תורה רבים, ורבי משה פינשטיין צ"ל היה מספר את המעשה כדי להראות שהיו מהם שהגיעו למדרגת רוח הקודש כמעט, של גילוי אמיתי בתורה. בתחילת חורף שנת תרפ"ב חלה אחד מבעלי הבתים ונפל למשכב במין חולי מוזר ולשונו התנפחה בפיו. כאשר תקיף ליה עלמא ורבנו (רבי משה) בא לבקרו, ביקש החולה להוציא כל איש מעליו וסיפר לרבנו את סיבת חליו. לדרביו שבוע קודם לכן בשבת פרשת וירא הקשה כיצד זכו בנות לוט שהמשיח היה מצאצאיהן, אף שלא בושו בגילוי עריות שעשו והודיעו שבניהן הם מאביהן, ודיבר עליהן בדרך בזיון. בלילה הופיעו בחלומם שתי נשים זקנות מאוד שראשן ופניהן מכוסים ואמרו שהן בנות לוט. הן הוסיפו ואמרו לו ששמעו את טענתן, ובאו מעולם האמת לענות לו. הן טענו שהיו יכולות לומר שמאחר שהן ממשפחת אברהם וניצלו בדרך נס מסדום, לא היו תולים בהם מעשה זנות, והיו יכולות לייחס לעצמן כל מעשה נס. כך שהיו יכולות לומר שנתעברו מו השכינה כביכול, ולייסד דת חדשה כנצרות. והן קראו לבניהן עמון

ומאב להודיע שכאשר אשה מתעברת יש לוולד תמיד אב בשר ודם. בזכות זה זכו ויצא מהן המשיח האמיתי. עוד אמרו שהוא חטא חטא גדול כאשר דיבר עליהן בדרך בזיון. מאחר שהוא דבר עליהן בזלזול, הוא ייענש מידה כנגד מידה כמרגלים (רש"י במדבר יד' לו') ותשתרבב לשונו ותתנפח בחולי משונה וכך ימות. כשסיים האיש לספר את סיפורו, היסב פניו אל הקיר ונפטר לעולמו. רבנו ראה בכך עניין אמיתי, מאחר שההסבר נראה לו הסבר אמיתי.

מנחת נחום / הרב נחום אריה ברנט

דרך ארץ קדמה לתורה

וַיֵּשְׁא עֵינָיו וַיֵּרָא וַהֲנֵה שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים נֹצְבִים עֲלָיו וַיֵּרָא וַיִּכְרַךְ לְקַרְאָתָם מִפֶּתַח הָאֵהָל וַיִּשְׁתַּחֲוּ אַרְצָה (יח, ב)

בספר עקדת משה, ח"ו (סי' ל') מביא מהג"ר מו"ה יהושע דייטש זצ"ל אב"ד קטמון, בעמח"ס בית הלחמי, שאמר דאיתא במ"ר פ' יתרו (ר"פ כ"ח) כשביקש הקב"ה לתת התורה ע"י משה רבינו ע"ה, באותה שעה בקשו מלאכי השרת לפגוע במשה, עשה בו הקב"ה קלסטירין של פניו של משה דומה לאברהם, אמר להם הקב"ה אי אתם מתביישין הימנו, לא זהו שירדתם אצלו ואכלתם בתוך ביתו, עכ"ל. – והוסף ע"ז הגר"י דייטש זצ"ל, מכאן שדרך ארץ קדמה לתורה [ויק"ר (ט' ג')], דע"י שהיו למלאכים דרך ארץ זכינו לקבלת התורה, ודפח"ח.

ובדרך זו יש לומר עפ"י דברי תוס' עה"ת בפרשתינו (י"ח, ח'), מלמד שהאכילם בשר וחלב, וכשרצה הקב"ה ליתן תורה לישראל אמרו המלאכים תנה הודך על השמים, אמר להם כתוב בתורה לא תבשל גדי בחלב אמו, ואתם כשירדתם למטה אכלתם בשר וחלב שנאמר ויקח חמאה וחלב מיד הודו להקב"ה, והיינו דכתיב בפ' כי תשא כי על כהן הדברים האלה כרתי וגו', וכתוב לעיל מיניה לא תבשל גדי בחלב אמו.

הרי דמכח אכילתם אצל אברהם אבינו בשר וחלב, נדחה טענת המלאכים. וזה שאכלו אצל אברהם הוא מכח דרך ארץ, כדאיתא ב"מ (פ"ו ע"ב) לעולם אל ישנה אדם מן המנהג שהרי משה עלה למרום ולא אכל לחם, מלאכי השרת ירדו למטה ואכלו לחם, וכן מכח דרך ארץ דאין מסרבין לגדול כדאיתא שם (פ"ז רע"א). – ומכאן שדרך ארץ קדמה לתורה, דע"י דרך ארץ זכינו לתורה.

ואידי דאירי, הנה דרך ארץ קדמה לתורה הוא בוודאי הכוונה למידות טובות, ברם י"ל דרך רמו, ובהקדם דברי מו"ר הגה"ק מערלוי זצ"ל בספר אמרי סופר בפרשתי [ע' צ"ו] עה"פ כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחרי ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט (י"ח, י"ט), וז"ל, נראה לפרש על דרך שכתב בנועם אלימלך (פ' תצוה) על הפסוק [שמות (כ"ז, כ')] [ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך, שהתורה הקדושה מלמדת אותנו דרכי מוסר ותוכחה איך יוכיח אדם את חבריו, דהנה האדם הרוצה להוכיח בני אדם צריך להיות קדוש וטהור בכל בחינותיו, דהיינו נפש רוח ונשמה, הוא טהור וגופו טהור, ואז הוכיח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא [ויקרא (י"ט, י"ז)], דאי לאו הכי שיהיה נבחן עם כל אופניו בקדושה ובטהרה אזי בלתי אפשרי שתוכחתו יעלה כהוגן, וזהו ויקחו אליך, ר"ל שילמדו ממך, אך אם הוא איננו שלם אינו יכול להוכיח, עיי"ש.

ורמזנו הדבר בפסוק ושנתם לבניך ודברתם בס' [דברים (ו', ז')], ר"ל שרק אם אתה בעצמך ודברתם בס', אז תוכל לקיים ושנתם לבניך, כי אם האדם בעצמו אינו עוסק בתורה שוב אינו יכול לחנך בניו לעסק התורה.

וזהו שאמר הכתוב כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחרי ושמרו דרך ה' וגו', אחרי דייקא, שרק על ידי שהוא עצמו היה הולך בדרך ה', לכן היה יכול לצוות את בניו וביתו לשמור דרך ה'. – עכ"ל האמרי סופר.

ועפ"י דבריו יש לפרש, דרך ארץ, היינו שאדם ילך הוא עצמו בדרכי התורה והיראה, קדמה לתורה, היינו לשון הוראה²³, דקודם אדם צריך לילך הוא עצמו בדרכי השם, ורק אח"כ יורה לאחרים.

ועוד י"ל בדרך רמו, דדרך ארץ, היינו הליכות האדם, ותורה הוא מלשון הוראה, ודרך ארץ, היינו שלמדן מדרך התנהגות הצדיק, קדמה לתורה, היינו ממה שמלמד הצדיק הנהגות התורה.

דהנה איתא בבינה לעיתים (דרוש ס"ד) מאמר חז"ל ברכות (ו' ע"ב) כל אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעין, דהכוונה דהחכם הבא לומר מוסר צריך להרים קולו ולהשמיע להעם את דברותיו, אך הצדיק שכל מעשיו מכוונים לעשות נחת רוח ליוצרו דבריו נשמעים מעצמם על ידי מעשיו ופעולותיו, וזהו כל אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעים בלי שידבר, היינו דבריו שהיה צריך לדבר ולהוכיח לאחרים, נשמעים מעצמם אף מבלי שידבר הוא על ידי מעשיו ופעולותיו, עכ"ד.

וכן מובא באמרי יהודה פר' חיי שרה ד"ה ואברהם, בשם הרה"ק רבי אשר ישעיה מראפשיץ לפרש את המדרש [תנחומא פ' וילך (א')], וילך משה [דברים (ל"א, א')] אין וילך אלא לשון תוכחה, דהיינו משה רבינו ע"ה בלי אומר ובלי דברים עצם התנהגותו היתה תוכחה ודרך מוסר, כי מי שראה את משה והיה מסתכל בדרכיו היה לוקח מוסר לעצמו האיד לעבוד את ה'.

וראיתי בספר אמרי משה בפרשתי [ע' פ"א] שכתב לפרש בדרך זו את הפסוק [שמות (ל"ג, ח')] [והביטו אחר משה, דהיינו שהביטו אחרי משה ללמוד ממנו התנהגותו להיות גם הם עושים כן].

ומפרש נמי באמרי משה לפרש לפי זה הפסוק הנ"ל בפרשה, כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחרי ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט, דהיינו דדרכו של אברהם אבינו ע"ה בחינוך בניו, אשר היה מצוה את בניו וביתו, לא בקול ודברים, אלא היה אחרי, היינו באמצעות הביטם אחרי להבין דרכיו, ממנו ראו וכן עשו לשמור דרך ה'.

ועוד יש לפרש דרך רמו, והוא עפ"י מה שיש לנו החת"ס בכמה מקומות, שגדולה הנהגת אברהם שהיה מעורה בדעתו עם הבריות, ויותר על התעלות עצמו, למען אשר ילמד יראת השם את אנשי דורו.

והיינו דרך ארץ, ללכת ולהתנהג בדרך הארץ, לערב דעתו עם הבריות למען ללמד דרכי השם, קדמה בחשיבותה לתורה, שאדם יתבודד בעצמו להתעלות במעלות התורה.

ואלו דברי החת"ס כפי שנדפסו בהקדמת בנו המכתב סופר לשו"ת יו"ד, הנקרא פתוחי חותם, בד"ה בירור ענין, וז"ל, מי לנו גדול מחונך אשר מעוצם תשוקתו ודביקותו בה' נתפרדה החבילה

חברת ארבע היסודות, חדל מהיות אדם ונתעלה להיות כאחד מצבא מרום במרום העומדים את פני המלך לשרתו [ואיננו כי לקח אותו אלוקים], ולא מצינו באברהם אבינו ע"ה שנזדכך עפרוריתו כל כך, אך לא מצד פחיתות וחסרון נפשו לא הגיע אל המעלה הזו, לא, כי אם אאע"ה היה עושה כאשר עשה חנוך להתבודד עצמו מחברת בני אדם התעלה גם הוא להיות ממלאכי אל, ואשר לא עשה כן, הוא כי התבונן בחכמתו כי לא באלה חפץ ד' שישלים האדם את נפשו לבד, ואת אנשי דורו ישאיר אחרי תרבות אנשים חטאים ומכעיסי ה', כמקרה אשר קרה לדורו של חנוך ודור המבול, הנסיון הזה לימד אותו כי טוב לאדם למעט בהשלמת נפשו, למען רבות כבוד ה' למעט את מורדיו ולהרבות עבדיו ויודעיו, כי מה יתן ומה יוסיף האדם אם יוסיף מלאך אחד על אלפי רבבות מלאכי מעלה, הלא ה' בורא וממציא כהנה וכהנה חדשים לבקרים, ואם כה יעשו יחידי סגולה בכל דור ודור, ימצא אחד מני אלף קודש לה' ורוב העולם מקולקל, הארץ תשם מרעת יושביה וחפץ הבריאה נשארה מעל. – עיי"ש מה שמאריך בזה, ומפרש הפסוק הנ"ל כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו וגו'.

ועוד כתב מרן החת"ס בענין זה, מעלת אברהם על חנוך בכמה מקומות, עיין דרשות בדרשה לשבת שובה תקפ"ט [כ"ג ע"ב] ד"ה פ"ק, דרוש לו' אדר תקצ"ה [קס"ט ע"א] ד"ה איש, חת"ס על התורה פ' בראשית [ע' ד'] ד"ה ואת, [ע' י"ח] ד"ה ויתהלך, פ' קדושים [ע' מ"ד] ד"ה קדושים תהיו (השלישי), תורת משה פ' בראשית [ע' ו'] ד"ה את (הראשון), חיי שרה [ע' ע"ח] ד"ה ועתה אבאר, על מגילת אסתר [ע' קע"א] ד"ה והנה, חת"ס מאמרים חדשים פ' וירא [ע' פ"ב] ד"ה כי ידעתי, עטרות סופרים פ' אחרי. וכן הביא בנו הכת"ס בפ' בראשית עה"פ ויתהלך חנוך בשמו.

ועי' דבריו בתורת משה פ' תרומה [ע' ק"ל] ד"ה ויקחו לי תרומה (השני), וכ' בתו"ד, כי עיקר כוונת חפצו של הקדוש ברוך הוא שיהיה הצדיק של הדור מעורב דעתו עם בני דורו וידיכסם וילמדם דרך ה' ומה שיוכל לתקנם בדרך טוב יתקן. ועיי"ש מה שכתב, ומסיים, וזה החכמה העליונה שנאמרה בעליונות להתנהג עצמו בצרכי אדם ולהתערב עם הבריות ושיהא זוכה למדריגה זו, וזאת צריכה חכמה גדולה וסייעתא מן שמיא, וזה היה חפץ הקדוש ברוך הוא בעשיית המשכן ע"י היריעות העליונות והתחתונות שידבק האדם עוה"ז עם עניני עוה"ב לצירוף אחד להמשיך כל צרכי עוה"ז לצורך עניני עוה"ב, שיהי' כל אכילה ושתיה והליכה מוכנים לצרכי מצוה והכל לשם ית', ועי"ז נתאחד הכל.

ועי' דברי מרן החת"ס בזה הענין בחת"ס עה"ת פ' בהעלותך [ע' נ"ב] ד"ה ותדבר מרים, ועיין דברי בנו המכתב סופר בשו"ת ח"ב (סי' כ"ח) [ע' פ"ד] ד"ה אחרי, הכת"ס באגרות סופרים, במכתבי הכת"ס (מכתב ו'), והגאון רבי שלמה סופר אב"ד בערגסאז [בן מרן הכת"ס] בהקדמת אהל לאה לכת"ס עה"ת, ד"ה מעת אשר.

מידת החשתנות של אברהם אבינו

ויקח אברהם את עצי העולה וישם על יצחק בנו ויקח בידו את האש ואת המאכלת וילכו שניהם יחדיו (כ"ב, ו'). ופרש"י, וילכו שניהם יחדיו, אברהם שהיה יודע שהולך לשחוט את בנו היה הולך ברצון ושמחה כיצחק שלא היה מרגיש בדבר.

²³ עיין לדוגמא חזקוני פ' תולדות (כ"ו, ה'), וכן כל תורה לשון הוראה.

ובהמשך הפרשה, ויאמר אברהם אלוקים יראה לו
השה לעלה בני וילכו שניהם יחדיו (שם, ח').
ופרשיי, ואף על פי שהבין יצחק שהוא הולך לישחט,
וילכו שניהם יחדיו בלב שוה.

ישנה מעשיה על רש"י, שכאשר כתב את פירושו
על התורה, והסביר את המילים יחדיו הנאמרים
בפרשה זו, פרשת העקידה, הראשון למעלת אברהם,
והשני למעלת יצחק, שאלו נכדו הרשב"ס, סבא הרי
יש עוד יחדיו בפרשה, והיא בפסוק י"ט, וישב
אברהם אל נערו ויקמו וילכו יחדיו אל באר שבע.

וענה לו רש"י, את הפירוש לזה אני משאיר לך. –
אמנם לא מצאנו פי' הרשב"ס על פסוק זה.

והנה הרש"ר הירש מפרש את יחדיו השלישי,
וכתב בזה"ל, לעיל כשאברהם המלווה ביצחק נפרד
מנערו לרגלי הר המוריה ויצא לדרכו הנשגבה,
נאמר, שבו לכם פה עם החמור (פסוק ה'), שכן רק
אנשים כאברהם ויצחק יכולים לעלות לפסגות
כאלה, והכתוב חוזר ואומר כמה פעמים שעד לסופו
של מסע קשה זה הלכו אברהם ויצחק יחדיו, כאיש
אחד בלב אחד.

עתה נאמר לנו מה אירע לאחר שאברהם ויצחק
עמדו בסיון הגדול ביותר, והשלימו את השליחות
הנעלה ביותר שביד אדם למלא, כעת הם חזרו אל
נעריהם, וכולם ביחד, אברהם ויצחק, והנערים
איתם, הלכו יחדיו אל באר שבע.

הנהגה זו ראויה מאד להלך הרוח שתחילתו
באברהם ויצחק, לאחר התעלות כזו לקרבת ה',
והתרוממות כה רבה מעל לכל העניינים הארציים,
הרי שאנשים כאברהם ויצחק בכל אומה אחרת, היו
מתמלאים עד כדי כך מחשיבות עצמם ומהענין
האלוקי, עד שכבר לא היתה להם כל שייכות
לעניינים ארציים ולבני אדם רגילים. בכל חברה
אחרת, קירבה אלוקים שכזאת, אפילו אם היא רק
מדומה, גורמת בדרך כלל גאווה רבה מאד לאלה
שהגיעו אליה, עד שהם מביטים למטה בבוז על כל
שאר בני אדם כבני תמותה גרידא, ונמנעים מכל
קשר איתם.

לא כן היא הרוח שהונחלה לדורות על ידי
הדוגמה שהראו אברהם ויצחק. מיד לאחר השלמת
הפעולה הנשגבה ביותר שביד אדם לעשות, חוזרים
הם אל הנערים שעזבו לרגלי הר המוריה, והולכים
יחדיו, ביחד איתם. אין הם רואים עצמם נעלים על
האחרים מכל בחינה. עבור בן אברהם האמיתי, אף
אדם אינו טוב מזולתו מצד מעלת משלח ידו, ואין
הוא רואה כל הבדל בינו לבין חוטב עצים או עבד
עלוב. נמוכי דרגה. ככל שמדרגתו המוסרית
והרוחנית גבוהה יותר, כך תמטע האפשרות שירגיש
נעלה על אחרים, ותפחת הכרתו בגדלות עצמו.

אברהם ויצחק שבו מפסגת הר המוריה כאילו לא
עשו שום דבר היוצא מגדר הרגיל, וישב אברהם אל
נערו ויקמו וילכו יחדיו – עכ"ד הרש"ר הירש⁷⁵.

ולענ"ד נראה לומר בדרך זו, דהנה איתא בפרקי
דר"א (פ"לא) כנס תחרות בין אליעזר ובין ישמעאל,
היה אומר ישמעאל לאליעזר, עכשיו אברהם מקריב
את יצחק בנו לעולה מוקדה על גבי המזבח, ואני
יורש את אברהם, היה משיב אליעזר לישמעאל
ואומר לו כבר גרשך כאשר מגורשת מבעלה ושלחה
המדברה, אבל אני עבדו משרת ביתו ביום ובלילה
ואני הוא היורש לאברהם.

ואמנם בפרקי דר"א מביא זאת עוד בדרך להר
המוריה, אם כי לא מבואר בפירוש מתי היה זה,
מ"מ במדרש אגדה עה"פ וישב אברהם אל נערו,
מביא שהיו מדינין זה עם זה מי יורשו, וכשראו
שאברהם חוזר לבדו חשבו שנשחט יצחק, עיי"ש. –
הרי דהויכוח ביניהם היה בשעה שנשואו למרגלות
הר המוריה.

והנה אדם שידוע שהיה כאן ויכוח מי יורשו, קשה
לו להתייחס אליהם ביחס חם ולבבי, ובפרט
שהמחשבה שלהם שנשחט בנו יחדיו יצחק, ועם כל
זה, אברהם התורה מעידה עליו וילכו יחדיו, שהלכו
יחד בלי שיש לו שום תרעומת או ריחוק מהנערים.

מנחת שלום / הרב אהרן אקר, דומ"צ בבית חז"ן 'דבר למשפט', ומח"ס 'משפטי אהרן'

בדין העברת נחלה

**וְיִתְּאָמֵר לְאַבְרָהָם בְּרֵשׁ הָאָמָה הַזֹּאת וְאֵת בְּנֵיהָ פִּי
לֹא יִירָשׁ בְּן הָאָמָה הַזֹּאת עִם בְּנֵי עִם יִצְחָק (פרק
כ"א פסוק י').**

גמ' ב"ב קל"ג: שו"ע סימן רפ"ב

משנה: הכותב כל נכסיו לאחרים והניח את בניו
מה שעשה עשוי, אלא שאין רוח חכמים נוחה הימנו.
רשב"ג אומר אם לא היו בניו נוהגים כשורה זכור
לטוב.

השו"ע פסק: כל הנותן נכסיו לאחרים והניח
היורשים, אע"פ שאין היורשים נוהגים בו כשורה,
אין רוח חכמים נוחה הימנו, וזכו האחרים בכל מה
שנתן להם. ומדת חסידות שלא להעיד בצוואה
שמעבירין בה הירושה מהיורש, אפ"ל מבן שאינו
נוהג כשורה לאחיו חכם ונוהג כשורה. הגה: מי
שצוה לעשות בנכסיו הטוב שאפשר לעשות יתנוהו
ליורשיו, כי אין טוב מזה. וכתב הסמ"ע שלא יודעים
מי הוא הבן שיצא מהבן. ואפ"ל שלא נוהג כבוד
כראוי במורישו, יחוש על זרעו יוצאי תלציו.

אם דוקא מבן אסור העברת נחלה או מכל יורש:
הערך השולחן מדייק מהטור ומהמשנה דכתבו מי
שיש לו "בנים", שדוקא מבנים אסור להפקיע
הירושה, וברמב"ם והשו"ע כתבו יורשים, ולמעשה
מכריע העה"ש דאם משייר קצת ויש לו יורשים
שאינם בנים לית לן בה, אבל אם יש לו בנים אסור
אפ"ל אם משייר קצת, והטעם כתב העה"ש כיון
דרצון השי"ת שהנחלה תעבור לבנים, והוא חידוש
גדול. ומצינו בזה כמה שיטות: א. דעת הבית דוד
(ח"ב קל"ז) המובאת בשדי חמד דלהעביר נחלה מבן
הוא אסור, ומבת אינו אסור כלל. ב. דעת החת"ס
ועוד פוסקים דאין חילוק בין בן ובת, ואיכא אסור
העברת נחלה בכל אופן. ג. דעת העה"ש הני"ל
דכששייר קצת בבן הוא אסור, וכששייר קצת בבת
אינו אסור.

האם המקבל עובר אסור: דעת הערך שי: דלא
עובר אסור, כיון דמקבל מעות ויש לו מזה רווח,
ודלא כעד דאינו מרויח מאומה. דעת החת"ס:
מדייק המנחת יצחק (ח"ג סי' קל"ה) דעובר אסור
מסייע לידי עוברי עבירה. ויש להסתפק בעו"ד
המקבל שכר אי עובר אסור, ויש שרצו לומר דלערך
שי אין אסור בעו"ד, אכן לענ"ד נראה לא כן, דעו"ד
שאני מהמקבל שהוא ממש עושה את הצוואה, וכן
משמע מהטור. ויש לזה ראיה משו"ת בעי חיי (ח"ו"מ
סוף סי' קפ"ח).

הטעם שחצי זכר שרי ולא הוי העברת נחלה:
לכסף הקדשים כיון שעושה זאת בדרך חוב, ויש

שמבארים כיון שהוא בתורת נדוניא, ויש לו מזה
רווח.

איסור העברת נחלה אם הוא איסור ממש או דאין
רוח חכמים נוחה ממנו: דעת האגודת איזוב
המובאת בשדי חמד (מערכת ל' כלל ג') אין רוח
חכמים נוחה, וכן הוא בשו"ת מהרנ"ח (ח"א סי'
ק"י"ח) ובמהריב"ל (ח"ג ל"ג), אכן השדי חמד מביא
בשם החיד"א, וכן מביא הפת"ש בשם חת"ס, דיש
איסור.

כשמשאיר חלק מהנכסים: יש בזה מח' בפתחי
תשובה, וע"ש בארוכה, הקצוה"ח מכריע כתשב"ץ
דאם משייר חלק מהנכסים (ד' זו"ז) די בזה,
והחת"ס חלק. החתם סופר כתב שאם מעביר את כל
הנכסים יש איסור, ואם מעביר מקצת הנכסים אין
רוח חכמים נוחה הימנו, ועוד מחמיר החת"ס
שאסור לרב ליעץ להעביר אפ"ל מקצת מהנכסים.
אמנם השבט הלוי (ח"ד סי' רט"ז) מרחיב הרבה
בזה, ובראשית דבריו מביא את החת"ס, ומוכיח
מכמה ראשונים שגורסים במשנה הכותב "כל" נכסיו
לאחרים, והיינו שאינו משאיר כלום לבניו, שדוקא
אז אין רוח חכמים נוחה הימנו, ואם משאיר קצת
מהנכסים רוח חכמים נוחה הימנו, ואין זה אלא
מידת חסידות. וכשנותן לצדקה, או לדבר מצוה
כשיש לו אחרים הנוקדים, או שאחרים לומדי תורה
יותר מבניו, אין בזה אפ"ל מידת חסידות, אם
משאיר קצת ליורשיו. וכן מכריע למעשה להקל
להשאיר חלק מהנכסים, וליעץ ברור שמותר.
האגרות משה (ח"ב חו"מ סי' מ"ט) מכריע דאם
משאיר ליורשים חומש די בזה, ואפשר לסמוך על
התשב"ץ המובא בפת"ש, והשאר שני שליש לקרובים
בני תורה ושליש לצדקה. ושם כתב בתשובה קודמת
שאם משאיר אלף דולר נחשב דבר חשוב. וכן הגר"י
סילמן הכריע בספרו דרכי חושן דיש על מי לסמוך
להקל להשאיר מקצת מהנכסים, וכן פוסק הגרמ"מ
שפרן. ויש לציין שבשו"ע הרב כתב לשייר ליורשים
דבר המספיק להם.

לתת לצדקה ולשייר מקצת מהנכסים: נראה
מהפת"ש דיש להקל אף יותר, כיון דהחת"ס עצמו
נוטה להקל בזה. ובדרכי חושן הוסיף שכשנותן
לצדקה הרי עושה זאת עבור תועלת עצמו, וברור
שיש להקל בזה.

בנתינה מחיים: נוטה לומר הפת"ש דשרי,
ומפקק מהגמ'. הלבוש אורה כתב דמותר ליתן,
ומוכיח מאברהם שנתן ליצחק, וכ"כ השדי חמד שם
בשם הפרי תואר.

אם הבן מתרצה שיעבירו ממנו את הנחלה וזה ע"י
מתנה וכדו': כתב הכסף הקדשים דאפשר להעביר
נחלה.

אופנים דשרי להעביר נחלה: אם עושה האב את
ההעברת נחלה לצורך עצמו, וכגון כדי שיהא מי
שישמנו: מותר להעביר נחלה (בית דוד חו"מ סי'
קל"ז) ובספר דרכי חושן מביא מהמהרי"ט דמתנה
מועטת שרי. והחתם סופר כתב שגם אם רוצה האב
ליתן לאחד, כיון שבעבר קיבל ממנו טובה, נחשב
הדבר כתשלום חוב, וראוי הדבר להעשות.

העברת נחלה מבן רשע: בשו"ת מהר"ם שיק
(חו"מ סימן מ"ג) כתב דאפיקורס או מחל שבת
בפרהסיא ל"ע מותר להעביר ממנו נחלה, ועיין בזה
בשו"ת דובב משרים (ח"א סי' צ"ז) ובאגרות משה
דמותר להעביר נחלה מבן מוסר או מומר.

*

⁷⁵ ע"כ שמעתי מהגיד מ"ה משה חיים לאו שליט"א.

האם צריכים לשלם לגני ילדים, מטפלות, מעונות, בתקופת הקורונה, ומה הדין אם שילמו מראש?

תשובה: נהוג להורות להתפשר ולשלם חצי.

הרחבת התשובה: הרמ"א בסימן שכ"א סעיף א' כתב "וכן פסק מהר"ם על מלמד שגזר המושל שלא ילמוד דהוי מכת מדינה וכל ההפסד על בעל הבית", והיינו שבאופן שהיתה גזירה מהמלכות שלא ילמדו, הבעה"ב חייב לשלם למלמד כל שכרו. ובסמ"ע (שם סק"ו) חולק בהבנת המרדכי, וכתב דהוי דבר שלא שכיח, ומימלא אין חילוק בין מכת מדינה למכה פרטית, והדין דחצי על המלמד וחצי על הבעה"ב מהשכר של החצי שנה שלא למדו. הש"ך חלק על הסמ"ע בהבנת המרדכי, וסבר כרמ"א בביאור שיטת המרדכי דסבר דמשלם בעה"ב למלמד כל שכרו, וכן נראה דעת הט"ז שם. ובנתה"מ (של"ד א') כתב דטעם המרדכי הוא כיון דמלמד מקבל שכר על השימור ולא על הלימוד וגזרו על הלימוד, וע"כ מקבל המלמד שכר כיון דלשמור הוא יכול, וכתב דכשהמלמד חלה למשל אינו מקבל שכר. ובפתחי תשובה מביא שו"ת חת"ס (חוי"מ קס"א) דמפריך סברת הנתה"מ, דהא לשימור סגי בנטירא בר זוזא, וע"ש דהפריך מעוד כמה טעמים, וע"כ כתב טעם אחר למרדכי, דהוא משום דבמלמד הוא ממש כשדה דמתחילת השנה הוא לשעבר, וידוע דשכירות מלמד הוא כך וכך לשנה, כי אין שווי השכר והפעולה שוה, כי בתחילתו עבודתו יותר קשה לחנך הנער, ולעומת זה שבח לימודו בסוף יותר טוב. ועיין חכמת שלמה דביאר המרדכי דמייירי דהיה גזירה על הילדים שלא ילמדו תורה ולא על המלמד, וע"כ המלמד מקבל כל שכרו, כיון שמבחינתו יכל ללמד, ורק הילדים אינם יכולים ללמוד. והיינו כעין דברי הנתה"ב הנ"ל.

ובארחות המשפטים (ככל ז' סימן י' – הובא בפתח"ח פ"ו הערה כ"ט) הביא מדברי החת"ס בספר הזכרון, במה שאירע אז שהמלמדים והתלמידים נתבטלו מלימודם מחמת המלחמה, וכתב ששילם למלמדים כל שכרם, אכן לגבי הקהל כתב שמכיון שמכת מדינה היא מזל שניהם גרם, אע"פ שמעיקר הדין נראין דברי הפוסקים שכל ההפסד על בעה"ב, קשה להוציא ממון, ע"כ עשה פשרה לשלם חצי מהשכר. **וכן נוהג להורות הגר"ש רוזנברג בדברים מעין זה, להתפשר ולשלם מחצה. וכן שמעתי שמורה הגר"י סילמן. והכונה חצי מהפועל בטל, שהרי מנכים לו שליש על מה שנהנה להתבטל, ולאחר שמנכים שליש, משלמים חצי. וזה אף שהסברא הפשוטה ופשוטות הדברים לכאורה יוצא שלא רק שלא צריך לשלם, אלא אף שמחזירים את הכסף, שהרי בזמנינו נתיבות והחכמת שלמה ברור שהגזירה היא על הנוכחות של המלמד עם התלמידים ולא דוקא על הלימוד. וכן הכרעת הסמ"ע והגר"א לפטור, אלא שהש"ך והט"ז פסקו לחייב כפשוטות הרמ"א. ולכן נוהג להורות כנ"ל.**

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך" מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד

אין להדר במצוות על חשבון אחרים
קח נא מעט מים ורחצו רגליכם והשענו תחת הַעַץ (יח, ד)
שאלות

א} יש לשאול הרי מבואר במסכת בב"מ דף פו ע"ב אמר רב יהודה אמר רב כל מה שעשה אברהם

בעצמו עשה הקב"ה לישראל בעצמו ומה שעשה ע"י שליח נתן להם ע"י שליח, לכן יוקח נא מעט מים ע"י עבדו, כן בני"י זכו למים ע"י משה שהכה על הסלע, לעומת והוא עומד או אל הבקר רץ אברהם שהקב"ה בעצמו נתן שכרם והציב עניי הכבוד והוריד להם את השליו. וקשה מדוע לא המעיטו בשכרו בגלל שנתן מעט מים יקבלו רק מעט מים?

ב} עוד ראיתי בשם נחל אליהו להקשות מדוע נתן רק מעט מים ולא הרבה כמו שצריך?

ג} ובפרט שאנו מוצאים ששחט שלשה בקר בשביל להוציא ג' לשונות כי"כ ביזבוז גדול וכבוד גדול בנתנית הבשר ומצד שני במים נתן מעט מים?

רבים טועים

ונקדים לומר שהנה רבים אשר טועים בדרך עבודת השם כאשר חושבים להדר ולדקדק ולהחמיר בקיום במצוות אשר בעיניהם הוא עולה על הכל, אך אינם בודקים ומבררים וחושבים האם הדבר הזה פוגע בסביבתו לאשתו ולאנשי ביתו ולמקורביו ולעובדיו וכדומה בהיות והמטרה הניצבת בפניו נחשבת בעיניו לערך עליון, ולכן פעמים רבות באותה פעולה הוא פוגע או מזיק או מפריע לזולת ולמרות זאת חושב כי גם הזולת משועבד לערך העליון שניצב בפניו כך שאין עליו להתחשב בזולת אלא ההפך הזולת מחוייב להתחשב בו, וזו טעות גדולה בעבודת השם כי אין המטרה מקדשת את האמצעים ואדרבא היא מצוה הבאה בעבירה, וכבר אמרו חז"ל דרך ארץ קדמה לתורה כך שלפני שמקיימים את התורה והמצוות עליו להתבונן בתחילה האם דבר זה אינו על חשבון פגיעה בבין אדם לחברו, ואך ורק זו הדרך של קיום התורה וקיום המצוות שצריכה להיות נקיה מכל רבב של פגיעה בבין אדם לחברו ורק אז שייך קיום התורה והמצוות כי כל שאין האמצעים כשרים ותואמים לרוח ודעת התורה הרי זה מצוה הבאה בעבירה ויצא שכרו בהפסדו.

אין להדר במצוות על חשבון אחרים, ההבדל בין אברהם ללוט

ובזה נבא למה שתיירך על שאלות הנ"ל דאמנם נכון שאברהם מוכן לתת הכל בשפע ובכבוד אך כל זה כאשר הדבר נוגע לעצמו, אבל כשמדובר על שליחות של אדם אחר אינו יכול לתבוע ממנו שיטרח הרבה, ומאחר ובמים שלח שליח אינו יכול להדר על חשבון הטרחת חבירו ורק מה שמוכרח. לעומת זה מצינו ההפך בהנהגת לוט אשר מבואר בפרשתנו (ד) **וַיִּשְׁכְּבוּ וַיִּאֲנְשֵׁי הָעִיר וַיִּאֲנְשֵׁי סֹדֹם וַיִּסְבוּ עַל-הַבַּיִת מִנְּעַר וְעַד-זֶקֶן כָּל-הָעָם מִקְּצֵה: (ה) וַיִּקְרָאוּ אֶל-לוֹט וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֵיךְ הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר-בְּאֵן אֵלֶיךָ הַלַּיְלָה הוֹצִיאָם אֵלֵינוּ וַנַּדְּעָה אֹתָם: (ו) וַיֹּצֵא אֹתָם לֹט הַפְּתָחָה וְהַדֵּלֶת סָגַר אַחֲרָיו: (ז) וַיֹּאמֶר אֶל-נָא אַחֵי תִרְעוּ: (ח) הֲנִהְיָ לִי שְׂתֵי בָנוֹת אֲשֶׁר לֹא-יָדַעְנִי אִישׁ אוֹצִיאָהֶנָּה אֶתְּחֶן אֲלֵיכֶם וַעֲשׂוּ לָהֶן כַּטּוֹב בְּעֵינֵיכֶם רַק לְאֲנָשִׁים הֵאל אֶל-תַּעֲשׂוּ דָבָר כִּי-עַל-כֵּן בָּאוּ בְּצַל קֶרְתִּי: מבאר שכאשר נתבע לוט הציע את בנותיו בתמורה לעשות בהן כטוב בעיניהם בשביל לקיים מצוות הכנסת אורחים, וזו טעות כי מי התיר לו למסור את בנותיו לקיים מצוות הכנסת אורחים הרי זה מצווה הבאה בעבירה, וכתב על כך הרמב"ן וז"ל (ח) אוציאה נא אתהן אליכם, מתוך שבחו של האיש הזה באנו לידי גנותו, שהיה טורח מאד על אכסניא שלו להציל אותם מפני שבאו בצל קורתו, אבל שפייס אנשי העיר בהפקר בנותיו אין זה כי אם רוע לב, שלא היה ענין הזמה בנשים מרוחק בעיניו, ולא היה עושה לבנותיו חמס גדול**

כפי דעתו: לכן אמרו רבותינו (תנחומא וירא יב) בנוהג שבעולם אדם מוסר עצמו על בנותיו ועל אשתו והורג או נהרג, וזה מוסר בנותיו להתעולל בהן, אמר לו הקדוש ברוך הוא לעצמך אתה משמרן עכ"ל.

כך הם הדברים בבניין הבית היהודי חייבים להתוות דרך שלא יתכן שאחד יהדר ויחמיר או יקבל על עצמו איזה קבלות על חשבון השני, ולזאת התורה נתנה רשות לבעל להפר נדרי אשתו הנוגעים אליו, אלא חייב הדבר להיעשות בהסכמה והבנה והתחשבות הדדית, כמובן אין הכונה כאשר מדובר בדבר איסור, אבל במהלך החיים ישנם רבים שרוצים לפעול ולעשות דברים שהם על חשבון בני הבית מבלי להתחשב והדבר גורם למחלוקת ולערעור השלום בית, לזאת התורה מנחה ומלמדת אותנו שעל האדם להתחשב בזולת וק"ו באשתו ובני ביתו ולא להתעלם מהם כל שהדבר נוגע להם.

וכך היה מעשה עם הרי"י מסלנט

ונספר על כך מעשיות ונהגות עם גדולי ישראל עד כמה הקפידו על בין אדם לחבירו גם כאשר הדבר בא על חשבון ביטול הידור במצוות, וכך עשה הגרי"ס, פעם אחת בימי שבתו בקובנה ראו שרבי ישראל נוטל את ידיו לסעודה בשיעור מועט של מים אף על פי שדלי מלא מים מוכן לפניו, וכשישבו בסעודה שאלו את רבי ישראל מה טעם הוא מסתפק בנטיילת ידים בכל כך מעט מים, והרי אמרו חז"ל **במסכת שבת דף טב ע"ב** דאמר רב חסדא אנה משאי מלא חפני מיא, ויהבו לי מלא חפני טיבותא. ענה רבי ישראל ראיתי כי המשרתת מביאה את המים ממרחק וכמעט שנופלת תחת כובד משאה, ואסור לאדם להיות מהדר במצוות על חשבון כתפם של אחרים, כמבואר בפרשת השבוע מדוע אברהם אבינו הביא רק מעט מים ובשאר הדברים הביא הרבה? אלא כיון שיוקח נא מעט מים היה על ידי אליעזר ביקש רק את המוכרח ואילו הדברים שעשה בעצמו הביא הרבה.

ויתר על כל המזמורים והדברי תורה בזמן סעודת שבת

פעם היה אחד מתלמידי הגרי"י מסלנט ז"ל אשר הפציר ברבו להתארח אצלו בשבת והיה נתקל בתגובה שלילית, ואותו תלמיד מבאר לרבו כיצד הוא נוהג בשולחנו באמירת תפילות שירות ותשבחות וגם דברי תורה והכל בשיא ההידור ומדוע מסרב להתארח אצלו, והנה סו"ס פעם הסכים להתארח אצלו אך עשה עימו תנאי שהוא ינהל את השולחן שבת, כמובן שאותו תלמיד הסכים בשמחה. והנה כאשר חזרו מבית הכנסת הרי"ס ביקש מיד לעשות קידוש ולדלג על כל התפילות המקדימות, תמה תלמידו אך לא יכול לסרב לרבו, עשו נט"י וישבו תיכף לאכול ומיהר הגרי"ס באכילתו ותיכף ביקש את המנה השניה והקינחו ומים אחרונים וברכת המזון, כמובן שתלמידו התפלא האם זה צורה של שולחן שבת בלי תפילות ובלי שירה ובלי דברי תורה, אך הגרי"ס במקום להשיבו ביקש לקרא למשרתת והיא באה, הגרי"ס ביקש את סליחתה על שהטריחה ומיהר בסעודתו עד שבלי הפסקה היית צריכה להגיש ולפנות, אולם תשובתה היית שהיא מודה לרב על החסד הגדול שעשה עימה השבת והלואי יהיה כך כל שבת, בהיות והיא אלמנה ונצרכת לפרנסה לעבוד אפילו שבת וכל שבת הסעודה מתארכת מאוד עד קרוב לחצות ורק לאחר שגומרים היא הולכת לביתה לקדש לילדיה וכמובן כיון שבהיות וכבר מאוחר נרדמים

הילדים ואין להם חשק לסעודת השבת ופעמים שאוכלת לבד וכל שבת הוא סבל מחדש וכעת ב"ה שגמרנו מוקדם היא תוכל לסעוד עם בניה בשמחה כראוי לסעודת שבת, אמר הגר"ס לתלמידו כעת הנך מבין למה מהרתי את הסעודה כיון שזה מצוה הבאה בעבירה להדר ולהאריך בתפילות שירות ותישבחות ודברי תורה על חשבון אחרים אדרבא ההידור האמיתי הוא כאשר אדם מהדר בבין אדם לחבירו ואחר כך יכול להדר גם בתפילות שירה ודברי תורה. ואת זה אנו לומדים ממעשה של אברהם אבינו שלמרות שהכל עשה בשפע במים עשה מועט כיון שזה נעשה ע"י עבדו אינו עושה אלא המוכרח ולא מהדר על חשבון סבל של אחרים. כמה האדם צריך לזהר שלא להכביד ולהטריח על חבירו, ופעמים רבות שההפך כלפי עצמו מוכן לוותר ודוקא כשמדובר אצל חבירו יש את כל הטענות והדקדוקים וכל הדרשות, אך דרכי התורה אינם כך אלא אדרבא צריך להתחשב בחבירו ולכבדו ואדרבא בכבוד עצמו יכול לזלזל אבל לא בכבוד חבירו.

מעשה שהיה עם הגר"ס ההידור באפיית מצות

עוד מסופר שדרכו ומנהגו של הגר"י מסלנט שהיית לו חבורה מיוחדת להכנת המצות לפסח שהיו עושים כל ההידורים שאפשר ולכן תמיד היה עומד על המשמר שהכל יעשה בשיא ההידור, והנה פעם חלה ונבצר ממנו להשתתף באו לפניו בני החבורה בכדי לקבל הדרכה במה וכיצד עליהם לבצע את אפיית המצות, והשיב ואמר עיקר העיקרים שיא ההידורים שיש לתת עליהם את הדעת זה שלא לצער ולהיזהר בכבוד של האשה הלשה את העיסה שלא לגעור בה לא לצערה ולא להכלימה עלובה זו אלמנה היא.

יותר על קדיש ביום ההזכרה של אביו

עוד מסופר פעם אחת נכנס רבי ישראל לבית מדרש להתפלל ולומר קדיש ביום פטירתו של אביו הרב רבי זאב וולף, והנה היה בין המתפללים אדם אחד שאותו יום היה יום המיתה של בתו ובא גם הוא לומר קדיש, אבל לפי הדין קודמת היתה זכותו של רבי ישראל באמירת קדיש מכיון שזה היה יום הזכרון של נשמת אביו, ראה רבי ישראל שאותו אדם מיצר ודואג שאינו יכול לומר קדיש לעלוי נשמת בתו, ויתר רבי ישראל על זכותו והניח לאותו אדם לומר קדיש במקומו, התחילו המתפללים מתלחשים זה עם זה רבי ישראל מזלזל באמירת קדיש ביום פטירתו של אביו, הגיעו הדברים לאזני רבי ישראל נענה ואמר חס ושלוש חשובה עלי אמירת קדיש, אבל זכות זו שנתגלגלה על ידי אבא זכרונו לברכה לגמול חסד עם אדם מיישראל ולהפיג את צערו חשובה יותר ממאה קדישים.

היה מנהיג לקרא ק"ש לפני זמנה

עוד מסופר שהוא הנהיג בבית הכנסת שלו להקדים בתפילה בלילי שבת וימים טובים עוד טרם שהגיע זמן קריאת שמע של ערבית, והוא היה מנמק את מנהגו כי המשרת בבית כמו נשים אחרות פטורה היא מקריאת שמע אבל חייבת היא בקידוש ולא תאכל קודם שיקדשו על היין ומשום זה אין להדר במצות קריאת שמע בזמנה ולגרסו בזה צער להמשרתת אשר אחרי יום עבודה ועמל בהכנת צרכי שבת ויום טוב היא מחכה בקוצר רוח לאכול ולסעוד את לבה. **וכך היה רבי ישראל רגיל לומר**, יש לפעמים שמתוך זריזות יתירה לקיים מצוה שבין אדם למקום נכשלים ועוברים על ידי זה על מצוה חמורה שבין אדם לחברו, כמו למשל בהשכמה של

ימי הסליחות אם אחד משכים לקום לאמירת סליחות ומתוך כך הוא גורם צער למשרתת שבביתו אשר על פי רוב היא יתומה עניה המשכירה את עצמה לשרת בבית זרים והיא מוכרחה גם כן להשכים קום כדי להכין לו כוס חמים לשתיה ואז העבירה של ענוי יתום מכריעה את כל המצוה של אמירת הסליחות.

מעשה עם החפץ חיים

סיפר הרה"צ יעקב גלינסקי זצ"ל מסופר על מרן החפץ חיים זי"ע נסע פעם להשתתף בחתונה אצל אחד מתלמידיו שהתקיימה בבית אבי הכלה כנהוג באותם הימים תיכף בהיכנסו לבית פנה החפץ חיים אל המטבח ובייר בחשאי כמה דברים ובצאתו נטל את ידיו לסעודה רק עד לראשי פרקי אצבעותיו התלמידים שהיו בטוחים שהח"ח נכנס אל המטבח כדי לברר על כשרות המאכלים התפלאו מאוד גם על הנהגתו בנטילת ידיים שנטל רק עד מחצית כף ידו ושאלו אותו על כך מה ראה להיכנס אל המטבח לברר על הכשרות בשעה שידוע לכל שהבעה"ב מדקדק בקלה כבחמורה וירא שמים מרבים הוא וגם הרי אמר רב חסדא שכל המרבה בנטילת ידיים זוכה לעשירות ומה ראה ליטול את ידיו בצמצום ככה השיב להם החפץ חיים יסוד גדול לא נכנסתי למטבח כדי לבדוק אם הבשר כשר או לא כי גם אני יודע שאפשר לסמוך על הבעה"ב שעושה מלאכתו נאמנה רק אני רציני לברר מי היא המבשלת כאן במטבח וכשנודע לי שהיא אלמנה ויש איתה את בתה הילדה היתומה שמסייעת לה בהכנת הבישולים הבנתי שהן הולכות בכל יום כמה פעמים אל הנהר לשאוב מים לבישולים ואני שואל אתכם וכי אני רוצה להיות עשיר על חשבון כתפיהן של האלמנה והיתומה.

מעשה עם החפץ חיים אמר שלום עליכם בתוך הסעודה

סח ר' ליב חסמן מחניכי בית התלמוד הקלמאי והמשפיעים המוסריים הידועים שסעד פעם בליל שבת על שולחנו של החפץ חיים ברדין, והנה תמה לראות שבבואם מבית הכנסת מהתפילה לא אמר החפץ חיים שלום עליכם כנהוג אלא מיד קידש על היין ואכלו את הדגים, ורק לאחר אכילת הדגים החל לפזם שלום עליכם, ר' ליב לא יכול להתאפק ושאל את החפץ חיים מה ראה לשנות מהמנהג המקובל, השיב לו בחיך הרי כבודו בודאי היה רעב ורציני שיסעד קודם לבו, אבל המלאכים אינם רעבים והם יכולים לחכות קצת.

פסק החפץ חיים באכילת כזית בליל סוכות כשיורד גשם

פסק שו"ע בהלכות סוכה סימן תרלט סעיף ה ירדו גשמים, הרי זה נכנס לתוך הבית וכו' **הגה:** וכו' וכל זה דווקא בשאר ימים או לילות של סוכות, אבל לילה הראשונה צריך לאכול כזית בסוכה אף אם גשמים יורדין (טור ור"ן והרא"ש). **וכתב על כך המשנה ברורה סימן תרלט ס"ק לה** עוד כתבו דראוי להמתין עד תצות הלילה פן יעבור הגשם דאם יעבור יכנס לסוכה ויברך ברכת לישב בסוכה ויאכל ויוצא בזה המ"ע לכו"ע, ויש מאחרונים שכתבו דאין כדאי להמתין כל כך דאם ימתין עם אכילת ב"ב הגדולים והקטנים אין לך מניעת שמחת יום טוב יותר מזה [שע"ת]. **והוסיף בשער הצינן סימן תרלט ס"ק סז** ואם מצטער ברעב או בשנה על ידי המתנתו **[ובפרט כשהזמין אצלו אורחים עניים ומסתמא לא אכלו כל היום והם תאבים לאכול ומצטערים]** אין לו להמתין, דממה נפשך אם מצטער חייב, בודאי

יכול לאכול ויוצא בזה המצות עשה, ואם מצטער פטור, גם כן יכול לאכול [בכורי יעקב]. **ואפשר עוד דלענין עניים דקיימי אם יעכבם מלאכול איסורא נמי איכא, דהם אינם מחוייבים לצאת כל הדעות ואיכא חשש דבל תאחר**, עיין ראש השנה דף ד':

מעשה עם החפץ חיים שקיצר תפילתו שלא יפגע רב המקום

בזמן שהחפץ חיים שהה בתקופה ידועה בעיר מולודיצ'וה והיה מתפלל שם בבית הכנסת הגדול ביחד עם רב המקום למרות שדרכו תמיד להאריך בתפילתו באותו זמן קיצר בתפילתו וכיוון תמיד לגמור את תפילתו לפני הרב כדי שלא יחכו לו כי אם להרב ולמנוע איפוא ממנו חלישות הדעת.

יותר על הנענועים שלא להחליש דעת אחרים

בעת התגוררו בעיר סנובסק בימי המלחמה העולמית הראשונה לא נמצאו בשנה ידועה אתרוגים ולולבים ובקושי השיגו לולב אחד ואתרוג אחד והביאו לחפץ חיים, אולם החפץ חיים נטל את ארבעת המינים בידיו כדי לצאת ידי חובה, אבל לא הסכים בשום אופן לקחתם בעת קריאות הלל לשם נענועים, כששאלו אותו לטעם הדבר, השיב שבשלמא בנטילה הרי יכול כל הקהל לצאת ידי חובתו באותם ארבעה המינים, אבל לנענועים בקריאות הלל יש אפשרות רק לו בלבד להשתמש ויגרם בזה צער לאחרים, וכדאי לוותר על זה כי הנענועים אינם אלא מנהג אם כי קדום וקדוש תחת אשר בקפידה ובחלישות הדעת יש כמה עשין ולאיון מדאורייתא.

מוסר השכל

הראת לדעת מהיא דרכה של תורה בקיום התורה והמצוות שאין המטרה מקדשת את האמצעים ואדרבא ההפך כל שיש איזו פגיעה בזולת בגלל קיום התורה והמצוות עדיף לוותר כי זו מצוה הבאה בעבירה ויענש על כך במקום לקבל שכר כך שיצא שכרו בהפסדו, ולכן חובה מוטלת על האדם להתבונן לפני עשיית כל מצווה או מעשה או מנהג טוב האם אין הדבר פוגע או מזיק לסביבתו ורק כאשר הביא הכל בחשבון והדבר נקי מחשש פגיעה בין אדם לחברו יכול לקיים התורה והמצוות, וק"ו בינו לבין אשתו ובני ביתו שצריך תמיד לחשוב בטרם עושה האם הדבר פוגע בהם, כגון לקום מוקדם להיות זהיר שלא לגזול שינה מאשתו ובני ביתו, או קובע עתים לתורה ימצא את הזמן לטפל בהם בבוקר או בערב, עזרה בבית כגון לנקות או לעשות כלים כשיש לחץ ולא יחשוב שזה ביטול תורה, כמו שסיפרנו על הגר"י מסלנט שהנהיג לקרא ק"ש לפני זמנה להתחשב בבני הבית, וכן הסטייפלר שעשה כלים או כמו החפץ חיים שבנה סוכה ולא מצא חן בעיני אשתו ואמרה לו לעשות במקום אחר ואכן סתר ובנה מחדש כדברי אשתו אולם אחר כך אמרה שעדיף במקום ראשון ושוב עשה כדבריה ולא חשב על ביטול תורה העיקר לעשות נחת לאשתו, וזו הדרך לבנות את הבית היהודי ותשרה השכינה בביתם תמיד אמן.

מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד

בענין החובה להאמין שהשי"ת הוא 'בעל היכולת' - 'הכל יכול', והמאמין כן בודאי יבטח בהשי"ת וזוכה לגייסים

ותצחק שרה בקרבה לאמר אחרי בלתי היתה לי
עדנה ואדני זקן וגו'. הַיִּפְלֵא מִה' דָּבָר לְמוֹעֵד אֲשׁוּב
אֵלַי פָּעַת חַיָּה וּלְשָׁרָה בִּן (יח, יב-יד)

הנה כתב הרמב"ן ז"ל, "ותכחש שרה לאמר - אני
תמה בנביאה הצדקת איך תכחש באשר אמר השם
לנביא, וגם למה לא האמינה לדברי מלאכי אלקים?
והנראה בעיני כי המלאכים האלה, הנראים
כאנשים, באו אל אברהם, והוא בתכמתו הכיר בהם,
ובשר אותו שוב אשוב אליך ולשרה בן, ושרה
שומעת, ולא ידעה כי מלאכי עליון הם, כענין באשת
מנוח (שופטים יג, ו). ואולי לא ראתה אותם כלל:
ותצחק בקרבה ללעג, כמו יושב בשמים ישחק ה'
ילעג למו (תהלים ב, ד), כי השחוק לשמחה הוא
בפה, אז ימלא שחוק פינו (שם סכו, ב), אבל השחוק
בלב לא יאמר בשמחה. והקב"ה האשים אותה
לאברהם למה היה הדבר נמנע בעיניה, **וראוי לה
שתאמין, או שתאמר "אמן כן יעשה ה'",** עכ"ל.
כלומר, שאף שעל פי דרך הטבע לא היתה ראויה
לילד, אעפ"כ עלי' היה להאמין בבטחון גמורה שאין
דבר שאין ביכולת של הקב"ה לעשות, ולזה נתבע
ממנה קוב"ה.

ועי' במש"כ ר' יחזקאל לעוינשטיין זצ"ל (אור
יחזקאל, אמונה עמ' נ"ט) לבאר הענין, וז"ל: "תבע
הקב"ה משרה אמונה ע"ה מדוע לא האמינה לברכת
המלאכים שעתידיה לילד בן וכאילו חסרון אמונה יש
כאן. ולכאורה צריך להבין מה היא התביעה משרה
אמנו והרי לא ידעה שמלאכים הם, וסבורה היתה
שאורחים בעלמא הם המברכים אותה ברכת הדיוט.
והרי חדל להיות לשרה אורח כנשים, וא"כ מצד
הטבע אין אפשרות שתלד ומדוע שתאמין
לברכותיהם. נציייר נא לעצמנו כאשר יבוא עני
לאשה בת תשעים ויבקש ממנה נדבה ובעת שתתן לו
יברכנה שתזכה לבנים הלא לחסר דיעה יחשב בעיני
כל. ומה היתה טענת ותביעת השי"ת משרה ע"ה.
**חזינן מהכא גודל התביעה שתובעים מאתנו עד כמה
צריכה להיות אמונתנו מגעת, שכיון שהכל נתון
בידי הבורא יתברך וביד הקב"ה אין שום מניעה
מלעשות כל אשר יחפוץ לכן מחובתנו להאמין בכל
דבר שיכול להיות,** ומעתה כאשר נאחל לזקן בן
מאה שנה ומעתיד לחזור לימי נעורו חייב להאמין
ולומר אכן כך יהיה רצון ה', שהרי לא יפלא מה'
דבר, ולכן צריך לומר הלאי וזנכה להיות מאלו
שהקב"ה יעשה כן בעבורנו. ובעת שאדם מגוחך
ומזלזל בזה נמצא כאילו ואומר שאין זאת במציאות
שהדבר יכול להתקיים ובוזה נמצא כאילו וחסרון
אמונה כאן, עכ"ל. ומובאר מדבריו, שחובת האמונה
בהשי"ת הוא להאמין דלא שייך שום במניעה
מלעשות דבר, שהוא 'הכל יכול', ומי שאינו מאמין
כן חסור בעיקר האמונה.

שום 'דבר' לא יפלא מהשי"ת לעשות

הנה מרנא החפץ חיים (על התורה) כתב וז"ל:
"היפלא מה' דבר, "דבר זה" לא נאמר אלא "דבר",
וכן הנביא אומר בשם ה' (ירמיהו לב, כז): "הממני
פלא כל דבר", ללמדנו בא, ששום דבר לא יפלא
ממפלא לעשות, ובאמרו בורא ומחדש בכל יום
תמיד מעשה בראשית", עכ"ל. ומבואר מדבריו,
שחובת על כל אחד להאמין שלא יפלא מה' שום
דבר בעולם! אפילו הדברים שנראה שאינם שייכים
כלל ועיקר על פי דרכי הטבע, מ"מ הקב"ה לא יפלא
ממנו "דבר", שהוא מחדש בכל יום תמיד מעשה
בראשית. ואין חילוק אצל קוב"ה לעשות דברים
בדרכי הטבע, ודברים שהם למעלה מדרך הטבע -
ניסים. וזהו החובה על כל אחד מישראל להאמין.

בורא רפואות 'מחדש רפואות חדשות'

ועי' במש"כ ר' שמשון פינקוס (נפש שמשון -
אמונה עמ' מה) וז"ל: "והרי כל יום אומרים אנו
בתפילה שהקב"ה הוא "בורא רפואות" ופירש
הרמב"ן ש"בריאה" פירושה יש מאין, הקב"ה בורא
רפואות יש מאין. אם כן, גם כשהרופא אומר שהכל
אבוד - הקב"ה יכול לברוא רפואה חדשה שלא
היתה עד היום - יש מאין. עצם ידיעה זו אמורה
לנסוך בחולה כוחות חדשים ולגרום לו שלא
להתרנג יתר על המידה מדברי הרופאים", עכ"ל.

בריותיך אנתו

וכתב ר' יחזקאל בהמשיך דבריו וז"ל, "ראה לשון
המדרש (בראשית רבה מח, יט) שם עד היכן
הדברים מגיעים. ר' יודן בר' סימון אמר: משל
לאחד שהיו בידו שתי קפלויות (טבעות) הוליכן אצל
נפח אמר לו: יכול אתה לתקנם לי, א"ל: לבראן
בתחילה אני יכול לתקן איני יכול; כן הכא לבראתן
כבתולה אני יכול להחזירם לימי נעורם איני יכול",
כן חייבת להיות האמונה בהשי"ת שכשם שהקב"ה
בורא נבראים כן יכול לתקן ולהחזיר זקני לימי
נעורם, ואע"ג שבטבע נראה שאין נעשים זקנים
לנערים מ"מ אמונתנו חייבת להיות שאין לטבע שום
מקום במציאות כלל ואין חילוק בין לידת נבראים
לבין שינוי מצבם", עכ"ל.

הרי, מי שאינו מאמין שהשי"ת יכול לשנות גופו
ממצבו, חסור בעיקר האמונה שהשי"ת ברא אותו.
וזהו עיקר תכלית האדם בעולמו להאמין ש'בריותיך
אנתו', כמש"כ הרמב"ן (סוף פר' בא) וז"ל: "וכוונת
כל המצות שנאמין באלקינו ונודה אליו שהוא
בראנו, והיא כוונת היצירה, שאין לנו טעם אחר
ביצירה הראשונה, ואין אל עליון חפץ בתחתונים
מלבד שידע האדם ויודה לאלקיו שבראו, וכוונת
רוממות הקול בתפלות וכוונת בתי הכנסיות וזכות
תפלת הרבים, זהו שיהיה לבני אדם מקום יתקבצו
**ויודו לאל שבראם והמציאם ויפרסמו זה ויאמרו
לפניו בריותיך אנתו,**" עכ"ל.

אינו חידוש שהשי"ת הוא 'הכל יכול'

ומאחר שמבואר מכל הנ"ל גודל החיוב להאמין
שהקב"ה הוא 'בעל היכולת', יש לבאר מדוע לא היה
האמינה שרה אמנו כן. וביאר הגרי"ז (על התורה
סטנסיל) הענין: "ומבואר דכל התביעה על שרה
שלא האמינה שתלד היתה רק היפלא מה' דבר,
וצ"ע הרי נאמרה לה נבואה בשם ה' שתלד וחיבת
היתה להאמין ולשמע לדברי הנביא דכתיב אליו
תשמעו וא"כ התביעה אליה צריכה היתה להיות
מדוע לא האמינה לדבר ה' בפי הנביא, ובאמת איך
לא האמינה שרה לדבר ה'. והנראה לומר בזה
**דודאי האמינה שרה באמונה שלימה לדבר ה', והיה
הדבר ברור שתלד כדבר ה', אלא שהיה זה אצלה
בגדר פלא ותימא,** אף שלמעשה ידעה בודאי שכך
יהיה בכ"ז התפלאה והיה זה משונה בעיניה, וכן
מבואר בת"י על הפסוק ותצחק שרה בקרבה,
ותמתה שרה בלבה, **והיינו דהיה זה אצלה בתימא
וכדבר שקשה להבינו,** אף שהוא קיים במציאות ועי'
נתבעה היפלא מה' דבר דלא היתה צריכה להתפלא
על זה כלל, וצריך היה להיות פשוט אצלה שאין כל
נפקא מינה אצל הקב"ה בין זקניה ובין צעירה, ומה
הפלא בדבר וכדברי ר"ח בן דוסא מי שאמר לשמן
וידליק יאמר לחומץ וידליק, דאצל הקדוש ברוך
הוא אין כל נ"מ בדבר ולא היה צריך להיות אצל
שרה כל פלא בשינוי הטבע עי"ה", עכ"ל. ומבואר
מדבריו יסוד גדול, דלא רק שאנו מחויבים להאמין
שהשי"ת הוא 'בעל היכולת', ולא יפלא מה' דבר,

אלא חייב להאמין שאינו פלא ותימא וחידוש כלל,
שהשי"ת הוא בעל היכולת.

להאמין שהשי"ת הוא 'בעל היכולת' הוא מעיקר האמונה

הנה הרמב"ן (סוף פר' בא) כתב וז"ל, "ולכן יאמר
הכתוב במופתים "למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ"
(לעיל ח, יח), להורות על ההשגחה, כי לא עזב אותה
למקרים כדעתם. ואמר (שם ט, כט): "למען תדע כי
לה' הארץ", להורות על החידוש, כי הם שלו שבראם
מאין ואמר (שם, יד): "בעבור תדע כי אין כמוני בכל
הארץ". **להורות על היכולת, שהוא שליט בכל, אין**

מעכב בידו, כי בכל זה היו המצריים מכחישים או מסתפקים. אם כן האותות והמופתים הגדולים

עדים נאמנים באמונת הבורא ובתורה כלה", עכ"ל.
ומבואר מדבריו, שתכלית בכל הנסים שהיו
במצרים, היו להורות על עיקר האמונה שהקב"ה
הוא בעל היכולות, ואין מעכב בידו.

מי שמאמין שהשי"ת הוא בעל היכולת יבטח בה'

הנה החובת הלבבות כתב (שער הבטחון פ"ב
ופ"ג), דאחד מן הסיבות שבהן יתכן לבטוח
בהשי"ת, הוא שצריך להאמין שהקב"ה הוא "בעל
היכולת" - "הכל יכול", ואין שום דבר עומד למונע
מלעשות כל דבר שבעולם אפילו שלא כדרך הטבע,
דאם לא מאמין באמונה שלימה שהקב"ה הוא בעל
היכולת לעולם לא ישלם בטחונו בהשי"ת, שהרי
אפשר שאין ביכולתו לעשות מה שבטח עליו. וכן
כתב רבינו יונה (משלי ג, ה) וז"ל: "**יעוד יחייב ענין
הבטחון, שידע עם לבבו, כי הכל בידי שמים, ובידו
לשנות הטבעים ולהחליף המזל, ואין לה' מעצור
להושיע ברב או במעט,**" עכ"ל. דאחד מן הסיבות
שאדם אינו בוטח בהשי"ת, הוא משום שאינו מאמין
שהוא 'הכל יכול', שאילו היה מאמין כן, שהאפשר
שיעזרהו בודאי יבטח בו שיעזרהו.

המאמין שהקב"ה הוא בעל היכולת לעולם יש תקוה

ומי שמאמין בהקב"ה שהוא הבעל היכולת לעולם
לא מייאוש מתוך מצבו, שאפילו אם המצב נראה
שעל פי דרך הטבע אין שום עצה להנצל ממנו, הרי
עדיין הוא מאמין שהקב"ה הוא בעל היכולת,
ולעולם יש אפשרות להנצל מאותו מצב בדרך הטבע,
ואפילו בדרך למעלה מדרך הטבע. וכן מפורש
בדברי הגמ' (ברכות י, ע"א): "**אפילו חרב חדה
מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן
הרחמים.**" ועי' במש"כ רבינו יונה בפ' משלי ג, כו)
וז"ל, "עוד יחייב ענין הבטחון, שידע האדם עם לבבו
כי הכל בידי שמים, ובידו לשנות הטבעים ולהחליף
המזל, "ואין לשם מעצור להושיע ברב או במעט"
(שמואל א' יד, ו). **וגם כי צרה קרובה, ישועתו לבוא
קרובה,** כי כל יוכל ולא יבצר ממנו מזמה, ונאמר
(ישעיה נא, ו): "שאו לשמים עיניכם והביטו אל
הארץ מתחת כי שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד
תבלה ויושביה כמו כן ימותו וישועתי לעולם תהיה
וצדקתי לא תחת". **על כן יבטח על השם יתברך בכל
צרה וחשכה, וידע באמת כי הוא רב להושיע מכל
צרה, וישועתו כחרף עין,** ועל כן יקוה לישועתו גם
אם החרב מונחת על צואר האדם, כענין שנאמר
(איוב יג, טו): "הן יקטלני לו איחל", והיא תוחלת
אצולה מן הבטחון שהזכרנו. ונאמר (תהלים סב, ט):
"בטחו בו בכל עת" - פירוש "בכל עת", **גם בעת
שהצרה קרובה, ולא ידע אדם דרך להנצל ממנה,**
עכ"ל. וכל זה הוא מתוך אמונה בהשי"ת שהוא בעל
היכולת, ולעולם יש תקוה, ואין שום מצב בעולם
להתייאש ממנו.

לבטוח על סיבות רחוקות

והנה הגם שאין אנו רואים היום ניסים גלויים, מימי הקב"ה יכול לעזר כל אדם במצבו בדרך הטבע באופן סיבה רחוקה מאוד מאוד. והאריך ר' יחזקאל לעינישטיין זצ"ל (אור יחזקאל, אמונה עמ' קכ"ז) וז"ל: "כאשר ימצא במצב של חשיכה מוחלטת ואינו רואה בעיניו כל תקוה שיאיר לו דרכו. ולמרות זאת חייב להיות בטוח כאילו והישועה נמצאת כבר לפניו. כי מהות הבטחון היא שאינו נשען על פריטים אלא בוטח בהקב"ה הכל יכול, וא"כ אין מניעת הסיבות הנראות בעין סיבה לאי בטחון, וזה מה שהוסיף שם החוה"ל "כי הסיבות אינן נבצרות ממנו בכל עת ובכל מקום כאשר ידעת מדבר אליהו עם העורבים ועם האשה האלמנה ועוגת רצפים וצפחת המים" ... כך הם דרכי הבטחון אשר נתבעים מאתנו, שחייב לבטוח בהקב"ה שימציא לו פרנסתו אף ע"י עורבים, שזה דבר שנראה בעיני בשר כלמעה מדרך הטבע, שכיון שבטוח בקב"ה שהוא כל יכול ואין לפניו חילוק בין ישוב למדבר ולכן בטחון חייב להיות מושלם בכל הזמנים ובכל המקומות", עכ"ל. הרי, שחייב לבטוח בה' שיעזרהו אפילו ע"י סיבות רחוקות מאוד. והגם שעורבים אינו נס ממש, שאינו שיוני בדרך הטבע, מ"מ הוא סיבה רחוקה מאוד.

מי ראוי לעשות לו ניסים

הנה כתב הבית הלוי (בקו' הבטחון) וז"ל, "וזהו הטעם על מיעוט הנסים שבדורות הללו, ובדורות הקדמונים היו ניסים נגלים דכשנתחד איזה נס אזי בע"כ יודו כולם כי לה' הארץ ומלואה ונתבטלה הבחירה, ורק כפי ערך מעלתם ואמונתם של דורות הראשונים ולפי אותו מדרגה שהשיגו בעבודתם אשר שוב לא יפול להם שום ספק בלבם הראם להם נס כזה יען הנס לא הוסיף שום חיזוק בעבודתם יותר ממה שהיה להם מקודם, וכמו ברחב"ד שאמר מי שאמר לשמן וידלק יאמר לחומץ וידליק (תענית כה, ע"א), לא הוסיף לו הנס הלזה שום חיזוק כי כל אשר יתחזק ע"י נס זה כבר השיג בחינה זה בעצמו בעבודתו, אבל בדורינו זה אשר הוא במדרגה קטנה אשר גם נס קטן יחזק בלבו האמונה והבטחון וא"כ אם יראה האדם זה בעיניו הלא הוא נגד הבחירה, וע"כ נתמעטו הניסים הנגלים ואין בעל הנס מכיר בניסו", עכ"ל. [וע"ע במש"כ במשנת ר' אהרן ח"א עמ' יט.] הרי, מי שמאמין דאין חילוק בין נס לטבע, זוכה שהשי"ת יעשה לו ניסים, אבל מי שאינו מאמין כן, אינו זוכה לניסים. והכל תלוי בדרגתו של כל אחד ואחד.

האלקים ישימו מן הבוטחים עליו הנמסרים לדינו בנראה ובנסתר ברחמי, אמנ!
והבוטח בה' חסד יסובבנו!!

לתגובות: adebstein@gmail.com

מפרסם הכהונה / חרב גמליאל הכהן רבינובץ,
מחבר ספרי 'גם אני אודד', 'פרדס יוסף החודש'
ושא"ס, מו"צ בבית הוראה 'אור החכמה'

אם מותר לסרב לאכול בסעודת ברית בזמן הקורונה

וַיָּרָא אֱלֹהֵי ה' בְּאֵלֵי מִקְרָא וְהוּא יֹשֵׁב פְּתַח הָאֵתָל פָּחַם תְּיָסוּם (יח, א) וברש"י: אמר רבי חמא ברבי חנינא, יום שלישי למילתו היה, ובא הקב"ה ושאל בשלומו.

הסתפקתי, אם מותר לסרב להזמנה לסעודת ברית בתקופה זו, מפני שחושש להידבק בגנף 'קורונה' ?

והגאון הנפלא רבי משה שמואל דיין שליט"א, כתב לי באריכות נפלאה, ואלו דבריו היקרים:

אם אינו אוכל בסעודת ברית מילה הרי הוא כמנוחה לשמים

(א) **בפסחים** דף קיג ע"ב איתא שבעה מנודין לשמים אלו הן, מי שאין לו אשה וכו', ויש אומרים אף מי שאין מיסב בחבורה של מצוה. ופירש רשב"ם (ד"ה בחבורת מצוה) וז"ל כגון משתה של ברית מילה, או בת כהן לכהן. ע"כ. וכ"כ התו' שם בדף קיד (ד"ה ואין מיסב), דהיינו סעודת מילה, דאמר במדרש דניצול מדינה של גיהנם, וסעודת נישואין בת"ח, ובת כהן לכהן. ודוקא שיש שם בני אדם מהוגנים וכו'. ע"כ. והובא בדרכי משה (יו"ד סי' רסה ס"ק יב). וכ"כ בהג"ה (שם סי"ב) וז"ל והנה לקחת מנין לסעודת מילה, ומקרי סעודת מצוה, וכל מי שאינו אוכל בסעודת מילה, הוא כמנוחה לשמים, ודוקא שנמצאו שם בני אדם מהוגנים, אבל אם נמצאו שם בני אדם שאינם מהוגנים, אין צריך לאכול שם. ע"כ. ונראה פשוט שהקפידא היא דוקא אם אינו אוכל בסעודת, וכמבואר מדברי הרמ"א הנ"ל, אבל לא לגבי המילה עצמה. וכן מבואר מדברי כל הפוסקים. ובפתחי תשובה (שם ס"ק יח) הביא מה שכתב בתשו' מקום שמואל (סי' פ ד"ה הבט) בשם ספר סוד ה' (שרב"ט הזהב, קצת דיני מילה ד"ה נוהגים), שטוב לבטל מה שהשמש קורא על סעודת ברית מילה, כי אולי לא ילכו מעמיים המתהוים, ויהיו ח"ו בכלל נידוי. ע"כ. וכ"כ הגאון יעב"ץ בס' מגדל עוז (נחל ט יאור יז). ומבואר שכל הקפידא היא דוקא אם קראו לו ולא בא, אבל אם לא הזמינוהו, אין חשש בדבר. וע"כ צריך לומר כן, דאל"כ כל אדם שלא ישתתף בסעודת ברית מילה, יהיה מנוחה לשמים, וזה לא יתכן. אלא ודאי דהיינו דוקא מי שקראו לו ולא בא. וכ"כ הגאון רבי צדוק הכהן מלובלין בספר הזכרונות (עמוד כט), כל מי שאינו הולך לסעודת מילה כשמוזמנים אותו, הוא כמנוחה לשמים וכו'. ע"כ. ולפי"ז הי"ן אם לא הזמינו אותו לבא לסעודה, אינו חייב לבא, אבל אם הזמינו אותו, לכאורה אסור לו לסרב, דאל"כ יהיה ח"ו בכלל מנוחה לשמים, וכמ"כ הרמ"א הנ"ל. והנה זה פשוט, שאם הוא נמצא בקבוצת אנשים בסיכון, כגון שהוא למעלה מגיל שישים וחמש, שע"פ הרופאים יש לו סיכון גדול לבא לכלל סכנה, או שיש לו מחלות רקע וכיוצא בזה, דבזה ודאי רשאי שלא להגיע, שאין לך דבר העומד בפני פיקוח נפש, ואפילו אם אינו פיקוח נפש ממש, מ"מ הרי הוא כאנוס. אבל אם הוא אדם צעיר, לכאורה אינו רשאי לסרב, שהרי ברוב ככל המקרים אינו יכול לבא לידי סכנה כלל, אע"פ שיכול לבא מעט לידי מיחושים.

יש כמה לימודי זכות שלא להשתתף בברית מילה
(ב) **אולם** נראה, דאע"פ"כ אם חושש מלבו, יש לו כמה סברות שיכול לסמוך עליהם, חדא אם לא הזמינו אותו לסעודה, אלא רק הזמינו אותו לברית, שהרי כל הקפידא היא אם הזמינו אותו לסעודה ולא בא, אבל בדרך כלל לא מוזמנים לסעודה, אלא באופן כללי, וא"כ י"ל שאינו חייב לבא. [וי"ל]. ועוד יש לומר, שהרי הרמ"א (שם) כתב שאם נמצאו שם בני אדם שאינם מהוגנים, אין צריך לאכול שם. ומסתמא היום בכל סעודת מילה, לא ימלט שיהיו שם מקצת בני אדם שאינם מהוגנים. וכ"כ הערוה"ש (שם סעיף לז), שעתה אין חשש בזה, כי בעוה"ר ע"פ

רוב ימצאו שם גם בני אדם שאינם מהוגנים. ע"ש. וכ"ש בדורינו דור יתום. ועוד י"ל שכל הקפידא היא דוקא אם השתתף בברית מילה, ואח"כ הלך משם ולא אכל בסעודה. וכן מבואר מדברי הרמ"א הנ"ל, שכתב דכל מי שאינו אוכל בסעודת מילה, הוא כמנוחה לשמים. וקשה שהרי ודאי לא מסתבר לומר שכל מי שאינו אוכל בסעודה, הרי הוא מנוחה לשמים, דא"כ כל ישראל שלא השתתפו בסעודה, יהיו מנוחים לשמים ח"ו. אלא ודאי דדוקא מי שהשתתף בברית ולא אכל בסעודה, הרי הוא מנוחה לשמים. וכ"כ הגאון רבי משה מסאטמר (בעל הישמח משה) בהגהותיו לש"ע שם (הובא באוצר מפרשים מהדורת פריעדמאן), שיש לומר כן בדעת הרמ"א. וכתב עוד, שהרמ"א דקדק לכתוב כמנוחה לשמים, דרצונו לומר דרק לכתחילה אין לעשות כן, כיון שלדעת רבי נתן הוא מנוחה לשמים, ואע"ג דלא קיי"ל הכי, אלא כחכמים (שלא אמרו כן), מ"מ אין נכון לעשות כן, אבל ח"ו שיהיה מנוחה לשמים. עכ"ל. [והובא בקצרה בתשו' יביע אומר (ח"ד יו"ד סי' יט, בגליונות ומילואים הערה 1). ע"ש]. וכן צדד בס' כורת הברית (שם ס"ק סז). ע"ש. וע"ע בתשו' דברי יציב (יו"ד סי' קסג) ובתשו' דברי משה (סי' פ). ועוד י"ל שכל הקפידא הוא דוקא כשאין מנין בלעדו, אז אם אינו הולך, הוא כמנוחה לשמים, אבל אם יש מנין בלעדו, אין קפידא בדבר. וכ"כ בס' ארחות ישר (פרק כ), והביא קצת ראייה לזה, מהא (שהביא השל"ה ח"ב דט"ו ע"ג) דמהר"ש מלובלין היה סנדק בע"ש, ולא רצה לילך לסעודה (סמוך למנחה בע"ש מפני כבוד השבת), מאחר שהיה שם מנין בלעדו. והובא בס' יפה ללב (ח"ג סי' רסה ס"ק כב), אלא שכתב לדחות ראייתו הנ"ל. וכ"כ עוד (ח"ה שם ס"ק יט) להעיר על דברי הארחות ישר הנ"ל, שמדברי השל"ה שהובאו בבאר היטב (סי' רמט סק"ה) נראה שיש להקפיד אפילו יש שם מנין. אולם בתשו' יביע אומר (שם סוף אות ג) כתב שהמעין ישר יחזו פנימו, דמהשל"ה אין ראייה להקפיד אפילו אם יש שם מנין. ע"כ. וכ"כ בתשו' מהרש"ג (ח"ב סי' קכה). ע"ש. ועוד כתב בס' ארחות ישר (שם), שראה רבים בזמן הזה שמוזמנים אותם לסעודת ברית מילה ואינם הולכים, אע"פ ששם בני אדם מהוגנים, והיינו טעמא משום דבזה"ל מוכרח בעה"ב להזמין אנשים הרבה משום שורת דרך ארץ, ואינו מקפיד שיבואו, ולפעמים ניח"ל שלא יבואו כולם, שלא זימנם אלא מפני הכבוד. ע"כ. מיהו מטעם זה קשה להקל בנידון דידן, דמסתמא מחמת המצב אין אבי הבן מזמין אלא אנשים שרוצה מאד שיגיעו, והיינו שהם ממשפחתו הקרובה ממש. ומכל מקום אכתי יש להקל בנידון דידן בצירוף כל הטעמים הנ"ל. וכ"כ בתשו' יביע אומר (שם), דבצירוף כל הטענות יחד, שמא ימצאו שם אנשים שאינם מהוגנים, ושמא יש שם מנין בלעדו, ושמא לא הזמין אלא מפני הכבוד, יוכל למצוא טעם להתחמק מללכת לסעודת מצוה. ע"ש. וע"ע לידידי הרה"ג רבי אהרן כץ שליט"א בס' פסקים ותשובות (שם אות לט) שהביא עוד כמה לימודי זכות בזה. ולכן נראה, דה"נ אם חושש להגיע לסעודת הברית, רשאי להקל בזה. אבל לכתחילה אם הוא אדם צעיר ובריא בגופו, לא ימנע עצמו מללכת לשם, וישמור על עצמו בכל כללי הזהירות הנצרכים, ולא יפסיד מצוה יקרה זו, אא"כ הוא ת"ח השקוד על תלמודו, וגם בזה הכל לפי הענין, שאם הוא רואה שבהליכתו לשם, יוכל לזכותם ע"י אמירת דברי תורה, וגם ע"י נוכחותו ימנעו מהוללות וליצנות, כדאי הדבר לבטל

מלימודו, וזכות הרבים תלוי בו, וכמש"כ מרן רבנו הגדול זיע"א בתשו' יביע אומר (שם). וע"ש.
ג) ותצא דינא שאדם שהוזמן להשתתף בברית מילה, אם הוא אדם מבוגר או עם מחלות רקע, ודאי רשאי שלא להגיע. ואפילו אם הוא אדם צעיר ובריא בגופו, אלא דאעפ"כ חושש להידבק ב'קורונה', רשאי להקל בזה מכמה טעמים. אבל לכתחילה לא ימנע עצמו מללכת לשם, וישמור על כללי הזהירות, אא"כ הוא ת"ח השקוד על תלמודו, וגם בזה הכל לפי הענין, שאם בהליכתו לשם יוכל לזכות את הרבים ע"י אמירת דברי תורה, וגם ימנעו מהוללות וליצנות, כדאי הדבר לבטל מלימודו. (עכ"ל).

מצוות הארץ בפרשה / הרב אברהם יוסף חבצלת, מרבני 'בית המדרש להלכה בחתיישובות'

חלה טמאה ביום טוב ויקח חמאה וחלב ויבן-הפקר אשר עשה ויתן לפניהם (יח, ח)

ולחם לא הביא לפי שפירסה שרה נדה שחזר לה אורח כנשים אותו היום ונטמאת העיסה. (רש"י שם). ומקור דברי רש"י במימרא של אפרים מקשאה תלמידו של רבי מאיר במדרש כאן פרשה יד, והדברים כלשונם ביתר באור בגמ', ב"מ, פז, א.
והקשה רבינו בחיי ז"ל, ויש לשאול בזה כי אם היה אברהם אוכל חולין בטהרה לא היה זה חובה על שאר בני אדם. ואולי כוונת החכמים שלא רצה להאכילם ממה שלא הורגל הוא לאכול ממנו, עכ"ל. בהמשך דבריו הסביר מדוע במדרש לא מופיע הטעם שאברהם אוכל חולין בטהרה היה. כנראה שסבר שהטעם אחר.

ותירץ מהרי"ל דיסקין, שלא החזיק אותם למלאכים ממש אלא לאנשים חשובים וצדיקים, כוונת אע"ה לתת להם מתנות כהונהשכן קודם מתן תורה ניתנה תרומה לעובדי ה'. לכן ציווה לאפות לחם כדי שיוכל להפריש חלה ולתת להם. על חולין בטהרה לא הקפיד אבל על אכילת חלה בטהרה ודאי הקפיד, גם שלא להכשיל אחרים. משנטמאה העיסה ונטמאה החלה ולא יכלו לאוכלה לכן לא הביא לחם. ובזה יבואר גם למה ציווה שלש סאין קמח סולת לשלושה אנשים. מי שמע כזאת! אלא ששיעור חלה של שלושה סאין הוא מזון סעודה לשלושה אנשים. ע"י עירובין כט, א. עכ"ד מההר"ל. (מכתבי תלמידו, ר' אליעזר דן רלבג, דמשק אליעזר עמ' נו). אולי לפי הסברו יובן גם שאלתו בספרו על התורה, כיצד בירכו ברכת המזון, שהרי שיגרו לשרה כוס של ברכה, משמע שהיה להם לחם אחר אז מדוע היה צריך לאפות להם. לפי"ז אי"ש שכן הלחם של שרה מטרותו היתה לכבדם באכילת קודשים ולא רק להשביע את רעבונם.

באופן אחר, אבל גם הוא במצוות הארץ, מבאר רבי הערץ בומבד, מחשובי תלמידי בעלזא ערב השואה. ע"פ הסוגיא בעניין הפרשת חלה בפסח. חז"ל אסרו להפריש חלה בשבת. והתירו ביום טוב, כדאיתא בביצה לז, א, עיסה לאפרושי חלה מפרשינן. האופה ביום טוב מפריש חלה, יכול להשאירה אצלו בצק ונותן לכהן כאשר ימצאנו. אמנם ביום טוב של פסח אם ישהה את הבצק יחמיץ, ואז חייב לאפותה מיד. אלא שאם נטמאה העיסה אי אפשר לאפותה שכן אסורה באכילה ואינה אוכל נפש. וז"ל המשנה בפסחים מו, א, כיצד מפרישים חלה בטומאה ביום טוב רבי אליעזר אומר

לא תקרא לה שם עד שתאפה רבי יהודה בן בתירא אומר תטיל בצונן. אמר רבי יהושע לא זה הוא חמץ שמוזהרים עליו בבל יראה ובל ימצא אלא מפרישתה ומניחתה עד הערב. ע"כ.

מיושבת אפוא קושיית רבינו בחיי. אותו היום היה יום טוב ראשון של פסח, כמש"כ תוס' וכמובא להלן על הפסוק מצות אפה ויאכלו. חששה שרה אימנו לספק המשנה ומשנטמאה העיסה לא היתה יכולה להפריש חלה לתקן את העיסה. (שו"ת גבעת הלבונה סי' ז' אות ד').

והנה, רש"י בפסחים שם הקשה, יפריש בחג כרגיל ויתן את החלה הטמאה לכלביו של כהן. הראשונים שם יישבו בשלושה אופנים: א. אין מבערים קודשים ביום טוב. (רש"י). ב. ביעור חלה בשריפה דווקא. (תוס'). ג. חלה ותרומה הראויים למאכל אדם אסור להאכיל לבהמה. (ה"רן ע"פ מהרש"א).

מבואר ששרה אימנו לא יכלה להיפטר בכך שתתן לבהמה. וכך פסקו הלכה למעשה חכמי ירושלים בזמן המצור בשנת תש"ח. כהן בעיר היה נוהג להאכיל לתרנגוליו חיטים של תרומה. הורו לו שלא יאכילם בשבת ויום טוב. (כרם ציון פרק לח גאון צבי ס"ק א').

האכלת תרומה לבהמת כהן המנהג כיום לתת תרומת מעשר לבהמת כהן. כמובא להלן. ודין חלה כדן תרומה ותרומת מעשר. וקשה, הרי מבואר כאן שאין לתת חלה טמאה לבהמתו ביום טוב לכל שיטות הראשונים. וצ"ע למעשה.

שטר מכירה

הנהלת גן-החיות התנכ"י בירושלים מוכרת, במכירה גמורה ולפי התנאים שיפורשו לקמן, את כל החיות, בין טהורות בין טמאות, את כל הבהמות הטמאות ואת כל הזוחלים והעופות, בין טהורים בין טמאים שבבעלותה בקניין גמור אגב סודר, באופן היותר מועיל על פי דין תורה ותקנת חז"ל, להרב אהרון הכהן עהרנטרייא נ"י.

הרב אהרן עהרנטרייא הנ"ל נתן סך שקל אחד כתחילת פירעון של דמי-המקח, ואת יתרתם ישלם בתוך 24 שעות לאחר שיוציא את בעלי החיים או חלק מהם מתחום גן החיות, לפי מחיר שיקבע ע"י שלושה שמאים שיבחרו ע"י הנהלת גן החיות. השומה תהיה לפי ערך בעלי החיים בזמן תשלום יתרת דמי המקח. כל עוד הרב הנ"ל לא הוציא את בעלי החיים מתחום הגן, לא יהיה באפשרותו למנוע מהנהלת גן החיות התנכ"י בירושלים להציב לראוה, לאפשר להם כל צורת חיים שתיראה לה או להעבירם ולהשאילם לתצוגה ולימוד מחוץ לגן החיות.

כל זה נעשה בירושלים עיה"ק ביום כ"ו לחודש חשון שנת תשנ"ו לפ"ק

המוכר: _____
בשם הנהלת גן החיות התנכ"י:
הקונה: _____
כל זה נעשה בפנינו החתומים מטה בקנין אגב סודר במנא דכשר למיקניא ביה באופן המועיל ע"פ דין תורה ותקנת חז"ל
נאום: _____ עד.

נאום: _____ עד.

שטר קנין

אשר נחתם בראשון לציון ביום ו' כ"ו לחודש תשרי תשנ"ג

הח"מ, עיריית ראשון לציון, המורשה לרכוש, להשכיר, לתת וכיוצא בזה את בעלי החיים שב"חי כייף" בראשון לציון, מקנה בזאת בקנין גמור אגב סודר ובקנין היותר מועיל לפי דין תורתנו הקדושה ולפי דין המלכות ובקנין אודייתא בחתימתי על שטר קנין זה, את כל החיות, הבהמות, העופות, הדגים וכל בעלי החיים ב"חי כייף" שבראשון לציון, לכבוד הרב נחום הכהן קוק מרמת גן, ומעתה יהיו כל בעלי החיים למיניהם כנ"ל קנין כספו של הרב קוק הנ"ל לכל דבר.

כן משכירה עיריית ראשון לציון את המקום לכב' הרב קוק הנ"ל בכל הקנינים הנ"ל כדי שיקנה ע"י המקום את כל בעלי החיים שיתווספו שם, וכל בעל חיים שיגיע לרשות המקום יקנה על ידי הרב קוק בקנין חצר ויהיה קניינו של הרב קוק הנ"ל.

כן הנני מצהיר ומתחייב, לדווח על כל רכישה של בעלי חיים נוספים, לרבנות הראשית בתל-אביב המחלקה לתרומות ומעשרות ולכבוד הרב קוק הנ"ל. מאליו מובן, שהנני מתחייב בזה, לא להאכיל את בעלי החיים הנ"ל חמץ בשבעת ימי חג הפסח.

העירייה מתחייבת לדאוג לכל מחסורם וצרכי בעלי החיים אשר יהיו קנינו של הרב קוק הנ"ל.

במקרה של אי הבנות, סכסוכים וכיו"ב בין הצדדים בכל הנוגע לחוזה זה, לקיומו לביצועו ולפרשנותו וכיו"ב – ידון בכך בית דין רבני ת"א או רחובות, כמקובל [לפי דת או פשרה] עם זכות ערעור לביד"ר הגדול לפי הכלל של "התובע הולך אחר הנתבע".

עיריית ראשון לציון ע"י ראש העירייה:

כבוד הרב הגאון נחום הכהן קוק שליט"א רב ברמת גן.

עד: _____
עד: _____

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, ר"מ ב"שיבת 'אור אליהו', מודיעין עילית

שותפות נכונה

וַיִּקְרָא אֱלֹהֵי ה' בְּאֲזַיְתֵי מִמְרָא וְהוּא יִשֵּׁב פְּתַח הָאֶהָל פְּחַם הַיּוֹם (יח, א)

אמר רבי חמא ברבי חנינא – אותו היום יום שלישי למילתו של אברהם היה (יל"ש פב, יח. מובא ברש"י).

ברית מילה.

ברית – עם השי"ת.

אם זו לא היתה אמת לאמיתה, זו היתה הבדיחה הגדולה ביותר שיכולה להיות.

ניסית פעם ליצור קשר אישי, חברותי, משפחתי – עם ג'וק? אולי עם חידק?

נחשוב לרגע.

השי"ת. בורא כל העולמות. מרחבים אדירים של מליוני שנות אור. וזה רק העולם הקטן ביותר שהוא ברא, ומנהיג. הוא – בלתי מוגבל. בלא התחלה ובלא סוף.

'אין סוף'. גם אם תמציא מנוע שטס מליון שנות אור בשניה, ותטוס איתו מליון שנה – לעולם לא תגיע ל'אין סוף'. אפילו לא תתחיל.

ואתו בורא, רוצה בקשר אישי – עם מישהו שהיה נראה שאפילו במקרוסקופ הכי משוכלל שיש הוא לא יכול לראות אותו. אדם. בשר ודם.

והוא גם אוהב אותו. ומבטיח לו – אני מנהיג אותך. ובאופן אישי.

האבסורד הכי גדול שיש.

ה'עצמי' – חלק משותפת

ברית. מידת ה'יסוד'.

ולכאורה – הלא האדם מורכב ממידות נוספות, מלבד מידה זו. החסד, הגבורה. התפארת. מדוע שלא תהיה הברית באחת מהן. לדוגמה – מדוע שלא יהיה איזשהו ביטוי מעשי, גופני, ל'ערכת לבבכם'. יתכן.

מידת ה'יסוד', נוטלת מציאות שלמה, והופכת אותה למשהו תמציתי. למשהו שהוא 'בכח'. על מנת – ליצור עוד מציאות אחת כזה.

מידה זו היא בכל סוג של יצירה. למשל – לימוד תורה. הרב, מלמד ראשי פרקים. תמצית. משהו קטן יחסית – שהוא כל הסוגיא, במילים קצרות. 'לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה'. הרב יוצר מציאות חדשה, שהיא הסוגיא – אבל 'בכח'.

התלמיד, מפתח. מרחיב. מוציא את הדברים מה'כח', אל ה'פועל'.

[נוכל להבין זאת מכתבי רבותינו הראשונים, עד כמה אפשר לבאר ולהרחיב בכל מילה בדבריהם. הם כותבים 'ראשי פרקים'. תפקידנו הוא להשלים את הפרק.

אנחנו איננו מורגלים במציאות כזו. היום, הרב מסביר ומבאר, מאריך ומרחיב, ואנחנו – מבינים רק 'זנבות פרקים' (כלשונו של ר' משה שפירא זצוק"ל).

אמנם, אם ננסה לא להתקיף ולשאול מיד – אלא לשמור את הכל בלב, להתבונן בדברי הרב, לנסות להבין מה עומד מאחורי כל מילה, נוכל להשיג יותר ויותר. לאחר הבנת הסוגיא – נוכל לשאול ולהקשות. הקשבה לרב היא מלאכה שאינה מצויה כיום. וכדאי לנסות ללמוד אותה.]

יצירה חדשה, היא תמצית ה'עצמי' של היוצר. המידות שלו. הכוחות. השכלים. התובנות. הכל – איכשהו – נמצא שם.

ה'עצמי' הזה, נבחר על ידי ה' אלוקנו – להיות מקום החיבור, האחדות, איתו יתברך.

מקום היצירה. הבניה. המקום בו אתה מבטא את עצמך. המקום בו אתה מוליד מציאות חדשה – שכל כולה בנויה על מציאותך שלך. על כל מציאותך שלך.

אתה עצמך – כולך – שם.

וזה המקום בו אתה צריך להבין, ולהפנים, ולחיות – אני לא 'אני' לבד. אני אינני 'יוצר'. אני רק – שותף. חלק מציאות. חלק מהיוצר.

יחד עם ה'

אדם חי. הולך. עומד. יושב. אוכל. שותה. ישן.

גוי – באמת אוכל-שותה-עומד-יושב-ישן. וחוזר ואוכל-שותה-וכו'.

– אבל יהודי, הוא משהו אחר לגמרי. לגמרי!

והגיע הזמן שנבין. ונחיה. נחיה – אחרת. אולי – נתחיל לחיות באמת.

נבין, שאני זה לא 'אני'. אני – זה שותפות.

'אני', לא הולך ברחוב.

– 'אנחנו' הולכים ברחוב!

אנחנו – אוכלים. שותים. ישנים. אני – והשותף שלי.

וזה טבוע אצלי. אני לא יוכל – לעולם – לנתק את הקשר. אברהם, סבא של סבא שלי, יצר את הקשר. הוא עבד על זה במסירות נפש. אני, 'נכנסתי' לזה בגיל שמונה ימים. בעל כרחי.

ומאז, זה טבוע אצלי בבשר. זה חלק מהמציאות שלי.

אני הולך עם ה'. אוכל איתו. ישן איתו. קם איתו. לומד איתו. איתו ביחד. צמוד צמוד. עד כמה שהבשר שלי יכול להיות צמוד אלי.

שום דבר אינו 'שלי' בלבד. אף פעולה אינה נעשית רק על ידי.

וזה, הגאווה האמיתית. גאווה שאין כמותה. אני – מחובר לה'. מחובר ממש. בבשר שלי. בכל רגע ובכל עת.

חיים אחרים. לגמרי.

מוגבל – מול אינסופי

כל המונע הלכה מפי תלמיד, אפילו עוברים שבמעיי אימן מקללין אותו (סנהדרין צא: ,צב.).

יתכן. מונע הלכה – 'מפי' תלמיד. מהפה של התלמיד. אולי הוא מלמד, אבל הוא אינו רוצה שהתלמיד ידע לומר את ההלכה. שהוא יוכל לבטא אותה. שתהיה כאן 'לידה' חדשה. מציאות חדשה.

[לכאורה הפשט הפשוט הוא שהתורה תמיד נקראת תורת פה. כשיהודי נולד, המלאך מכה על פיו. שלא יוכל לבטא את מה שלמד במעי אימו. ואכמ"ל.]

וכל כך למה?

כי אז התלמיד יוכל ללמד. הוא יהפוך מתלמיד שלי, לרב של תלמידים. וזו הנחת הגדולה ביותר. אמת. אבל אם התורה של הרב אינה אלא קרדוס להוכיח את גדלותו, מדוע שהוא יבנה לעצמו מתחרה.

כך זה נראה, כשה'רב' חושב שהוא לבד. שהתורה – היא שלו.

וכשלא מלמדים תורה, זה ה'העדר' הגדול ביותר (עי' מהר"ל נתי"ע נ' התורה פ"ז ופ"ח). ואפילו כלפי עוברים, שהם עצמם עדין 'העדר', הוא 'העדר' גדול הרבה יותר. לכן הם מקללים אותו.

ומי שמבין שהוא שותף, שהתורה שלו – אינה 'שלי', הוא מלמד אותה לאחרים. מעביר אותה הלאה. משפיע, מוליד.

הוא 'זוכה לברכות כיוסף' (סנהדרין שם). יוסף הצדיק. מידת היסוד.

וההבדל בין תורה 'שלי', לתורה על מנת ללמד – הוא ההבדל בין משהו מוגבל, למשהו אין סופי (עיי"ש באריכות).

משהו שהוא מחובר למציאות אין סופית. למציאות – שהיא מעל ומעבר לכל מה שאני יכולתי לדמיין. לא פי מאה, אלא פי אין סוף.

וזה 'תורתו'. התורה שלו. אותה תורה שהוא לומד. אותן מילים. הפה שלו, הלב שלו. השכל שלו. הכל הופך להיות משהו אחר. מציאות אחרת לחלוטין. מציאות שמחוברת – לאין סוף.

המשפיע

אברהם אבינו. מגייר את האנשים. מכניס אותם תחת כנפי השכינה.

אף אחד מהם לא נותר יהודי. כולם חזרו לסורם (עי' רבינו בחיי כו, טו).

היה זה קודם הברית. קודם שהכח המוליד שלו הפך להיות משהו שהוא אמת נצחית. יתכן, שזו הסיבה שמה שהוא ניסה להוליד – לא החזיק מעמד.

קודם לכן, הוא היה מדבר עם השכינה. לאחר הברית, אברהם דיבר עם קוב"ה ושכינתיה (עי' זוה"ק צח.). היה זה גילוי גבוה הרבה יותר.

כאן התחדש הקשר עם קודשא בריך הוא. לא רק עם השכינה – הנוק' העליונה, המלכות, אלא גם עם הדוכרא. המשפיע. המוליד.

מצוה שהיא יצירה

וירץ לקראתם. וישתחו. חמאה וחלב. בן הבקר. לשונות בחרדל.

נתינה מוחלטת. ללא גבולות.

גם קודם הברית, היה אברהם מכניס אורחים. אבל התורה לא מוצאת לנכון להאריך בתיאור הכנסת האורחים דאז.

יתכן, שאז לא היתה זו 'יצירה'. הולדה.

רק עתה, אותם פעולות שעשה אברהם באורחיו – 'הולידו' פעולות אחרות, שאותן עשה השי"ת לזרעו. רק עתה נוצרו פירות ממעשיו.

יתכן גם, שנתניה – היא עצמה הולדת מציאות, אצל השני. אתה נותן מעצמך, כדי שלשני יהיו חיים.

'תולדותיהן של צדיקים – מעשים טובים'. 'צדיקים' – יסוד. הם יוצרים תולדות. מציאות.

עיפוש מצופה

פרעה, ואבימלך, היו בעצם – אותו הדבר. אצל פרעה זה 'שיר'. זימה פשוטה. ללא מילים 'מכובסות'.

אבימלך, לעומתו, היה 'נאור'. 'מתקדם'. 'תרבותי'. אפילו 'נימוסי'.

בקיצור, כל הכיסיים והציפויים היפים. המסתירים ריקבון פנימי עמוק. 'מיאוס מצופה'. כבר מאז הם היו בשימוש. ומה שניהם רוצים?

את עצמם. להשלים חסרים באותו ריקבון פנימי. להוליד הלאה? ליצור? להעניק?

בחיים לא. למה שיעשו זאת. מה זה יועיל להם.

וכשהתורה פותחת לנו חרך בחיצוניותו של אבימלך, ב'תרבותיותו' הקסומה, והעיפוש יוצא לחלל האויר, אנו מבינים – ש'אין יראת אלוקים במקום הזה'. ואז הכל יכול להיות.

ובמקום שיש בו יראת אלוקים, במקום שמחובר לאלוקים, המציאות היא אחרת לגמרי.

המקום בו הפכו לחלוטין את המציאות. הפוך לגמרי. אבל – עם אידיאל.

'תניה' אצלם, היתה מילה גסה. מי שניסה לתת לעני למשל, היה מוצא להורג באכזריות מזעזעת. מי שהזמין אדם לסעודה, היו משפילים אותו ברבים. המזיק לחברו, בגופו או בממונו, היה מרויח מהנזק.

זה לעומת זה: הנותן – מפסיד. המזיק, הנוטל – מרויח.

ב'אידיאל' – לא לתת מאומה. לא 'להוליד'. רק ההחסיר מהמציאות.

התוצאה היתה, שהם עצמם נעלמו מהמציאות. חוסר התינה, חוסר ההולדה, לא פוגע רק בתוצאה – במקבלים. הוא בעיקר פוגע, באדם עצמו. הוא נעשה חסר מציאות.

כי זו המציאות האמיתית. להעמיד תולדות. להעניק הלאה. להשפיע לשני. להשפיע את השני. 'לשבת יצרה'.

ומי שאינו מכיר בשותפות עם ה', מי שחושב שכן ההולדה שלו שייך לו עצמו; מי שחושב שבידו ההחליט האם להשתמש בכח זה או לא, ואפילו לא צריך להיוועץ בשותף שלו – אין לו זכות קיום.

וכשהמלאכים שבאו להפוך את סדום תלו את הגדולה בעצמם, ואמרו 'משחיתים אנחנו' – היתה כאן שייכות מה לחטא סדום. לחטא הנורא של הניתוק מהשותף. והם נידחו – מהשותפות שהיתה להם עם ה'.

ויתכן, שדוקא יעקב אבינו, ש'קראו בית' – שקבע את השותפות עם ה' עד כדי 'לחיות בידך' באותו הבית, היה ה'שליח' להעלותם בחזרה.

נגור – או שותף

לוט. בן אחיו של אברהם אבינו.

עד כמה שאפשר לנו להבין, בלי להגדיר ח"ו את לוט עצמו – אלא רק את מה שהתורה מלמדת אותנו, לדרגתנו, בסיפור מהלך חייו.

הוא היה עם אברהם אבינו. למד הכנסת אורחים. למד הרבה דברים. ברגע בו הוא ראה את סדום, הוא 'עבר צד'.

כשבאו המלאכים – הוא נזכר במה שהוא למד.

כשהוא היה חייב לצאת, הוא התממה. החתנים שלו, חשבו שהוא מצחק. כנראה שהוא עצמו לא היה משוכנע במה שפיו היה משמיע.

וכשהיה צריך לבנות את העולם מחדש, שוב הוא לא היה זה שיוזם את המהלך. בנותיו עשו זאת.

לוט תמיד היה 'מקבל'.

יש סחף לכיוון אחד – לוט 'בזרימה'. וכשהרוח נושבת לעבר השני, הוא 'מתעופף' לשם. לפעמים הוא פסיבי לגמרי, ונותן לאחרים לעשות בו כרצונם.

בנות לוט, זה היה ממש היפך המציאות האמיתית. גם אשה, שבמהותה היא אמורה להיות 'מקבל'. וגם בת שלו. הוא הלא האבא, המוביל.

כאן, הוא היה 'מקבל'. 'הובילו' אותו.

לוט הוא דוגמא למי שאינו מוביל. למי שאינו יוזם. למי – שאינו מוליד.

למי, שלא יודע – שהוא שותף. שותף למציאות האמיתית. ולא 'נגרר' אחרי מציאות דמיונית.

סחף. אוריה. חברים. סביבה. השפעה. כל המילים ה'יפות', שכל ה'נגררים' תולים את עצמם בהם.

אתה לא רק חלק מסחף של גרגירי חול. אתה לא פיור של עיסה גדולה ודביקה, שקוראים לה חברה. ממש לא.

אתה – שותף – של – הקדוש ברוך הוא. שותף; כח אדיר, אינסופי, מסוך בדמך. בבשרך. בכל מהלך החיים שלך.

תשתמש בו. אל תאבד אותו בידים. תשתמש בו – כי זה מה שהוא, יתברך, רוצה. תדע שאתה עוצמה בלתי מוגבלת.

ואל תיגרר אחר אף אחד!

תהיה יוצר. יוזם. מוליד. יש בך את הכח הזה. אתה יכול להיות מוביל. קטר. של מאה קרונוות ויותר. אין לך שום בעיה.

כי אם אתה חושב שחסר לך משהו, אולי התחושה שהיום אוהבים לכנות אותה ביטחון 'עצמי', או כח לפעול, או יוזמה ויצירתיות, או כל דבר שהוא – אז תמשוך עוד כח ועוד ביטחון ועוד יוזמה – מהחשבון שיש בך. שמאוחד איתך.

– והוא חשבון אין סופי...

וזה אולי הלקח החשוב ביותר מהדברים שבכאן. ה' יזכנו.

לתגובות: 0533127133m@gmail.com

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעני עילית

הפיכת אשת לוט לנציב מלח

ותַבַּט אִשְׁתּוֹ מֵאֶחָיו וַתְּהִי נָצִיב מִלְחָה (וי, כו)

הגמ' בנדה מביאה ברייתא, ת"ר שנים עשר דברים שאלו אנשי אלכסנדריא את רבי יהושע בן חיינא ג' דברי חכמה ג' דברי הגדה ג' דברי בורות ג' דברי דרך ארץ ג' דברי חכמה. ובדף ע' בין דברי הבורות מובא ששאלו אם נציב המלח שנעשה מאשתו של לוט מטמא כמת. והשיב להם מת מטמא ואין נציב מלח מטמא.

מבאר רבנו הרוג'ו'בער זצ"ל שהסיבה היא כיון שלא נהפכה ממת לצורה אחרת - נציב מלח, שאילו היה כן כיון שכבר חל עליה שם טומאה לא גרע מרקב של מת שמטמא כמבואר באהלות פ"ב מ"א, אלא אשת לוט נהפכה מאדם חי לנציב מלח. [מקורות: צ"פ על הרמב"ם מהדו"ת עמ" 22 טור ב'].

פרק כא פסוק ט. וַתֵּרָא שָׂרָה אֵת בֶּן הַגֵּר הַמִּצְרִית אֲשֶׁר יָלְדָה לְאַבְרָהָם מִצְחָק:

בתוספתא סוטה פ"ו ה"ג. דרש ר"ע ותרא שרה את בן הגר המצרית אשר ילדה לאברהם מצחק, אין צחוק האמור כאן אלא עבודת כוכבים, שנאמר (שמות ל"א) וישב העם לאכול ולשתות ויקומו לצחק, מלמד שהיתה אמנו שרה רואה את ישמעאל בונה במסין וצד חגבים ומעלה ומקטיר לעבודת כוכבים.

בפשוטו היינו מבינים שמה שהקריב חגבים לעבודה זרה כיון שהיו רגילים לשחק בחגבים דרך משחק כמבואר בגמ' בשבת, לכן ישמעאל היה מראה את עצמו כמשחק במשחק בעלמא. אולם מבאר רבנו הרוג'ו'בער זצ"ל שלאמיתו של דבר הסתתרה כאן כונה עמוקה יותר. ברמב"ם הלכות ע"ז פ"ג ה"ד כותב שאם שחט חגב לעבודה זרה

פטור. זוהי איפה הסיבה שבחר להקריב חגב, כך סבר ישמעאל לעבוד עבודה זרה ולא יתחייב מיתה. [מקורות: צ"פ על הרמב"ם מהדו"ת דף ט' טור ב'].

לתגובות: tp089744873@gmail.com

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת

יוסף – אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזנבסקי זצ"ל

רואים רואים...

וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם כִּי אִמְרָתִי כַּק אֵין יְרָאת אֱלֹקִים בְּמָקוֹם הַזֶּה וַתְּהַגֵּינִי עַל דְּבַר אִשְׁתִּי (כ, יא)

משמע שחוץ מיראת אלקים, העם היה נימוסי ובעל התנהגות נורמלית לחלוטין, ורק יראת אלקים היו חסרים, ולמרות זאת עלולים הם לרצוח ללא משפט, והיינו שאין שום ערובה שאדם לא יהפוך בין לילה לפושע מהסוג הגרוע ביותר, חוץ מיראת שמים. וזהו חידוש גדול בעיני רבים מאתנו, שנוטים לטעות ולחשוב, שאנשים פורקי עול יכולים להיות הגונים וברי סמכא, למרות חוסר יראת שמים שלהם.

ובפירוש העמק דבר להנצי"ב מוואלאז'ין כתב, ויאמר אברהם... כי אמרתי אין יראת אלקים במקום הזה. הן אמת שיש כאן דרך ארץ, אבל אין זה מצד יראת אלקים אלא מחמת שכל אנושי, והרגוני על דבר אשתי, דמי שאין בו יראת אלקים אינו יכול להתגבר על יצרו המכריע את דעת האדם. ולכן יראתי פן יהרגוני. הרי שבעל העמק דבר הבין מתוך דברי התורה שגם אם במקרה רגיל אדם הינו בעל דרך ארץ ומתנהג בהגינות, אולם בעת שיבא לידי נסיון הוא לא יעמוד בו, אם אין התנהגותו זאת נובעת מתוך יראת שמים.

והחתם סופר מחדש בזה ביאור חדש ומקורי. שהוא הקשה מדוע נאמר לשון מיעוט "רק", ותיירץ על פי מה שמקשים העולם, מדוע חשש אברהם שיהרגוהו, דמה לי חטא רציחה או א"א, והיינו שאם מצפונם אינו מאפשר להם לעבור על איסור אשת איש, מדוע אינו מונע מהם גם כן לעבור על איסור שפיכות דמים ורציחה.

וכתב החתם סופר, כי יש אשר אינם יראים את ה' אבל יראים מתרעומות בני אדם ומדעת הקהל, ולכן חוששים הם, שאם יחיה האיש, הלא ירבה לדבר עליהם מכאב לבו, והתוצאה תהיה שכל העולם ישיחו בהמלך ובארצו יושבי שער ושותי שכר, והם יהיו לבו, וע"כ היה דרכם להעליל על האיש ההוא עלילות ברשע ולהורגו (כאילו) במשפט, כדי להסיר מהם עקשות פה, ע"כ ירא אאע"ה מזה שיארע לו כנ"ל, וע"כ דקדק לומר, רק אין יראת אלקים רק מיעוטא כי יראת בני אדם יש עליכם, ואך רק אין יראת אלקים ומש"ה והרגוני. ובלשונינו נאמר שאברהם אבינו חשש שמא יתפרו לו תיק... כדי להרגו, ואחר כך יוכלו לקחת את אשתו באין מפריע.

המלבי"ם על פסוק זה כותב דברים מפורשים מאד, כי אברהם אבינו הודיע לו לאבימלך, שגם אם נראה לפעמים איש או עם, שהוא פילוסוף גדול וחקק לו נמוסים ישרים, והרגיל א"ע במדות טובות ע"פ עצת שכלו, והוא עושה משפט וצדקה הכל עפ"י עצת שכלו, בכ"ז לא נוכל לבטוח על האיש ההוא או העם ההוא, שתמיד יגבר שכלו על תאוותו, כי כאשר תבער בו אש תאוותו באין רואה, אז גם שכלו ילך שולל לרצוח ולעשות כל רע, ורק כח אחד נמצא בנפש אשר בו נוכל לבטוח שלא נחטא... יראת

אלקים המשקיף על נגלה ונסתריו והצופה את כל מעשיו, שגם בעת שיגבר עליו יצרו, יירא ויבוש מהמלך הגדול הרואה את כל מעשיו ויזהר מעשות רע... ולכן אמר, **כִּי אֶמְרָתִי** הגם שראיתי עמך שהם בעלי מדות טובות עושים משפט וצדקה, ולא ראיתי בם שום דופי, רק חסרון אחד **שֶׁאֵין יָרֵאת אֱלֹקִים בְּמִקּוֹם הַזֶּה וְנִקְרָאֵי**. כי השכל לבדו ונמוסים השכליים לא יעמדו בפני זרועות התאוה... אלו דבריו הנפלאים של המלבי"ם.

ולדרכינו למדנו כמה דברים ותובנות חשובות מאד. קודם כל שלא להתפעל מאנשים פורקי עול למיניהם, חסרי יראת שמים, ולא לסמוך על השיפוט שלהם... והדבר הנוסף וחשוב לא פחות מכך... שאנו עצמינו הדרך שלנו להבטיח שנתנהג תמיד כראוי, להגביר ולהעצים את יראת השמים, ולדעת כי הבורא יתברך שמו יודע כל מעשי בני האדם וכל מחשבותם, שנאמר היוצר יחד לבס המבין אל כל מעשיהם. **וכמו שאמר החפץ חיים לאותו עגלון... רואים רואים...**

נעימות החיים / הרב שלום אלעזר מאסקאוויטש, רב דתבורת 'נעימות החיים', בן אדמו"ר משאץ שליט"א, בני ברק

"כח התפילה"

ואַבְרָהָם עוֹדֵנו עֹמֵד לַפְּנֵי ה' (יח, כב)

השבוע חל יומא דהילולא של מרן החזון איש זכותו יגן עלינו.

שמעתי מיהודי יקר וחשוב מבני משפחת גריינמן, שהחזון איש התבטא בהזדמנות על עצמו ש"עיקר העבודה שלו הוא לא בתורה, אלא בענין עבודת התפילה".

כתוב בפרשה על התפילה שהתפלל אברהם אבינו להקב"ה שיציל את סדום - "ואברהם עודנו עומד לפני ה'", שואל הכלי יקר מהי משמעות הלשון **"עודנו עומד"**, הרי היה מן הראוי לכתוב "ואברהם עומד"!!

ומסביר הכלי יקר דבר נורא! כשהמלאכים באו להפוך את סדום, היה נראה לכאורה שהמצב כבר אבוד! כבר לא שייך לבקש רחמים עליהם שלא ישחיתו המלאכים את סדום, אך עם כל זה אברהם אבינו המשיך להתפלל, כי אפילו חרב חדה מונחת על צווארו של אדם אל יתייאש מן הרחמים. אין לאדם את התבונה ואת הדעת, איך וכיצד יש ביכולת הקב"ה להפוך את המצב ברגע האחרון מן הקצה אל הקצה.

כמו כן כתב התפארת שלמה, שאחרי שאברהם אבינו התפלל ולא הועיל בתפילתו ונחרבה סדום, חזר למקומו - "ואברהם שב למקומו". מסביר התפארת שלמה שאף על פי שלא נענה בתפילתו ולא הועיל כלום בענין סדום, עם כל זה שב למקום שהיה לפני כן, למקום של התפילות והתחנונים! הוא המשיך להתעקש בתפילה, אולי בכל זאת ינחם הקב"ה ולא יהפוך את סדום. רואים מכאן שאברהם אבינו לא התפלל סתם באופן פשוט תפילה אחת ודי, אלא התעקש והתפלל תפילה אחר תפילה שאולי בכל זאת לא יהפוך הקב"ה את סדום.

ונצטט מעט מלשונו הזהב: "רצה לומר, אף על פי שהלך הקב"ה ממנו ולא הועיל בתפילתו כלום על סדום, אף על פי כן אברהם שב למקומו להתפלל על בני ישראל, ואברהם עודנו עומד בתפילה על עמו בני ישראל".

ממשיך התפארת שלמה ואומר: "וכן נכון לכל איש ישראל, אף על פי שרואה שאין תפילתו מועלת, אף על פי כן אל ימנע מן הרחמים להעתיך אל ה' תמיד" עכ"ל.

הרבה פעמים אדם מתפלל אלף תפילות ואינו נענה, וזה מביא אותו למחשבה שאולי לא טוב בשבילו מה שהוא מבקש, ואולי ח"ו הקב"ה אינו רוצה לתת לו את מה שביקש, או אולי ח"ו הקב"ה לא מקשיב לתפילותיו וכו'...

אך על האדם להתחזק ולהתעקש תמיד בתפילה ולא להימנע מן הרחמים, ולהעתיך אל ה' תמיד ללא הרף. ואם ח"ו רואה האדם שהוא מתפלל על דבר ואינו נענה, אל לו לומר: נגמר לי הכוח! אני מתייאש מהתפלל! אלא עליו להמשיך ולהתפלל תפילה אחר תפילה, עם אמונה תמימה וחזקה ללא הרף, ולבסוף הרבונו של עולם יקבל את תפילתו וישוע אותנו, על ידי היכולת המרובה והנפלאה הקיימת אצלו יתברך.

אנשים מאבדים את הישועה שלהם מכח ייאוש זה! אם היו להם מעט סבלנות ועקשנות של בקשות ויתחננו, עם אמונה שהשי"ת הרחמן - הכל יכול - יושיעם, היו כבר מזמן נושעים.

כל תפילה ותפילה הבוקעת מהבל פיו של כל יהודי חשובה מאוד אצל הקב"ה, וזה גם כן מייצר קשר חזק ואמיץ בין היהודי אל אביו שבשמים. הקב"ה פשוט מחכה לתפילות של בניו היקרים עם ישראל.

דבר זה אנו רואים מדברי רש"י בסוף הפרשה על הפסוק "קח לך את בנך אשר אהבת את יצחק והעלהו שם לעולה". שם שואל רש"י, שלכאורה קשה מהי האריכות, מדוע לא נאמר בלשון קצרה "קח לך את יצחק" אלא פירט 'את בנך את יחידך אשר אהבת'?

ותירץ רש"י בשם המדרש, שלריבונו של עולם היה מאוד חשוב כל דיבור וכל בקשה וכל שאלה של אברהם אבינו. לכן אף שאם היה אומר לו 'קח את יצחק' היה כבר מובן מה השם רצה ממנו, אך כשאמר לו 'קח את בנך' אז שאל אותו אברהם אבינו "איזה בן?". וכן כאשר אמר לו 'את יחידך' אז שאל אותו: "איזה יחיד?". וכשאמר לו 'אשר אהבת' שאל: "הרי אני אוהב את כולם?", עד שהשיב לו 'את יצחק'. וזה היה מכח גודל האהבה של הקב"ה, שאוהב לשמוע כל מילה ושאלה של אברהם אבינו.

על אותו משקל הוא אצל כל יחיד ויחיד. הקדוש ברוך הוא אוהב לשמוע כל מילה של בקשה הבוקעת ממוצא פיו של כל יהודי ויהודי, ופשוט מחכה לכן ואוהב לשמוע. זהו הכח של הקירבה והקשר שלנו עם הבורא עולם, שמצפה לשמוע כל תפילה וכל תחינה שאנו מבקשים מאתו. ואם ישאל האדם מדוע לא נענה בתפילה הראשונה? אלו כבר חשבונות שמים, וזה לא קשור אל האדם כלל, אלא עליו להמשיך להתפלל ללא הרף.

אולי אפשר להסביר על פי יסוד זה את מה שאמר מרן החזון איש זכותו יגן עלינו, 'שעיקר העבודה שלו היא בעבודת התפילה', וכמו שידוע שהחזו"א היה אומר שאם יש זה הכוח להיכנס למיטה הרי אפשר לצלל את הכח הזה ללימוד, וכפי דרכו שהיה מתעקש על כל דבר ודבר ולא וויתר עד שמיצה את כל כוחו בכל ענין וענין. זה היה בחלק התורה, וגם בחלק העבודה. הוא אמר על עצמו שעיקר העבודה שלו הוא בתפילה, ובזה בודאי שלא התייאש אלא

מיצה את כל כוחותיו, והתפלל תפילה אחר תפילה בכל פעם מחדש, בהתחדשות חזקה, על כל הבקשות שרצה שיתמלא.

זו היא כאמור הבחינה שנאמרה על אברהם אבינו - 'ואברהם שב למקומו', היינו שתמיד התחזק והתעקש בתפילה מתוך אמונה ובטחון שהשם יתברך יעזרהו בכל עניניו ומצביו.

השם יתברך יעזור שנצליח להאמין שהשם שומע תפילת תפלת עמו ישראל ברחמים, ושומע תפלת כל פה, ונתחזק ונתעקש בכח התפילה. בל יתלבט האדם כלל 'האם קיבלו את התפילה שלי או לא', כי אלו חשבונות שמים ואינם קשורים אלי, אלא יאמין שהקב"ה מחכה לתפילה ולבקשה שלו.

עלינו להתחזק ולהתעצם בעבודת התפילה, והקב"ה בודאי יקבל את תפילתנו לרחמים ולרצון, וכל אחד יושע בישועות גדולות - בבני חיי מזוני רוויחי וסייעתא דשמיא עם שמחה תמידית.

א גוטען שבת!

(עיבוד מתוך שיעור יומי שנמסר לאחר התפלה)

נשכימה לרמים / הרב גרשון יחזקאל וינטרוב, מח"ס זכרון פנחס, ראש כולל 'יערה' במושב יערה

תכלית היסורים

הַאֲלֹקִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם (כב, א)

עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו ועמד בכולם. אם נתבונן בפרשיות לך לך ויירא שבהם מסופר על אברהם ושרה, נראה שרוב מה שמתואר בתורה זה הנסיונות - לך לך, רעב בארץ, ותוקח האשה בית פרעה, ריב הרועים, מלחמת המלכים, העקריות שלהם, הנישואין להגר, ברית מילה, מעשה סדום, לקיחת שרה לבית אבימלך, שילוח ישמעאל, ואחרון חביב, עקידת יצחק. וצריך להבין מדוע התורה מספרת לנו רק על זה, לא על החסד של אברהם, לא על הקירוב שלו, רק הנסיונות!!

יעקב אבינו ראה סולם שרגליו בארץ וראשו בשמיים, וה' ניצב עליו. זה הסיפור של העולם הזה. אנו צריכים לטפס על השליבות של הסולם מעלה מעלה עד אין סוף. השליבות של הסולם הן הן הנסיונות שלנו, היסורים שלנו. יסורים, הגם שהם לעיתים עונש, אבל הם גם נסיונות, הם שליבות בסולם שמרימים אותנו אל על. גם העונשים של הקב"ה הם מתנות, שאם נקבלם כראוי באהבה, ירוממו ויגדלו אותנו. הדבר דומה לעונש שנותן מורה לתלמיד ללמוד קטעים בעל פה, שלמרות שזה עונש לתלמיד, אבל לאמיתו של דבר צובר ידע שישמש אותו בעתיד.

על השם **יצחק** מביא רש"י שני פ'י, פ'י א' - ע"ש הצחוק. פ'י ב' - י על שם עשרה נסיונות, צ ע"ש שנות שרה בלידתו, ח ע"ש שמונת ימי מילה, ק גיל אברהם בלידתו. הפירוש הזה נראה משונה ותמוה, מה פתאום לתת שם על הדברים הללו! ונראה שאכן הדברים הללו קבעו את מהותו של יצחק. מה שרכש אברהם במשך 100 שנותיו, נתן ליצחק, וכן שרה ב90 שנותיה. עשרת הנסיונות שנתנסה אברהם, הביאו אותו לגדלותו העצומה, ואת כל זה העביר ליצחק. אכן, מהותו של יצחק, מורכבת מכל אחד מהפרטים הללו.

המדרש מביא על הפס' **ה' צדיק יבחן**, שלושה משלים - א. כמו יוצר כלי חרס שמקיש בחזקה על הכדים החזקים, ולא על החלשים. ב. כמו פשתני, שאם יש לו פשתן מעולה, חובט עליו בחזקה, ואם

יש לו פשתן חלש, חובט בו בנחת. ג. כמו איכר שנותן את העול על השור החזק, ולא על החלש. מסבירים מפרשי המדרש, ששלושת המשלים באים להמחיש לנו שלש תועלות שיש ביסורים. בפשטות, אומן המקיש על כלי חרס רוצה לבדוק כמה הם חזקים, וזה גם תפקיד הניסיון כדי לנסות את המנוסה. אמנם כבר אמרו הראשונים שהקב"ה לא צריך לנסות את הצדיק כדי לדעת את כוחו וצדקותו, שכן הוא כבר יודע מראש אם יכול לעמוד בניסיון. יתכן לומר, שזה לא בשביל ידיעת הקב"ה, אלא לצורך ידיעת האדם שאינו מכיר בכוחותיו, ואז הקב"ה מנסה אותו, כדי שיכיר בכוחו, וימשיך להתקדם. כעין זה אמרתי פעם על קטעים בתפילה שכופלים אותם מספר פעמים, כמו אנא ה' הושיעה נא וכו', שיש לשאול, וכי הקב"ה לא הבין כבר בפעם הראשונה! והתשובה היא, שהקב"ה ודאי הבין גם בפעם הראשונה [וגם בלעדיו], החזרה היא בשבילנו, שאנחנו נפנים את משמעות הדברים, שהקב"ה יכול רוצה להושיע אותנו אם נזעק אליו מכל הלב. עוד אומרים המפרשים שההקשה היא כדי שישמעו אחרים ויראו כמה הכלי חזק. כך גם הקב"ה מנסה את הצדיק כדי שיראו אחרים שהוא צדיק, וילמדו ממנו. המשל השני של הפשטני, בא ללמד אותנו, שככל שהפשטני חובט יותר בפשתן כך הוא מתחזק ומשתבח, כך גם היסורים לצדיק, מרוממים ומנשאים אותו [נס להתנסות]. המשל השלישי של העול, מלמד אותנו, שהצדיק נושא את העול בשבילנו, שעל ידי היסורים שמקבל באהבה, מגן ומשפיע טובה וברכה על בני דורו. נראה לפרש לפי"ז את הברכות שהבטיח ה' לאברהם בעת שהתחיל לנסות אותו – **ואעשך לגוי גדול** – שתכיר בעצמך את גדולתך, כמו דמתאמר משמי' דהגרי"ס דחייב אדם להכיר את כוחותיו, כאומן המכיר את כלי עבודתו. **ואברכך** - ע"י הניסיונות אתה תגדל ותשתבח. **ואגדלה שמך** – שתהיה מפורסם וילמדו ממך. **והיה ברכה** – שאתה תהיה ברכה לאחרים, שתשפיע שפע ברכה וישועה לעולם.

הקב"ה מצווה את אברם **לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך**. ויש לשאול, מדוע האריך כ"כ מארצך וכו'? עוד יש לשאול מדוע אמר לו אל הארץ אשר אראך, ולא אמר לו לאן ללכת? ויש לפרש בדרך דרוש, שיש כאן הדרכה לכל יהודי שרוצה ללכת ולהתקדם בעבודת ה'. יש דברים שמעכבים את האדם מלהתקדם, ומהם – תכונותיו הפחות טובות, משיכתו לגשמיות, והרגליו. מכל זה בא להוציא הקב"ה ואמר לאברם שכדי להתקדם, הוא צריך להיות מוכן לנתק את עצמו מהגשמיות – **מארצך**, מהתכונות הלא טובות שנוול עמהן – **ממולדתך**, ומההרגלים שרכש מקטנותו – **ומבית אביך**. בכל מהלך החיים הקב"ה לוקחו מארץ לארץ, מנסיון לנסיון, כאשר בכל נסיון עולה עוד שלב בסולם, עד שיגיע בסוף לארץ החיים, הארץ אשר זכה לעצמו ע"י עבודתו.

עומק הנפש / הרב שמעון גולדשטיין

התבדל בין 'קבלת' אורחים ל'הכנסת' אורחים פרשת גדולת "מעלת הכנסת אורחים" הנלמדת ממעשה אבות, - הגדולה היא אף מ"קבלת פני שכינה", מעוררת רגש של תמיהה והתבוננות, האם עד כך הם פני הדברים. **הכנסת אורחים מול קבלת פני שכינה**. האם היינו מוותרים על קבלת פני שכינה בגלל אורח, ועוד אורח ישמעאל?!

ועתה, נתבונן בג' עניינים בפרשתנו, שלמעשה אחד הם.

האחד. מסמיכות פרשת **'וירא אליו ה'** לאחר הכנס אברהם אבינו ב'מילה', מוכח שיש משמעות מיוחדת בגילוי ה' אל אברהם לאחר המילה, **שרק לאחר המילה התגלה אליו ה'**, בגילוי מיוחד. ויש להבין, הרי ה' נגלה לאברהם גם לפני המילה, ומה נתחדש בגילוי המיוחד לאחר המילה.

השני. בעצם מהות הביקור, שביקר ה' את החולה, צריך הבנה, **האם אין ה' רואה ויודע את מצבו, וצריך לבוא לבקר-לבדוק את מצבו.**

ויותר תמוה, שאם כבר בא ה', מוטב שירפאהו מחוליו, ומדוע לשם כך נשלח מלאך למטרה זו. **מהו 'לבקר את החולה'?**

העניין השלישי בו נתבונן, אברהם אבינו עוזב את ה' לטובת **'הכנסת אורחים'**. במה מעלת הכנסת אורחים גדולה כל כך, ששווה להקריב בשבילה **'קבלת פני שכינה'**, ואם חשובה היא הכנסת אורחים עד כדי כך, **למה מנעו ה' והוציא חמה מנרתיקה.**

ועוד נשום על לב, מדוע טורח אברהם לשכנע את האורחים לסור לביתו, **"כי על כן עברתם על עבדכם"**, ופירש רש"י, **"כי הדבר הזה אני מבקש מכם, מאחר שעברתם עלי לכבודי"**. הרי אורחים נכנסים להתארח אם הם רעבים או צמאים וכדומה. **וממתי האורח בא לספק צורכי המארח, שמתחנן אם כבר אתה פה, אז תכנסו למה.**

חסד – לעצמך או לזולת

ונעצים תמיהה זו, במשל הידוע, על ילד בשם איציק'ל שלמד מרבו את גדולת עשיית חסד עם הזולת, ורבו פירט דוגמאות, לעזור לילד לעבור כביש, לסחוב סלים לזקן, ולהאכיל עני או רעב. איציק'ל לוגם בצמא את המצווה, עד שהרגיש כי הפנים את חשיבותה.

למחרת איציק'ל אחר לתלמוד תורה, כשרבו שאלו הסבר לאיחור, ענהו איציק'ל: **"כי הייתי עסוק במצווה החשובה – חסד"**. ענהו רבו, חסד מאד חשוב, אך למה כל כך הרבה זמן, עתה כבר מאוחר, ענה איציק'ל זה לקח הרבה זמן. שאלו הרב, מה החסד היה. ענה התלמיד, חסד חשוב מאוד! כאן כבר כולם קשובים לשמוע מה עיכב כל כך את איציק'ל. הסביר איציק'ל, שזה היה שני חסדים גם יחד, גם לסחוב סלים לזקן, גם להעבירו כביש! ענהו רבו, באמת חסד חשוב, אך למה כל כך הרבה זמן. ענה איציק'ל, **כי חזקן לא רצה! לא לעבור, ולא לתת את הסלים...**

ונבאר הדברים על ראשון ראשון. במדרש מבואר שאצל אברהם אבינו נוצר שינוי ותמיהה לאחר המילה, וכה הם דברי אברהם אבינו המובאים במדרש: **"עד שלא מלתי היו העוברים ושבים באים אצלי, תאמר שמשמלתי אינם באים אצלי"**. על כרחך, ראה אברהם אבינו שינוי מצב לאחר המילה, **מה נשתנה?**

ובעזר ה' נבין, בהקדם דברי ה"שפת אמת" בעניין הברית המילה: **"בהסרת הערלה מתגלה הפנימיות – שמתחברת לפנימיות, וראיה זו נותנת העמדה למעשה בראשית"**, הרי מבואר שיש השתנות מצב של החיבור הפנימי לאחר הסרת הערלה.

ביאור הדבר במהות ההשתנות, כמבואר בתורה שנצטווה אברהם על המילה בציווי **"היה תמים"**, כלומר רק לאחר המילה חשיב **"תמים"** – שלם.

שני דרגות באמונה

יש להבין מהו **שלם**. מה היה אברהם חסר, הרי כבר היה גדל באמונתו בה'. **והביאור הוא, כי יש שני דרגות באמונה, א. דרגת 'מכיר את בוראו' – הכרה ברורה ונהירה – עין בעין. ב. אמונה בה' – בתום בלא הכרה, בלא בחירות ובלא הבנה, אלא אמון על ה', בשלמות מלאה.**

אברהם אבינו התחיל בדרגת **'הכיר את בוראו'**, הכרה זו לאחר התבוננות בבריאה הביאה לקשר ברור שיש ה' ועם ה', **אך בקשר זה קיים חשש**, שלעת חושך כשלא יחוש את ה' ויצטרך לפעול על פי אמונתו בה' **ובלא 'הכיר את בוראו'**. על כן בא ונצטווה לעלות לדרגה ב' **'התהלך לפני והיה תמים'**, כלומר שלם עם ה' בכל מצב, כי מהותה של כריתת ברית, **'התחייבות מחייבת'** לקשר בין הצדדים, **ומשמעותה, פעולה בלי הסתייגות על פי ההתחייבות, גם במצב שאין את הרגשת הרצון או הרגש לזולת.**

לכך, מהות כריתת הברית אצל אברהם אבינו, שגם בהסתרת ה' ממנו ינהג על פי ברית ההתחייבות. וזוהי – **ה'שלמות'**. שימשיך להיות נאמן ולחפש את בוראו, ולעשות רצונו.

דרגה זו היא מעלה יתירה במהות הקשר, כשיש נאמנות פנימית גמורה, ולמעלה זו יכל אברהם אבינו להגיע רק לאחר **הסרת הערלה, האטימות, אזי נשתחרר ונפתח קשר הנפש, להיות קיים ונצחי עם בוראו, גם במצב של הסתרה.**

הדבר מתבטא מעט בסיפור המבהיל, שהיה בשנות הזעם - ימי השואה, המתעד את גבורת ונאמנות העם היהודי אל ה'. כשהתהלכו שלדי אדם בצעדות ענק אל הלא ידוע, והנה, אשה אחת מבקשת מאחד החיילים הארורים ימ"ש **"סכין"**, לזאת הסכים החייל, לראות ולהנות מהמעשה החמור אותו הולכת האשה לעשות, וכך גם תחליש את ליבות הצועדים. והנה, היא מקבלת את הסכין, ולא מרעה לעצמה מאומה, אלא מוציאה מתוך חיקה המכוסה, תינוק קטן בן ימים ספורים, לקחת את הסכין ומלה אותו בברית אברהם אבינו, באומרה, שידעת היא את דרכם אל המוות, אך רוצה היא שימות יהודי נימול, נאמנות בשנות חושך.

לפי דברים אלו מבואר, שמיד לאחר עשיית הברית, **בא ה' כביכול ליצוק את התוכן לברית זו, ולנסותו בהסתרת ה' ממנו**, ולכן **'וירא ה' אליו' בלשון נסתר**, ודווקא לאחר המילה ראוי אברהם לגלות את ה' בהסתרה, ובכדי להרגילו לחיות את ה' גם בהסתרה, עד שאינו זוכה אף להכניס אורחים, מה שיכל קודם המילה, לבצע מדתו מדת החסד, להכניס אורחים, וה' הוציא חמה מנרתיקה, עד כדי שתמה אברהם, **היתכן, שדווקא לאחר הברית, ה' יותר מסתתר ממנו 'קל מסתתר'.**

מדברים אלו יש להמתיק הלשון **'לבקר את החולה' לבקר – מלשון ביקור הקרבן**, לתקנו להיטיב עמו, לבדוק איך לתקנו להשלים את מהות הברית, ולמלאות את הקשר הסותר הפנימי.

ומכאן יבוארו מעצמם מה ששאלנו. **מדוע אברהם אבינו מחפש אורחים במצב בריאותי זה.**

התשובה. אברהם אבינו הבין, כי המחויבות שלו לאחר ה'ברית מילה' ונאמנותו לבוראו, **לארץ אורחים גם במצב של הסתרה, כשחמה מחוץ**

לנרתיקה וכשאין אורחים. כי בליבו פנימה, קשר עמוק נצחי, כרות עם ה'. ולכן, מצטער אברהם אבינו כשאין אורחים להכניסם תחת כנפי ה', עד שהבין שה' מנסהו, מיד תר אחרי אורחים, ללמדם הליכות בורא עולם.

מעשה יבואר מדוע שכנע אברהם את האורחים להיכנס אליו. כי מעבר למדת החסד העצומה שבו, היתה מטרתו להכניסם תחת כנפי השכינה, ועל כך טרח לשכנעם להיכנס אליו, כמבואר במדרש.

את החדרת האמונה באורחים התחיל כבר בהסבירו לאורחים שכל הגיעם אליו היתה על פי מסבב הסיבות ורצון ה', שסיבב את כל הסיבות שיקלעו לאוהלו, ועל כן לא יסרבו לסור אליו, וכך ישמעו את אשר בפיו, ובכך הרגילם ל'דרך חדשה' בחיפוש השגחת ה' לברואיו בכל רגע, ועליהם להקשיב לרצון הבורא, ולהיכנס להתארח, וללמוד מהבורא מנהל את העולם ומסובבו, ואת התנהלות כל אחד ואחד מברואיו, ו"אל נא תעברו מעל עבדכם", ואל תמהרו לדרככם בלא לשים לב שה' אתכם ומנהלכם.

בחדות הלשון יש לומר, שאברהם אבינו מחפש אורחים "לראות היש עובר ושבי", היינו האדם ההולך ומסתובב בלא תכלית, בא הולך, ולא יודע שיש תכלית לעולם. ולכן הולך ומאלפו בינה.

*

'הכנסה גדולה מקבלה'

לפי הדברים הנ"ל, נבין את הבדלי הלשון, שלגבי השכינה נאמר 'קבלת' פני שכינה, ולגבי האורחים 'הכנסת' אורחים, ולא נאמר לשון 'קבלת אורחים' או 'הכנסת שכינה', כי בקבל אברהם את השכינה, יש בו מן ה'קבלה', שהוא עצמו 'נהיה מקבל לעצמו את אור השכינה, אך ב'הכנסת' אורחים אינו 'מקבל' מאומה, אלא רק מכניסם, לא לעצמו אלא תחת כנפי השכינה, וממילא חשוב יותר, מה שפועל למען בורא עולם יותר מדגרתו שלו, 'לקבל פני שכינה',

ולפי"ז מבוארים דברי ה"שפת אמת" שעד המילה היה אברהם אבינו, שמש לה' – עבד לה', לעשות רצונו, ועתה, הוא מטרה בפני עצמו, שה' כורת עמו ברית, קשר קיים לנצח.

וכך עלה והתעלה אברהם אבינו, לברית קודש, פנימית, תמידית. נצחית. וכן זוכים אנו להיכנס בבריתו של אברהם, ברית נצח.

ולכן מבואר היטב, א. ביקור ה' את אברהם לאחר המילה, ב. עזיבתו את השכינה לטובת הכנסת אורחים, ג. סיבת שכנוע האורחים להיכנס לאוהלו.

עיונים בפרשה / הרב יעקב ברמן, בני ברק

ביאור ענין הצלת הצדיקים בסדום וחשיבות הקרבה והקשר ליראי ה'

אוּלַי יֵשׁ תְּמַשִּׁים צְדִיקִים בְּתוֹךְ הָעִיר וְגו'. תְּלַלָּה לְךָ מַעֲשׂוֹת פְּדָבָר הִנֵּה לְהַמִּית צְדִיק עִם רָשָׁע (ית, כד-כה)

הנה אברהם אבינו מתחנן לפני הקב"ה שיצילו חמישים הצדיקים בזכותם את כל העיר, ובפשטות אין הנידון על הצלת הצדיקים את עצמם אלא הגנתם על כל העיר, אמנם המשך המקרא "חלילה לך... להמית צדיק עם רשע" משמע שהנידון היה האם להציל הצדיק בפני עצמו או להמיתו עם כל אנשי העיר. ובאמת רש"י פירש שיש כאן ב' בקשות א. שיגינו הצדיקים על העיר ב. ואם לא יצילו הצדיקים את הרשעים, למה תמית הצדיקים.

מדוע ימותו צדיקי סדום בעוה"ז ובעוה"ב

וצריך להבין מדוע סבר אברהם שאם לא יצילו הצדיקים את הרשעים, ימותו הצדיקים עמו, ולמה נגזר דינם להיות כרוכים יחדיו, והוצרך לחסד מיוחד שיצילם ד'.

וביותר יש לעיין בדברי התנחומא (הובא ברש"י) "חלילה לך" – לעוה"ב", והינו דאנשי סדום אין להם חלק לעוה"ב, והוצרך אברהם לבקש רחמים על הצדיקים שבסדום שיהיה להם חלק לעוה"ב, והדברים טעונים ביאור דאפי' אם בעוה"ז מאיזה טעם שהוא נגזר על כל יושבי המקום מיתה אף שהם צדיקים, אך למה שיגזר דינו של צדיק גמור להפסיד כל עולם הבא כדין כל שכניו הרשעים.

עוד טעון ביאור, מדוע מועיל הצלת עיר שכולה אנשי רשע, ע"י עשרה צדיקים שבקרבה.

המתחבר לרשע נענש כמותו, והמתחבר לצדיק זוכה כמותו

ונראה לבאר, עפ"י דברי רבינו יונה (אבות פ"א מ"ז) על המשנה "ואל תתחבר לרשע" – שהוא עונש גדול שאין כמותו, כי החטא החמור פשע בו עשה עבירה, אבל זה בכל העבירות שעושה הרשע יש לו חלק בהם, ונמצא עושה חטאים רבים גדולים ועצומים... שכן הוא מפרש באבות דרבי נתן (פרק ל' ה"ד) "כל המדבק לרשעים אעפ"י שאינו עושה כמעשיהם נוטל שכר כיוצא בהם, והמדבק לצדיקים אעפ"י שאינו עושה כמעשיהם נוטל שכר כיוצא בהם", ע"ש.

ומבואר שהנדבק לרשעים מקבל עונש כמותם, ויש לבאר דבדואי אותו מתחבר לרשע אינו מושפע ממנו להיות רשע, דאל"כ הוא רשע בעצמו, וגם מפורש בלשון חז"ל שאינו עושה כמעשי הרשעים, אלא יש לבאר הטעם משום שמשייך ומגדיר את עצמו שזוהי דרכו ושאיפתו כדרך רשעים אלו, ולכן נגזר דינו ליטול שכרו כמותם, וכן אדם שנדבק לצדיקים אעפ"י שאינו עושה כמעשיהם, מ"מ מעשיו מוכיחים דרכו ושאיפתו לדרך הצדיקים, ולכן שכרו כיוצא בהם.

הצלת צדיקי סדום ע"י הידבקות קלה בהם

והנה כאן בסדום ביקש אברהם אבינו שיגנו הצדיקים על הרשעים, ולכאוף קשה איזה טעם יש שיגנו הצדיקים על רשעים שאין להם שום זכות.

והנראה עפ"י הנ"ל, דכיון שגרו הצדיקים עימם במקום זה, בוודאי יש איזה שייכות כל שהיא לרשעים עימם ועי"ז נוטלים שכר עמם, ועי"י שהצדיק ראוי להצלה ניצל עמו הרשע שדבק בו מעט¹⁴.

אמנם כאן בסדום לכאוף יש לדון להיפך, שהצדיק יחשב מתחבר לרשעים, ויטול הוא שכר כיוצא בהן ויענש עמהן, נמצא שיש כאן נידון מי נמשך אחר מי, האם הרשעים שבסדום ימשכו אחר הצדיקים וינצלו כל העיר עם הצדיקים, או ח"ו להיפך, הצדיקים שבסדום ימשכו אחר הרשעים ויענשו עמהם בחורבנה של סדום, כי באמת אין מצב ביניים, אלא או יצילו צדיקים את הרשעים או ימשכו אחר הרשעים¹⁵.

ולפי"ז מבואר היטב בקשת אברהם אבינו, שבתחילה התפלל שיצילו הצדיקים את הרשעים, - ואם תאמר לא יצילו הצדיקים את הרשעים, והינו שאם לא נדון שנמשכו הרשעים אחר הצדיקים אלא

הצדיקים אחר הרשעים, וא"כ ימותו עמם הצדיקים, חלילה לך... להמית צדיק עם רשע, משום שיש מקום לדון במידת הרחמים שלא התחברו לרשעים.

ובזה יבואר ג"כ מה שביקש אברהם על עוה"ב לצדיקים, כיון שאם דנים הצדיקים כדין מתחבר לרשע – נמצא שאף בעוה"ב דנים כאנשי סדום – ונטל שכר כמותם, וע"כ ביקש עליהם רחמים לעוה"ב.

ולכאוף קשה לדברינו שהרי מבואר שהמתחבר לרשע נוטל שכר כמעשיו, ואיך אמר אברהם אבינו חלילה לך מעשות... להמית צדיק עם רשע.

וצ"ל דבאמת מדה טובה מרובה ממת פורענות, וכיון שהצדיק לא נדבק כ"כ ברשע ומאיך הרשע לא נדבק כ"כ בצדיק, מ"מ יש טעם לבקש על צד הטוב, ואם לאו עדיין יש לדון שנחשב הצדיק שאינו נדבק ברשע, וא"כ יועיל לכה"פ להצלת הצדיק.

[והנה באבות דר"נ שם הוכיח שהנטפל לרשע אעפ"י שאינו עושה כמעשיו נוטל שכר כמותו, משנים מעידים באחד ואומרים אדם זה הרג את הנפש, ועד שלא נגמר דינו אחר רץ אחריהם, ואומר יודע אני בעדות זו, א"ל בא והעד עדותך, ונמצאו זוממין ונגמר דינו ליהרג, כשהן מוציאים אותו לבית הסקילה אומר אוי לי שאילו לא באתי אני כבר לא נגמ"ד ליהרג, עכשיו שבאתי עמהן מפני מה נגמ"ד ליהרג. ע"ש.

והנה שם אף שבלעדיו ג"כ היו מחייבין לנידון מיתה, מ"מ הוא עשה קצת כמעשיהם, משא"כ כאן לרשעים אין כ"כ שייכות למעשה הצדיקים דסדום, וא"כ אינו דומה כ"כ, מ"מ מפורש שם שמדה טובה מרובה ליתן שכר לנדבק לעושי מצוה, ואולי לזה סגי בדביקות כל דהו ששיד מעט לצדיק.]

ביאור נפלא בפרשת קורח

בפרשת קורח (טז, כא) מבואר שאמר הקב"ה למשה ואהרן "הבדלו מתוך העדה הזאת ואכלה אותם כרגע, ויפלו על פניהם ויאמרו... האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף". ופירש רש"י "מלך בשר ודם שסרחה עליו מקצת מדינה אינו יודע מי החוטא, לפיכך כשהוא כועס נפרע מכולם, אבל אתה, לפניך גלויות כל המחשבות ויודע אתה מי החוטא".

וברמב"ן שם תמה "אם ישראל לא חטאו ולא מרדו ברבם למה היה הקצף אליהם... ואם גם הם מרדו כקורח ועדתו איך יאמרו משה ואהרן האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף". ועיין מה שפירש שם.

ולדברינו יתכן לפרש, שהרי בפסוק קודם מובא "ויקהל עליהם קורח את כל העדה (בדברי ליצנות) וכבר היה קשר וחיבור בין כל העדה לקורח ועדתו, וא"כ דין המדבק לרשעים אפי' שאינו עושה כמעשיהם נוטל שכר כמותם, ולכן אמר ד' ואכלה אותם כרגע, והקדים "הבדלות מתוך העדה הזאת" והיינו שכולם עדה אחת הם.

אלא שמשה ואהרן לימדו זכות, האיש האחד יחטא ועל כל העדה תקצוף – דהינו שאין להם קשר עם חטאם של קורח ועדתו ואין כאן חיבור אמיתי, וא"כ ראוי להצילם, כי לפני ד' גלויות כל המחשבות, ויודע מי מחובר ומקושר עמם.

ומבואר מכל דברינו גודל חשיבות הקשר והקרבה ליראי ד', אפילו ללא חשפעה מהם, שהוא גורם לזכות לשכר כמותם.

לתגובות: yehudit2761@gmail.com

¹⁴ ומה שה' נצרך ל' צדיקים, אפשר שצריך כמות מסוימת כדי שיחשב שנדבק אנשי העיר בצדיקים, ועי' לשון אדר"י "המדבק לצדיקים" לשון רבים, וי"ל.
¹⁵ ומה שניצל לוט ה' בזכותו של אברהם אבינו, ואולי יש לפרש שנתחבר לאברהם בעבר, וצ"ע.

הערות בענין קיום האבות את כל התורה

הקשה המגן אברהם היאך אברהם רצה לשחוט את יצחק, והלא נעשה אונן עם שחיטת יצחק, ויש שכתבו ליישב דלא נעשה אונן אלא עם סיום העבודה, והדברים צ"ע דמדוע שלא יחשב אונן מיד כשנשחט יצחק, ולענ"ד נראה לומר באופן אחר והוא שדין אונן הוא לטפל במת ובצרכיו, והכא הא גופא הטיפול במת, ועוד יש להקשות באופ"א שהרי נטמא בטומאת מת מיד כששחט את יצחק, וע"כ צ"ל עפ"י הגמ' ביומא [סד, א] דמקשי' על שיעיר המשתלח דהא בעי' שיהיה ממשקה ישראל, ומתצ"י דדחייתו לצוק זוהי שחיטתו, והיינו משום שמת כדון, וה"נ הכא יצחק מת כדון, וכן לגבי מליקה דאינה מטמאה למרות דלכא' הוי נבלה כיון שמתה כדון, ושוב שמעתי שכך תירץ מו"ר רה"י הגר"ד פוברסקי שליט"א, ועי' בזה בשו"ת אחיעזר [ח"ג יו"ד סי' ז'], וה"ה לגבי אונן דאפשר דפסול אנינות ליכא היכא שמת כדון, וצ"ע.

בעצם הענין של קיום האבות את כל התורה עד שלא ניתנה, דהנה יל"ע באם אבות קיימו "דינים" או רק "מצוות", כלומר האם קיימו רק מצוות כלומר כתפילין וציצית, או דלמא שאף כל הדינים נהגו קודם מתן תורה, וניתן דוגמא לדבר, דהנה ביבמות [סב, א] אמר' דעבד אין לו חיים, שנאמר "שבו לכם פה עם החמור" עם הדומה לחמור, [ובדרך אגב, צ"ע מנלן שלחמור אין חיים, דהא מצינו חיים בבבלי חיים, לגבי דין אותו ואת בנו] ויש להקשות דהא ה"שבו" נאמר אך לישמעאל, וא"כ אמאי לא נימא שאף לגוי אין חיים, ובחורף תשע"ז כשסעדת בשבת בביתו של מו"ר רה"י הגרי"ג אדלשטיין שליט"א ושאלתיו שאלה זו אשתומם כשעה חדא, וכבר הקשו כן בחי' הריטב"א בקידושין [סח, ב] וראה ג"כ בפרי מגדים [או"ח סי' קפ"ג סק"ד], ויש שכתבו דלישמעאל נמי היה דין עבד כיון שהיה בן של הגר שהייתה שחורה, אלא דהא כבר היה אחרי שחרורה ואחרי שחורה, וכאן מגיעים לדון האם גם היו את כל דיני השחרור קודם מתן תורה, [אמנם ברש"י ביבמות שם מב' להדיא שהכוונה הייתה רק על אליעזר, וצ"ע] ומדברי הגרי"ג בחידושי עה"ת שתיירץ הקושיא היאך יעקב נשא ב' אחיות, ותיירץ דקודם מתן תורה לא הייתה אישות, מוכח שהאבות קיימו רק מצוות ולא דינים, ויש לפלפל בזה.

מקשים האחרונים היאך חלו קידושי יעקב ולא, הא בשעה שקדשה סבור היה שרחל היא, וא"כ הו"ל מקח טעות, ותיירץ הגר"ש עפ"י התוס' ישנים ביבמות [ב, ב] שכותב לגבי קידושי קטנה ונמצאת אילוניות ומתה, דאע"ג דמעיקרא היה מקפיד, אולם כיון שבסופן של דבר מתה א"כ אינו מקפיד, וחזי' דאע"ג שבאותו זמן היה מקפיד מכיון שאילו היה יודע מה יקרה בסוף להי' מקפיד לא הוה מקח טעות, [ועפ"י פסק הגרי"ש אלישיב זצ"ל במעשה שחתן נתן לכלה טבעת זהב, והתברר שהיה כסף מצופה זהב, ומשום הכלה אי"ז מקח טעות, כיון שאומרים החופה שוה לכה"פ פרוטה, אולם יל"ד משום שחתן דהוה מקח טעות ביחס למוכר, ופסק הגרי"ש דאינו מקח טעות דכיון שאם יקפיד ימצא דאשתו אינה מקודשת לו, א"כ שוב אינו מקפיד.] וה"נ ביעקב שידע שבשביל לישא את רחל צריך לישא את לאה קודם לכן, שוב לא הוה מקח טעות.

אולם יל"ע בזה מתרי טעמי, חדא, דבמתני' בתרומות [פ"ג מ"א] מב' דהתורם קישות ומצא טרוח תרומה ויחזור ויתרום, ומבואר בירושלמי שם דהוי תרומה מעיקר הדין והא אם היה יודע שיצטרך לתרום שוב, לא היה תורם והו"ל הפרשה בטעות, וע"כ דאין דנים במקח טעות אלא לפי מקומו ושעתו בלבד, ולא דנים מה יהיה אח"כ, וזה לכא' דלא כהתוס' ישנים, ועוד יש להקשות על הגר"ש דאפשר דעד כאן דברי התוס' ישנים אמורים בגוף אחד, אבל בשני גופים וכיעקב ולא אפשר דבהא הוה מקח טעות, וצ"ע.

בענין הקושיא המפורסמת היאך האבות שמרו שבת, והא גוי ששבת חייב מיתה, ויש להוסיף שמצינו בדבר זה כמה וכמה תירוצים, א' שהלכו עם ציצית, וא"כ על הצד שהם יהודים לא הוי הוצאה, ועל הצד שהם גוים הוי הוצאה, ב' שעשו בשליחות לעכו"ם, ועל הצד שהם יהודים אין שליחות לעכו"ם, ואילו עכו"ם כן יכול לשלוח עכו"ם, ועוד י"ל שעשו בשניים שעשאוה דליכא פטור זה בעכו"ם, ד' עוד י"ל שעשו עירוב תחומין והלכו עוד אלפי"ם אמה, וזה היתר רק לישראל, ועוד י"ל שהצילו בפקו"י ולא הוי חילול שבת, ומאי"ד גיסא לא הוי גוי ששבת, ועוד י"ל דמי שעושה מחמת היותו ספק ישראל אינו מחדש דת, וליכא כאן גוי ששבת, ועוד י"ל שעשו כלאחר יד, ופטור ליכא בעכו"ם, ועוד י"ל שלעכו"ם הלילה הולך אחר היום, וא"כ יכלו לעשות מלאכה במוצ"ש.

פנינים

שמעתי ממו"ר הגר"ד מילר שליט"א שהנה ידוע מה שאמר הגר"א"מ שך זצ"ל שאין לקרוא ליומי דגרא, [בין הזמנים] אלא "זמן ביניים" כיוון שאין זמן שהוא מופקע מזמן, ואמר שהרי לכל זמן יש מערכת של עבודה של התעלות, וממילא בסוף בין הזמנים צריכים להיות בדרגה רוחנית גבוהה יותר.

שמעתי ממו"ר הגר"ד מילר שליט"א ששמע מהגר"ב"ש דויטש שליט"א שפעם אחת שאלו הגר"א"מ שך זצ"ל פטש ברמב"ם, שנסתר לכא' מגמ' ערוכה, והכסף משנה דחק לפרש את הרמב"ם בדרך מסוימת, ואמר הגר"א"מ שך שאינו תמה על הכסף משנה שהרי יש כנגד הרמב"ם גמ' מפורשת והוצרך להידחק, אבל את הרמב"ם אינו מבין, מדוע הוצרך להידחק, ולא לפסוק כפשטות הגמ'.

שמעתי מידידי הרב אברהם מרדכי רפפורט שיחי' ששאל את הגר"ש אלטר שליט"א מהו הביאור במכאן ולהבא ולמפרע, ואמר הגר"ש שאינו יודע לבאר דבר זה, ורק אליהו הנביא יבאר לנו דבר זה, אבל אחר שיבאר דבר זה, נבין אותו מכאן ולהבא ולמפרע, ושמעתי שהגר"ד לוי שליט"א ביאר ענין מכאן ולהבא ולמפרע, עפ"י משל שחתן שיראה לאחר חתונתו שהיה לו כתם גדול על החליפה, יצטער על הכתם, אולם זה יהיה מכאן ולהבא ולמפרע.

בענין "גיטו וידו באין כאחד" רבו המתקשים בדבר זה, שהרי לכא' איך הדבר מתחיל, וראיתי שהגרי"ג אדלשטיין שליט"א מבאר שאין בכח האדון לאסור את היד של עבדו לגבי שחרור, אולם אי"כ אינו שייך לענין באין כאחד, ומטו בי מדרשא משמי' דהג"ר יגאל רוזן שליט"א, לבאר דדמי לפטיש ומסמר, כלומר שהרי בפטיש ומסמר ג"כ יש לשאול אותה שאלה, מה נהיה קודם, האם נהיה חור ואז המסמר נכנס, או שהפטיש עושה את החור, ואז

המסמר נכנס, ודו"ק, ובעבר ביארתי בדרך צחות באופ"א עפ"י משל שישבר את האו"ן, באדם שאמר לבנו המתבגר מדוע אינך רוצה להתחתן, ואמר לו בנו שמחכה להצעת שידוך שממון רב בצידה, והלך האב לגביר גדול, והציע את בנו לשידוך לבתו של הגביר, ושאלו הגביר מה מיוחד בבך, וענה האב שהוא מכחך בתפקיד בכיר בחברה מסוימת, וענה הגביר שאם כך הדבר מעיד שהוא אכן בחור מוכשר, ומעוניין בו כחתן לבתו, מיד הלך אבי הבחור לבעלים של אותה חברה, והציע את בנו לתפקיד בכיר, ושאלת אותו מנהל מדוע בנו מתאים לתפקיד, מיד ענה אבי הבחור שהרי הוא חתן של אותו גביר, ודבר זה יועיל לחברה, ואכן באותו יום נהיה אותו בחור חתן של הגביר, וקיבל את אותו תפקיד בכיר, למרות שלא היה לו שום כישורים מתאימים, וזה מסתדרים מתחת לפני השטח, עד שהם חלים בבת אחת, ויש שאמרו שכמו שכל שאינו בזה אחר זה אפי' בבת אחת אינו [קידושין נ, ב], כך כל שישנו בזה אחר זה אפי' בבת אחת ישנו, וכן על דרך יסוד הגר"ש"ש בשערי ישר [ש"ז פט"ז] שכל דבר שאם הוא יחול הוא לא חל, כך כל דבר שאם הוא יחול הוא חל, ממילא הוא חל, ודו"ק היטב בכ"ז.

ראיתי מובא מהגר"ד לנדו שאמר שהב"י סיים ש"ס ג' פעמים בחייו, והיינו משום שלמד בעיון, וע"כ אי"ז בהכרח שבח שאומרים על ת"ח שסיימו עשרות פעמים ש"ס, ויש לציין ששמעתי מהגר"מ גריינמן שליט"א שאינו יודע אם יש בדור זה מי שבאמת יודע ש"ס, ושאלוהו וכי החזו"א לא ידע ש"ס, ענה הגר"מ יכול להיות שאכן הוא ידע, אבל לא בהכרח, כיון שלא למד ש"ס על הסדר, אלא לפי סוגיות, ויכול להיות שלא למד את כל האגדות, ושאלוהו שהרי ישנם רבנים שעושים סיום ש"ס בכל שנה וכדו', וא"כ בהכרח שלמד את כל הש"ס ממש, וענה הגר"מ שא"כ ודאי שאי"ז נחשב שידוע ש"ס...

שמעתי בשם הגרי"ב שרייבר שליט"א שהעולם חושב ש"חמור נושא ספרים" הפירוש הוא בכל ספר שהוא לומד הוא נהיה יותר "נושא ספרים", אולם האמת היא שהוא נהיה יותר "חמור"...

שמעתי מאממו"ר שליט"א שעוסק גם בקירוב, מעשה ביהודי שהתחיל להתחזק, אולם היה קשה לו מאוד להפסיק לעשן בשבת, ואממו"ר אמר לו שלפחות ידליק נר נשמה שממנו ידליק את הסיגריה, כדי שלכה"פ לא יכשל באיסור העברה כדי שמדליק את המצית, והנה במוצ"ש התקשר אליו אותו יהודי ואמר לאממו"ר, איזה מתוחכם אתה, הדלקתי נר נשמה שעליו יש ציור של רשב"י, וכי נראה לך שכשיש ציור של רשב"י, ואני ידליק מזה סיגריה בשבת.

מעשה נוסף ששמעתי מאממו"ר שליט"א שפעם אחת ביום ראשון אסף מנין לשחרית ברמת גן, וכשפנה ליהודי ואלו האם התפלל כבר, ענה לו שהתפלל אתמול... אמר לו אממו"ר אתמול זה הייתה תפילה בשביל הנשמה יתירה, אמר לו אותו אדם לא הייתה לי נשמה יתירה... אמר לו אממו"ר א"כ אף הנשמה שיש לך גם היא יתירה...

לתגובות: Zx0527103930@gmail.com

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל
מגיש בכולל תורת מרדכי
למה צריך להתפלל?
ואַבְרָהָם מְבָרְכֵת וּמְקַלְלֵת אֶאֱוֹר. (יב, א)

הקשה בעל הכלי יקר, למה לא נאמר "אאור מקלדך", ויקדים פעולת ה' יתברך לפני מעשה אדם, כמו ב"אברכה מברכך".

ומקדים לבאר כי לאדם מערכי לב, ועוד לפני שמוציא הדיבור מפיו, הוא חושב תחילה בלבו מה לומר.

הגמרא אומרת (קידושין מ). שלטובה הקב"ה מצרף מחשבה למעשה, אבל מחשבה רעה אינו מצרפה למעשה. יש למצוא לכך רמז בפסוק (תהלים סו, יח) "און אם ראיתי בלבי לא ישמע ה'", כלומר מחשבת און שבלבי, אין ה' יתברך מצרפה למעשה.

לגבי התפילה נאמר (ישעיהו סה, כד) "טרם יקראו ואני אענה", לפי שקודם שהאדם מוציא מפיו שאלתו ובקשתו, כבר חשב בלבו מה רצונו לבקש, על כן ה' יתברך יענהו משמי קדשו, קודם שיקרא.

בשר ודם המבקש דבר מחבירו צריך לפרש בשפתיו, כי אין אדם יודע מה בלב חבירו, אבל הקב"ה בוחן לבבות וממלא כל משאלות לבו, ורמז לדבר בפסוק (תהלים כ, ה) "יתן לך כלבבך".

נאמר (משלי טז, א) "לאדם מערכי לב ומה מענה לשון". שלמה המלך בא בפסוק זה לענות על קושיא גדולה וחזקה, והיא - אם באמת הקב"ה ימלא שאלתו אחר שערך הדבר בלבו, למה צוה ה' להתפלל בפה.

אחרים הוסיפו להקשות, אם ה' יתברך חושב שהדבר מגיע לי, יתנו לי גם בלי תפילה, ואם חושב שלא מגיע לי, מה תעזור תפילה?

על זה אומר שלמה המלך "ומה מענה לשון" מתנת ה' הוא שנתן מענה לשון לאדם, כמאמר חז"ל (יבמות טד). שהקב"ה מתאוה לתפלתו של צדיקים, כי נמשלים אצל השי"ת כילד שעשועים אצל אביו, שאם מבקש דבר מאביו, אף שאביו יודע מה בנו צריך, רוצה שיוציא הבן מפיו מבוקשו, שהאב משתעשע בדבור שפתיו של הבן.

כך אומר הקב"ה לישראל (שיר השירים ב, יד) "השמיעני את קולך כי קולך ערב" לגשת אלי, ואינו רוצה להתנהג עמו כדרך השרים שאין מניחין לדבר בנייהם הרבה, ומיד כאשר יבינו כוונת השואל אומרים לו קצר דברך או כלה דברך וצא, אבל הקב"ה בחסדו אינו כן, ונרמז הדבר בפסוק (תהלים כא, ג) "תאות לבו נתת לו" ואעפ"כ "וארשת שפתיו בל מנעת סלה". לפי שאנו בעיניו ילד שעשועים וכן יקר. ולכן אע"פ ש"טרם יקראו ואני אענה", מ"מ כל עוד ש"הם מדברים ואני אשמע", כי לא מנעתי מהם ארשת שפתותיהם והיא חביבה לפני עד מאד.

וזהו שנאמר, "און אם ראיתי בלבי לא ישמע ה'", ושמה תאמר שגם לענין הטובה הוא כן, לכך נאמר "אכן שמע אלקים הקשיב בקול תפילתי", שבתפילה ה' שומע בקול תפילתי אף שעדיין לא הוצאתי את הדבר מפיו. ואם תשאל למה בקש ה' מידי רמוס חצרו להתפלל לפניו, על זה אמר "ברוך אלקים אשר לא הסיר תפילתי וחסדו מאת", ומאפשר לי לדבר לפניו ורוצה לשמוע אותי.

וכעת שב הכלי יקר ומיישב את השאלה בה פתחנו, ובכוונה נאמר ואברכה מברכך, כי המברך חושב על ברכתו בלבו לפני שמברך בפיו, ומחשבה טובה חשובה כמעשה, לכן אני מברכו קודם שיצאה הברכה מפיו. אבל במקללים אין הדבר כן, אלא לאחר שהוציא הקללה מפיו, אז אאר אותו, ולא קודם לכן, כי מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה.

הבה נעריך את רצון ה' לשמוע את קולנו ונתפלל לפניו כראוי.

שבת שלום ומבורך!

לתגובות: blu.israel@gmail.com

צחר לפרשה / חרב אליהו גדלביץ'

הוראת 'קבע'

וְיִשְׁכַּם אֲבָרְהָם בְּבֶקֶר אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר עִמָּד שָׁם (יט, כז)

קביעות עיתים לתורה

"אמר רבא בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמונה קבעת עתים לתורה עסקת בפו"ר צפית לישועה פלפלת בחכמה" וכו' (שבת לא).

בשעה שאדם מניח את גופו החומרי בזה העולם, ונשמתו עולה עדי מרום לאחר מאה ועשרים שנותיו עלי אדמות, ניצבת היא לפני קל גדול ונורא למשפט על כל אשר עשתה או לחילופין נמנעה מלעשות.

המשפט משפט אמת הוא, הדין נוקב ומקיף את כל תהלוכות חייו, תיעוד מדוייק של מעשיו נפרס אל מול עיניו, והשאלות מהדהדות:

נשאת ונתת באמונה!?

עסקת בפריה ורבייה!?

צפית לישועה!?

כל שאלה מפלחת כליות ולב, כל בירור כזה מעמיד את האדם אל מול מציאות חיים הנבחנת עתה על צעד ושעל, החל ממעשים שבכל יום וכלה בעומק המחשבות הפנימיות.

ובתוך אותם סימני שאלה, בוקעת ועולה שאלה מהותית המקיפה את כל קומתו הרוחנית של האדם, ומאפשרת לבחון את סולם הערכים עליו השתית את חייו-

'קבעת עיתים לתורה!'

האם יצרת לעצמך זמנים קבועים המוקדשים אך ורק ללימוד התורה הקדושה, האם לקחת את המתנה הנפלאה שנקראת זמן, וקבעת אותה לערך הנעלה ביותר לשמו הנעת לזה העולם?

אמנם ניסוח השאלה מעורר התבוננות – 'קבעת עיתים לתורה', מדוע השאלה איננה מוסבת על עצם הלימוד 'למדת' או 'עסקת' בתורה, לכאורה מן הנכון היה לחקור את מצב הלמידה עצמו, המבחן צריך להיות מופנה לעצם העיסוק בלימוד התורה ולא רק לקביעות הזמנים!?

'קביעין כן תהוון'

בפיוט ה'אקדמות' מפליג הפייט בשבחן של ישראל ובשבחה של התורה הקדושה, הפיוט כולו בנוי על סדר א' ב' כפול כשבסופו חותם הפייטן את שמו בצירוף הברכה 'יגדל בתורה ובמעשים טובים אמן וחזק ואמץ'.

באותיות האחרונות של המילה 'וחזק' משבח את הצדיקים 'זכאין כד שמעתון שבח דא שירתא, קביעין כן תהוון בהנהו חברתא' לאמר 'זכאים הצדיקים כאשר שומעים את השירה זו – קבועים תהיו באלו חברות הצדיקים'.

דבריו מבוססים על דברי המדרש בקהלת (רבה א' יא) 'עתיד הקב"ה להמנות לו חבורה של צדיקים משלו ומושיבן אצלו בישיבה גדולה', על אותה חבורת צדיקים מתבטא 'קביעין כן תהוון בהנהו חברתא'.

הפייטן מעלה כאן על נס את הקביעות בחברות הצדיקים, מהו הדגש ב'קביעין כן תהוון' וכיצד באה מעלתן של ישראל לידי ביטוי בקביעות זו?.

~~~

הקובע מקום לתפילתו

" א"ר חלבו אמר רב הונא כל הקובע מקום לתפלתו^{טז} אלקי אברהם בעזרו. וכשמת אומרים לו אי עניו אי חסיד מתלמידיו של אברהם אבינו ואברהם אבינו מנא לן דקבע מקום דכתיב 'וישכס אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם' ואין עמידה אלא תפלה שנאמר 'ועמוד פינחס ויפלל' "

מעלת קביעות המקום לתפילה מקבלת משמעות ייחודית בפרשתנו, אברהם אבינו נוהג במידה זו של הקובע מקום לתפילתו, הוא שב ומתפלל באותו המקום בו עמד לראשונה בתפילה.

חז"ל מסבים את תשומת לבנו כי אין זה דרך מקרה, אלא אדרבה הנהגה של גדלות אשר יש בה כדי ללמד לבניו אחריו, ולהעניק להם את מעשה האבות כסימן דרך אשר ילכו בה ואף הם יהיו מהקובעים מקום לתפילתם.

לא זו בלבד אלא שהאיש אשר ילך בדרכו של אברהם העברי ואכן יקבע מקום לתפילתו זוכה לברכת שמיים – 'אלוקי אברהם בעזרו', והדברים מפליאים – מכל הנהגותיו הנעלות של אבינו אברהם, מכל מידותיו התרומיות, מכל אותם עשרת הנסיונות אשר אף בן אנוש לא נתנסה מלבדו – מכל אלו נבחרה הנהגה זו לשמש כמגדלור להולכים בדרכו של אברהם!! האמנם!!

הלוא לכאורה איננו עוסקים במעלת התפילה עצמה, אין אנו מדברים על קירבת ה' מיוחדת שהיתה לאברהם בעמדו בתפילה לפני מלך רם ונישא, הכל נסוב סביב התנאים הסביבתיים לקיומה של התפילה, דהיינו המקום הקבוע והעקביות להתפלל במקום זה.

יתירה מזו – הנהוג הנהגה זו בימי חיותו לאחר פטירתו זוכה להספד אשר גדולים וטובים ממנו לא יזכו – 'אי עניו אי חסיד מתלמידיו של אברהם אבינו' הוא זוכה באחת לתוארים של 'עניו' 'חסיד' ועל כולנה 'מתלמידיו של אברהם אבינו'.

והתמיהה גדולה – 'עניו' 'חסיד' – על שום מה!?

על שום שקבע מקום לתפילתו כאברהם!?

מקיום הנהגה יומית אותה נהג אברהם אבינו – זוכה אדם להיקרא בתוארים הנכבדים הללו והופך להיות מתלמידיו של אברהם אבינו!?

די אם נזכיר את דברי התנא באבות: "כָּל מִי שֵׁיִשׁ בְּיָדוֹ שְׁלֹשָׁה דְבָרִים הֵלְלוּ, מִתְלַמְּדוֹ שֶׁל אֲבָרְהָם אֲבִינוּ ... עֵין טוֹבָה, וְרוּחַ נְמוּכָה, וְנִפְשׁ שְׂפֵלָה" (ה, יט), אלו הם תכונות ומידות הדורשות מן האדם עבודת חיים מתמדת, קניית מידות אלו רצופה בניסיונות ומכשולים, התמודדות יום יומית נדרשת מהאדם על מנת לסגל לעצמו כקניין בנפש תכונות אלו.

על מידות אלו ניתן להבין כי האיש אשר יעמוד איתן, ויקדיש עמל רב ויגיעה של ממש על מנת

^{טז} יש לציין כי הראשונים דנים האם דברי הגמרא מוסבים רק על קביעות להתפלל בבית כנסת מסוים (תלמידי רבנו יונה), או שהכוונה היא מלבד הקביעות בבית הכנסת יש לקבוע מושבו בתוך בית הכנסת במקום מסוים בו מתפלל (ראש ס"ז).

מכל מקום המחבר פסק כי יש להקפיד גם על מקום בבית הכנסת, ז"ל: "קבע מקום לתפלתו, שפלא ישנהו אם לא לצורך ואין די לו במה שיקבע לו בית הכנסת להתפלל, אלא גם בבית הכנסת שיקביע בה צריך שיהיה לו מקום קבוע" (שו"ע אר"ח סי' צ"ט).

לרכוש לנפשו את העין הטובה, להחדיר בקרבו את הרוח הנמוכה ולחוש באמת את הנפש השפלה, הוא אכן מתקרב מעט להיות מתלמידיו של אברהם אבינו אשר הצטיין בתכונות אלו.

אך הנהוג לקבוע מקום לתפילתו – כיצד מעשה זה מעטרו בתואר הנכבד 'מתלמידיו של אברהם אבינו', מה יש בה בהנהגה ייחודית זו אשר מקבלת משקל כל כך נכבד באספקלריית חז"ל!?

'עניו וחסידי'

אכן רבים התחבטו בביאור דברי הגמרא במסכת ברכות, וקצרה היריעה מהכיל את הפירושים השונים מרבתינו הראשונים והאחרונים, מכל מקום נזכיר כמה מהביאורים העיקריים.

הרי"ף בעין יעקב פירש בהאי לישנא: " 'אומרים לו אי עניו אי חסיד' יוצא לומר אעפ"י שלא הוחזק בפנינו בזה, מכל מקום כיון שהוא מתלמידיו של אברהם בענין קביעות התפילה בוודאי כי כל דרכיו הם דומים לאברהם בענווה ובחסידות".

בדרך דומה פירשו תלמידי רבינו יונה (ד"ה כשמת) את כוונת הגמ' שהשבח האמור מוסב רק על אדם שמדקדק מאד בתפילתו בכל ענייניה, עד שהוא נזהר גם בזה שתהא תפילתו במקום מיוחד, ממילא מאחר שהוא כ"כ אוהב את התפילה ודאי יש בו את מידת הענווה שעל ידה תהיה תפילתו מקובלת לפני המקום, מכיון שאם אינו עניו אינו יכול לעולם לכיין בתפילתו ואין היא מקובלת לפני המקום ברוך הוא, ומאחר וזכה אדם למידת הענווה ודאי יזכה גם למידת החסידות הגדולה ממנה.

לפירוש זה ההקפדה על קביעות המקום לתפילה איננה מהווה סיבה בפני עצמה לתוארים הנ"ל, אלא משמשת כסימן ואות על כך שאישיותו של אדם זה דומה היא בדרכים נוספות לדרכו של אבינו אברהם, ועל כן ניתן להספידו בתוארים 'חסיד' ו'עניו'.

הצ"ח (ד"ה הי) לעומת זאת ביאר כי עיקר העניין של קביעות המקום לתפילה, הוא משום שכאשר מתפלל אדם במקום מסוים חלה קדושה באותו מקום, וכששבו ומתפלל שם שנית קדושת המקום מסייעת לו שתתקבל תפילתו.

בעל הגאווה סבור שאינו זקוק לסיוע זה אלא ראוי שתתקבל תפילתו בכל מקום ועל כן אינו קובע מקום לתפילתו, לעומתו העניו מודע לכך שהוא צריך סיוע לכך שתתקבל תפילתו ועל כן הוא קובע לה מקום.

לדבריו הקובע מקום לתפילתו עושה זאת משום שמכיר במיעוט ערכו, ויודע הוא כי כדי שתתקבל תפילתו לפני שוכן מרומים זקוק הינו לקדושת המקום ולתפילות הרבות השוכנות במקום זה, נמצא איפוא כי הקביעות היא גופא מעשה הנובע מענווה ועל כך ראוי הוא לתואר 'עניו'.

ביאור נוסף מובא בדברי ה'בן יהודע' (ד"ה אי), וכך מפרש:

דרך העולם שבקטנותו יושב אדם בבית הכנסת במקום פחות, ולאחר מכן כשגדל בשנים או כשמתעשר מעלים אותו למקום חשוב יותר, נמצא שהאדם הקובע מקום לתפילתו ואינו משנה את מקומו עניו הוא, שכן אינו מקפיד לישוב במקום חשוב לפי כבודו מפני שחפץ להישאר במקום קביעותו.

קביעות המקום – גישה אחרת לתפילה

דומה כי מתוך פירושי הראשונים והאחרונים הנ"ל, עולה מבט חדש על מעלת קביעות המקום לתפילה, יש כאן הרבה מעבר להנהגה סתמית המתייחסת רק לתנאים הסביבתיים של התפילה, הקביעות מלמדת על גישתו הנכונה של האדם לכל עולמה של התפילה.

כשאדם קובע לו מקום לתפילתו, הוא מביא לידי ביטוי את החשיבות הרבה שמייחס למעמד התפילה, עצם הקביעות מהווה הכרזה על הכרה בערך הנעלה של המתפלל, לפני מי הוא עומד עם מי ועל מה הוא מדבר.

אכן יש בו במעשה ה'קטן' לכאורה להעיד על מדרגתו של האדם, ולשוות לו את התואר 'עניו' ו'חסיד', שכן במעשה זה מתגלם סולם ערכיו של הקובע מקום לתפילתו, הקשר לבורא באמצעות התפילה – מקבל יחס מיוחד של חשיבות ומחשבה.

רגעי התפילה הנעלים, המאפשרים לאדם לעצור מהמולת החיים ולהתחבר לקל מלך חי וקיים, הופכים לרגעים של קירבה אין סופית הבאה מתוך רוגע, קביעות ועקביות.

כיצד יחוש האיש הפשוט את העוצמה של אותן דקות, בהם ניצב הוא אל מול קונו ומשיח לבו כדבר איש אל רעהו, היאך יוכל לשרטט בחדרי ליבו את גדלות המעמד בו בן אנוש עומד ושופך ליבו למלך רחום וחנון!?

התשובה היא - 'הקובע מקום לתפילתו' – קביעות המקום למעמד התפילה, הקביעות מעניקה פרספקטיבה אחרת ומאפשרת את ההרגשה הנעלה ושימת הלב למה שמתרחש בזמן התפילה, הן מצד הבן המתפלל והן מצד אביו המאזין.

הרשב"א בחידושי אגדות הרחיב בביאור נקודה זו, וכך כתב:

"אם תתעורר למה חייבו מקום לתפילה ושהתועלת בהיותה במקום קבוע יותר מהיותה פעם כאן ופעם כאן עד שקראו הקובע עניו וחסידי ... שהמתפלל צריך לכוין דעותיו קודם שיתפלל לדעת לפני מי עומד ולעמוד ביראה ולהכיר נמיכתו וגודל האדון אשר אליו מבקש ... ומסיבת הכנת המחשבה וזיקוק הלב – קביעות המקומות, שהמקום המוכן לתפילה מוסיף יראה בבתי כנסיות ... לפי שיראת המקום גורמת להיות הנדרש שם כעומד לנגד עיניו ועל ימינו כל היום, וממנו יבוא למידת החסידות והענווה"

(חידושי הרשב"א ח"א ברכות ו ע"ב)

קביעות המקום לדברי הרשב"א היא הגורם להכנת המחשבה וזיקוק הלב, ע"י הקביעות מכוון המתפלל דעותיו ומכיר מחד את שפלתו שלו, ומאידך את גדלותו של הבורא אליו נושא עיניו, הכנה זו יש בה כדי להטביע באדם את היראה הנדרשת הימנו בכל עת שמתפלל, ואת היחס הראוי למקום התפילה ובתי הכנסת.

'מתלמידיו של אברהם אבינו'

אבינו אברהם איזן חיקר ותיקן הנהגה זו של קביעות מקום לתפילה, בכך סלל דרך לכל החפצים לטעום טעמה של תפילה כתקנה – לקבוע להם מקום לתפילתם, ע"י כך יכירו כח מלכותו ומתוך הבנת הלב יגידו שבחו והילולו, והקשר הבלתי אמצעי הנוצר באמצעות התפילה בין האדם לקונו, יתבטא בהכרת חשיבות המעמד ובקביעות המקום.

אכן, ההולך בדרכו של אברהם בעניין זה ראוי הוא לתואר 'מתלמידיו של אברהם אבינו', לא

מדובר כאן על מעשה קוף בעלמא כי אם מעשה המעיד על אהבת הבורא ועל הרצון לקיים את מעמד התפילה באופן הראוי והנכון, בצורה שתאפשר לכוון את הדעת ולהחדיר את כוונת הלב והמחשבה הראויה לרגעים אלו.

הקובע מקום לתפילתו – נכנס בשערי בית מדרשו של אברהם אשר לימד דעת את העם, וגילה את קיומו והשגחתו של הקב"ה על בראויו, הוא אכן ראוי לתואר תלמיד של אברהם אבינו, מעשהו מעיד על הליכה מתמדת בעקבות הנהגותיו הגדולות של אבינו אברהם, ועל השאיפה לדבוק במעשיו ולסגל לעצמו את הערך הנכון של התפילה.

אין ספק כי מעלה גדולה היא להסתופף בצל הצדיקים, דבר ברור הוא כי כל קירבה לאנשי צורה יש בה כדי להפוך באדם רגעי שפלות לשיאי גדלות, אך יתירה מכל אלו זוהי הקביעות בחבורות הצדיקים, הקביעות מביאה לידי ביטוי את הקשר העמוק אל אותם עובדי ה' ואת הרצון העז להידמות להם וללכת בדרכם.

'זכאין כד שמעתון שבח דא שירתא, - כלל ישראל זוכים לשמוע את השירה הזו, הברכה אחת היא – 'קביעין כן תהוון בהנהו חבורתא' אכן תזכו להיות קבועים אצל אותם חבורות הצדיקים וישים הקב"ה חלקכם עמם.

'קבעת עיתים לתורה'.

דוק היטב - המבחן איננו בא לבדוק האם 'למדת' או 'עסקת' בתורה וכדו', הבירור האם 'קבעת', זוהי לא שאלה על עצם לימוד התורה כי אם על הגישה והמבט הכללי של האדם על ערך הלימוד.

לקבוע עיתים לתורה פירושו לחתוך נתחי זמן מהיום המוקדשים וקבועים ללימוד התורה בלבד, יש כאן התייחסות לערך הלימוד הנובעת מהכרה בחשיבות הדבר, אם קבעת פירושו החשבת, ייקרת, הערכת.

ועיין בפירוש רש"י שם שפ"י בזו הלשון:

"קבעת עתים. לפי שאדם צריך להתעסק בדרך ארץ שאם אין דרך ארץ אין תורה הוצרך לקבוע עתים לתורה דבר קצוב שלא ימשך כל היום לדרך ארץ"

היום יום דורש מן האדם זמן כח ומשאבים, אדם מוכרח להתעסק בעול דרך ארץ ובמעשי חומר וגשם, העיסוק המתמיד בכל אלו יש בו סיכון כי מבלי משים יתפוס את כל סדר יומו של האדם, ולנפשו ונשמתו לא ידאג.

על כן הוצרך **לקבוע** עיתים לתורה, היינו להניח לרגע את המירוץ אחר חיי שעה, ולהקדיש זמנים מסוימים הפנויים מכל טרדות היום, ומוקדשים אך ורק לחיי עולם, אם אכן **יקבע** דהיינו יחשיב ייקר ויעריך את גדלותם של רגעי הלימוד – בוודאי לא ימשך כל היום לעול המכביד של המרדף המתמיד על המחיה ועל הכלכלה.

(להרחבת הדברים עיין שו"ע או"ח צ יט ו מג"א שם ס"ק לג.)

ברכות ז: 'אויביו נופלים תחתיו' עיון יעקב עץ יוסף עפ"י הגמ' בתעניתא כא.)

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מנצ'סטר
הבחירות באמריקה וירבעם בן נבט

אחת הפרשיות הצריכות לימוד, היא פרשת מלחמת הארבע מלכים והחמשה מלכים, אמרפל מלך שנער אריון מלך אלטר כדרלעמר מלך עילם ותדעל מלך גוים וכו', שרבים מן המפרשים תמוהו למה האריך התורה הק' בכל פרטי המלחמה ומה נ"מ לנו בזה. וכתב שם הרמב"ן (בראשית פרק יד, א) **"המעשה הזה אירע לאברהם לחורות כי ארבע מלכיות תעמודנה למשול בעולם ובסוף יתגברו בניו עליהם ויפלו כלם בידם, וישבו כל שבותם ורכושם"**.

והנה בספר אגרא דפרקא (אות קכא) מהרה"ק בעל בני יששכר, הוא מביא ממיא שיש בה חשיבות יתירה בשבילנו בשבוע זה שחל בו הבחירות באמריקה, ותוצאות הבחירה יש לה משמעות גדולה בנוגע לעתידים של הרבה דברים הנוגעים לנו. וז"ל בעל בני יששכר: "אמר כבוד אדמו"ר הרב הקדוש מה"ר מנחם מענדל זצוק"ל (מרימנוב), מן הדבר אשר הוא לפלא אשר עפ"י הרוב בגלותינו בין המלכיות, כל התחדשות הגזירות מן המסים והארנוניות, הוא ההתחלה בחדש מרחשוון, הגם שאינו התחלת השנה למספרם כנודע.

ואמר שהוא להיות המרידה הראשונה במלכות ישראל מלכות בית דוד, היה בחדש הזה, כי עשה ירבעם את החג בחדש השמיני החדש אשר בדה מלכו (מ"א י"ב, ל"ג וימליכו ירבעם וכו'), ע"כ נמשך מזה בעוה"ר שעבוד מלכיות אחרות, ע"כ זה החדש רישומו ניכר בהתחלת השנה לענין מסים ושעבודי המלכיות, עד אשר ירחם הש"י ובקשו את ה' אלקיהם ואת דוד מלכם".

והיינו שבגודל תאוותו להיות מלך ישראל, הלך ירבעם בן נבט ומנע את ישראל מעלות לרגל לבית המקדש, לחג הסוכות, ובמקום הבית המקדש, בנה בית עבודה זרה בחלקו של דן, והכריז שיש חג חדש בחדש מרחשוון, וכמו שפסח שני הוא חודש לאחר פסח ראשון, כן הכריז חג חדש חודש אחרי סוכות "ויעש ירבעם חג בחדש השמיני בחמשה עשר יום לחודש כחג אשר ביהודה, בחדש אשר בדא מלבו".

הרי שקלוקל מעשי ירבעם בן נבט השאיר קלקול לדורות, ועד היום אנו סובלים מגזירת שעבוד המלכיות וכדי לבטל גזירות המלכיות אנו צריכים להתגבר ולבטל קטרוג הקטרוג מירבעם בן נבט, וכן האריכו בספר ישמח ישראל להרה"ק מאלכסנדר (לר"ח חשון אות ב) וכן בשם משמואל (ר"ח חשון תרע"ב) בנחיצות לבטל קטרוג עיי"ש.

וכל כך גדול היה קלקולו של ירבעם בן נבט, דכשיצא שאברהם אבינו ללחום כנגד הארבע מלכים, כתיב "וירדוף עד דן" וביאר רש"י **"שם תשש כוחו שראה שעתידין בניו להעמיד שם עבודה זרה"**. ובגמ' סנהדרין (צו.) כתב שהכוונה לירבעם בן נבט שבנה בית עבודה זרה בחלקו של דן.

והנה דברי הרה"ק מרימנוב ז"ע צ"ב, דהאיד יעלה על הדעת שיש לנו ח"ו איזה שייכות וצד השוה במעשי ירבעם בן נבט שהיה רשע גדול ועובד ע"ז ובנה בית לע"ז ומנע את ישראל מעלות לרגל לבית המקדש, עד שאנו צריכים להתגבר על קלקולו ולהתרחק את עצמינו מכל נגיעה עם מעשיו המכוערים, ועד היום אנו עדיין סובלים מקטרוג מחמת מעשיו?

אמנם הדבר מבואר בגמ' ברכות (לה:) **"אמר רבי חנינא בר פפא כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גוזל להקדוש ברוך הוא וכנסת ישראל שנאמר גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש**

משחית ואין אביו אלא הקדוש ברוך הוא שנאמר הלא הוא אביך קנך, ואין אמו אלא כנסת ישראל שנאמר שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמוך, **מאי חבר הוא לאיש משחית אמר רבי חנינא בר פפא חבר הוא לירבעם בן נבט שהשחית את ישראל לאביהם שבשמים"**:

הרי שחז"ל השוו מי שאוכל בלי ברכה שהוא מחבריא של ירבעם בן נבט, ובטעם הדבר כתב שם רש"י **"ולפי שהוא מיקל, רואים האחרים ולמדו ממנו לעשות כן ליהנות מן העולם בלא ברכה, ולכן נקרא זה המיקל חבר לאיש משחית"**.

הרי דכאשר יהודי מזלזל במצות בפרהסיא וגורם שאחרים ילמדו ממעשיו הרעים, הוא צועד בדרכו של ירבעם בן נבט, ונחשב הוא כשותף עם מעשיו המקוקלים. וכדי לבטל קטרוגו של ירבעם בן נבט, אנו צריכים לברך הברכות בכוונה, ובכל יום ויום צריכים להצהיר מאה פעמים שה' מלך העולם ועל ידי כן להמליך השי"ת על כל העולם, וזהו העבודה שאנו צריכים להרבות בה ולדקדק בה ביותר בימים אלו, ובפרט ביום ט"ו חשון כדי לבטל מעשי ירבעם בן נבט שבדא חג מלבו ביום זה.

וזה היה עבודת אברהם אבינו וכדמתאר לנו חז"ל במדרש תנחומא (לך לך פרק יב) וז"ל: **"ויטע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם ה' אל עולם (בראשית כ"א) לאחר שהיה מאכילן ומשקן היו מברכין אותו, ואמר להם 'לי אתם מברכין, ברכו לבעל הבית שנותן לחם הבריות אוכל ומשקה ונותן בהם רוח'** והיו אומרים לו היכן הוא, אמר להם 'שליט בשמים ובארץ וממית ומחיה מוחץ ורופא צר את העובר במעי אמו ומוציאו לאויר עולם, מגדל צמחים ואילנות מוריד שאול ויעל'. כיון שהיו שומעין כך היו שואלין כיצד נברך אותו ומחזיקין לו לטובה היה **אומר להם 'אמרו ברוך ה' המבורך לעולם ועד, ברוך נותן לחם ומזון לכל בשר'** והיה מלמדם ברכות וצדקות הוא שאמר הכתוב ואת הנפש אשר עשו בחרן".

ולכן הגם שתשש כוחו של אברהם אבינו כשהגיע לדן, עכ"ז בסופו של דבר הצליח אברהם אבינו במלחמתו "ויכסם וירדפם עד חובה וכו' וישב את כל הרכוש וגם את לוט אחיו ורכושו השיב" וכו'. ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין שרמו לו על המנחות והנסכים שיקריבו שם בניו, והיינו שהראה לו שעל ידי עבודתו שכולם יכירו שיש בורא לעולם, על ידי זה נצח במלחמתו. כן נזכה "וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק" ובא לציון גואל בב"א.

שלהבת התורה / הרב שלמה משי זהב, מח"ס מחשבת שלמה, מחיית עמלק

אברהם אבינו שעסק במצוות קבלת פני השכינה למה לא נפטר ממצוות הכנסת אורחים

נְיָאמַר אֲדָנִי אִם נָא מְצַאנִי תָן בְּעֵינֶיךָ אֵל נָא תַעֲבֹר מֵעַל עֵבְרָךְ (יח, א)

למה עזב אברהם אבינו מצוות קבלת פני שכינה שהיה עוסק בו, והלך לקיים מצוות הכנסת אורחים ובגמ' [שבת קכ"ז ע"א] אמר רב גדולה הכנסת אורחים יותר מקבלת פני שכינה, שבשעה שהגיעו האורחים לביתו של אברהם ביקש מהשכינה להמתין לו כדי שיכניס האורחים לביתו, ובאחרונים הקשו דהרי קי"ל [סוכה כ"ה ע"ב] דעוסק במצווה פטור מן המצוה, ואברהם אבינו היה עוסק בקבלת פני שכינה, והיה פטור מלקיים מצוות הכנסת אורחים, ואמאי עזב המצווה שהיה עוסק בו קבלת פני השכינה.

העוסק במצווה קיומית האם איכא פטור דעוסק במצווה פטור מן המצוה

וראייתי בחידושי הגר"ש היימן [מכתבים סי' ל"ז] שכתב ליישב דמצות קבלת פני השכינה הוא מצווה קיומית, ואינו מצוה חיובית, ולכן כשהגיע לידו מצווה חיובית מצוות הכנסת אורחים עזב המצווה קיומית שעסק בו, דהפטור של עוסק במצווה הוא רק אם עוסק במצווה חיובית.

תירוצו הוא לפי דעת הנתיבות [סי' ע"ב סק"ט] דס"ל דהפטור של עוסק במצווה הוא רק אם עוסק במצווה חיובית, אבל העוסק במצווה קיומית אין לו את הפטור של עוסק במצווה פטור מן המצוה.

ובאחרונים הוכיחו מהאור זרוע [הל' סוכה סי' רצ"ט] כדעת הנתיבות דבמצוה קיומית לא נאמר דין עוסק במצוה, דכתב האור זרוע דאין להוכיח מזה שהלובש ציצית חייב בכל המצוות, דדין עוסק במצוה הוא דווקא בשאי אפשר לקיים שתיהן, דחלוקה היא מצות ציצית שאינו חייב ללבוש אם אינו רוצה, דיכול לא ללבוש בגד של ד' כנפות כל ימיו ולא להתחייב במצות ציצית, ולכן הלובש ציצית חייב בכל המצוות, ומוכח דנקט דאין בלובש ציצית דין עוסק במצוה פטור מן המצוה כיון דהוא מצוה קיומית, וכדעת הנתיבות דכל הדין של עוסק במצוה הוא רק במצוה חיובית ולא במצוה קיומית.

אמנם האמרי בינה [או"ח סי' י"ג, אות ג] חולק על הנתיבות וס"ל דגם העוסק במצווה קיומית פטור מן המצוה, ומביא ראיה מהגמ' [סוכה כ"ו ע"ב] כותבי ספרים תפילין ומזוזות הם ותגריהם ותגרי תגריהם פטורים מן המצוות מדין עוסק במצוה פטור מן המצוה, והרי אין מצוה חיובית על כל ישראל לכתוב ספרים תפילין ומזוזות לאחרים, ובכל זאת מבואר בגמ' דיש להם דין עוסק במצוה, ומוכח דגם בעוסק במצוה קיומית איכא הפטור של עוסק במצוה.

ובשדי חמד [מערכת העי"ן כלל מה] הביא מהגאון האדר"ת זצ"ל שכתב לתלות המחלוקת של הנתיבות והאמרי בינה במקור מהיכן נלמד הפטור של העוסק במצוה פטור מן המצוה [סוכה כ"ה ע"ב], דלפי המ"ד דלומדים הפטור ממישאל ואלצפן שהיו עוסקים בנדב ואביהוא, וכן לפי המ"ד דלומדים הפטור ממת מצוה, מסתבר לומר כדעת הנתיבות דרק במצוה חיובית המוטל עליו רק אז פטור מלקיים מצוה אחרת, כמו שהיה שם שהייתה מצוה שהי' מחויבים לעשות, אבל למ"ד דהפטור של עוסק במצוה נלמד מנושאי ארונו של יוסף, ושם לא הי' מחויבים לעשות, דהרי לא היתה מצוה זו מוטלת עליהם בדווקא, ומזה מוכח דאפילו במצוה קיומית איכא פטור דעוסק במצוה.

לפי האמרי בינה דגם העוסק במצווה קיומית יש לו הפטור של עוסק במצוה, הדרא קושיא לדוכתא, למה עזב אברהם אבינו מצוות קבלת פני השכינה, והלך לקיים מצוות הכנסת אורחים.

מי שמוטל עליו לעוסק במצוה, כשעדיין אינו עוסק במצוה גופא האם יש לו דין עוסק במצוה

ויש ליישב עפ"י המבואר בגמ' [ברכות י"ז ע"ב] מי שמתו מוטל לפניו פטור מקריאת שמע, ומן התפלה ומן התפילין, ומכל מצות האמורות בתורה, ובגמ' שם אמרו דמי שמתו מוטל לפניו אינו מברך ברכת המוציא כשנטול ידי ואינו מזמן, ופרש"י דאינו צריך לברך, ומדבריו משמע דהפטור הוא מטעם עוסק במצווה פטור מן המצוה, ובתוס' חולק על רש"י דהפטור אינו משום עוסק במצווה, אלא

משום כבודו של מת, ולא רק פטור, אלא דאסור הוא במצוות.

הרי מבואר דש' התוס' דמי שמוטל עליו לעסוק במצווה אין לו הפטור של עוסק במצווה, ובמתו מוטל לפניו איכא לימוד מיוחד משום כבוד המת, אבל בעלמא אין פטור, ויש לעיין מהו ש' רש"י האם הוא דין רק במתו מוטל לפניו דנקרא עוסק במצוות הגם שהוא רק מוטל עליו ועדיין אינו עוסק במצווה עצמה, או דבכל המצוות אמרינן דאפילו רק מוטל עליו נקרא עוסק במצוות.

ומצאתי רש"י מפורש [יומא ס"ח ע"ב], הוהא כהן גדול כשהוא קורא, אינו רואה פר ושעיר הנשרפין, והרואה פר ושעיר הנשרפין אין לו הפטור של עוסק במצווה, ומהו דתימא כדריש לקיש, דאמר ר"ל אין מעבירים על המצוות, ומאי מצוה ברוב עם הדרת מלך קמ"ל, ופרש"י קמ"ל דלאו מעבר הוא, מאחר שאינו עוסק בה, הרי דלכאורה מבואר ברש"י דעוסק במצוות נקרא רק כשעוסק במצווה גופא ולא כשאינו עוסק בה.

הרי מבואר דש' רש"י דלא נקרא עוסק במצוות רק אם הוא עוסק במצווה גופא, ולא רק שמוטל עליו, ורק במתו מוטל לפניו ש' רש"י דאיכא פטור משום עוסק במצוות הגם שהוא רק מוטל עליו ועדיין אינו עוסק במצוות קבורת המת עצמה.

[ואולי אפשר לחלק בין מצווה קיומית למצווה חיובית, דבמתו המוטל לפניו הרי הוא מצווה חיובית ולכן הגם שרק מוטל עליו הרי הוא נקרא עוסק במצווה, משא"כ במצווה קיומית אז בעינן שיעוסק במצווה עצמה ולא מספיק שמוטל עליו, ולכן הוהא כהן גדול שקורא שהוא מצווה קיומית כתב רש"י דבעינן שיעוסק במצווה עצמה כדאי שיהי לו הדין דעוסק במצווה].

עכ"פ מבואר דגם ש' רש"י הוא דלגבי כל המצוות [חוץ ממתו מוטל לפניו] אין פטור של עוסק במצוות, רק כשעוסק במצווה גופא ולא מספיק שמוטל עליו.

והנה לגבי קבלת פני שכינה מבואר בגמ' [ב"מ פ"ו] חזייה להקב"ה דקאי אבבא, דמשמע מזה שעדיין לא נכנס אליו, דהיינו שעדיין לא נתחייב בו אברהם אבינו במצווה גופא, אלא שהיה מוטל לפניו לקיימה, ולפי הנתבאר אין דין של עוסק במצווה כשהוא עדיין לא מקיים גופא דמצווה, והוא רק מוטל עליו, ושפיר עשה אברהם אבינו שעזב את המצווה שמוטל עליו קבלת פני שכינה, וקיים מצווה שחייב בה גופא הכנסת אורחים.

הפטור דעוסק במצווה הוא במצווה הבא מזמן לזמן

ויש ליישב עוד עפ"י מה שכתב הברכי יוסף [ארו"ח סי' ל"ח אות ז'] [דהפטור של עוסק במצווה פטור מן המצווה הוא דווקא במצווה הבאה מזמן לזמן, ויש עת קבוע לעשייתה, כמו שהם רוב המצוות שמקיים את המצווה בזמן מסוים, משא"כ תלמוד תורה דלעולם חייב ללמוד, וכל רגע פנוי שיש לאדם חייב הוא בתלמוד תורה, ובזה לא נאמר הדין דעוסק במצווה, דאם לא כן נמצא שיפטור מכל מצוות התורה דלעולם הוא חייב לעסוק בתורה, וקיום המצוות מה תהיה עליהן, ורק במצווה שיש זמן קבוע לעשייתה ואינה תדירה אצלו כל הזמן אז אמרו דהעוסק במצווה פטור ממצווה אחרת, ובזמן אחר כשתשוב ותזדמן אליו אותה המצווה יקיימה, ולא נמצאו מצוות התורה בטילות.

אברהם אבינו היה תמיד דבוק בהשי"ת

והנה אברהם אבינו היה עסוק תדיר בגילוי השי"ת בעולם לגלות יחידו בעולם, הכיר את בוראו וקירב והכניס גרים תחת כנפי השכינה "ואת הנפש אשר עשו בחרן" הרי דאברהם אבינו היה תמיד דבוק בהשם יתברך, וזהו הכוונה שהיה עוסק בקבלת פני השכינה, ולכן כיוון שהיה אצלו תדיר וכל הזמן היה דבוק בהשי"ת ולא רק מזמן לזמן, אלא תדיר, ולכן אין בו הפטור של עוסק במצווה, דהפטור של עוסק במצווה הוא רק במצווה הבא מזמן לזמן כמו שכתב הברכי יוסף לגבי תלמוד תורה, ולכן רץ אברהם אבינו לקיים מצוות הכנסת אורחים, אח"כ מצאתי שע"ז כתב הנצי"ב.

וי"ל עוד דלא נקרא שהפסיק ממצוות קבלת פני השכינה והלך לקיים מצווה אחרת, דבזוהר [דף רמ"ב] מבואר דהתרי"ג מצוות היו תרי"ג עצות איך להגיע לדבקות השם יתברך, ולכן כשהגיע לאברהם אבינו מצוות הכנסת אורחים הרי שלא הפסיק מדבקות השם קבלת פני שכינה והלך לקיים מצווה אחרת, אלא המשיך בדבקות השם יתברך ע"י קיום מצוות הכנסת אורחים, דהרי המצוות הוא דרכים להגיע לדבקות בהשם.

ובמילא לא שייך לומר כאן עוסק במצווה פטור ממצווה אחרת, דאצל אברהם אבינו לגודל דביקותו בהשם יתברך גם המצווה החדשה הכנסת אורחים גם ע"י היה דבוק בו יתברך, ואדברה אברהם אבינו פעל דגם האורחים יה' דביקים בו יתברך, כמבואר [מדרש רבה מ"ט, ד] משהיו אוכלים ושותים אמר להם אברהם לאורחים ברכו את ה', אמרו לו מה נאמר, אמר להם אמרו "ברוך אל עליו שאכלנו משלו".

שמחת מיכאל / הרב דוד זרעי, מראשי ישיבת 'משכן אהרן' ומח"ס שמחת מיכאל על הש"ס אלעד

גדולה הכנסת אורחים

הפרשה פותחת במסירות העצומה של אברהם אבינו, למצוות הכנסת אורחים שנדמו לו לערבים ביום השלישי למילתו, ואע"פ שהקב"ה הוציא חמה מנרתיקה וכו'. וחז"ל דרשו בגמ' בשבת (קכז.) גדולה הכנסת אורחים יותר מקבלת פני השכינה, שאברהם ביקש מהקב"ה שימתין לו מכיון שהוא מתעסק עם הכנסת אורחים, שנא' "ויאמר ה' אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבור מעל עבדך" וכו', ובגמ' (שם) מכאן שאין הקב"ה כמלך בשר ודם, שמלך בשר ודם, השר והשופט אינו יכול לומר לאדונו המתן ותיכף אשוב, ואצל הקב"ה אפשר לומר זאת. וביאר המהרש"א (שם) שבוודאי לא דמי למלך בשר ודם שאין מושג של המתנה אצלו, ואצל הקב"ה הוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו.

וצ"ב מהיכן למד זאת אברהם אבינו לנהוג כך שהכנסת אורחים יותר מקבלת פני השכינה, ובעיקר תיקשי הרי הפסגה של עבודת ה' היא קבלת פני השכינה, וכיצד יתכן שהכנסת אורחים תהיה יותר מקבלת פני השכינה.

ועוד תיקשי על מה שחז"ל פירשו שאברהם הצטער וכדפרש"י שלא היו לו אורחים, וצ"ב דבשלמא אם אדם מחויב במעשה המצווה אלא שנאנס וכגון שהיה חולה וכו', יש לו על מה להצטער שלא קיים את חיוב המצווה שהתחייב, אולם אצל אברהם לא חל החיוב כלל, שכל החיוב רק אם מבקשים מהאדם לקיים הכנסת אורחים, אלא

שאברהם אבינו הרי הוא הכניס א"ע למציאות של חיוב הכנסת אורחים, וא"כ קשה על מה לו להצטער אם לא התחייב כלל.

וביאר הג' ר' ירוחם ממיר זצ"ל, שהנה יש הבדל מהותי בין אם אדם מבצע את ציווי ה' לבין אם מתדמה לשכינה ע"י מעשיו, ומשל לבן שמקיים את ציווי אביו להכין לו כוס תה, ללכת למכולת וכו', אולם אם לומד בתנועות שאביו לומד וכן בצורת החשיבה בלימוד כאביו וכו', הרי הוא עושה כמעשה אביו, והיינו ע"י שמחקה את אביו הרי מתדמה לאישיות של אביו.

וכן גם כלפי שמיא כל אדם שמיישם את רצון ה', מניח תפילין, שומר שבת וכו', ואפי' מדבר ממש עם השכינה אינו דומה למי "שדממה לשכינה", שעושה כמעשה הקב"ה מה הוא רחום אף אתה תהא רחום, מה הוא חנון אף אתה תהיה חנון, ובזה שמתדמה ונעשה כעושה מעשה השכינה מונח בזה הקבלת פני השכינה יותר מלדבר עם הקב"ה. [ומה שמלמדים בחיידר ובבית ספר שלומדים מהקב"ה מידת הוותרנות "מה הוא רחום" הרי זה טעות, וכדאיתא בב"ק (נב.) שכל מי שאומר שהקב"ה וותרן יותרו מעיו ויש גירסא (שם) יותרו חיינו, הקב"ה לא מוותר על כלום, ויתכן דהוי מידה בפנ"ע אולם לא מידה זו נלמדת מהקב"ה].

וכדמצינו בגמ' בקידושין (לב.): שרבן גמליאל עשה חתונה לבנו והוא היה המלצר שהאכיל והשקה את האורחים והיו בחתונה ר' אליעזר ור' יהושע, ואמר לו ר"א לר' יהושע, עד מתי רבן גמליאל יעמוד עלינו לשרתנו שאין זה כבוד התורה, וענה לו מי לנו גדול מאברהם אבינו שנא' "והוא עומד עליהם תחת העץ", והשיב לו ר"א עד שאתה מביא ראיה מאברהם אבינו, יש להביא ראיה מהקב"ה שהוא מארח את כל הבריאיה כולה, מעלה עננים, מוריד גשמים, ודואג לכל אחד שיהא לפניו כשולחן ערוך, עת"ד הגמ'. והיינו ע"י שרבן גמליאל היה עומד על אורחיו הרי הוא עושה כמעשה הקב"ה ממש, ומדמה להקב"ה שמעלתו יותר מקבלת פני השכינה וכמשי"ן.

ולפי"ז א"ש דברי חז"ל שגדולה הכנסת אורחים יותר מקבלת פני השכינה, כיון שכאשר אדם מארח ודואג לזולתו הרי הוא עושה כמעשה הקב"ה, שזן ומכלכל ומארח את כל הבריאיה כולה, ובזה יש קבלת פני השכינה יותר מקבלת פני השכינה עצמה.

ולכן הצטער אברהם אבינו אפי' שאינו מחויב בהכנסת אורחים, אלא מכניס א"ע לחיוב זה, ולפמשי"ן כיון שידע את גודל הענין בזה שמדמים להקב"ה הרי מונח בזה קבלת פני השכינה יותר מאשר ידבר עם ה'.

ובזה יש לבאר מדוע חז"ל דרשו את האי דינא מה הוא רחום אף אתה תהא רחום, מה הוא חנון אף אתה תהא חנון וכו', מב' פסוקים א. והלכת בדרכיו ב. זה א-לי ואנוהו, ודרשינן בשבת (קלג:) כמה דרשות ואחת מהן מה הוא רחום וכו', ולפמשי"ן א"ש שיש ב' עניינים בהנהגת ה' מצד המקבלים שחיוב האדם לדאוג לזולתו ולהשלים את החסר לו כגון לתת צדקה לאביון והעני עמך שיהא לו כדי מחסורו ב. מצד הנותן להידבק במידותיו יתברך ולהתדמות להקב"ה שבזה מונח יותר דביקות בה'. וכמדוקדק נפלא בדרשת חז"ל זה א-לי ואנוהו "אני הוא" מה "הוא" רחום אף "אני" רחום וכו', והיינו שיש עוד חיוב להתדמות להקב"ה כמעשיו.

ויש להוסיף שזה מה שהמס"י בפ"א בתחילה הדגיש מהי חובתו של האדם בעולמו, ובתורה"ד

הדגיש שחובתנו להידבק בו, וכמו שחז"ל דרשו מה הוא רחום וכו', וכן הוסיף בדרך ה' בתחילה, שכך גזרה חכמתו יתברך שמו, שלעתיד לבוא מי שהיה מידבק במידותיו של הקב"ה בעוה"ז זוכה להידבק לשכינה בעוה"ב, ומי שלא הלך בדרכיו בעוה"ז לא יזכה להידבק לשכינה.

ויש להוסיף את דברי הר' יונה בספר שערי תשובה [שער שלישי סעיף י"ג] ויש במצוות עשה מן החמורות שאין המון העם נזהרים בהם וכו', וכן גמילות חסדים שהיא מצות עשה, כי נא' והודעת להם את הדרך אשר ילכו בה זו גמילות חסדים וכו', כי חייב אדם לטרוח בדרישת טוב לעמו ולשקוד בעמל נפשו על תקנת חבריו, אם דל ואם עשיר, וזאת מן החמורות ומן העיקרים הנדרשים מן האדם, שנא' "הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד".

ומבואר לן בדברי הר' יונה שעל האדם מוטלת חובה לא רק לעזור ולסייע לחברו ולהשלים לו כדי מחסורו אשר יחסר לו, אלא מחויב אף לטרוח ולשקוד בעמל נפשו כיצד לתקן את חברו ולהטיב לו, ולא זו בלבד אלא גם שזאת מן החמורות ומן העיקרים הנדרשים מן האדם וכמו שהקדים הר' יונה (שם) שאין המון העם נזהרים בה.

וכמשנ"ל שהגדרת החיוב לא רק "מצד המקבל" לדאוג למקבל להשלים חסרונו וכו', אלא חיוב מצד "הנותן" לטרוח ולשקוד בעמל נפשו כיצד לתקן את חברו ולהטיב לו, וכמשנ"ל שהוא נלמד מהפסוק זה אלי ואנוהו "אני הוא" והיינו שאני כמותו, מה הוא רחום וכו'.

והנה נא' בפסוק "הפקד עליו רשע ושטן יעמוד על ימיו וכו', בהשפטו יצא רשע, ותפילתו תהיה לחטאה יהיו ימיו מעטים פקודתו יקח אחר יהיו בניו יתומים ואשתו אלמנה ונועו ינועו בניו ושאלו ודרשו מחברותיהם ינקש נושה לכל אשר לו, ויבזו זרים יגיעו, אל יהי לו מושך חסד ואל יהי חונן ליתומיו יהי אחריתו להכרית בדור אחר ימח שמם וזכר אבותיו אל ה' וחסאת אמו אל תמח יהיו נגד ה' תמיד ויכרת מארץ זכרם", ובהמשך הפרק המסכם מדוע כל סיבת הקללות הללו "יען אשר לא זכר עשות חסד".

ומבואר לן בפסוקים הללו ב' עניינים א. שבשביל אי עשיית חסד מה מגיע לאדם ח"ו, ב. ועוד מדוקדק בפסוק יען אשר לא "זכר" עשות חסד, ולא נאמר יען אשר לא עשה חסד והן הם הדברים אשר נתבאר לן בדברי הר' יונה שחייב אדם "לטרוח בעמל נפשו על תקנת חבריו ושזוהי מן החמורות והעיקרים הנדרשים מן האדם", וזה התביעה ויען אשר לא "זכר" לעשות חסד עצם נתינת המחשבה והלב לעשות חסד עם זולתו וכמשנ"ל להתדמות לשכינה.

ובמדרש רבה [ויקרא ל"ד, י"ב] ר' סימון אמר בשם ריב"ל לעולם אל תהי מצוות עני קלה בעיניך שהפסידה כ"ד קולות ומתן שכרה כ"ד ברכות, הפסידה כ"ד קללות דכתיב הפקד עליו רשע בהשפטו יצא רשע וכו', כל כך למה "יען אשר לא זכר עשות חסד", וביאר העץ יוסף (שם) "ואע"ג שזה המזמור מייירי בודד שקילל אויביו על שרדפוהו וציערוהו, מכל מקום מדסיים "יען אשר לא זכר עשות חסד", משמע דכל זאת באתה מפני מניעת החסד, שאילו עשה חסד היה מגן בעדו", ומבואר לן את גודל חיוב האדם להידבק בדרכיו מה הוא רחום אף אתה וכו', שאפי' אויביו של דוד שרדפוהו וציערוהו לא היו באים עליהם כל הכי"ד קללות אם

היו עושים חסד ומדבקים כמעשה הרשב"ע, וע"י שנדבק במידותיו של הקב"ה נזכה לכי"ד ברכות.

שש משזר - חיבור ענייני הפרשה יחזיו / הרב שמואל שלום דזאלאשינסקי, מח"ס שש משזר עה"ת, חיפה

אברהם עמוד החסד מול חסדי לוט, ישמעאל ואבימלך

הניגודים בהתנהגותו של לוט * סיבת חיבורו של לוט לאנשי סדום * סיבת רצון אברהם להציל את אנשי סדום * סיבת ביקורת חז"ל על מעשה לוט ובנותיו * חסדו של ישמעאל * חסדו של אבימלך

א. כשנתבונן בתכונותיו והנהגתו של לוט, נמצא בו, לכאורה, ניגודים קיצוניים.

מצד אחד לוט היה דבוק לאברהם, התגבר על מידותיו ולא גילה למצרים על כך ששרה היא אשתו של אברהם, הכניס אורחים במסירות נפש אמיתית בסדום הרשעה וחינך את בנותיו לעשות חסד במסירות נפש, כש"כ בחז"ל (הובא ברש"י) כי רבה-על עסקי ריבה אחת שעשתה צדקה במסירות נפש, וכפי שמובא במדרש אגדה (בבב, בראשית פרשת וירא פרק יח): "ומהו מעשיהם של אנשי סדום, כשהיה אורח עובר עליהם היה כל אחד ואחד נותן זהוב, אבל פת לא היו נותנים לו, והיה מת ברעב, לאחר שהיה מת היה כל אחד ואחד נוטל זהב שלו, פעם אחת היה שם עני והיה מת ברעב נטל זהב בת לוט ושמה כלה, והיתה הולכת לשאוב מים, והיתה משימה פת בכדה ונותנת לאותו עני, אמרו אנשי סדום מאין הוא חי זה העני, בדקו בדברים והבינו שבתו של לוט היתה מפרנסת אותו, ומה עשו הלכו והפשיטוהו וטשוהו דבש, והיו הדבורים והזבובים אוכלים את הדבש ונושכין אותה עד שהמיתה".

מנגד, עצם הליכתו לשכון דווקא בסדום, בחברת רשעים וחטאים לה' מאוד, וסיבת הליכתו בעבור בצע כסף וכדי לשכון בחברת הרשעים, וכתב רש"י (יג, יא): "מקדם - מדרש אגדה הסיע עצמו מקדמונו של עולם. אמר אי אפשי לא באברם ולא באלקיו".

והנה אברהם הצילו במלחמת המלכים ולוט הלך שוב לגור בסדום, ככלב השב על קיאו ולא שם את ליבו לכך ששיבתו בסדום גרמה לו ליפול בשבי [וכמש"כ רש"י רש"י יד, יב: "והוא יושב בסדום - מי גרם לו זאת, ישיבתו בסדום"], והרי הנכונה ברותחין נזהר אף בצוננים.

מצינו גם כן שלוט לא הקפיד על גזל, ורועי צאנו רעו בשדות אחרים, ולבסוף הגדיל לעשות ובה על בנותיו, ולוט אף ידע מכך לאחר מעשה הבכורה (רש"י יט, לג: "ובקומה - של בכירה נקוד, לומר הרי הוא כאילו לא נכתב, לומר שבקומה ידע ואף על פי כן לא נשמר ליל שני מלשותת (אמר רבי לוי כל מי שהוא להוט אחר בולמוס של עריות לסוף מאכילים אותו מברשו)", עכ"ל), עד כדי שאברהם ברח ממנו משום שם רע שיצא לו (כ, א רש"י ד"ה ויסע).

כמו"כ יש להבין מדוע אברהם שם נפשו בכפו להציל את סדום ב' פעמים, פעם ראשונה במלחמת המלכים ופעם שניה ע"י תפלה להצלתם בעבור הצדיקים.

ובכלל תמוה דלמה להציל עבור י' צדיקים את כל העיר, דהא קיי"ל דאדם נידון בתר רובו וגם העולם נידון אחר רובו כמבואר במשנה בקידושין (מ, ב): "ר' אלעזר בר' שמעון אומר לפי שהעולם נידון אחר רובו והיחיד נידון אחר רובו, עשה מצוה אחת

אשריו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לקף זכות עבר עבירה אחת אוי לו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לקף חובה... שבביל חטא יחידי שעשה זה אבד ממנו ומכל העולם טובה הרבה", עיי"ש. ואם כן למה להציל את כל העיר עבור י' צדיקים?

ואדרבה, חז"ל לימדונו שכשהקב"ה מביא פורענות לעולם בא אנדרלמוסיה לעולם ואינו מבחין בין טובים לרשעים (פרשת נח ו, יג "קץ כל בשר" וברש"י שם).

מדוע לוט התחבר לאנשי סדום?

נראה לבאר דסדום ועמורה היה בהם דבר מיוחד ובחז"ל איתא (יבמות עז, א) על הפסוק "שתי בנותיך הנמצאות" (יט, טו): "דרש רבא מאי דכתיב "אז אמרתי הנה באתי במגלת ספר כתוב עלי", אמר דוד, אני אמרתי עתה באתי וכו', התם כתיב "הנמצאות", הכא כתיב "מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתי", עכ"ל.

והביאור בזה הוא על פי דברי מדרש רבה (פרשת לך מא, ד): "שתי בנותיך הנמצאות", שתי מצאיות, רות המואביה ונעמה העמונית, אר"י "מצאתי דוד עבדי", היכן מצאתי אותו? בסדום", ע"כ.

הנה דבר זה, שדוד המלך, רגל רביעי במרכבה, ומלך המשיח, יצא דווקא ממעשה זה של בנות לוט, והוא מסודות הבריאה היאך הקב"ה מוציא "מעז - מתוק", וכבר האריכו בזה הספה"ק למעניתם. אולם נראה שהיה בכך גם מהלך טבעי, המסביר מדוע רות הצדקנית יצאה דווקא ממואב, בנו של בת לוט שיצאה מסדום.

הנה לשון "מצאיה" הוא דבר שאי אפשר לצפות מראש אלא דמהותה של מצאיה הוא דבר בלתי צפוי, וכדי שיוגדר כמצאיה חייב הוא להתרחש דווקא במקום בלתי צפוי, דבלא"ה שוב אינו מוגדר מצאיה [ולדוגמא: למצוא אתרוג מהודר ביותר בסל של אתרוגים פשוטים, זוהי מצאיה].

ויסוד הדברים הוא על פי יסודו של הגר"ש שקוף זצ"ל וז"ל: "יעוד יש מקום שביסוד בריאת האדם נטע בו הבורא יתב' תשוקת אהבת עצמו במידה גדולה מאוד וכו'. והנה אם בהשקפה ראשונה רגשי אהבת עצמו ורגשי אהבת זולתו, הם כצרות זו לזו, אבל עלינו להשתדל להעמיק בזה למצוא הסגולה המאחדת אותם אחרי כי שניהם דורש ה' מאיתנו, וסגולה זו היא שיתברר ויתאמת אצל האדם איכותו של ה"אני" שלו וכו' והאיש גם והשפל כל ה"אני" שלו מצומצם רק בחמרו וגופו, למעלה ממנו מי שמרגיש שה"אני" שלו מורכב מגוף ונפש, ולמעלה מזה מי שמכניס לה"אני" שלו בני ביתו ומשפחתו, והאיש ההולך עפי' דרכי תורה האני שלו כולל את כל עם ישראל, שבאמת כל איש ישראל הוא רק כאבר מגוף האומה הישראלית".

היוצא מדבריו שהבסיס לחסד נמצא דווקא באנוכיות של האדם וכמה שאדם אוהב את עצמו יותר, כך יכול לנצל זאת כדי לאהוב את האחרים, על ידי שירחיב את אישיותו לכל קרוביו, כלל ישראל, לאנושות כולה.

ויתכן שזה היה המהלך של לוט, שהרגיש שדווקא הוא, שזכה לתכונה הטובה של הכרת מעלת ואהבת עצמו, ילך להתגורר בסדום שגם הם שקועים באהבת עצמם ושם יעשה חסד במסייג [בבחינה של עבירה לשמה, שהרי מוסר נפשו למען החסד, גם במחיר של קרבה והתחברות לרשעים], ובאמת כך עשה, חניך את בני משפחתו למידת החסד עד כדי מסירות נפש, וכפי שבתו מסרה את נפשה עבור עני,

וכמו שאירע בו עצמו, שמסר את נפשו להכנסת המלאכים. לכן זכה ובתו שבאה מסדום, זכתה ויצא ממנה מואב, וממנו רות המואביה, סמל החסד, וממנה יצא דוד וכל ביתו, עד מלך המשיח.

נמצא שדווקא במקום בו שלטה התכונה רעה של האנוכיות, דווקא שם ניבט הגרעין להקצנה לצד השני, להגיע לפסגת החסד הגבוהה ביותר.

וכאמור, מידי עבירה לשמה לא יצא ובהדי כבשי דרחמנא למה לך, שהאדם צריך לברוח מחברה רעה ולהידבק בעושי חסד ובוודאי שטעה בהנהגתו, אלא שהיה זה מעצה עמוקה של הקב"ה ומעז יצא מתוק.

מדוע אברהם דאג לאנשי סדום?

לפי זה יתכן שמסיבה זו, דאג אברהם לאנשי סדום, כפי שכתבנו בפרשת לך לך שכל שליחותו של מקום היתה שאברהם ילך לארץ כנען כדי שיתחבר לבסיס של אהבת עצמו ומשם יוכל לצמוח ולהתפתח לאהוב את הזולת וממילא גם סדום כלולים בגדר זה, ואדרבה, אברהם זיהה את הגרעין הטמון שם.

שאלנו -מדוע התפלל אברהם התפלל עבור י' הצדיקים, הלא אין המיעוט מציל את הרוב?

אלא ששונה דין סדום ועמורה, כמו שאמרו חז"ל (ב"ק לח, א) דהקב"ה קיימן רק עבור שתי פרידות טובות שיצאו ממנו, רות המואביה ונעמה העמונית. לזכות להוציא שתי פרידות טובות ממקום שכזה, מקום של סמל האנוכיות, הוא בוודאי בגדר מציאה. ומצד שני, דווקא במקום בו אהבו האנשים את עצמם באופן מיוחד, ניתן היה להתעלות ולהשתלם במידת החסד, כשמתוככי אהבת עצמו תפרוץ גם אהבת האחרים.

ולפי דברינו זכינו אולי להסבר פשר חוסר היציבות הקיצונית שהיה בלוט, כפי שתיארנו בתחילת מאמרנו, והוא דכיון שהבסיס של עשיית החסד טמון באהבה עצמית, כפי שתיאר הגרש"ש, ממילא לוט, שלא היה בדרגה ראויה וניסה להקצין בעצמו את תכונה זו, כדי שיצאו ממנו צדיקים גדולים כרות, לא הצליח לעמוד בזה אישית ואדרבה נפל באהבה עצמית הן מצד רדיפת הממון והן מצד רדיפת העריות, ומכל מקום גם עשה חסד במסירות נפש דדא ודא אחת היא, כלומר: ב' התכונות שורשם ממקום אחד, כפי שלימדנו הגרש"ש זצ"ל.

מדוע חז"ל ביקרו את מעשה לוט ובנותיו?

לאור כל הנ"ל יש לבאר ענין תמוה. חז"ל ביקרו בחריפות את לוט על שבא על בנותיו, עד שאמרו עליו (רש"י יט, לג): "א"ר לוי כל מי שהוא להוט אחר בולמוס של עריות, לסוף מאכילין אותו מבשרו". וכתב רש"י עה"פ "ויטע משם אברהם" (כ, א): "להתרחק מלוט שיצא עליו שם רע שבא על בנותיו". ע"כ.

ותמוה, הרי בני נח לא נצטוו על הנד עריות אלא רק על אשת איש כמבואר בסנהדרין (נח, ב): "אמר רב הונא כותי מותר בבתו, וא"ת מפני מה לא נשא אדם את בתו, כדי שישא קין את אחותו משום עולם חסד יבנה, ואיכא דאמרי אמר רב הונא כותי אסור בבתו תדע שלא נשא אדם את בתו ולא היא התם היינו טעמא כדי שישא קין את אחותו משום דעולם חסד יבנה".

ולהנ"ל אפשר לבאר דעל אף שהיה מותר מצד הדין, לא מצאנו שאחד מהאבות יעשה כך [אף שאר עריות מצאנו, כמו ב' אחיות דיעקב וכמו עמרם שנשא את יוכבד דודתו], ובביאור הדבר יתכן שידוע שהקירבה הקרובה ביותר של האדם

הוא בנו בתו, וכמו שמצאנו בדיני ירושה שהם קודמים להכל, וכבר אמרו חז"ל (מזיר כז, א) "ברא כרעיה דאבוה", והיינו שבנו נחשב חלק מעצמו ממש, ולכן שונה הוא לוט הבא על בנותיו שחז"ל המשילו זאת ל"מאכילין אותו מבשרו", לשאר עריות. ויתכן דהביאור בזה כנ"ל שכשהאדם נגוע באהבת עצמו, עליו ליעיל את תכונתו הנפסדת לאהבת אחרים, אך לבוא על בתו הוא קיבוע השיא של אהבת עצמו. נמצא שלוט שאהב את עצמו, הצליח להגיע לשיא מעלת החסד, תוך כדי שימוש באהבת עצמו לאהבת האחרים, אך מנגד, השתרש כל כך באהבת עצמו, עד שבא על בנותיו, עצם מעצמיו ובשר מעצמו, ברמת שפלות כזאת שנחשבה לשפלות גם בקרב אומות העולם.

חסד ישמעאלי: חסד המביא לשפיכות דמים

ב. עוד מצאנו בהמשך הפרשה ענינו של ישמעאל שגורש וכמעט מת בצמא ונענה בתפילתו, "באשר הוא שם" (כא, יז), וכתב רש"י: "לפי שהיו מלאכי השרת מקטרגים ואומרים: רבש"ע, מי שעתיד זרעו להמית בניך בצמא אתה מעלה לו באר וכו', והוא משיבם: עכשיו מה הוא, צדיק או רשע? אמרו לו: צדיק [ר"ל בענין זה שאינו ראוי לעונש מיתה בצמא ודו"ק]. אמר להם: לפי מעשיו של עכשיו אני דנו וזה באשר הוא שם והיכן המית את ישראל בצמא כשהגלם שבכדנצר (ישעיהו כא) "משא בערב וגו' לקראת צמא התיו מים" וגו' כשהיו מוליכין אותו אצל ערביים היו ישראל אומרים לשבאים, בבקשה מכס הוליכנו אצל בני דודנו ישמעאל וירחמו עלינו, שנאמר (שם כה) "אורחות דודנים", אל תאמר דודנים אלא דודים, ואלו יוצאים לקראתם ומביאים להם בשר ודג מלוח ונודות נפוחים, כסבורים ישראל שמלאים מים וכשמכניסו לתוך פיו ופותחו, הרוח נכנס בגופו ומת".

ולכאורה תמוה. המדרש פתח בדברי המלאכים שאומרים "מי שעתיד זרעו להמית בניך בצמא" ולבסוף מבואר שהרגום בערמה על ידי רוח בנאד נפוח.

עוד קשה, מדוע הביאו להם מלכתחילה אוכל, הרי אם לא ריחמו עליהם, היו משאירים אותם ביד שוביהם. ודוחק לומר שהיו כה רעים וערמומיים שרצו להורגם במיתה משונה בכוונה תחילה.

ואולי אפשר לבאר, דהנה ישמעאל היה מכניס אורחים, וכמש"כ בפרקי דר"א (פרק ל): "שלח ישמעאל ולקח לו אישה מבנות מואב ועיפה שמה. לאחר שלוש שנים הלך אברהם לראות את ישמעאל בנו, ונשבע לשרה שלא ירד מעל הגמל במקום שישמעאל שרוי תמן (שם). והגיע לשם בחצי היום ומצא שם את אשתו של ישמעאל. אמר לה: היכן הוא ישמעאל? אמרה לו: הלך הוא ואימו להביא פירות תמרים מן המדבר. אמר לה: תני לי מעט מים ולחם ומטעמים כי עייפה נפשי מדרך המדבר. אמרה לו: אין לי לחם ולא מים. אמר לה: כשיבוא ישמעאל תגידי לו את הדברים הללו... ואמרי לו: זקן אחד מארץ כנען בא לראותך, ואמר חלף מפתן ביתך שאינה טובה לך [המשיל האישה לסף ומפתן הבית, שהיא מצויה בבית לקבל אורחים, ואם אינה נדיבה היא מונעת האורחים מלדרוך על מפתן ביתה (רד"ל)]. כשבא ישמעאל מן המדבר, הגידה לו את הדברים הללו [ובן חכם כחצי חכם והבין ישמעאל] - שילחה. ושילחה אימו ולקחה לו אישה מבית אביה ופטומה שמה. ועוד אחר שלוש שנים הלך אברהם לראות את ישמעאל בנו, ונשבע לשרה כפעם ראשונה שאינו יורד מן הגמל במקום

שישמעאל שרוי שם. והגיע לשם בחצי היום, ומצא שם אשתו של ישמעאל. ואמר לה: היכן הוא ישמעאל? אמרה לו: הוא ואימו הלכו לרעות את הגמלים במדבר. אמר לה: תני לי מעט לחם ומעט מים, כי עייפה נפשי מדרך המדבר. והוציאה לחם ומים ונתנה לו. עמד אברהם והיה מתפלל לפני הקב"ה על בנו, ונתמלא ביתו של ישמעאל מכל טוב ממיין הברכות. וכשבא ישמעאל הגידה לו את הדבר הזה, וידע ישמעאל שעד עכשיו רחמי אביו עליו, שנאמר (תהלים קג, י'): 'כרחם אב על בניו'.

וכתב הרד"ל שם (ס"ק פ') וז"ל: "ועוד היום בני ישמעאל מחזיקים במידה זו של הכנסת אורחים. ואף מן הערבים השודדים כתבו שבכל זאת החזיקו לקדם האורח הבא באוהליהם בצל קורתם בלחם ומים".

ויתכן דבאמת רצו הישמעאלים להאכיל את בני ישראל כמידת הכנסת אורחים הטבוע בדמם, כפי שירשו מסבם ישמעאל, אלא שבמקביל, בד בבד, גם רצו להורגם, וזה משום גודל השנאה שרכשו לישראל, תופעה זו בה -ביד אחד אדם עושה חסד והכנסת אורחים, וביד השנייה רוצחו נפש- שייכת דווקא במי שעושה חסד רק משום הרגש המתעורר אצלו באופן ספונטני, אך לא מטעמים אידיאולוגיים, תופעה זו הוזכרה כבר בחובת הלכבות (שער ייחוד המעשה) וז"ל: אך טובת החומל על העני הכואב לו, הוא מכוון בה לדחות צער מעל עצמו אשר מצאווה מעגמת נפשו וכאבו למי שחמל עליו. והוא כמי שמרפא כאב שמצאוהו בטובת ה' עליו, ואיננו נשאר מבלתי שבח, כמו שאמר איוב "אם אראה אובד מבלי לבוש, ואין כסות לאביו, אם לא ברכוני חלציו ומגו כבשי יתחמם"(איוב ל"א), כלומר יש והאדם עושה חסד רק משום הרגש המעיק עליו משום שקשה לו לראות צער זולתו.

בהקשר לזה יש להביא המשל הנוגע של "עקרבה וקרוקתא" כלומר העקרב והצפרדע, העקרב ביקש מהצפרדע לעבור הנחל היות והעקרב אינו יודע לשחות, אך הצפרדע חשש מעקיצתו ולא הסכים, אמר לו העקרב אין לך ממה לדאוג שהרי אם אעקוץ אותך נטבע שנינו...השתכנע הצפרדע והתחיל לעבור הנחל, אך דא עקא העקרב התחיל לעוקצו, אמר לו הצפרדע והרי הבטחת שלא תעקצני, ועתה נטבע שנינו, אמר לו העקרב אין אני מסוגל לחדול מכך, משום שזה הוא טבעי... כך יש להמשיל על בני ישמעאל, שאם מה שרצו לעשות חסד והכנסת אורחים עם בני ישראל, מ"מ לא היו מסוגלים לחדול מטבעם הרצחני.

לאור זאת נראה ליישב למה נחשב הדבר שהמיתוס בצמא, משום שי"ל שהאוכל שהביאו היה עיקר מטרתם וזה גרם להם להיות צמאים, אלא כיון שנקרתה בדרכם הזדמנות להורגם בנאדות נפוחים הרי שניצלו צמאונם של ישראל, להורגם, ומ"מ כיון שזה לא היה עיקר מטרתם אלא רגש תאות הרצח שהתעורר באופן אקראי, כשם שרגש הנדיבות התעורר באקראי, לא החשיבו חז"ל שבאו להורגם בנאדות נפוחים..

אנו רואים שישנו חסד הנובע רק מעומקי הרגש ובעיקר כדי להתכבד בו ויכולים להאכיל אדם מתוך מידת החסד ובד בבד להורגו ואין סתירה בעיניהם. הרי לנו דוגמא לחסד הנובע ממקום פסול ולאיהו מחוזות ניתן להגיע מחמת כן, עד כדי רציחה!

חסדו של אבימלך: חסד לצרכים אישיים

מצאנו חסד נוסף, אצל אבימלך, שאמר: "ועתה השבעה לי באלקים הנה אם תשקר לי ולניני ולנכדי כחסד אשר עשיתי עמך תעשה עמדי ועם הארץ אשר גרתה בה" (כא, כג). חסד בכך שאיפשר לאברהם לגור בגרר.

אמנם היה זה חסד בדרגה נמוכה ביותר, כמו שביאר במכתב מאליהו (קונטרס החסד ח"א) שכל עשיית החסד שהיא רק כדי לקבל נחשבת לנטילה ולא לנתינה, וזה היה חסדו של אבימלך, שהרי מחמת שעשה חסד עם אברהם, ביקש שאברהם יישבע לו לדורות שיעשה עמו רק טוב, בהבינו שאברהם איש מצליח ושווה לו לכרות עמו ברית.

עקידת יצחק מגלה למפרע על כל נסיונות אברהם
לאור דברינו נראה לבאר ענין תמוה שכבר עמדו בו המפרשים:

על הפסוק ויאמר קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת (כב, ב) כתב רש"י וז"ל: קח נא - אין נא אלא לשון בקשה, אמר לו בבקשה ממך עמוד לי בזה הנסיון, שלא יאמרו הראשונות לא היה בהן ממש:

ולכאורה קשה מה שייכות בין נסיון זה לכל הנסיונות, האם משום שלא עמד בזה הנסיון (הקשה שבכולם), כל עבודתו עד עתה לא היתה שווה?

המפרשים מבארים (בסגנונות שונים) הטעם שנסיון העקידה היה הקשה שבכולם משום שבה אברהם הוזקק לפעול היפך טבעו ותכונתו, שהיא מידת הרחמים והחמלה, ללכת ולשחוט את בנו יחידו.

לאור זאת נראה שעד נסיון העקידה היה אפשר לתלות שכל עבודתו של אברהם שהתרכזה בתחום החסד, כל זה נבע מתכונת נפשו הטבעית, להיטיב עם הזולת, וכפי שהבאנו לעיל בשם החובת הלבבות, שאדם עלול לעשות חסד רק משום הרגש המעיק עליו, וממילא יאמרו שכל עבודתו עד כה "אין בה ממש", ולכן דווקא בנסיון העקידה שאברהם התגבר על טוב ליבו, איגלאי מילתא למפרע שכל חסדו שעשה עד כה היה מחמת ציווי השם ולא משום רגש כזה או אחר, ורק עתה היה אפשר לומר עליו "עתה ידעתי כי ירא אלוקים אתה" שהפירוש שכל עבודתו היתה לשם שמים משום יראת אלוקים שפיעמה בו, ולא משום תכונת נפשו הטבעית, דבר שמתבטא היטיב בכל צורת עבודת החסד שעשה בדיקדוק רב לפי רצון ה' בלבד.

למדנו יחדיו על כמה סוגי הנהגת חסד בפרשתינו, שמתוכם כולם נהגו בהנהגה קלוקלת, לבד מדרך החסד של אברהם אבינו ע"ה, עמוד החסד בעולם.

לוט היה מעולה במידת החסד, שבאה מאהבת עצמו. מסיבה זו רצה לחבר לאנשי סדום, שאהבו את עצמם, ולהתעלות במידת החסד, עד כדי מסירות נפש, כשהוא גר בשכנותם. מסיבה זו זכה וזכתה בתו שרות, סמל החסד, יצאה מחלציהם ומסיבה זו הציל אברהם את אנשי סדום, כדי לנסות ולגרום לאוהבי עצמם, לאהוב גם את האחרים.

לוט היה שקוע באהבת עצמו, עד שירד בעקבות כך לזיוטא התחתונה כשבא על בנותיו.

ישמעאל התנהג במידת החסד, אך בניו ממשיכי דרכו לא השכילו להבין את עומק מידת החסד, והתנהגותם במידת החסד גרמה להם לרצוח המון רב.

אבימלך התנהג במידת החסד, אך התחסד עם האחרים אך ורק לטובת עצמו.

תשובות חן / הרב חן פדלון, מח"ס קדושים תהיו. בני ברק

בענין כל כבודה בת מלך פנימה ויאמרו אליו איזה שררה אשתך ויאמר הנה באהל (יח, י)

(א) אמר דוד המלך ע"ה "כל כבודה בת מלך פנימה", שמדה זו היא יקרה והדרה של האשה להיות יושבת בירכתי ביתה. ואמרו רז"ל בראשית רבה (פרשה יח סי' ב), רבי יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר "ויבן" כתיב, התבונן מאין לבראתה אמר וכו', ולא מן הרגל שלא תהא פרסנית, אלא ממקום שהוא צנוע באדם, אפי' בשעה שאדם עומד ערום, אותו המקום מכוסה, ועל כל אבר ואבר, שהיה בורא בה, היה אומר לה, תהא אשה צנועה, אעפ"כ "ותפרעו כל עצתי" וכו', ולא מן הרגל והרי היא פרסנית שנאמר "ותצא דינה". ונראה לפרש מ"ש, דאפי' בשעה שאדם עומד ערום וכו', דצניעות האשה צריכה להיות טבע טובה בה, וכשם שאפי' לו לאדם גלגול את צלעו אפי' בשעה שהוא ערום, רק ע"י חתיכת בשר, גם צניעות האשה צריכה להיות על דרך זה שכי"כ תהא טבועה בנפשה מדה זו, שפירצה בצניעות תהא עליה כמו חתיכת בשר. וזאת המעלה הגדולה תבא על ידי רחוק המחשבה מעניני הזימה, ופניית המחשבות אל דברים קדושים. ומלבד זה התרחקות מכל דבר פריצות במעשה, וישיבה בירכתי הבית, כי אחר הפעולות נמשכין הלבבות. ובגמ' דב"מ (פז, א), "ויאמר הנה באהל" להודיע ששרה אמנו צנועה היתה וכו', יודעים היו מלאכי השרת ששרה אמנו באהל היתה, אלא מאי באהל כדי לחבבה על בעלה. וע"ע בזה"פ פ' אמור (דף צ ע"א) בעירובין (ק:). ובאבות דר"נ (פרק מב).

ובתנחומא (פ"ר וישלח סי' ה), צריכה אשה להיות יושבת בתוך הבית, ולא תצא לרחוב שלא תכשל עצמה, ולא תביא מכשול לבני אדם, ונמצאו מסתכלין באשת איש וכו', ע"ש. ועי' ירושלמי פ"ב דסנהדרין (ה"ו). ונראה דמ"ש "באשת איש", אינו אלא לענין הסתכלות, דגבי פסיקא מילתא דאסור, דפעמים מסתכלין בה לראות אם ראויה לישאנה, או להשיאה לבנו. ועי' ברמב"ם פכ"א מהל' אסו"ב (ה"ג) ובס' המאיר לארץ (שם) ובפ"מ (פ"ז דסנהדרין). ואכמ"ל. אבל פשוט דגם בפנייה שייך הא דכל כבודה, שהרי עיקר דברי המדרש סובבים סביב מעשה דדינה, אשר היתה פנויה. וכ"ש האידנא דפניות דידן נדות הן, דכל הסתכלות בהן אסורה משום הסתכלות בערוה.

ועי' בס' ראשית חכמה (פרק דרך ארץ שער ד) כתב, ולא תצא מדלתי ביתה אלא לצורך גדול, שהאשה היצאנית חוטאת ומחטיאה אחרים, כיצד חוטאת הנשים דעתן קלה עליהן וכו', ע"ש. ולשון הזהב של רבנו האלשיך הקדוש (בראשית לד, א), כללות הענין כי למדתנו התורה, מה גדלה רעת יציאת האשה, כי עם היותה בת יעקב, והיא גם היא קדושה מצד עצמה, ומסולקת מכל פנייה בלתי טובה, לא שוה לה לבלתי יקרה לה מקרה רע, ומר טמא יטמאנה. ומה גם כל אשה אשר לא תרחק כמוה, כי המכשלה הזאת תחת ידה כפולה ומכופלת, עכ"ל. וגדול שכר לאין ערוך כמ"ש בתנחומא (פ' וישלח סי' ו) אות ו, ע"ש.

(ב) כתב הרא"ש בנדריים (פ"ד סי' ו), ירושלמי בשלהי מסכת בכורים (פ"ג ה"ז), תני המדיר את בנו

ללמוד תורה, מותר למלאות לו חבית של מים ולהדליק לו את הנר. ר' יעקב בר אידי בשם ר' יונתן אף ליקח לו חפצים מן השוק. מה פליגי כאן באיש כאן באשה. אם היה אדם מסויים עשו אותו כאשה. פירוש שאין דרכה של אשה לחזור בשוק, לפיכך אם הדירה את בנה לתלמוד תורה, מותר ליקח לה חפצים בשוק. וכן אדם חשוב שאינו רגיל ליקח חפצים מן השוק, עשו אותו כאשה. עכ"ל. וע"ע שו"ת הרשב"א (סי' קנד) וחי"ו (סי' ז). וגם מהרש"ל בים של שלמה (פרק ח דיבמות סי' יט) כתב מה שאמר ר"ש "על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים", דרכו של איש לקדם, ואין דרכה של אשה לקדם, ופריד, היה להם לקדם, אנשים לקראת אנשים, ונשים לקראת נשים, ומשני, כל כבודה בת מלך פנימה, א"י "ויאמרו אליו איה שרה אשתך", דהכי פירושו, מה שלא היה להם לקדם לקראת נשי ישראל, לפי שבנות ישראל היו באוהלים, ולא היו יוצאות ממנו כל עיקר, אפי' לקנות לחם ומים, ע"ש. ובשו"ת משנה הלכות ח"ז (סי' קו) הביא בשם הראב"ן, דאשה כיון דאין דרכה לשוב אחר מזונותיה, אלא לשבת בביתה וכל כבודה וכו', ע"כ. ומזה משמע דאף לצורך לקיחת חפצים לא היו יוצאות לשוק, ויתירה מזו דהמדיר את בנו לת"ת לא נתכוון שזה בכלל. ואע"ג דמצינו בניזר (יב), דאשכח בשוקא וקדיש, ע"ש. היינו שיוצאת דרך עראי כשא"א בענין אחר. ואף דמצינו שהיה דרכם בכך, לא מצינו בזה איסור, וגם אינו בכלל דת יהודית שאמרו בכתובות (עב).

ואפשר דהיום סומכים על מה שהנשים מצויות בינינו כמ"ש הלבוש (סי' לו), ואע"ג דאין להסתמך על זה להתיר דברים. ואכמ"ל. מ"מ בדבר שלא מצינו בו איסור גמור, שפיר י"ל דסמכינן. ובימינו צ"ע מה הדרך הישרה שיבור לו האדם, דבעוונותינו הרבים נפרצו גרדי הצניעות ביותר וכבר רבות בנות עשו חיל בשווקים וברחובות במלבושי שחף ובגדי צבעונין מינים ממינים שונים, וכמעט שא"א למצוא רחוב שכל הנשים לבושות בצניעות ע"פ ההלכה, ונמצא דאם ילך האיש לקנות בשוק, הרי הוא לכל הפחות כמהלך במקום שהנשים עומדות על הכביסה דקי"ל דאי איכא דרכא אחרינא רשע הוא (ב"ב נו). ולכן י"ל דמוטב שהאשה תלך לקנות בשוק.

ואחר כתבי מצאתי בשו"ת משנה הלכות ח"ט (סי' רנ), שנשאל אי יותר טוב שאשה תצא בשביל בעלה במקום ביטול ובמקום פריצות. והשיב, שדבר זה קשה לכתוב בזה ברירות כי בזמן הזה הא דינה דכל כבודה בת מלך בעוניה כמעט ליכא כי אם אמנם היתה האשה יושבת בביתה ולא היתה יוצאת לחוץ לשום דבר אז ודאי ה' לנו לומר דכל כבודה בת מלך פנימה אפילו במקום ביטול תורה הוא דבאמת כן ה' מעולם שהאשה לא יצאה מביתה אבל לאחר החורבן בעוניה אנחנו במתי מעט ובין האומות והפרנסות היו קשות הרגילו הנשים לצאת ובכל מקומות היו פרוצים ואין אפטרופוס לעריות וממילא הדבר תלוי כפי אנשי המקום וטבע האשה אם היא באמת יושבת בבית כל היום באופן אחר, ע"ש.

וכה"ג כתב בח"ד (סי' קכה) אודות בתולות שאוספות צדקה, כי הבתולות ההולכות בשווקים וברחובות לטייל ולעבודה ולסחורה וכדומה לכל צרכיהם, למה זה דוקא בשביל צדקה לא ילכו וכי גרע זה מכל שאר הצטרקות, ואדרבה אפשר שלפעמים טובה הוא להם שילכו לקבץ צדקה ולא ילכו בזמן הזה במקומות הגרועים מזה, ודאי איני

אומר בבתולות אשר באמת אינן יוצאות וכל כבודן בת מלך פנימה ממשבצות זהב לבושה וזה שבתה בבית הרבה אין יוצאות ואין בא אשרי להן ואשרי חלקן וחלק אבותיהם אשרי שזו גדלו בתולות כאלו ודאי לא ילכו בחוצות ואותם אינם הולכים ממילא. ע"ש.

ג) ומצאתי לרבינו יהונתן מלוניל על הרי"ף מסכת יקדושין (דף יא ע"ב מדפי הרי"ף) שכתב בהא דאשה פטורה ללמד את אומנות וז"ל, ועוד דכל כבודה בת מלך פנימה, ואיך תצא ותבא ותעמידו לפני אומן זה שנה, ולפני אומן אחר שנה, וכ"ש שהוא צריך להוליקו לפני האומן בקר וערב, לפי שדרך הנערים לברוח מלפני מלמדם בכל עת ובכל רגע, ע"כ. וגם המאירי (שם כט.), וכן שכל כבודה בת מלך פנימה, ואם תצריכה להזיק את בנה ללמוד אומנות, הרי היא צריכה לילך לפני האומן תמיד, לראות בלמודו, עכ"ל. ומד' יותר נראה דעיקר הקפידא שתעמוד לפני האומן דרך שהיה, אבל י"ל דהיא דאינו אלא מעט זמן הליכה ממקום למקום לא חיישי לה, ובפרט שכל אחד טרוד בעסקיו ועניניו, ודו"ק.

ד) ויל"ע אם דבר זה הוא מדת צניעות שראוי לאשה לנהוג בה, או שהוא איסור מדינא, דהנה לשון הרמב"ם פ"ג מהל' אישות (ה"א) "גנאי" הוא לאשה וכו', ועי' לשון מרן ב"י (אהע"ז סי' עג) כמשכיר "גנותן" של נשים וכו', משמע קצת דליכא איסורא, אבל אינו מוכרח, דבכמה מקומות מצינו לשון גנאי והוא איסור גמור דוק ותשכח, ואכמ"ל. וז"ל אברבנאל (פר' וישלח ס"פ לד), ולהודיע כמה "ראוי" לנשים "הנכבדות" שתהיינה נזהרות מצאת מדלתי ביתם חוצה. אך מזה אין ראיה כלל, דדוקא זהירות שלא יצאו מדלתי ביתם כלל הוא ראוי לנכבדות לבד, אבל שתהא יצאנית, י"ל דהוא עון פלילי, ודו"ק.

ובשו"ת חתם סופר ח"ד (אהע"ז ח"ב סי' צט) כתב, דודאי אם יצאה מדעת למקום יערות, ושכיחא שיירות ושוללים שלא מדעת הבעל, ויצאה מחזקת בנות ישראל הכשרים אשר כר' בני כל כבודה בת מלך פנימה וכו', דסתמת דתלמודא דיבמות (עז). קיי"ל "הלכתא" הך חזקה אפי' בנשי א"י הדיוטות שאינם בנות מלכים, כ"ש בנות ישראל הצנועות, עכ"ל. ומשמע דהוי הלכתא, אבל י"ל דזה דוקא כגון שם, שיוצאת למקום יערות, וכה"ג דהוי ממש פריצות. ועוד צ"ע בלשונו. וראיתי מי שרצה לדקדק מדברי הגרי"א ביערות דבש (דרוש יב), כי אין לנשים לצאת חוץ, דכתיב כל כבודה בת מלך פנימה, עכ"ל. אלמא דהוי איסורא. ואין זה דקדוק כלל.

ה) ומצאתי בפ"י הדר זקנים על התורה בראשית פ' וישלח (לד, א), "לראות בבנות הארץ", אל תיקרי לראות אלא ליראות, ועל זה אמר "וסמך ידו אל הקיר ונשכו הנחש", זה יעקב שהיתה בתו יושבת אהלים, הביא שתיים מבנות הארץ להיות משחקים בתופים ובמחולות חוצה לו, ויצאה דינה לראותם ולהראות להם, ובא שכם וחספה ושכב עמה וילדה בת, עכ"ל. ומזה נראה דעיקר הקפידא על שיצתה כדי להראות, ואף שאם לא היתה יוצאת לכוונה זו, אכתי אינו ממדת צניעות, מ"מ שיוצאת כדי ליראות חמור ביותר.

ועוד מצאתי לרבינו בחיי שם וז"ל, למדך שיצאה מקושטת, כשם שיצאה לאה אמה, שהזכיר בה הכתוב "ותצא לאה לקראתה", כלומר יצאנית בת יצאנית. והכתוב מגנה את האשה כשהיא יצאנית, הוא שכתוב "הומיה היא וסוררת בביתה לא ישכנו

רגליה", "פעם בחוץ פעם ברחובות", אבל כשהיא צנועה ועומדת בביתה הכתוב משבחה, שנאמר "כל כבודה בת מלך פנימה", וכן כתוב בשרה אמנו "הנה באהל", עכ"ל. ומזה נראה דעיקר הקפידא על שיצאה מקושטת. וכן בפ' הכתוב והקבלה שם כתב, למחמי בנימוס בנת עמא ארעא, כלומר לראות באופן מלבושיהן ותכשטיהן כדרך הבתולות, ככתוב "התשכח בתולה עדיה", ע"כ.

ו) ואם יוצאת לצורך דרך עראי, פשוט דאינה בכלל יצאנית, כמ"ש במדרש תנחומא (וישלח סי' יב), וכבר נאמר מן הדבר הזה רמז בתורה, שלא תהא אשה מהלכת בשוק "הרבה" וכו', אבל אם "הרבתה" רגל, והיתה יוצאת לשוק, סוף באה לידי קלקל לידי זנות, ע"כ. וזה אע"ג דאמרו שם (סי' ה) בסתמא, צריכה להיות יושבת בביתה, ולא תצא לרחוב וכו', מ"מ ילמד סתום מן המפורש, ולא מפשיטין בפלוגתא. וה"נ י"ל בכל המקומות שכתוב שלא תצא. ומה שלא הוצרכו לבאר דבריהם, משום דפשוט הוא דלצורך אינו בכלל איסור, דבכל הדורות היו הנשים יוצאות לרה"ר, ואין פוצה פה, אלא דהקפידא הוא שלא תהא יוצאת הרבה, וכן נקטו בכ"ד לשון יצאנית ופרסנית, דמשמע שיוצאת הרבה. וכן מוכח מלשון הרמב"ם פ"ג מהל' אישות (ה"א), גנאי הוא לאשה שתהיה יוצאת תמיד פעם בחוץ פעם ברחובות וכו', ע"ש. ולשון הרמב"ם בפה"מ פ"א דסוטה (מ"ז), היא גלתה עצמה, כלומר התיצבותה בפתחי שערים, ומיעוט צניעותה בפני הגברים, עד שחשדה עם מי שחשדה, היה עונשה על כך, גלויה לעיני גברים ונשים, ע"כ. וגם הרע"ב (שם) פ"י, שישבה בפרשת דרכים, ע"ש.

וכן כתב הלבוש (סי' עג סי"א) וז"ל, מיהו לא תרגיל האשה להיות יצאנית לצאת הרבה בשוק, שאין יופי לאשה אלא לישוב בזוית ביתה, וכל כבודה בת מלך להיות פנימה בבית אישה, כדכתיב "ואם בית אישה" וגו', שכן מצינו בכתוב כשרוצה להזכיר גנותן של נשים, אומר שהיא יצאנית שנא' "ותצא דינה", אבל יש לה רשות לצאת לבית האבל, או לפעמים לבית המשתה לגמול חסד עם רעותיה וקרובותיה, כדי שיבואו גם הם לה, וכן יוצאת לפעמים לבית אביה לבקרו, שאין בנות ישראל כשבויות לישוב כמו בבית הסהר, שלא תצא ולא תבא כלל, אלא שגנאי הוא לאשה שתהא יוצאה תמיד לחוץ, פעם בחוץ פעם ברחובות, ויש לבעל למנוע לאשתו מזה, ואסמכוה אקרא דכתיב "וכבשה", מלמד שהאיש כובש את האשה שלא תהא יצאנית, אלא כמו פעם אחת או פעמים בחדש כפי הצורך, עכ"ל. ולשון הגרי"א ביערות דבש (דרוש יב) לכך אשה אשר תעמוד בחוץ, ושבתה בית מעט פעם כה פעם כה, ממשכת על עצמה סטרא וכו', ע"ש. וכן מצינו שלא היתה דעת חכמים נוחה עם פפוס בן יהודה שהיה נועל את הדלת בפני אשתו, בירושלמי פ"א דסוטה (ה"ז), ע"ש. ועי' בשו"ת מוהר"י ברונא (סי' רמב), דנשאל לענין משרתת שלא רצתה לצאת ולקנות מבחוץ, מטעם דכל כבודה, וכתב דאין הלכה כן, ע"ש. ועי' בשו"ת משנה הלכות ח"ט (סי' רנ).

ומש"כ במנורת המאור (פרק כ דרך ארץ), ולא תצא מדלתי ביתה אלא לצורך גדול, שהאשה היצאנית חוטאת ומחטיאה אחרים, ע"כ. היינו ממדת צניעות, כמ"ש במק"א על דבריו, ע"ש. ודו"ק.

ועי' עוד להג"ר מנחם נתן אוירבאך בס' אורח נאמן (או"ח סי' עה אות ז) שכ', משבח אני את אחב"י הספרדים הי"ן, שאפי' לקנות צרכי הבית הולכים האנשים, ולא הנשים בין בתולות בין נשואות,

והביא מש"כ בשו"ת מהר"י ברונא (סי' רמא), ע"ש. ובימינו יש לשקול בזה הכל לפני הענין, שפעמים יש להורות שהאשה תלך, באשר מצויות נשים ההולכות במלבושי פריצות, והוי בכלל מה שאמרו ב"ב (נז:), אי איכא דרכא אחיינא וכו'. ועי' למהר"י לוריא בס' משיבת נפש פר' כי תצא (כא, יג), ע"ש.

ז) וראיתי למהר"ח בן עטר באור החיים פר' יוצא (בראשית כט, ט) בפסוק "ורחל באה עם הצאן אשר לאביה" וגו', שלא תאמר כי ח"ו יצאנית היתה, אלא לטעם כי היא רועה אותם, ולזה יצתה עם הצאן, ע"כ. ומתבאר דעיקר מה שנקראת יצאנית, הוא על שיוצאה ללא צורך והכרח, אבל כאשר מוכרחת לזה מחמת מלאכתה, לא חיישי' לה. אולם נראה שאם בוררת לה מלאכה שעיקרה חוץ לביתה, קרוב הדבר שתקרא יצאנית, דאע"ג דעושה כן למלאכתה, ואינה יוצאת ללא צורך כלל, מ"מ בזה גופה שבררה לה זו המלאכה שאינה ראויה לכבודה בת מלך, אינו דבר ראוי, אלא א"כ היא בלבד יודעת לעשות מלאכה זו כראוי, ונראה דיותר נכון היכא דאפשר שיהא מוכחא מילתא דאין ראוי שתעשה זו המלאכה ע"י אחרים, ואז גם ראויה בחוץ לא חושדים בה שהיא יצאנית, אלא תולים הדבר בצורכה. ובימינו נשות לומדי תורה, אשר נודע הדבר שא"א שישבו כראוי על התורה והעבודה, אם לא שישאו נשותיהן בעול הפרנסה, יש יותר מקום להקל ביציאותיה של האשה, כי נודע הדבר שעליה מוטל עול הבית. אולם זה פשוט שאם אין שום טעם שתצא, לא תצא כלל, שכל מה שתמצא האשה בחוץ אינו כבודה, וכ"ש בימינו שהנשים אינן נוהגות בצניעות כמו שנהגו אמותינו מימות עולם, שיותר יש להשתדל שלא תצא מפתח ביתה היכא דאפשר.

ח) בכנסת הגדולה (סי' ריט) כתב על מה שנהגו שאין הנשים מברכות הגומל, יראה לי שמנהג טעות הוא, שכיון שברכת הודאה היא זו, מי פטר את הנשים מברכה זו, ואף שצריך להודות בפני עשרה, ואין כבודה של אשה בפני אנשים, שכל כבודה בת מלך פנימה, אין טענה זו פוטרת הנשים מברכה שנתחייבו בה. ועוד שהרי אפשר לאשה לעמוד בעזרת נשים ותברך הגומל וישמענו האנשים שבבית הכנסת שלהם, ע"כ. ולמדנו מדבריו שאין טענה זו מועלת לפטור הנשים מחובה. וגם מד' המג"א (ר"ס ריט) משמע שמודה לו בזה, ע"ש. ואולם בשו"ת הלכות קטנות ח"ב (סי' קסא) כתב, דלמ"ד דעשרה ותרי רבנן מעבב, אפשר דאשה לא מיחייבא, דכל כבודה בת מלך פנימה, ע"כ.

מיהו גם לפי דבריו י"ל דדוקא לתקן לכתחלה לא תקנו אם לעולם יהיה בו משום כל כבודה בת מלך פנימה, אבל בדבר שאין מוכרח מצד עצמו שיעשה בקבל עם ועדה, אלא שעתה נזדמן שיעשה במקום רבים, אין לדחות חובה מפני הטעם דכל כבודה. וגם י"ל דלא כתב הלק"ט אלא שלא תקנו חובה משום כל כבודה כדמשמע מלשונו, אבל באמת אם רוצה לברך, אין בו חשש איסור, אלא מדת חסידות, ועי' בחדושי הרשב"א בחולין (צח:). בהא דזרעו בשלה חידוש הוא. ועי' עוד בערובין (מ:), דאתי למיסרך, ודו"ק. ועוד למדנו מד' הכנה"ג שאם אינה עומדת בפניהם, אין בו משום כל כבודה, אע"פ שהכל מטין אונסם לשמוע הברכה.

ובעיקר דין ברכת הגומל באשה, בספר תורת חכם (דף כח ע"ג), שאין לאשה להיכנס בין האנשים לברך, משום פריצות, והרהורי עבירה, ע"ש. ובספר חזון עובדיה ברכות (עמ' שמו) כתב, שאין יצה"ר מצוי לשעה קלה כזאת, וכמו שאמרו בירושלמי

שהוא בתוס' סוכה (מז סע"ב), ע"ש שהאריך בזה. ובמק"א כתבתי מה שיש לישא וליתן. וגם יש לעמוד על מ"ש רבינו הגרע"י שם כאשר יראה המעיין, אבל אין כאן מזה שום השגה, כי עיקר טעמו מסברא, ומה שהוסיף בזה מכמה מקומות, אינו אלא להמתיק הענין, ומנהג העולם לברך, וחלילה לערער על זה. ומ"מ יש להשתדל שיעשה הדבר בצניעות, ופשוט שאין שום הכרח שתכנס בין האנשים לברך [והן עתה ראיתי מי שאשתו ברכה הגומל ע"י פלאפון], ושמעו אותה עשרה בבית הכנסת. ואיני יודע אם יש מקום להקל בזה. וכעת לא הכנסתי עצמי לעיין בזה.]

(ט) יש לאשה לזוהר אף בביתה שלא תשב בפתח הבית שיראוה עוברים ושבים. וכן בכל מקום תשתדל להיות בהצנע לכת כפי מה שאפשר. וזו לשון רבינו בחי' פ' וישלח (לד, א), ובאור "אשתך כגפן פוריה", המשיל האשה הצנועה לגפן, לפי שהמנהג לנטוע הגפן בירכתי הבית, וכאשר יגדל מוציאין ענפיו מחור הבית ולחוץ אל השמש, והנה השורש עומד בתוך הבית וענפיו חוץ לבית, כן האשה הצנועה ראויה לישב בירכתי הבית, לא לפתח הבית, פן יראו אותה עוברים ושבים, כענין שהזכיר שלמה ע"ה "וישבה לפתח ביתה", וכיון שהיא עומדת בירכתי הבית, ובניה יוצאין לחוץ לשדה למלאכתם, הנה הבנים הללו כשתילי זיתים, והמשילם לזיתים, מפני שאין לך אילן שאינו מקבל הרכבה, חוץ מאילן הזית שאינו מקבל הרכבה כלל, וכן הבנים בני אביהם, שהרי אמם צנועה בירכתי הבית לא נזקקה כי אם לבעלה, עכ"ל. ע"ש באורך. גם בס' שבט מוסר (פרק כז) כתב, ואני כמה פעמים עשיתי תגר עם נשים היושבות בפתח החצרים, וכל עובר ושב מסתכל בהן כתאוות יצרו, וכמה רעות נמשכות מזה, ע"כ. ושי"מ דהוי מדינא דאל"ה לא היה עושה תיגר, מיהו יש קצת לדחות דשמא כן הנהיג במקומו, והיה מוחה בהן על שהיו פורצות גדר. וגם אולי בימינו יותר יש מקום להקל שהנשים מצויות בינינו. וצ"ע. ואיך שיהיה נראה פשוט דכיון שהוא דבר שאפשר לזוהר בו בנקל, אין להקל כלל.

(י) אין לאשה לילך באמצע הדרך אלא תפנה לצדדין דרך צניעות. ועי' סנהדרין (קד:), אחד נכרי ואחד ישראל נכרי נפנה לדרך וישראל נפנה לצדדין, ופרש"י, שכן דרך ישראל להיות צנוע, ע"כ. ואם כן הוא באיש, ק"ו באשה שהיא מצוה על צניעות יתירה. ומהרש"ל בים של שלמה (פ"ח דיבמות סי' יט) כתב, ומכאן משמע, שדרך אשה חשובה להיות צנוע, אף בדרך, תדחיק בכל מה שתוכל, להיות פנימה, עכ"ל. אבל מד' משמע דדוקא אשה חשובה מקפדת על כך. וצ"ע. וכאן עמד קנה. וידעתי גם ידעתי כי כמה מקום הבאותים הם דברים פשוטים, אבל מכל מקום הבאותים באשר נראה בעיני שתמצא מהם תועלת. ונדעו דברי המסילת ישרים בהקדמה.

חידושים ובאורים על סדר הפרשה

(יח, א) "והוא יושב פתח האהל כחוס היום", פרש"י, הוציא הקב"ה חמה מנרתיקה, שלא להטריחו באורחים, ולפי שראהו מצטער שלא היו אורחים באים, הביא מלאכים עליו בדמות אנשים, עכ"ל. והנה מלבד מה שאמרו מכות (י), כי בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו, גם הוא מדה כנגד מדה, כי כשם שהוא עשה הדרך טבע האדם לחזור אחר, אורחים גם בשעת צער גדול, כמ"ש רש"י לעיל, שהיה יום השלישי למילתו, וכתב "ויהי ביום

השלישי בהיותם כואבים", אף הקב"ה שינה מערכות הטבע להוריד מלאכים בדמות אדם. וגם נמצאנו למדים דדוקא אחר שראהו מצטער שלא היו אורחים באים, הביא מלאכים, אע"פ שגם קודם שנצטער יצא לחזר אחר אורחים, מ"מ לא היה די בזה שיעשה לו נס להוריד מלאכים בדמות אדם, אלא אחר שנצטער, אשר אז נתגלה כי רצונו חזק מאד, וכגודל כח הרצון, כך גודל הסייעתא דשמיא. ובזאת יש לפרש מה ששינוי (ספ"ה דאבות), לפים צערא אגרא, כי לפי גודל הצער של האדם לזכות למצות, אז ינתן לו שכרו, ושכר מצוה מצוה, כי הרצון הטוב עצמו הוא מצוה, ורחמנא ליבא בעי, וממנו זוכה לקיים מצוה גם במעשה, ודו"ק.

(יח, ב) "וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו", ופי' הספורנו, התכוון להסתכל. וצ"ע מה הוצרך לישא את עיניו, כיון שהיו אנשים נצבים עליו. וי"ל דאיתא בנדרים (לב:), אמר רמי בר אבא כתיב "אברם" וכתב "אברהם", בתחלה המליכו הקדוש ברוך הוא על מאתים וארבעים ושלשה אברים, ולבסוף המליכו על מאתים וארבעים ושמונה אברים, אלו הן שתי עינים, ושתי אזנים, וראש הגוייה. ופי' הר"ן, שבתחלה המליכו הקב"ה על אבריו שהם ברשותו, לזוהר מעבירה, אבל עיניו ואזניו של אדם אינם ברשותו, שהרי על כרחו יראה בעיניו ובאזניו ישמע, ולבסוף כשנמול, המליכו הקדוש ברוך הוא, אפי' על אלו שלא יסתכל, ולא ישמע כי אם דבר מצוה, עכ"ל. ולפי"ז י"ל שהרי כאן היה אברהם אחר המילה, ומלך על עיניו מלכות גמורה, ולא נסתכל במה שאינו דבר מצוה, ועל כן כדי להסתכל לא היה די שיהיו נצבים לפניו, אלא שהיה צריך לישא את עיניו, ודו"ק.

(יח, ה) "ויעדו לבכס", בב"ר (פמ"ח ס' יא), א"ר חמא לבכס אין כתיב כאן, אלא לבכס, מגיד שאין יצה"ר שולט במלאכים. וצריך לומר שנוקרה בפיו של אברהם אבינו רוח הקודש, דאם לא כן יקשה ממה שאמרו בב"מ (פו:), שרחץ רגליהם, כי היה סבור שהם ערביים, שמשותחים לאבק רגליהם. ורש"י הביא ב' הפרושים. ופשוט.

(יח, ו) "ויאמר מהרי שלש סאים קמח סלת לוש" ופשי"ט, שמעתי שמהרה לפי שפסח היה, וצריך לזוהר שלא יחמיץ. ואפשר לרמוז בזה כי "מהרי" בטעם ב' גרשין, אשר מרמז על חומר עון חמץ, אשר ממנו בא לידי ב' גרושין, האחד מן העולם הזה טרם זמנו, שהרי מיתת כרת בן נ' כמ"ש במו"ק (כח), וגם סר מן הדבקות בהקב"ה, כי מחמת העון נפשו נכרתת משורשה, כמ"ש "הכרת תכרת הנפש ההיא", ודו"ק.

(יח, ט) "ויאמרו אליו איה שרה אשתך ויאמר הנה באהל", ופרש"י, צנועה היא. והיינו דכתיב "הנה" אשר ידוע שהוא לשון שמחה בכל מקום, ששמח אברהם בצניעותה. ואע"פ שנמנעה ע"י זה לסייע במצות הכנסת אורחים, מ"מ מעלת הצניעות גדולה ממעלת הכנסת אורחים, במקום שאפשר שתעשה ע"י איש, והיא אינה אלא מסייעת. ועי' להגאון מהר"י לוריא בס' משיבת נפש פר' כי תצא (כא, יג) שכתב, שלא תהא אשה יצאנית אפילו במקום מצוה, שהרי איתא במס' יבמות (עח). שנכשר דוד בב"ד של סנהדרין לבוא בקהל, בטעם עמוני ולא עמונית, משום שאין דרכה של אשה לקדם. אע"פ שמקשה שם שהיה להם לקדם לפני הנשים, מסיק "כל כבודה בת מלך פנימה", א"כ שמעינו, שאפילו במקום מצוה, ע"ש. והן אמת שיש לחלק שכאן אינה יוצאה מן הבית, מ"מ עדיין מדת צניעות היא שלא

תצא לאורחים. ובפרט שהיו סבורים שהם ערביים, ואמרו בקדושין (ט:), ט' קבין של זמה ירדו וכו' [מיהו השתא י"ל דדוקא כאן לא יצאה מזה הטעם, אבל אם ידוע שהם כשרים, לית לן בה, ודו"ק].

אבל שא"א שתעשה ע"י שפיר דמי, שהרי נשתבחה האשה השונמית על שהיתה מארחת את אלישע [והנה בס' טעמא דקרא מלכים ב' (ד, יב) כתב, דמה שלא קרא לבעלה, נראה מכל הפרשה שרק היא התעסקה בהכנסת אורחים, והכל היא הכינה, ובעלה לא התערב כלל בעסקים אלו, כי היה עסוק בתלמודו. ופרקי דר"א איתא שהיה עזו הנביא. ולכאורה מבואר מזה שאע"פ שיפה היא הצניעות לאשה, מ"מ משום בטול תורה, מוטב שהיא תתעסק בהכנסת אורחים. אלא שאין לנו ללמוד משם אלא באשה באה בימים, וגם באיש אלקים קדוש כאלישע, אשר אמרו כי אפי' אשה לא היתה מסתכלת בו]. וגם מהר"י לוריא שם כתב, שלשמח חתן וכלה נהגו נשים לגמול חסד לכלה ולצאת עמה, מגודל מצוה, ואי אפשר לכלה שתצא בלתי נשים עמה לבטל העם מתורת ייחוד, ע"ש.

ובגמ' בב"מ (פו:). איתא, יודעין היו מלאכי השרת שרה אימנו היכן היתה, אלא להודיע שצנועה היתה, כדי לחבבה על בעלה. ועי' בכלי יקר שהקשה, וכי עד עכשיו לא ידע אברהם שצנועה היתה. ולע"ז י"ל שכיון שידע ה' שאח"כ תצחק שרה וכו', ויאמר לו ה' למה זה צחקה וכו', ע"כ הקדים ה' תרופה למכה לצוות המלאכים לשאול עליה, שתתחבב עליו יותר באותה שעה להיות מתבונן גודל מעלתה, לבל תפול קנאה ביניהם חלילה. ולא מצא לחבבה אלא במעלת צניעותה, אשר היא עלתה על כלנה.

(יח, יב) "ותצחק שרה בקרבה לאמר אחרי בלתי היתה לי עדנה ואדני זקן", ולעיל באברהם (יז, יז) לא נאמר "בקרביו". וי"ל לפי שלא היה צריך להסתיר צחקו, שצחקו היה מתוך שמחה, שהאמין בה' ולא לגלג, כמו שפרש"י שם, אבל שרה הסתירה צחוקה. ועוד י"ל שאמרו חז"ל ברכות (כד.), קול באשה ערוה, ואע"פ שפירשו הראשונים, עי' בר' יונה וברשב"א שם, דהיינו דוקא קול זמר של אשה, מ"מ י"ל דקול צחוק ג"כ בכלל קול באשה ערוה, דס"ס הוא קול שאין רגיל בו, עי' בלשון הרמ"א (סי' עה) ובלבוש (שם), ודו"ק. ואכמ"ל. ועל כל פנים שרה אמינו אשר היתה מופלגת בצניעות כמ"ש "והנה באהל", מסתמא לא היתה צוחקת בפני בני אדם.

והנה בעיקר צחוקה של שרה אימנו, פשוט הדבר כי חלילה להעלות על לב, שלא האמינה בה', אשר היה אברהם טפל לה בניאות, אלא שמגודל ענוותנותה היה רחוק בעיניה ש"כ יעשה לה ה' ניסים גדולים, שגם אחר בלותה היתה לה עדנה, ועל כן היה נח לה לפרש דמה שאמר המלאך אינה בשורה אלא ברכה, ורחוק הדבר שתתקיים. ומ"מ חרה אף ה' בה, כי היה לה לבטוח בחסד ה', אשר הוא נותן מתנת חנם, כמ"ש "וחנותי את אשר אחון", אע"פ שאינו חנון, וגם אם עברו שנים רבות, אשר התפללה ולא נענתה, בין יום ובין לילה הקב"ה יכול להביא הישועה ברחמי וברוב חסדיו. וזה שנא' "היפלא מה' דבר", ה' הוא מדת הרחמים, ודו"ק. כנלע"ד. ואשרי הידוע האמת.

(יח, יג) "למה זה צחקה שרה לאמר האף אמנם אלד ואני זקנת", פרש"י, שנה הכתוב מפני השלום, שהרי היא אמרה "ואדני זקן". ולכאורה תמוה וכי לא ידע אברהם שהוא זקן, ומה גנאי הוא שהיה אברהם זקן, אשר הוא דרך העולם. וי"ל שממה שאמרה "ואדני זקן", נראה שהיה רחוק בעיניה

שיעשה ה' נס לאברהם שיוכל להוליד, ובשלמה על עצמה חשבה שאין ראוי לעשות לה נס, אבל על אברהם היה לה לומר שלו ראוי שיעשה נס, ואם לא יבנה ממנה יבנה מאשה אחרת אשר היא צעירה לימים, ודו"ק.

(יח, טו) **"ותכחש שרה לאמר לא צחקתי כי יראה ויאמר לא כי צחקתי"**, כתב בספרונו, כי יראה לומר חטאתי, אבל הרהרה תשובה בלבה. ומזה יש ללמוד עד כמה מצטערת האשה, שיש בלב הבעל עליה, שהרי הרהרה תשובה, ואע"פ כן יראה הלוודות לפני בעלה, כי האשה מתענגת על נשיאות חן בעיני בעלה, כמ"ש החזו"א באגרות קודש. ובאמת יש לדקדק מדוע אברהם אמר לה "לא כי צחקתי", הרי מסתמא ידע שמה שאינה מודה לו הוא מחמת יראה, ולא היה לו להוסיף אלה המילים, אשר נראה כביכול שבא לקנטרה, או לנצחה בדברים, וחלילה להעלות על לב שאברהם אבינו ע"ה כוון לזה, כדרך עמי הארץ המתנצחים עם נשותיהן. והנראה לע"ד שידע שאם היה שותק, היתה תמיד מצטערת לאמר אם היה אברהם יודע כי צחקתי, לא היתה חביבה עליו כימים הראשונים, ועל כן הודיע לה שידע כי צחקה, ואע"פ כן היה ניכר מתוך מעשיו אח"כ שלא זו מחבבה, שהיה נוהג עמה כאשר היתה באמנה אתו, ודו"ק.

(יח, יט) **"כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריי"**, ידיעה לשון חבה, שהמחבב את האדם מקרבו אצלו ויודעו ומכירו, כמ"ש רש"י. וי"ל שממה שצוה בניו וביתו אחריי, ניכרין הדברים שאוהב את הקב"ה, כמו שכתב הרמב"ם בטה"מ (עש"ג) במצות אהבת ה', שהיא כוללת גם כן שנדרוש ונקרא האנשים כולם לעבודתו יתעלה ולהאמין בו, וזה כי כשתאהב אדם תשים לבך עליו ותשבחהו ותבקש האנשים לאהוב אותו וכו', ולשון הספרי (פ' שמע) "ואהבת את ה' וכו', אהבהו על הבריות כאברהם אביך, שנא' "ואת הנפש אשר עשו בחרן", ר"ל כמו שאברהם בעבור שהיה אוהב השם, כמו שהעיד הכתוב "אברהם אוהבי", שהיה גם כן לגודל השגתו דרש האנשים אל האמונה מחוץ אהבתו וכו', ע"ש. והוא מה שנא' כאן "אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריי, ובניו אלו תלמידיו כמו שאמרו בספרי (שם) "ושנתנם לבניך" אלו תלמידך, וגם נאמר "את הנפש אשר עשו בחרן", ומשם למדו בסנהדרין (צט:), שכל המלמד את בן חבירו תורה, מעלה עליו הכתוב כאלו ילדו. ואם כן היו קרויין בניו של אברהם. ומאחר שצוה אותם מגודל אהבת ה', אף הקב"ה אהבו וחבבו, כי "כמים פנים לפנים כן לב האדם לאדם".

(יח, כה) **"חללה לך מעשת כדבר הזה להמית צדיק עם רשע"**, עי' פרש"י (פסוק כד). וצ"ע מפרק הכונס ב"ק (ס.), ודו"ק. ואולי כוונת אברהם אבינו ע"ה על צדיקים מוכיחים, ואפשר שכלם ישוּבו בתשובה, והתם מיירי בצדיקים שאינם מוכיחים, או ששמעו מהם תוכחה, ואין שומעין, ודו"ק. וצ"ע.

(יח, כז) **"ואנכי עפר ואפר"**, יש לפרש כי העפר עושה פירות, אשר בו צומחים עצים ועשבים [וכן נראה לפרש מה שאנו אומרים "ונפשי כעפר לכל תהיה", שאזכה שהכל יהנו מפירותי, ודו"ק], משא"כ אפר עושה פירות, וכן אמרו בזהרה, וזה שאמר "עפר ואפר", שאע"פ שהוא "עפר" אשר עושה פרי, אבל אין מחשיב עצמו אלא "אפר", שאין עושה כלום, וכמו ששינונו (פ"ב דאבות), וכל העמלים עם הציבור יהיו עמלים עמהם לש"ש, שזכות אבותם מסייעתן, ע"ש במפרשים. ועי' בספר טעמא דקרא (על ספר ישעיה) שפי' מ"ש בסנהדרין (צד:), "צהלי

קולך בת גלים" בתו של אברהם יצחק ויעקב שעשו מצות כגלי הים, דכשם שהגל אחר שעבר, אין ניכרת בו שום גבהות, כן האבות הקדושים, שאחר שעשו מצות לא החזיקו טובה לעצמם כלל.

(יח, לב) **"ואולי ימצאון שם עשרה"**, לכאורה למה כ"כ הטריחו הקב"ה לאברהם, שהיה לו לומר לו מתחלה שאין שם אפ"י עשרה, אלא שהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים. וגם אם התפלה לו תועיל להם תועיל לאחרים, כמו שכתב בספר חסידים. ובזאת יובן מה שמצינו במשה רבינו שהתפלל להכנס לארץ ואתנח"ח תפילות, ורק בסוף אמר לו הקב"ה "רב לך אל תוסף עוד דבר אלי".

(יט, ח) **"שתי בנות"**, עי' ברמב"ן שמתוך שבחו באנו לגנותו. ובספר פרדס יוסף (אות נ) הקשה שלא לימד עליו זכות הציל מחטא משכב זכר, שכן נח מוזהר עליו, מה שאין כן בזה שמפקיר בנותיו לזנות לא היו עוברים כלום, ע"ש. ובעניי איני רואה מקום קושיא, שהרי דורשים רשעים לגנאי, וגם אין שום סברא שעשה כן לאפרושי מאיסורא, שהרי דרשו עליו "לתאוה יבקש נפרד", בנזיר (כג:): והוריות (י:), ע"ש. ואם על חייו לא חס, למה יחוש על חיי חבירו. וכ"ש שלא יפקיר את בנותיו לאפרושי מאיסורא, בשגם היו צדיקות, וחלילה לטמאותן כדי לאפרושי מאיסורא אותם רשעים ארורים, ופשיטא דבכגון דא אמרינן הלעיטהו לרשע וימות, עי' בב"ק (סח:). ואותם אורחים אינם עוברים על איסור, שהרי הם קרקע עולם, עי' סנהדרין (עד:). וגם היה צריך לשאול אותן אם מסכימות לזה, כי איך יענה אותן שלא מדעתן. וגם יתכן שהיה בו חשש פקוח נפש, שהרי עמדו כל אותם רשעים פתח הבית, ואם היו הכל מתעללין בהן, היו עלולות למות, כמו שמצינו במעשה של פלגש בגבעה, וכ"ש אנשי סדום אשר היו רעים וחטאים לה', וחשוּדוּן על שפיכות דמים, וכתבי "מבשרך על תתעלם". וע"כ שלא היה הדבר אלא מחמת שלא חס על כבוד בנותיו. וזה פשוט מאד לע"ד.

(יט, לג) **"ותבא הבכירה ותשכב את אביה"**, פרש"י, ובצעירה כתיב "ותשכב עמו", צעירה לפי שלא פתחה בזנות וכו'. לכאורה יש לדקדק למה פתחה בזנות, הרי אמרו חז"ל ששתיהן נתכוונו לשם שמים, וגדולה עבירה לשמה כמצוה שלא לשמה, בניזר (כג:): והוריות (י:), ובפרט שכן נח אינו מצווה על בתו, ואפ"י לוט שלא נתכוון למצוה, לא היה בדבר אלא גנאי, וכמו שכתב הרמב"ן. ואולי אפשר לומר דהיה לה לנקוט יותר נקיה, שלא היה לה לומר "נשכבה עמו", וכן לומר "מאבינו זרע", שהיה די שתאמר "נשקה את אבינו יין ונחיה זרע, ודו"ק. אלא שלשון רש"י לא משמע כן שכתב, אלא אהותה למדתה, ודו"ק. אבל מ"מ לע"ד יש מקום לפירוש זה. וצ"ע.

(כב, ב) **"אל ארץ המוריה"**, כתב רש"י שרבותינו פירשו על שם שמשם הוראה יוצאה לישראל. וי"ל המוריה אותיות מור"ה י"ה, להורות כי מה שאדם מורה כדת וכדין הוא מן הקב"ה, וכמו שאמרו סנהדרין (צד:), "וה' עמו שהלכה כמותו בכל מקום", ודו"ק.

(כב, ט), **"וישם אותו על המזבח ממעל לעצים"**, לכאורה למה שינה מכל הקרבנות, אשר מציתין את האור במערכה, ואח"כ מקריבין את הקרבן. ואולי היה דרך העכו"ם להקריב כן את בנייהם, וע"כ עשה שינוי ממה שהיו עושין, כי נודע שכל מעשיהם של העכו"ם וכ"ש עבודת כוכבים, שורשה במרכבות הטמאות, וע"כ לא רצה להדמות אליהם חלילה.

(כב, יב) **"ואל תעש לו מאומה"**, פרש"י, אמר לו אם כן לחנם באתי לכאן, אעשה בו חבלה ואוציא ממנו מעט דם, אמר לו אל תעש לו מאומה, ע"כ. ולכאורה למה אמר לעשות בו חבלה. וי"ל דאיתא בזהרה (פרשת בא), כי השטן קטרג על שלא הקריב אברהם את יצחק, שהרי נא' "לא יחליפנו ולא ימיר אותו", ומכח טענה זו נפרע מאיוב שהיה צאצא של אברהם. וע"כ אברהם אמר להוציא ממנו מעט דם להסיר הקטרוג או עכ"פ מקצתו, אבל ה' לא חפץ בזה כי היה יצחק עולה תמימה. ובהכי ניחא מה החבלה היאך היה רשאי, הרי אברהם אבינו שמר כל התורה כמו שאמרו בקדושין (פא.) ויומא (כח:), והרי יש איסור דאורייתא לחבל בחבירו מדכתיב "לא יוסיף" כמו שאמרו בסנהדרין (פד:), אבל לפי האמור ניחא, כיון שהיה בזה צורך גדול להסיר הקטרוג, ועי' ב"ק (צ:), ובפסקי התוס' ובפני יהושע (שם). וגם בלא"ה לא קשיא, אבל לפי האמור ניחא טפי, ודו"ק כי קצרתי.

(כב, יד) **"אשר יאמר היום בהר ה' יראה"**, פרש"י, יראה אפרו של יצחק צבור ועומד לכפרה, ע"כ. כי מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה, וכ"ש כאן שעל כל עבודה שעשה בשה, היה מתפלל ואומר, יהי רצון שתהא זו כאלו היא עשויה בבני, כאלו בני שחוט, כאלו דמו זרוק וכו', כמ"ש רש"י לעיל (פסוק יג.) ופשוט.

(כב, יח) **"יעקב אשר שמעת בקולי"**, יש לרמז כי עק"ב אותיות קב"ע, באשר אחר העקידה נתגלה כי אברהם אבינו ע"ה עומד בכל הנסיונות, ועובד את קונו עבודת קבע אשר לא יחליפנה ולא ימירנה, משא"כ מי שאין עבודתו קבועה כמסמרות, אם במקום אם במאחר בא רוח עזה ועקרתו והופכתו על פניו רחמנא ליצלן, ואילו הקובע עצמו אפ"י כל רוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזות אותו ממקומו, וכמו שנא' "עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה". ואחר שכבר הוחזק בזה הדרך, נטל הקב"ה יצה"ר ממנו כמו שאמרו בב"ב (יז.), וזה שנא' "והאלוקים ניסה את אברהם", לשון הגבהה, ודו"ק.

(כב, כ) **"אחר הדברים האלה"**, פרש"י, בשוּבו מהר המוריה היה אברהם מהרהר ואומר, אילו היה בני שחוט כבר, היה הולך בלא בניס, היה לי להשיאו אשה וכו'. ואע"פ שהקב"ה הבטיחו "כי ביצחק יקרא לך זרע". מ"מ אם גרע מן ההשתדלות על הדבר, אפשר שלא ישיג הברכה. ועוד צ"ע.

פינת ההלכה מאת מרן הראש"ל בעל ילקוט יוסף

פינת ההלכה / מרן הראשון לציון הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א, בעל ילקוט יוסף. נמסר ע"י הרב ווערד ע"י הרב יצחק קורלנסקי

שְׁאֵלַת הַגָּשְׁמִים

אימתי הוא תחילת זמן הזכרת הגשמים - משיב הרוח ומוריד הגשם' וטעמו? | ואימתי הוא תחילת זמן שאלת בקשת הגשמים - 'ותן טל ומטר' וטעמו? | כיצד ינהג מי ששכח לבקש מטר בתפילה? | ומה דינו בתפילת ערבית, האם עליו לחזור ולהתפלל? | הטועה ולא הזכיר 'יעלה ויבוא' בראש-חודש, האם צריך לחזור, והאם ניתן להשלים בין ברכה לברכה?

שאלה: מי ששכח לבקש טל ומטר בברכת 'ברך עלינו' בתפילת ערבית, האם חוזר, או מכיון שמעיקר הדין תפילת ערבית רשות ורק קיבלוה כחובה, אינו צריך לחזור?

תשובה: בימות הגשמים מוסיפים בתפילת שמונה-עשרה בענין הגשמים. עצם חיוב הזכרת ובקשת הגשמים, מבואר במשנה (ברכות לג ע"א): מזכירין גבורות גשמים [משיב הרוח ומוריד הגשם] בברכת 'מחיה המתים', ושאלה [ותן טל ומטר] בברכת 'מברך השנים'.

תחילת זמן הזכרת הגשמים

תחילת זמן הזכרת הגשמים (משיב הרוח ומוריד הגשם), מבואר במשנה (תענית ב ע"א): מאימתי מזכירין גבורות גשמים, רבי אליעזר אומר, מיום-טוב הראשון של חג הסוכות. רבי יהושע אומר, מיום-טוב האחרון של חג, הואיל ואין הגשמים בחג הסוכות אלא סימן קללה. וביאר רש"י מדברי המשנה (סוכה כח ע"א) שאדם פטור מן הסוכה בעת ירידת גשמים, ונאמר שם משל למה הדבר דומה, לעבד שבא למזוג כוס לרבו ושפך לו רבו קיתון של מים על פניו, לומר שיצא מלפניו, ואינו חפץ בעבודתו ובשימושיו. כלומר, כשהגשמים יורדים לסוכה הכל יוצאים ונראה כי אין הקב"ה חפץ בישיבתו בסוכה. ולפיכך, מבואר בגמרא (תענית ב ע"ב) שאין להזכירם אלא בזמן הראוי להם. והחל מיום חג שמיני-עצרת מזכירים 'משיב הרוח ומוריד הגשם' בתפילת שמו"ג.

תחילת זמן בקשת הגשמים

ותחילת זמן בקשת הגשמים (ותן טל ומטר), מבואר במשנה (תענית י ע"א): בג' במרחשון שואלין את הגשמים, רבן גמליאל אומר שממתניין מלבקש עד ז' בחשוון, שהוא חמשה עשר יום אחר החג, כלומר שמיני-עצרת, כדי שיגיע האחרון שבישראל החוזר מהעליה-לרגל עד לנהר פרת, שהוא גבול הארץ המרוחק ביותר מירושלים, ולא ידביקם הגשם בעודם בדרך לביתם. בני אשכנז מוסיפים בברכת השנים 'ותן טל ומטר לברכה', ובני עדות המזרח אומרים ברכה מיוחדת לימות החמה - 'ברכנו', וברכה מיוחדת בימות הגשמים - 'ברך עלינו', וכוללים בה שאלת טל ומטר. ונוסח זה הוא על פי רבינו האריז"ל (פע"ח שער העמידה פי"ח).

טעה ולא הזכיר הגשמים

בגמרא (ברכות כט ע"א, תענית ג ע"ב) אמר רב נתנחום אמר רב אסי, טעה ולא הזכיר 'מוריד הגשם' בתחיית המתים מחזירין אותו, וביארו הראשונים, וכך נפסק בשו"ע (סי' קיד ס"ה) דהיינו כשלא הזכיר טל, אבל אם הזכיר טל, אין מחזירין אותו. ולכן הטועה בימות החורף ולא הזכיר 'מוריד הגשם', אלא 'מוריד הטל', אינו חוזר. ואם התחיל בחתימת 'ברוך אתה ה' כדי לסיים 'מחיה המתים', יסיים ויחתום 'מחיה המתים' ואינו חוזר, וכמו כן לא יסיים בלשון הפסוק (תהלים קיט יב) 'למדני חוקיך', כדי שלא יהיה הפסק בהזכרת פסוק באמצע תפילת שמונה עשרה. וכל מה שמתירים לומר פסוק 'למדני חוקיך', הוא רק באופן שיצטרך לחזור, ובכך ניתן למנוע ברכה לבטלה. אך מי שלא הזכיר 'משיב הרוח ומוריד הגשם' אלא רק 'מוריד הטל' כבימות החמה, אינו חוזר, ולכן יסיים 'מחיה המתים'.

יש אומרים שבין ברכת 'מחיה המתים' לברכת 'אתה קדוש' יזכיר 'משיב הרוח ומוריד הגשם' (בן איש חי פר' בשלח אות טז), אבל אינו נכון לעשות כן, כי אין להפסיק סתם בדבר שאינו צריך לחזור. וראיה מדין מי ששכח לומר במוצאי שבת 'אתה חוננתנו', שפסק בשולחן ערוך (סי' רצד ס"א וס"ד) שאינו יכול לאומרה אחרי סיום ברכת 'חונן הדעת', אפילו בלי חתימה, וכדברי הרא"ש (ברכות פ"ה סי'

ז), דכל היכא שאינו חוזר אינו רשאי לומר אותו דבר בין ברכה לברכה, וכיון שאם לא לא הזכיר 'אתה חוננתנו' אינו חוזר, אין להפסיק סתם.

טעה ולא אמר 'יעלה ויבוא' בראש-חודש

ולפי האמור שבמקום שאין צריך לחזור אינו רשאי לאמרו בין ברכה לברכה, מטעם זה, מי ששכח ולא אמר 'יעלה ויבוא' בליל ראש-חודש, אינו מפסיק לאמרו בין ברכת 'המחזיר שכינתו לציון' לבין ברכת 'מודים', כי בלאו הכי אינו חוזר, כמבואר בגמרא (ברכות ל ע"ב): אמר רב ענן אמר רב, טעה ולא הזכיר 'יעלה ויבוא' בראש-חודש ערבית, אין מחזירין אותו, לפי שאין בית דין מקדשין את החודש אלא ביום, [כפי שדרשו כן בגמרא (סנהדרין יא ע"ב) מהכתוב (תהלים פא ב) 'תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו' - איזהו חג שהחודש מתכסה בו, הוי אומר זה ראש השנה, וכתב (שם ה) 'כי חוק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב' - מה משפט ביום, אף קידוש החודש ביום. ורש"י (מגילה יד ע"א) הביא הפסוק שנאמר (ירמיה כא יב) 'דינו לבוקר משפט'].

אולם בתפילת שחרית ומנחה של ראש-חודש, אם לא אמר 'יעלה ויבוא' צריך לחזור, ולכן אם נזכר אחרי שחתם 'המחזיר שכינתו לציון', כל שלא התחיל תיבת 'מודים' יאמרנו שם, כי אם לא נתייר לו לאמר שם 'יעלה ויבוא' יצטרך לחזור לברכת 'רצה', ובכך ימנע מברכה לבטלה. ובהגהות הרד"ל (סוכה יח ע"א) כתב שמי שלא אמר 'יעלה ויבוא' בתפילת ראש-חודש שחרית ומנחה, ונזכר אחר שסיים 'המחזיר שכינתו לציון', חוזר לברכת 'רצה' ולא יפסיק באמירת 'יעלה ויבוא' לפני ברכת 'מודים'. אולם בבית יוסף (סי' קיד) מפורש שכל עוד לא התחיל בברכה שלאחריה, ולא אמר תיבת 'מודים', חשיב כלא התחיל בברכה זו, ועל כן יאמר 'יעלה ויבוא' לפני 'מודים'.

סיום 'למדני חוקיך', או השלמה אחר הברכה?

ובאמת נחלקו בכך הראשונים. דעת רבינו יונה (ברכות כט ע"ב) שאם סיים 'המחזיר שכינתו לציון', אפילו לא התחיל 'מודים', חוזר ל'רצה'. וכך כתב רבינו ישעיה מטראני (הראשון), הריטב"א (ריש תענית), תוס' ר"י הזקן, רבי יהודה החסיד. לעומת זאת, הרא"ש, הגהות מימוניות, המרדכי, הראבי"ה (תענית סי' תתמו), הרדב"ז, הבית יוסף (סי' קיד) פסקו שאם נזכר קודם שאמר תיבת 'מודים', אומר שם 'יעלה ויבוא' ואינו חוזר ל'רצה'. והוסיף הריטב"א שאם אמר 'ברוך אתה ה' בכדי לסיים 'המחזיר שכינתו לציון', ולפני שחתם נזכר שלא אמר 'יעלה ויבוא', בשחרית ומנחה, יאמר 'למדני חוקיך', ואף שמפסיק באמירת פסוק, מכל מקום מוטב שיפסיק באמירת 'למדני חוקיך' מאשר שיסיים בברכה לבטלה באמירת 'המחזיר שכינתו לציון' ויחזור שוב ל'רצה'.

ובעצם סובר הריטב"א כדעת רבינו יונה שאם חתם ברכת 'רצה', חוזר לומר 'יעלה ויבוא' ב'רצה' ולא אחר הברכה קודם 'מודים', ולכן הציע לומר 'למדני חוקיך'. ולכאורה אם פוסקים כהבית יוסף שיכול לומר 'יעלה ויבוא' לפני 'מודים', אם כן מדוע יסיים 'למדני חוקיך', למה לא יסיים 'המחזיר שכינתו לציון' ויאמר 'יעלה ויבוא' לפני 'מודים'. אלא מוטב להפסיק ב'למדני חוקיך' ולשוב ל'רצה', מאשר להכנס בקום ועשה לספק ברכה בסיום 'המחזיר שכינתו לציון'.

ואמנם המאמר מרדכי (סימן תכב סק"ד) כתב שאם נזכר שלא אמר 'יעלה ויבוא' ואמר 'ברוך אתה ה', לא יסיים 'למדני חוקיך', אלא יחתום 'המחזיר שכינתו לציון', כי יש תקנה לומר 'יעלה ויבוא' קודם 'מודים'. אולם בספר יד אבישלום כתב שבסוף ימיו חזר בו המאמר מרדכי והורה לסיים 'למדני חוקיך'. וכך מסתבר, כי לכמה פוסקים אין תקנה לומר 'יעלה ויבוא' קודם 'מודים', ולכן יסיים 'למדני חוקיך' וישוב ל'רצה' לומר 'יעלה ויבוא'.

טעה ולא שאל מטר

והנה לענין מי שלא שאל מטר, צריך לחזור, כמבואר בגמרא (ברכות כט ע"א, תענית ג ע"ב), וכך פסק בשו"ע (סי' קיז ס"ד-ה) שאם לא שאל מטר בימות הגשמים מחזירין אותו. ואם נזכר לפני שחתם 'מברך השנים', חוזר ל'ברך עלינו' ומזכיר טל ומטר. אם חתם 'מברך השנים', כל עוד לא התחיל 'תקע בשופר' יאמר שם 'ותן טל ומטר', ובפרט שיש לחוש פן יטרד במחשבתו וישכח לשאול ב'שומע תפלה' (ברכי יוסף סי' תכב סק"ג). ואם לא נזכר עד שהתחיל 'תקע בשופר' ימשיך בתפילתו עד ברכת 'שמע קולינו' ולפני שיאמר 'כי אתה שומע תפלת כל פה' יאמר 'ותן טל ומטר לברכה'. ואם שכח לשאול גם בברכת 'שומע תפילה' וחתם 'ברוך אתה ה' ומיד נזכר, יאמר 'למדני חוקיך' וחוזר ושואל טל ומטר ומסיים שנית 'כי אתה שומע תפלת כל פה' וכו'. ואם חתם 'שומע תפלה' ואחר כך נזכר שלא שאל טל ומטר, יבקש טל ומטר קודם ברכת 'רצה'. ואם התחיל תיבת 'רצה' ואילך חוזר ל'ברך עלינו' וממשיך 'תקע בשופר' ויתר הברכות על הסדר. אבל אם סיים פסוק 'היו לרצון' האחרון, אף על פי שעדיין לא פסע שלש פסיעות לאחוריו חוזר לראש התפלה.

שכח לשאול מטר בתפילת ערבית

וכן לענין שאלת טל ומטר בתפילת ערבית, דינו כמי שטעה בתפילת שחרית ומנחה, וכדין השוכח 'יעלה ויבוא' בחול-המועד, שאף בערבית צריך לחזור, כדברי בעל הלכות גדולות (סופ"ד דברכות) והרוקח (סי' רל) וכפסק השולחן ערוך (סי' תצ ס"ב). גם הרי"ף (פ"ד דברכות, כז ע"ב) כתב דאף-על-גב דקיימא לן 'תפלת ערבית - רשות' (יומא פז ע"ב), היינו כשאנו מתפלל כלל, אבל כאשר מתפלל תפלת ערבית, כבר שוויה עליה חובה, ואם טעה חוזר לראש, וראיה מדברי הגמרא (ברכות ל ע"ב) שהטועה ולא הזכיר ראש-חודש בערבית, אין מחזירים אותו, לפי שאין מקדשים את החודש בלילה, משמע שזה דין מיוחד לליל ראש-חודש, אך אם טעה בערבית של שבת ויום-טוב, ובמקום לומר 'אתה בחרתנו' אמר 'אתה חונן', מחזירים אותו.

וכן כתבו הראב"ן (סי' קסט) ורש"י במחזור ויטרי (סי' עו וקד) והרא"ש (ברכות סי' ב) שאף שתפלת ערבית רשות, אין לבטלה אלא משום מצוה עוברת. ותדע, שהרי יעקב אבינו תיקן תפילת ערבית, והסמיכה גם על הקטרת חלבים ואיברים שמצוותם כל הלילה. ולכן אף הטועה בערבית צריך לחזור. מלבד בליל ראש-חודש, אם סיים 'המחזיר שכינתו לציון', לא יאמר שם 'יעלה ויבוא'. כי אינו צריך לחזור. וכמו"כ בחנוכה ופורים אם לא אמר 'ועל הניסים', ונזכר אחר שסיים 'הטוב שמך', לא יאמר שם 'על הניסים', כי אינו מעכב.

וכל זה לאפוקי ממה שכתב בשו"ת רבינו חיים כהן רפפורט (או"ח סי' ב) שמי ששכח ולא שאל טל ומטר בערבית, אין מחזירים אותו, כיון שתפלת ערבית רשות. ובמחכ"ת הרי מבואר בדברי

תגובות ופירושים (לכל השאלות או חלקן) נא לשלוח לכתובת: 7628366@okmail.co.il

תשובות לחידות נח

א. איזו דרשה משותפת לפסוק בפרשתנו ובפרשת שופטים (דברים כג, ה)?

שהלשון "על דבר" נדרש כלשון "דיבור". שנאמר (יב, יז) וַיִּגַע ה' אֶת פְּרָעָה בְּנִגְעֵי גְדָלִים וְאֶת בֵּיתוֹ עַל דָּבָר שָׂרֵי אֲשֶׁת אֲבָרָם: ופירש"י על דבר שרי. על פי דבורה, אומרת למלאך ה', והוא מכה:

והוא מדרש חז"ל (תנחומא בראשית פרשה ה') "על דבור שרי לא נאמר, ולא על עסק, ולא על אודות, ולא בעבור, ולא בגלל, אלא על דבר שרי. ואם אומרת שרי שייקח, הנה מפרש, אולם פשוטו של מקרא הוא כעין הלשונות שהובאו במדרש, "על אודות" או "על עסק" וכדומה.

וכן נדרש הכתוב (דברים כג, ה) על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים וכו' ופירש"י על דבר. על העצה (ספרי רג.) שיעצו אתכם להחטיאכם".

ואף שם פשוטו של מקרא הוא לשון אודות וכדומה, אולם דרשוהו מלשון עצה, שהוא לשון דיבור.

ב. מנין שכל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו (סנהדרין צט:)?

(יב, ה) וַיִּקַּח אֲבָרָם אֶת שָׂרֵי אֲשֶׁתוֹ וְאֶת לוֹט בֶּן אֲחִיו וְאֶת כָּל רְכֻשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ וְאֶת הַנְּפֹשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחָרָן וְכוּ' ופירש"י אשר עשו בחרן. שהכניסו תחת כנפי השכינה, אברהם מגייר את האנשים ושרי מגיירת הנשים, ומעלה עליהם הכתוב כאילו עשאו. ומקור הדברים בחז"ל (סנהדרין צט:): "אמר ריש לקיש כל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו שנאמר (בראשית יב, ה) ואת הנפש אשר עשו בחרן"

ג. היכן מצאנו לשון "מזון"?

(טו, ב) וַיֹּאמֶר אֲבָרָם אֲדֹנָי ה' מַה תַּתֵּן לִי וְאֶנְכִּי הוֹלֵךְ עִרְרִי וּבֶן מִשְׁקָא בֵּיתִי הוּא דְמִשְׁקָא אֲלֵי עָר: ופירש"י ובן משק ביתי. כתרגומו, שכל ביתי ניזון על פיו, כמו ועל פיד ישק (בראשית מא, מ.), אפוטרופא שלי, ואילו היה לי בן היה בני ממונה על שלי:

ולשון "שמחה"?

(יז, יז) וַיִּפֹּל אֲבָרָם עַל פְּנֵי וַיִּצְחַק וַיֹּאמֶר בְּלִבּוֹ הֲלָבָן מֵאָה שָׁנָה יוֹלֵד וְאִם שָׂרָה הִבֵּת תִּשְׁעִים שָׁנָה תֵּלֵד: ופירש"י ויפל אברהם על פניו ויצחק. זה תרגם אונקלוס לשון שמחה וחדיו וכו'.

לשון "פנוי"?

(יד, יז) וַיֵּצֵא מֶלֶךְ סֹדֵם לִקְרֹאתוֹ אֶחָדִי שׁוּבוּ מֵהַכּוֹת אֶת פְּדֻלְעֵמֶר וְאֶת הַמְּלָכִים אֲשֶׁר אֵתוּ אֵל עִמָּךְ שָׁנָה הוּא עִמָּךְ הַמֶּלֶךְ: ופירש"י עמק שוה. כך שמו, ותרגומו למישר מפנא, פנוי מאילנות ומכל מכשול:

ולשון "זכות"?

(טו, ו) וְהֶאֱמַן בַּה' וַיִּחְשְׁבֶהָ לוֹ צְדָקָה: ופירש"י ויחשבה לו צדקה. הקב"ה חשבה לאברם לזכות ולצדקה, על האמונה שהאמן בו.

ד. היכן נרמז "משנה מקום משנה מזל" (ר"ה טז:)?

אֵל הַפֶּזֶר...? איה העשייה? ומתרגמים חז"ל, כמובא ברש"י, שגם במסירה זו לאחר יש צד ביצועי! נתן לישמעאל בנו לחנכו למצוות, ואכן, החינוך נספג: וַיִּמְהַר לְעֵשׂוֹת אֹתוֹ! אצל אברהם נא' לא פחות משלש פעמים "וישכם" אברהם בבוקר...! בכל מצב, ולכל דבר, משכימים!

הזריזות והמרוצה אינן רק כדי להפיק יותר וכדי לנצל יותר טוב את הזמן, אלא מפני חשיבות המעשה. הזריז בקיום המצוה מוכיח אהבתו למצוה. כתב רבינו הרש"י מלאדי (תניא פרק כ"ו) 'כלל גדול: כמו שניצחון לנצח דבר גשמי, כגון שני אנשים המתאבקים זה עם זה להפיל זה את זה. אם האחד הוא בעצלות וכבדות ינוצח בקל ויפול - גם אם הוא גיבור יותר מחברו. ככה ממש בניצחון היצר, אי אפשר לנצחו בעצלות וכבדות, הנמשכות מעצבות וטמטום הלב כאבן, כי אם בזריזות הנמשכת משמחה ופתיחת הלב וטהרתו...!'

נבחין בין 'זריזות' חיובית המסמלת מחשבה ויחס רציני, לבין 'חופזה' הנובעת מחוסר סבלנות. הזריזות היא מעלה גבוהה, והחופזה מאוסה. רבינו ה'אמרי אמת' יחיד ומיוחד היה בזריזותו ובניצול הזמן, והכל מתוך רוגע ושלווה. 'נערוויך' לא ניכרו בו מעולם. פעם התבטא "איני חפוז ונמקח. אני עושה דברים מהר".

אף בימי הקורונה' נשתדל לייקר את הזמן ולהזרז בניצולו. כאשר סדרי החיים משובשים, שומעים 'אין לי זמן לכלום'. נדמה להם שהם כל הזמן עסוקים - וזה אינו נכון; כי לאדם 'עסוק אמיתי' יש הכי הרבה זמן!

אאע"ה השלים את 'משימתו' עלי אדמות, משימה שבוצעה בפעולה: בהליכה, בעמידה, בהשכמה ובריצה, כעת יושב הוא על פתחו של גהינום ומציל שאריו החתומים באות ברית. וַיִּנְדְּהָ נִרְדְּפָה לְדַעַת אֶת ה'!

בהצלחה בעבודת הקודש! יחיאל מיכל מונדרוביץ'

123ymm@gmail.com

חידות

חידות – שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס לקוטי רש"י ולי משוררים על הגשף

שאלות בפרשת וירא

- איזו אמירה שאמר אברהם ליצחק דרשוהו חז"ל כתפילה (עיין ברכות סב:)?
- אלו ענייני דרך ארץ הוזכרו בפרשה וברש"י?
- היכן מצאנו לשון "ריחוק"? ולשון "מרות"? לשון "בירור דברים"? ולשון "יריית חץ"?
- איזה לשון נקטה התורה מפני שהמלאכים חשובים יותר מאברהם אבינו? והיכן מלמד אותו הלשון בעצמו על חשיבותו של יעקב אבינו?
- איזה לשון בפרשה יכול להתפרש ככל אחת מג' העבירות החמורות?

חידותא דאפטרותא וירא (מלכים ב-ד)

- איזה לשון בפרשה פרשוהו בחז"ל שהוא ראש השנה (עי' זוה"ק בא לב:)?
- היכן מצאנו לשון "אמיתת דברים" (עי' רש"י בראשית יז, יז)? לשון "טעות"? ולשון "עייפות"?

הראשונים הנ"ל שהתפלל ערבית כאילו קיבלה כחובה ודינה כשחרית ומנחה. גם בשו"ת חסד לאברהם (תאומים, מהדו"ת או"ח סי' כ) כתב שמי ששכח לשאול טל ומטר בתפלת ערבית אינו חוזר, שאף הרי"ף לא כתב שמחזירים אותו אלא בערבית של שבת ויום-טוב שמבטל כל התפלה וכאילו לא התפלל, אבל אם שכח טל ומטר אינו נחשב כמי שלא התפלל. ואינו נכון, שהרי מבוואר בה"ג ובשלחן ערוך הנ"ל שאף בערבית דחול-המועד צריך לחזור, וכן מתבאר מתוך דברי הגמרא שדוקא בראש חודש אינו חוזר על יעלה ויבא, אך בחול המועד ושאר דברים, כגון טל ומטר וכיו"ב, אף בערבית חוזר.

שכח טל ומטר בערבית הראשונה

אם טעה ולא שאל טל ומטר בערבית של ליל ז' חשוון, יש אומרים שאינו צריך לחזור ולהתפלל, ויש חולקים, ולהלכה אם נזכר קודם 'שומע תפלה' יבקש שם טל ומטר, ואם התחיל 'רצה' יחזור לברכת השנים. ואם סיים תפלתו, יחזור ויתפלל, ויעשה תנאי קודם שיחזור להתפלל ויאמר שאם אינו חייב לחזור, הרי הוא חוזר בתורת נדבה.

דברי מרן הראש"ל שליט"א נאמרים מדי יום ישישי, ערב שבת קודש, ונערכים ע"י הרב יצחק קורלנסקי. לתגובות: 8033050@gmail.com חינוך

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ', מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

זריזין מקדימין...

'מעשה אבות סימן לבנים'. התורה לא נמסרה לנו כספר אגדות וסיפורי ימי קדם. בכל פרק יש לימוד ובכל שורה יש תובנה מעשית. בשעה שמלמד אחד 'מספר' פרשת השבוע, עמית המיומן והנבון 'מלמד' פרה"ש. 'מטרות חינוכיות' משתבצות בעדינות תוך-כדי-סיפור, הלקחים נספגים וקונים שביתה בנפש לימים ושנים.

בין שלל מידותיו של איתן אדוננו, אברהם אבינו, ניכרת החריצות והעשייה. אברהם הפנים קריאת הקב"ה 'קָלֶךְ-לְךָ' - ומאז הוא בהליכה מתמדת. קום והתהלך! הולך ונסוע! התהלך לפני ה' והיה תמים! לחייל בתפקיד, הנאמן למשימה שהוטלה עליו, אין מקום וזמן למנוחה. אברהם ממלא שליחותו - קריאה בשם ה' - הכרזת מציאותו יתב"ש בעולם, בחריצות ובזריזות. גם כשנא' והוא יִשֵּׁב פֶּתַח הָאֵהָל - חסר ו', כי 'ביקש לעמוד...'

ראיתי דרוש בפסוקי ריש הפרשה 'וַיֵּרָא אֱלֹהֵי ה' - למי? והוא יִשֵּׁב פֶּתַח הָאֵהָל... מי? וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיֵּרָא - עדיין עלום שם. והנה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים נֹצְבִים עֲלָיו... וַיֹּאמֶר... אם נא מְצֹאתִי חַן... חמשה פסוקים שבהם לא מוזכר שם 'גיבור הסיפור', אלא בכינויי הרמו בלבד! פסוק ה' מסתיים בדברי המלאכים בן תְּעֵשָׂה פֶּאֶשֶׁר דְּבַרְתָּ, ורק בפסוק הבא מוזכר, לראשונה, וַיִּמְהַר אֲבָרָם הָאֵהָלָה... ללמדנו בא, שאדם טרם קרוי בשמו בשלב הדיבורים - אלא בביצוע המעשה. כל עוד אברהם מדבר על הכנסת אורחים עדיין לא נקרא בשמו, המורה על חשיבות. רק כשיצא 'לפעולה' מוזכר אברהם בשמו, לשבחו על עשייתו הגדולה למען אורחיו.

וַיִּמְהַר אֲבָרָם הָאֵהָלָה... מְהֵרָה שְׁלֹשׁ סָאִים קָמַח סֹלֶת... וְאֵל הַבֶּקֶר כֶּץ אֲבָרָם! ותיכף מעוררת שאלה: למה נאמר על 'איש הזריזות והביצוע' וַיִּתֵּן

(יב, א) וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לֵךְ לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמְאֻלְדָתְךָ וּמְבִיתְךָ וּמְבִית אֲבִיךָ אֶל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אָרָאָךְ: וּפִירְשִׁי לְךָ לֵךְ. להנאתך ולטובתך, ושם אעשך לגוי גדול וכאן אי אתה זוכה לבנים.

וכונת רש"י לכאורה להאמור בחז"ל (ר"ה ט"ז): "ואיך יצחק ד' דברים מקרעין גזר דינו של אדם וכו' וי"א אף שינוי מקום דכתיב (בראשית יב, א) ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך והדר ואעשך לגוי גדול".

ד. היכן נרמז נוסח ברכת אבות (פסחים קיז:)?

(פסחים קיז:): א"ר שמעון בן לקיש (בראשית יב, ב) "ואעשך לגוי גדול זהו שאומרים אלקי אברהם, ואברכך זהו שאומרים אלקי יצחק, ואגדלה שמך זהו שאומרים אלקי יעקב, יכול יהו חותמין בכולן ת"ל והיה ברכה, בך חותמין ואין חותמין בכולן".

והיכן נרמזו רות המואביה ונעמה העמונית (יבמות סג)?

(יבמות סג.) "ואמר ר' אלעזר מאי דכתיב (בראשית יב, ג) ונברכו בך כל משפחות האדמה אמר ליה הקב"ה לאברהם שתי ברכות טובות יש לי להבריד בך רות המואביה ונעמה העמונית".

חזונו דאפטרותא לך לך (ישעיה מ-מא)

א. איזו הפטרה מסתיימת בפסוק הקודם להפטרות לך לך?

הפטרת נחמו המתחילה בתחילת פרק מ' מישעיה, ומסתיימת בפסוק (כו) שְׂאוּ מְרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי בְרָא אֶלֶה וכו' איש לא יעדר: ומיד לאחריו מתחילה הפטרת לך לך (כו) לְמַה תֹּאמַר יַעֲקֹב וּתְדַבֵּר יִשְׂרָאֵל וכו'.

א. איזה נס המרמז בהפטרה נעשה גם לרבו של רע"ז?

שנאמר (מא, ב) מִי הָעִיר מִמְּזֻחַ צֶדֶק יִקְרָאֶהוּ לְרָגְלוֹ יִתֵּן לְפָנָיו גֹּיִם וּמַלְכִים יִרְדּוּ יִתֵּן כְּעֶפֶר חֲרִבּוֹ כְּקֶשֶׁת נִדְף קִשְׁתּוֹ:

ודרשו חז"ל (תנחומא בראשית פרשה ט) "והיה אברהם נוטל עפר וזרק עליהן ונעשו חצים וקשתות ורמחים, שְׂנֵאָמַר: יִתֵּן כְּעֶפֶר חֲרִבּוֹ כְּקֶשֶׁת נִדְף קִשְׁתּוֹ, יִרְדְּפִים יַעֲבֵר שְׁלוֹם (ישעיה מא, ב-ג)".

ובחז"ל (תענית כא.) מצאנו שנחום איש גמזו החליפו את הזהב והמרגליות שנשא בתיבה על מנת לרצות בהם את הקיסר בעפר, וכאשר בא אל הקיסר וראו את העפר נדמה אליהו כאחד משרי המלך ואמר לו שמא שלחו לך מן העפר של אברהם אביהם שנעשה חרבות בשעה שזרקים אותו, וכך הוזה.

ונחום איש גם זו היה רבו של רע"ז כמו שמצאנו בשבועות (כו.) "רבי עקיבא ששימש את נחום איש גם זו שהיה דורש את כל התורה כולה בריבה ומיעט".

כתב חידה / הרב אשר קופלוביץ

כתב חידה לפרשת וירא

בְּחִידָה יֵשׁ לְמַלְכָה קֶצֶת שְׂכִיבֹת
בְּפִשְׁתָּנוּ מִים לְמַלְךְ בְּקִשְׁחֹת
אֵב שִׁיחָה לְבָן עֵינֵשׁ בְּשִׁבְט מַלְכוּת
יִוֹרֵשׁ יְאֻבֵד לְאֶפְרַיִם בְּזֹאת הַזְכוּת

*
על נביא ומשיח יזהירו מלכים
ואנו מיום הדין איננו בטוחים
כי ממשנה המלוכה נהלו אחים

כָּךְ רַבִּי אֶלְעָזָר נִשְׂא קוֹל בּוֹכִים *
עַל אֵף שְׂחֹבָה לְמִנְעַ חֻטָּאָה
אִם לֹא יִשְׁמַע תְּצַא זָכָאָה
כְּפִילֹת פְּעָמַיִם תּוֹרָה עַל מֵאָה
וּתְמַהֲנִי אִם יֵשׁ שְׂיֻדְעַ לְמוֹצָאָה *

בְּתַפְלָה יִפֹּל עַל פְּנֵי הָעַם
וּמְאֻלְקוֹי יִבְקֹשׁ שְׂאֵל בְּאִפּוֹ יִזְעַם
תּוֹרָה עִם אֶחָד מִמֵּחַ תִּטְעַם
לְפִוְתָרַיִם יִנְעַם *

פיתרון כתב החידה לפרשת לך לך: 'כבד'

הַשְׂבִּיעַ מְזֻכָּרַת הַתְּשׁוּבָה
בְּעֵשִׂרֹת שְׁנָרְמָה לְמִרְיָה רֹעִי לוֹט וְאִבְרָם רַבּוֹ
בעקבות מקנה כבד (בראשית יג, ב)
וּבְנִסְיוֹן שְׁהִבֵּיא לְהַרְעֵבָה וירד אברם מצרימה ...
כי כבד הרעב בארץ (בראשית יב, י)

גַּם נִכְדּוֹ יִרְדּוּ בְּזֶזוּ נְתִיבָה יעקב ירד בעקבות הרעב
שהיה בארץ (בראשית מז, ד)

וְכַבֵּד עֵשׂוֹ לוֹ בְּאֶשְׁכְּנָה בלווית יעקב עלה מחנה
כבד ומספד כבד ואבל כבד (בראשית נ, ט-יא)

תִּזְכָּחַה בְּחֻזֵן עַל עוֹן חוֹבָה בחזון ישעיהו: הוי גוי
חוטא עם כבד עון (ישעיה א, ד)

וְיִשְׁפֹּן עִם שׁוֹפֵר חוֹרְבָה ויהי קלת וברקים וענן
כבד על ההר וקל שפר חזק מאד (שמות יט, טז)

בְּתַגּוּבָה לְמַלְךְ וְשִׁלְחוּ הַמַּפְּלוֹת בתגובה להכבדת
לב פרעה (שמות ז, יד)

חֵילֹת טוֹרְפוֹת נְחֻזְקוֹת ויבא ערב כבד (שמות ח, כ)
בְּהַמּוֹת בְּמַגְפָּה נִדְבְּקוֹת דבר כבד מאד (שמות ט, ג)

תַּעֲרֹבוֹת מִשְׁמִים נְזַרְקוֹת ברד כבד מאד (שמות ט, ח)
וּבְגָבּוּל מוֹפְעֵנוֹת הַלְּחַקוֹת ועל הארבה... וינח על
גבול מצרים כבד מאד (שמות י, יד)

*
גַּם בְּאִיבְרַיִם פְּתָרוֹן לְמַדָּה
בְּרֵאשׁ תְּפַלֵּל וּתְעַבְדָּה אין עומדים להתפלל אלא
מתוך כובד ראש (ברכות ה, א)

לְלֵב, בְּפֶה וְלִשׁוֹן, לֹא יִגִּידָה משה לא דיבר
לפרעה, שהיה כבד לב, כי היה כבד פה וכבד לשון
(שמות ד, י)

עֵינֵן בְּחִילּוֹף יָד נְחֻשְׁדָּה ועיני ישראל כבדו מזקן,
ויוסף חשב שהחליף ידיו (בראשית מח, י)

אֶת הַיָּד בַּל תּוֹרִידָה וידי משה כבדים (שמות יז, ב)

בְּאֶכְל מִדָּם תִּפְרִידָה להפריד את הדם מהכבד
(ש"ע י"ד עג, א)

קִלְה לֹא תִחַיָּה הַחִידָה לא קל אלא כבד
תּוֹסִיפוּ אוֹתָהּ עַל הַעֲבֹדָה תכבד העבדה על
האנשים (שמות ה, ט)

פולמוס
פולמוס / הרב יוסף פליסקין – רמת שלמה
ירושלים, ורבני ולומדי אספקלריא

שאלת הרב יוסף פליסקין:

חשיבות גידול הזקן – מקורות מגדולי ליטא בדורות האחרונים

ידועים דברי הזהו"ק והמקובלים בחשיבות גידול הזקן, וכך הקפידו כל הדורות בקרב עדות החסידים, אמנם אצל קהילות בני ליטא נראה שלא הקפידו בזה כ"כ. אשמח לקבל ממי שיש בידו מקורות מדברי גדולי ליטא בדורות האחרונים [מזמן הח"ח ואילך] שדיברו במעלת וחשיבות גידול הזקן.

תשובות ותגובות:

תגובה א.

הרב חיים אליעזר יונה, בעהמ"ח 'מאמר החכמה' 'אחי"ר רע"ז:

יש להבחין בין הנושאים, הגילוח עצמו שיעשה כדון [דברי הגר"י עדס שליט"א קשורים לזה], וע"ז ודאי הקפידו כל הגדולים, וכמו כן גידולו לאברכים [שע"ז קאי דברי אדמו"ר הגרש"ז זצ"ל], וכן לענין בחורים [שע"ז הובאו דברי החזו"א], והנה לענין בחורים גדולי ראשי הישיבות וגדולי המוסר דרשו בדוקא שלא יגדלו זקנם, עד כדי כך שאפילו בדור האחרון בישיבת פוניבז' תקופה ארוכה לא הסכים ראש הישיבה הגר"ד פוברסקי זצ"ל למנות מינוי על הציבור מי שמגדל זקנו! וכן בשאר הישיבות אחזו בשיטה [ולא שלא הקפידו כ"כ - כלשונו] שעל בחור לגלח.

הסיבות מורכבות, שמעתי גם מאדמו"ר שליט"א המשגיח דקול תורה טעם אחד עיקרי, ולא כל דבר ניתן להמסר לציבור, אך עכ"פ זה ודאי שרובם ככולם של מנהיגי הישיבות הליטאיות גם בדור שלפני השואה אחזו בדוקא שכך צריך להיות.

תגובת השואל הרב יוסף פליסקין:

ישר כח על התגובה.

יעוין בקובץ שם שהבאתי מדברי מרן הגרמ"ה הירש שליט"א שדברי גדולי ישראל שהתנגדו לגידול הזקן "לא נוגע בכלל להיום", כי אז היה מוזר וכתבאר שם, כעין זה שמעתי מהגר"י הקר שליט"א ראש ישיבת גרודנא תלמידו של זקנך מרן זצ"ל שלא היתה התנגדות מסוימת לגידול הזקן אלא עיקר הקפידה היתה שלא יתפסו להנהגות של פרומקייט ויפסידו את העיקר, אך מי ששם אל ליבו לא להיתפס לזה, אין בזה שום קפידה אף לדעת אותם גדולי ישראל, עכ"ד.

אמנם בישיבות בליטא היתה קפידה של יגדלו כדי להחשיב את בחורי הישיבות ואכמ"ל, אך כיום שבטל הטעם מה יותר פשוט מלחזור למנהג ישראל בכל הדורות לגדל הזקן, ועל זה ליקטתי מדברי גדולי ישראל שסברו שבזמנינו אף הבחורים יגדלו זקן. איני יודע מאין פשוט לך שזקנך דיבר על אברכים, אדרבא מהלשון שם נראה שהחידוש הוא דוקא שהורה כן לבחורים [אמנם רק לאברכים העיר על כך], וכי הטעם "השאר צורתך כפי שבראה הקב"ה" שייך רק באברכים?

אכן הגר"ד פוברסקי נקט בקפידה מיוחדת שלא לגדל הזקן, וזה מחמת שלא הסכים לשנות ממה שהונהג בקלם ואכמ"ל, אך כמדומני שכל 9 גדולי ישראל עקבי עולם שהבאתי בקובץ, שמתוכם 7 דיברו להדיא על בחורים, יכולים בהחלט להיות ברי פלוגתא לגדולים שיזכרת. ונראה שבזמנינו כך סבורים רוב גדולי ישראל, וגם הארכתי להביא את

דבריהם בטעמיהם, כדי שכל רואה נבון ישקול בדעת מה נראה יותר משכנע, הטעמים שהובאו שם, או טעמיהם של השוללים גידול הזקן.

ובאשר לישיבת פוניבז' גופא שמעתי שמרן הגר"מ שך זצ"ל נחלק על קפידתו של מרן הגר"ד בענין גידול הזקן, וסבר שאין מניעה מלגדל הזקן.

תגובה ב.

הרב יהושע בורודיאנסקי, ראש כולל הר"ן ב"ב, מח"ס 'כנס ישועות' ומעורכי ספרי 'מנחת שלמה':

לא היתה בתגובתי להכריע בין הגדולים והדעות, ואני מקוה שגם אתה לא מתכוין לכך, מעולם לא הכריעו על פי מספר הגדולים, אם זה 9 או 7, ובפרט שכאשר כתבתי כל גדולי הישיבות זה הרבה יותר ממספרים הללו.

לא כתבתי שאדמו"ר התכוין רק לאברכים, אבל מה שהעיר לאברכים זה אומר שלבחורים לא היתה לו קפידא על כך, מכיון שידע שהמנהג בישיבות לא כך, ואף אני דברתי עמו כמה פעמים אודות גילוח הזקן, ורק עורר אותי הערה הלכתית לדברי הצ"צ שיש בזה משום לא תלבש, כדי לעורר העיון בגדרי לא תלבש [וכפי שנסתעף אח"כ] ומעולם לא העיר לי ולאחיי על כך. כמוכן שהיות וגדל בירושלים היתה הנהגתו שונה, אבל לא ראה בזה ריעותא.

באסכולה של בריסק אחזו ג"כ מגידול זקן, וגם אצל החזו"א, אבל מה שנוגע לחינוך בני הישיבות מעולם לא שמענו בישיבות שלנו שהעירו על כך ועוררו על כך, רק חדשים מקרוב באו, כאשר הכניסו את הנהגות החזו"א ובריסק בתוך הישיבות, ובכך השתנה מעט מסורת הישיבות, אינני אומר ולא ראוי לומר על כך דבר, אבל בודאי שזה שינוי מהנהגת גדולי הישיבות בדורות עברו, ולא רק בזמן ההשכלה כפי שנקטת בדבריך, כי כפי שאמרתי היו בזה כמה טעמים וסיבות, והא קמן שגם באר"י בדרך שלאחר השואה רובם ככולם היו מגולחים, וכפי שרואים אצל רוב גדולי ראשי הישיבות.

הגר"ד פוברסקי לא הלך ככסיל בחושך אחר מנהגי קלם [שאגב, שם דוקא היו מגדלים זקן, כך שהשערה הזו לא תקפה], והכל נעשה בעצה עמוקה.

מה שכתבת רוב גדולי ישראל בדורנו, כבר כתבתי שזה לא ענין של מספר, ומ"מ האסכולה של החזו"א איננה מתוך דרך הישיבות ממש כידוע לכל בר בי רב.

חלילה להטיל איזה שמץ של דופי ברוב מנין ובנין של רבותינו ראשי הישיבות בדורות האחרונים שרובם ככולם התגלחו בצעירותם וכך מורים למשפחתם ותלמידיהם. [ואדרבה, המעיין יראה שאותם שמטיפים על כך אכן שייכים לענין הפרומקייט יותר, וכפי שאמר הגר"י הקר שליט"א, ואכמ"ל].

הרב יוסף פליסקין:

בודאי לא היתה כוונתי לבוא להכריע בין הדעות, אלא להנגיש דעה זו שכפי הנראה לא כ"כ ידועה. ומה שמספרתי את הגדולים לא היה כדי להכריע עפ"י מספר, אלא מאחר שהציג כת"ר כביכול כך הדעה אצל "גדולי ראשי הישיבות", לזה כתבתי ש-9 מרבותינו מאורי ישראל בודאי ראויים להיחשב כדעה נוספת.

באשר לטענת כת"ר שגידול הזקן הוא חדשים מקרוב באו מדרך החזו"א וכו', לזה הבאתי מדברי גדולי ישראל כהגר"א קוטלר, הגר"א שטינמן, הגר"מ ליפקוביץ, הגר"מ שפירא, ויבדל"ח הגר"מ הירש והגר"י עדס, שכולם פחות או יותר צמחו מתוך הישיבות ולא מדרך החזו"א, שבנושא זה סברו בדומה לדעת החזו"א. הרי שכיום גם אצל גדולי ישראל בתוך הישיבות אינו מוסכם כלל כצד אחד, ואדרבא יתכן שיותר רווחת הדעה לגדל מאשר הדעה להקפיד לא לגדל. ובעוד שכת"ר סבור שמה ששינו ממנהג הישיבות המקורי הוא נזק, כנראה שגדולי ראשי הישיבות הני"ל סברו לא כך.

מה שזקנו מרן זצ"ל לא העיר לבחורים אינו נפק"מ כלל לנידונו, השאלה מה היתה דעתו שנכון לנהוג, וע"ז מביאים בספר הליכות שלמה שדעתו היתה שנכון לבחורים לגדל זקן, לא שסבר שהוא חיוב אלא שכך נכון יותר לנהוג. ויתכן שאצל אברכים היה יותר חשוב לו ולכן העיר או מטעמים אחרים ואין זה נפק"מ, מה שחשוב הוא שדעתו היתה שנכון לבחורים לגדל.

ובאשר לגדולי ישראל שסברו לגדל זקן לא אמרתי "שהעירו על כך ועוררו על כך", אלא שסברו שכך נכון לנהוג, יש מספיק דברים על מה לעורר, וממה שלא מעוררים אין הוכחה שסברו שכך הדרך הנכונה.

וממילא הנהגת ראשי הישיבות ומשפחתם אינה ראה שהרי מבואר שאין למדין הלכה מפי מעשה. באשר לדבריהם שרוב מנין ובנין של ראשי הישיבות מורים לא לגדל, אשמח לפירוט מי הם בנוסף למרן הגר"ד פוברסקי.

לא אמרתי שמרן הגר"ד הלך ככסיל אחרי מנהגי קלם, אלא כך היתה דרכו בשיטה ומחשבה שלא לשנות כלום ממה שנהגו שם, וכלל לא נכנס לדון אם הטעם תקף או לא. איני יודע אם נכון שבקלם גידלו זקן ובאיזו תקופה, אך מה שברור שבעת לימודו של הגר"ד בישיבת מיר גילחו הזקן, וכך היה מורה רבו מרן רבי ירוחם.

העובדה ההיסטורית היא שעד שהתפשטה ההשכלה היו כל בחורי הישיבות מגודלי זקן, אפשר ליתן לזה כל מיני טעמים ופרשנויות, אך זו עובדה ברורה ומוסכמת.

אכן יפה כתב כת"ר שאלו שמטיפים לזה שייכים לענין של פרומקייט, ובאמת המושג "פרומקייט" יש לפרשו בכמה אופנים ואכמ"ל, אך אכן ניתן לראות מדברי כל גדולי ישראל שבלקט שחותרו לשיטה זו של יראת שמים גם בחיצוניות שמשפיעה על הפנימיות.

הרב יהושע בורודיאנסקי:

יישר כח על הבהרת הדברים באופן מאוזן - כפי שאכן ראוי להביא כל נידונים כגון אלו.

אעיר שחלילה לא כתבתי שדעה זו גורמת נזק, ואקווה שלא הובנת כך.

יש לדעת שבדרך כלל משפחות הגדולים צועדים בעקבותיהם ושואלים דעתם, כך שבהחלט ניתן ללמוד מזה שרוב משפחותיהם מתגלחים ש"מ כך ניחא להו.

הבודק רשימת גדולי ראשי הישיבות שליט"א [וגם זצ"ל] יראה שרובם הם עצמם וגם תלמידיהם ומשפחותיהם כך עשו, וממילא גם למדתי מזה שכך היא הוראתם.

אכן במיר כך סברו והנהיגו בצורה עקבית, וכפי שאנו יודעים אין זו דעה פרטית של רב אחד, ואין זה משנה אם זה הגר"ד פוברסקי או הגר"ש ולבה ועד ועוד, רק חלק גדול של גדולי ראשי הישיבות שבדור האחרון הינם יוצאי מיר [או סלבודקה] ורובם ככולם התגלחו, וכך גם העבירו לדור הבא. ההשכלה לא כ"כ שייכת לדור החדש שהקימו באר"י, והדור הבא אחריו, א"כ למדנו מזה שזו הנהגת בני הישיבות שהנהיגו רבני הישיבות, עד לפני כעשרים שנה לערך, שכך היה מקובל ברוב הישיבות.

אינני מהווה דעה כל שהיא, רק הצגתי הדברים כפי ראות עיני וכפי שזכיתי ללמוד משימוש חכמים.

אגב דעתו של אדמו"ר זצ"ל ודאי נבעה ממקום גידולו, וכידוע כך גם דעת החזו"א, ואני התמקדתי בדעת רבני הישיבות אשר על שולחנם אנו סמוכים בהנהגות. דוגמא לדבר, ענידת עניבה, הרי רוב גדולי ראשי הישיבות נהגו כן והקפידו על כך - כולל מרן הרב שך זצ"ל - ואילו החזו"א ובבריסק, וכן אדמו"ר זצ"ל ועוד, הסתייגו מזה, ומ"מ לא מחו או הנהיגו אחרת, רק נהגו בעצמם אחרת, וכאמור שבדברים של הנהגה מעשית אנו סמוכים על שולחנם של רבני הישיבות, כל עוד אי"ז מהווה סתירה להלכה. [גם ענין הפאות יתכן שבחלקו עכ"פ מקביל לכל זה, ואכמ"ל].

אקוה שהדברים עכשיו נהירים גם מצדי.

הרב יוסף פליסקין:

איני יודע מהו "בדרך כלל משפחות הגדולים צועדים בעקבותיהם ושואלים דעתם". בגמרא שלנו כתוב "אין למדין הלכה מפי מעשה", כ"ש כשלא מדובר במעשה שלו עצמו אלא של משפחתו, בפרט בנידו"ד שרוב הגדולים לא אמרו שחיוב לגדל אלא שכך עדיפות או ראוי וממילא ודאי לא חייבו בזה למשפחתם [לדוג' כתב לי עתה אחד שהגר"מ ליפקוביץ הורה לו שיכול לגלח, למרות שבקובץ מובא שסבר שעדיף לגדל], ואף גדולי ישראל שהביעו דעתם בפירוש שעדיף לגדל כהגר"א קוטלר הגר"מ פיינשטיין הגר"מ הגר"מ שפירא והגר"מ הירש, איני חושב שכל משפחותיהם גידלו ומגדלים זקן.

עוד יש להביא כדוגמה את דעתו הברורה של הגר"ש אלישיב זצ"ל, שעדיפות גדולה שאשה תלבש רק מטפחת, ואילו חלק מבנותיו לובשות פאה. כמו"כ לגבי הגר"י קרליץ זצ"ל שחלק ממשפחתו לובשות פאה. כך שכמו בכל נושא רציני, מה שקובע הוא אך הגדולים שהביעו דעתם להדיא.

ובאשר להנהגת גדולי ישראל בעצמם, ברור שאין מכך שום ראיה, שכן הגר"א שטינמן שהורה בנחרצות לגדל הזקן, גילח בעצמו בחלק מהתקופות ואמר לא ללמוד ממנו כי לא היתה לו ברירה ואכמ"ל, וכן הגר"מ גילח אף שהורה שעדיף לגדל, ואין מקום להוכיח מתקופות שונות כ"כ, וכפי שהבאתי מדברי הגר"מ הירש שיש חילוק גדול בין התקופות. ואף לאחר השואה, הגר"י עדס שליט"א שהבאתי מדבריו שעדיף לגדל, אמר לי שהוא עצמו גילח בחלק מהזמנים. וכ"ז כיון שאיננו מדברים על חיוב אלא על הידור ומעלה, וממילא אין שום ראיה מהנהגת גדולי ישראל שגילחו בעצמם, ואף לא לצירוף בעלמא.

בנוסף יש לציין, שגם גדולי ישראל בדורותינו שלא הורו בדוקא לגדל זקן, מ"מ יש מהם שלא ראו

בכך כל חיסרון, כמו הגרמ"מ שך שהורה שאין עדיפות לכאן ולכאן רק שמי שהתחיל לגדל לא יפסיק, וכן הגרי"ג אדלשטיין שליט"א אמר לי שמי שנוח לו יכול לגדל. כך שדברי מע"כ על הדרכת רבני הישיבות שלא לגדל, מצטמצמים לגדולים מסוימים מאוד.

בענין עניבה מה המקור שהחזו"א הסתייג מזה? אדרבא יש מתלמידיו שלבשו עניבה, אמנם ההנהגה הרווחת בבית מדרשו היא אכן שלא ללבוש כי כמו ככל הדברים התמקדו בעיקר ולא בחיצוניות, אך אין בזה שום דמיון לקפידה והחשיבות הרבה שראה החזו"א בגידול הזקן. וכן על גידול הפאות לא שמענו שהקפיד כ"כ רק שסבר שצורת היהודי המקורי היא שלא להתביא הפאות. לעומת גידול הזקן שכתב שבצעירותו נחשב כגילוי ראש בחוצות [מה שאגב מלמד שהגילוח התחיל מזמן מאוחר מאוד] ואמר שכשנכנס אליו מגולח מרגיש צורך להקיא.

ומה המקור שהגרמ"מ שך הקפיד על לבישת העניבה?

כך שאם נסכם, מבין גדולי ישראל בדורותינו שהביעו דעתם על עדיפות בגידול הזקן, יש לנו מצד אחד מרנן הגר"ד פוברסקי והגר"ש וולבה שהקפידו שלא יגדלו, ומצד שני 9 מגדולי ישראל, ביניהם מגדולי ראשי הישיבות ממתווי דרך הישיבות וגדולים שעיקר צמיחתם היתה בתוככי הישיבות [בכללם מרן הגרמ"מ שליט"א שדור האחרון נשען עליו רוב עולם הישיבות], שהורו שצריך או עדיף לגדל זקן. כך שכלל לא ניתן לומר שבקרב גדולי ישראל שבתוככי הישיבות הדעה הרווחת היא שלא לגדל, ויתכן שניתן לומר הפוך. זה מצד העובדות.

בנוסף, לדעתי מי שגיגע ללא דעה קדומה, ויראה את טעמיהם ונימוקיהם של מעודדי גידול הזקן, ובכלל זה הדברים שנתנו בדם ליבו של מרן החזו"א, ומצד שני נימוקיהם של השוללים, קרוב לודאי שיקבל את נימוקי המחייבים. וכפי שאמר לי בחור אחד מתוך היכלי הישיבות, שראה דברי החזו"א בנושא שזועקים בפשטותם ואמיתותם, ומיד קיבל את האמת העצומה הזועקת מתוך הדברים, ובטעמי השוללים לא ראה אף תחילת תשובה על דברי החזו"א, עכ"ד.

הרב יהושע ברוךיאנסקי:

כמובן שכאן לא מדובר על הלכה רק על הנהגה וזה ודאי למדים ממעשה אם כי כמובן לא בהחלט. בנוגע לפאות אמה לי דודתי הרבנית לאה אויערבאך ע"ה שאביה מרן הגרי"ש שליט"א הסכים לה ככתחילה ללבוש פאה כשלה [כלומר צנועה].

גם הגדולים שהעדיפו שיגדלו הא קמן שמבני משפחותיהם ההולכים לאורם - אינם מגדלים, א"כ כמובן שניתן ללמוד מזה שאף שלדעתם כך עדיף אך לא יותר מזה.

היות ואני כותב כ"ז בנחיצה גדולה ואין עיתותי כלל בידי - הכל אני כותב מהזכרון, ואינני עושה עבודת שטח מחקרית הסטורית, אם הזכרתי את ר' דוד והרב ולבה - וכי זה אומר שרק שניהם? ההסטוריה שלנו בעולם הישיבות הוא לא רק מהעושר - שנים האחרונים, עשרות רבות של גדולי ישראל ומחנכי הישיבות אחזו כן, חלק מהגדולים שהזכרת לא צמחו מתוך תוכנם של עולם הישיבות [כמו מרן הרב שטיינמן שליט"א, וגם מרן החזו"א], הנהגתם את כלל ישראל ואיננה קשורה ומחייבת

את הנהגת עולם הישיבות בכל דבר, הדברים נודעים לכל מי שזכה לשמש חכמים, ורק אזכיר לדוגמה כי עד לפני כחמש עשרה שנים רוב רובו של עולם הישיבות לא הקפיד לעשר פעם שניה, ועוד כהנה וכהנה, בשנים האחרונות נכנסו לתוך עולם הישיבות הנהגות פרומקייט כאלו, הראשונה בהם כמדומה היא ישיבת חדרה, ובשעתו רבים התקוממו על כך ואכמ"ל, ובכל אופן אני לא מדבר על ראשי הישיבות בעשרים שנה האחרונות רק בחמישים - שישים שנה שקדמו לזה.

כל מי שלמד בישיבת פוניבז' ובפרט מי שזכה לישיבת בד' אמותיו של מרן הרב שך שליט"א [כמוני למשל] ובפרט תלמידיו הקרובים יודעים וראו איך שכנאה מעולם לא יצא מהבית ללא עניבה.

בדור שלי התייחסו בביטול ובהסתייגות לסיפורים הללו מהחזו"א שרצה להקיא וכו', אני מודע לכך שחל שינוי בעולם הישיבות, אבל אני מדבר מהמקום הידוע לי.

אסיים כי הגישה שלך מזכירה לי אברך ת"ח שלפני כשנתיים פנה אלי שהגיע הזמן להחזיר עטרה ליושנה ולקבע את זמן מוצ"ש דר"ת כהלכה פסוקה, ומה שהוכחתי לו מגדולי הפוסקים מהדורות האחרונים - תגובתו היתה שזה לא משנה ביחס לגדולים בדורות שקדמו להם וכו' וכו'. כמובן שהנתונים לא מקבילים אני רק מדבר על הגישה, מי שמרגיש צורך לשכנע בחורים לגדל זקנם, זה לא הגישה שהייתה בעולם התורה והישיבות שהעמידו את כל הדור האחרון רבן ותלמידהו.

אסיים בדבר ששמעתי מפי קדוש מרן הרב שטיינמן שליט"א, כשהייתי אצלו בשליחות אחד הגדולים בנוגע לפקפוק על אחד הספרים המקובלים, וקרוב לחצי שעה רצה לשמוע ממני כל הצדדים והעיר ועורר וכו' וכו', ולבסוף שאל: האם יש מזה תועלת וחיוזוק? זה העיקר!

ואני תפילה שנחזק ונתחזק בדברי תורה ויראת שמים ומידות טובות כי זה כל האדם.

*

תגובה ג

הרב השואל הרב יוסף פליסקין

לקט מדברי גדולי ישראל בנושא הנדון

א. מרן החפץ חיים שליט"א

אסור להעביר שער הזקן. ולא אסרה התורה אלא בתער... וכל זה מצד הדין אבל באמת נכון להיזהר אפילו במספריים, כי כתבו המקובלים שבוה עוקר צנורות הקדושה מלמעלה (מחנה ישראל ח"א פרק כ"א אות א', נדחי ישראל פרק כ"ו ד"ה ועתה, קונטרס תפארת אדם הקדמה אות א'). וביותר כהיום שנהגו הרבה מפריצי עמנו לפרוץ לאוין אלו לגמרי דהיינו בהשחתת התער מצוה רבה לכלל ישראל להתחזק בוה ושלא להקטין הזקן אפילו במספריים דהיינו להראות לפני הכל שהמצוות שצוותה התורה להצטיין בוה בהם האיש יהודי חביב אצלנו ואין אנו מתביישין בהם ח"ו. וכענין זה איתא בברכות י"א משל למה הדבר דומה לאדם שאומרים לו זקנך מגודל אמר להם יהיה כנגד המשחיתים, ופירש בתוס' רבינו יהודה שהכונה שזה שאלו מפני מה הוא מגודל כ"כ וזה השיבו מפני שנמצא משחיתים אותו לגמרי ועוברים על לא תשחית וגו' לפיכך הראיתי בהיפוך (תפארת אדם שם).

"קבלתי מהחפץ חיים - בזקן לא נוגעים" השמיע באוזני שומעי לקחו [הגה"צ רבי מרדכי צוקרמן שליט"א]... וסיפר ר' מרדכי, כי גילוח הזקן של בחורי ישיבתו היה במיוחד למורת רוחו של הח"ח, וזו היתה אחת הסיבות שהח"ח מיעט לבקר בהיכל הישיבה בשנים האחרונות... ואמר ר' מרדכי, כי לא כימים ההם זמנינו. כאשר חיו בין הגויים היה קשה מאוד לגדל זקן, וכל הבחורים גילחו את זקנם... אבל כיום אפשר דרא ואפשר להקפיד בהלכה יותר מאז (ספר "יחיד ודורו" פרק כ"ז).

שמעתי מרב מופלג אחד נ"י, שבעיר ראדין מקום משכן הגאון צדיק הדור בעל החפץ חיים היה מעשה כזה, שאחד מבחורי חמד יצא מן הכלל, כי שם לא היה המנהג כן אצל הבחורים כידוע ומפורסם, הניח זקנו מגודל, והיה ידוע ומפורסם לכל שעי"י זה יש לו קשיים גדולים בענין שידוך, ובא אביו לפני הח"ח וצוק"ל שיצווה לבנו להסיר זקנו כדי שיהיה בידו להשיא אשה לבנו כאשר מצווה על זה, ועל גודל תמינתו השיב לו הח"ח שבת ישראל הרוצה באותו בחור עצמו אם יגלח זקנו, ואותו בחור בעצמו איננה רוצה כשזקנו מגודל, אין בה סימן ברכה ואין לו להצטער במה שהיא אינה רוצה בו, וה' יזמין לו זיווג יותר טוב והגון (שו"ת באר משה ח"א סימן ס"ב אות י"ג).

וסיפר [הגר"ח קניבסקי שליט"א] המעשה בבחור שאביו לא הניחו לגדל זקנו בטענה שזה יפריע לו בשידוכים, ובא הבחור ושאל את הח"ח האם צריך לשמוע לאביו או לא, השיב הח"ח שאמנם זו עוולה גדולה מאביו שאינו מניחו לגדל זקנו, אך אין הוא יכול להקל נגד רצונו של אביו, ומ"מ הפטיר הח"ח עצה אני יכול לתת לך, שתאמר לאביך שאין אתה מעוניין כלל בכלה כזו שיפריע לה בחור מגדל זקן (ספר שאלת רב ח"א פי"ח הערה 3).

שמעתי מהגר"ר הלל זקס שליט"א שסיפר על בחור שניגש לסבו מרן הח"ח שליט"א ואמר לו, מכיון שהוא בשידוכים ברצונו לגלח את זקנו, כידוע הח"ח הקפיד שלא יגלחו את הזקן, אמר לו הח"ח, הובא בגמ' שהקב"ה יושב ומזווג זיווגים, אם כן האם הנך חושב ששני השערות בזקנך הם יפריעו את שידוכך, או לחילופין שעי"י שתגלח את זקנך תועיל בכך? ומשול הנך לכפרי נבער מדעת הנוסע ברכבת, שדוחף את הרכבת מתוכה כשהוא יושב בתוך הקרון, ועושה זאת כי חושב שבכדי להגיע יותר מהר למחוז חפצו יעזור לו מה שדוחף ובוה יסייע מבפנים למהירות הרכבת (מתוך מאמר מהגר"ר יעקב גולדברג שליט"א מרבני ישיבת באר התורה, אוסף גליונות כי תצא תש"פ).

ב. מרן החזון איש שליט"א

על דבר הסם [המשיר שערות הזקן] אם אינו סם... אינו גם סם חיים, ומאוד קשה עלי הדבר שאין זה ממידת הצניעות ואין זה לבוש ישראל רק למדו מהגויים בגולה, ושוללים בוה קדושה, אבל כשישאירו שערות קצרות אין קפידא וזה הדרך הישרה (חזו"א שו"ת וחידישים סימן קנ"ה, קובץ אגרות ח"א אגרת קצ"ז).

מעולם אין דעתי נוחה מגילוח זקן כעין תער, בהיותי מורגל באיסורו בדור קודם, והיה הדבר חמור מאוד כמו גילוי ראש בחוצות, והיה הדבר נחשב כשינוי מלבושיהם לבוש הישראלי, ואף שפשטה המחלה גם בין התורנים יחיו לא נשתנה הדבר בשביל זה, ולכן נפשי סולדת בענין זה... והדרך הישרה שיבור לו האדם הוא לשייר שערות

קצרות ניכרות היטב עד שנקרא זקנו מגודל וילעגו עליו ולא יחוש מפני המלעיגים ואז יעיד ששולחנו גדול משולחנם (חזו"א שו"ת וחי'דושים סימן קנ"ו, קובץ אגרות ח"א אגרת קצ"ח).

צריכים לגדל זקן. לא מטעם איסור השחתה (שזה אינו אלא בתער) אלא מפני שהוא כלבוש ישראל ואין לשנות. צריכים לעמוד בתוקף ולא להתאים את עצמו לעולם. לא לעשות פשרות. רק תופעה בזמן האחרון. עוד לפני כמה עשרות שנים, גילוח הזקן היה סימן של קלקול כפירה וכו'. הרב לא רצה להאמין על אחד שספרו עליו שמספר את זקנו. גם בישיבות חדר. ואע"פ שאמרו שרצו בזה לקרב רחוקים, אין זה יסוד הדבר, ולא הצליח בכלל, אלא במדה זו שגלחו את זקנם ונשאר "ביים שפיגעלע" [-במראה] (מרשימות הגאון רבי שאול ברזם זצ"ל מאשר שמע ממרן זצ"ל, ספר זכרון שאול סוף ח"א).

ואמר מרן ז"ל, שכשנכנס אליו אדם שמוריד זקנו או שמגדל בלורית נהיה לו כ"כ לא טוב עד שעומד לו להקיא (ספר ארחות יושר להגר"ח קניבסקי שליט"א ערך הדרת פנים).

שאלתי: מידת חסידות שההורים יהיה להם צער מזה, מה עדיף? ושאל: איזו מידת חסידות? אמרתי לו: גידול זקן. ואמר: גידול זקן אינו מידת חסידות, אלא עיקר. מידת חסידות היא הנהגה שהתורה דורשת רק מיחידים, מחסידים, אבל מה שהוא דרך התורה לכולם, הוא עיקר. והוסיף: למה שיצטערו ההורים, אדרבא, הם צריכים לשמוח (מרשימות הגה"צ רבי דב יפה זצ"ל, ספר לעבדך באמת אמונה עמ"ש"ג).

ת"ח אחד חפץ עבור בתו בבחור שזקנו היה מגודל הרבה, וכיון שחשש שבתו לא תסכים לבחור כזה, יעץ לבחור לקצר את זקנו. כאשר בא הבחור לשאול בעצת רבנו, לא הסכים שיקצר. גם אמר, שאם ענין הזקן הוא כ"כ קובע אצל המדוברת, סימן שאינה כראוי, אמנם יכולה היא עוד להיות כראוי, אבל בשעה זאת אינה כראוי. גם אמר: הרי טוב לאדם שיהא לו מבחן מהי המדוברת, ואם היא מסכימה לזקן, הוא כבר סימן מה (מרשימות הגר"ד יפה זצ"ל, שם עמ"ש"ד).

וסיפר מרן שפעם ביקשו ממנו מת"א מכתב המלצה על סם גילוח, וסירב מרן, כי דעתו שצריכים לגדל זקן (ספר ארחות רבנו ח"ג יו"ד ח"א אות ז').

היה בן ישיבה אחד שהוריו התנגדו בתוקף שיגדל זקנו, וכשנסע לביתו שבח"ל לפסח ולסוכות היה מגלח זקנו, וכשחזר לישיבה גידל זקנו. בחורף תשי"ב נתיישב שעליו להחליט, או לגלח או לגדל, ושאל את רבינו, והשיבו: גידול זקן מנהג ישראל הוא, ואין להורים מה להביע דעה בזה! (ספר מעשה איש ח"א עמ"קס"ה, מהרב לוי שיינין).

מספר רי"מ שליט"א: פעם ישבתי אצל רבינו, והגיעו שני בחורים לשאול בעצתו, אני יצאתי מן החדר, וכשיצאו שני הבחורים שאל אותי רבינו: שמעת מה הם שאלו? אמרתי שלא הייתי נוכח בחדר בעת ששאלו. ואמר לי: הם שאלו אם מותר לגלח הזקן ב"שיק" [מכונה], ואמרתי להם שאסור. המשך רבינו ואמר: הם שאלו אם מותר לגלח ב"יסם" [משחה], ואמרתי להם: בסם? מלקות לא מגיע, מכות מרדות גם לא. אבל "פאטש" [סתירות] צריך לתת! (שם ח"ב עמ"קני"ג).

מספר הגי"ר אברהם טוקר (שליט"א) [זצ"ל]... אח"כ שאלתי אותו אם מותר להתגלח עם מכונת גילוח, ושאל אותי: למה בכלל צריך להוריד את

הזקן? וענית: ליופי. פרץ החזו"א בצחוק ואמר: לאנשים של היום נאבד חוש היופי! (שם ח"ו עמ"107).

ג. מרן הגר"מ קוטלר זצ"ל

בחור מן הישיבה שגידל זקן שטח לפניו באחד הימים את עגמת נפשו באשר הוריו מתנגדים לכך בצורה נחרצת ודורשים ממנו שיגלח את שערות זקנו, אמר לו רבינו: לגדל הזקן הוי מלבוש יהודי, כה נהגו אבותינו ואבות אבותינו, ומכיון שמדובר ב"אל תטוש תורת אמת" אינך מחויב לציית להם (ספר תולדותיו "אש התורה" ח"ב עמ"רס"ה).

ד. מרן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל

ושמעתי שמה שהגר"מ זצ"ל לא רצה לכתוב תשובה ב"אגרות משה" להתיר את השימוש במכונת גילוח [שהיו נהוגים בזמנו], הוא מטעם שהיה סובר שהגם שאין כאן לאו של השחתה, מ"מ צורת היהודי הוא רק בזקן (ספר "מגד גבעות עולם" ח"א עמ"צ"ו).

ה. מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל

אולם גם בלא כל החששות הללו היתה דעתו כי הראוי והנכון הוא לגדל הזקן, ובפרט לבני תורה, והתבטא פעם בפני אחד "השאר נא את צורתך כפי שעשאה הקב"ה". ואף חרג כמה פעמים ממנהגו, וביקש ממקורביו [שהיו כבר נשואים] שיאותו לגדל זקנם (הליכות שלמה תפילה פ"ב הערה 34).

ו. מרן הגרא"ל שטיינמן זצ"ל

בחור שאל שכל אחיו גילחו זקנם כשהיו בחורים וכן חבריו מגלחים, אמר רבינו לא טוב לגלח זה מביא דברים לא טובים, אמנם גם עם זקן יש נסיונות אבל בלי זקן יש יותר (ספר "צדיק כתמר יפרח" לנכדו הרה"ג רבי גדליה הויגסברג שליט"א, פרק כ"א).

מפעם לפעם חוזר ונייער נושא גילוח הזקן. ואומר ראש הישיבה תדיר כי במכונה ודאי אסור, ואפילו לגלח עם משחה אין ראוי מפני מראית העין, שנראה שגילח עם מכונה. ואפילו אם הוריו מבקשים ממנו לגלח, לא ישמע להם (מכתבי מקורבו הרב משה יהודה שניידר שליט"א).

שאלתי למו"ר זצוק"ל אודות בחור פלוני שעד עתה היה מגלח זקנו, אלא שעתה איוותה נפשו לגדל זקנו, דא עקא שאמו ביקשה הימנו שלא יגדל זקנו, אם צריך לשמוע לאמו, ואמר לי מו"ר זצוק"ל שהוא יכול לגדל זקנו ואינו חייב לשמוע לאמו (מרשימות הרב משה חליוה שליט"א, נדפס בקובץ "דרישה וחקירה" גליון ס"א).

ז. מרן הגרמ"י ליפקוביץ זצ"ל

לשאלת אחד מההורים אם בניו מחוייבים לשמוע לו לגדל זקן במילואו, השיב מו"ר (שליט"א) [זצ"ל]: ב"ה בזמנינו אין זה נסיון כ"כ גדול, והבן צריך להבין לקבל בשמחה רצונו של האב (ספר דרכי החיים ח"ב עמ"כ"ו).

נשאל מו"ר (שליט"א) [זצ"ל] מא' האברכים בענין גילוח זקן אצל בנו, לאב יש נטייה גדולה שלא יגלח ואילו הבן יש לו נטייה לגלח, האם על האב לפעול נגד הנטייה של הבן ולהכריחו כדעתו. והשיב: אף שבדאי עדיף נטיית לב האב, מ"מ כדי שלא יצא שכרו בהפסדו לא צריך ללכת נגד הנטייה של הבן, ואפשר להניח לו להתגלח, אלא שצריך לעשות כן בדרך של היתר (שם עמ"כ"ה).

ח. הגאון רבי משה שמואל שפירא זצ"ל ראש ישיבת באר יעקב

שאל אותו בחור אחד, אם ההורים רוצים שאגלח את זקני ואני רוצה לגדלו, האם צריך לשמוע להם מדין כיבוד אב ואם? והשיב שעליו לגלח, מכיון שאין איסור לגלח, רק מה שהחזו"א אמר שאין זה צורת יהודי. אלא שעדיף לנסות לשכנעם שישכמו... ואמרתי שאולי יש ענין לגלח כי ע"י גידול הזקן יש שבאים לידי גאווה, ונצטחק קמעא ואמר: גאווה בשער? מה שידך בזה גאווה?... (קונטרס "מגד תבואת שמש" שער ב' אות מ"ד).

ט. הגאון רבי משה הלל הירש שליט"א ראש ישיבת סלבודקה

החזו"א אמר לגדל זקן, ומה שהיו מגדולי ישראל שסברו לא כך אינו נוגע כלל לזמנינו, שבזמנם גידול זקן היה דבר משונה אבל בזמנינו הלא יש בחורים רבים שמגדלים זקן, ולכן מי שרוצה לגדל ודאי שיש בזה ענין.

אספקלריא לדף היומי

אספקלריא לדף היומי – הארות במסכת עירובין

הרב אריה גלינסקי, מח"ס בירורים וביאורים

דף סט.

בגמ' 'ההוא דנפק בחומרטא דמדושא כיון דחזייה לרבי יהודה נשיאה כסייה אמר כגון זה מבטל רשות לרבי יהודה', נראה שהגדר בזה כי ההבדל בין פרהסיא לצנעא, הוא שהמחלל בצנעא מראה שעדיין "איכפת לוי" מזה שהוא מחלל שבת, והוא מתבייש בזה, וע"כ אינו חמור כמו פרהסיא שבוה מראה שכבר לא איכפת לו כלל, וע"כ גם כשמתבייש מאדם גדול, יש סברא זו שרואים שעכ"פ אינו במצב שלא איכפת לו כלל וק"ל.

דף ע.

בגמ' 'בעא מיניה רבא מרב נחמן יורש מהו שיבטל רשות, היכא דאי בעי לערובי מאתמול מצי מערב בטולי נמי מצי מבטל אבל האי כיון דאי בעי לערובי מאתמול לא מצי מערב לא מצי מבטל, או דלמא יורש כרעיה דאבוה הוא', הנה לשון זה של כרעיה דאבוה מתאים לבן היורש את אביו, אמנם בתחילה אמרו סתמא על יורש מהו שיבטל, ויל"ע אם ספק הגמ' הוא באמת דווקא בבן היורש את אביו או ה"ה בכל יורש, ואורחא דמילתא נקט, וצ"ע, [ונהנה התוספות בסו"ע"ב ד"ה תא שמע ישראל וגר כתבו 'קסבר רבא דמכח הגר חשיב כמו יורש דהוי כרעיה דאבוה דאי לאו הכי לא קשה מידי לרב נחמן', ויל"ע אם הכוונה שה"ה לכל יורש או שגר יש לו מעלה מיוחדת שכיון שאין לו יורשים יורשו עומד במקומו, וצ"ע].

דף עא.

בגמ' 'תניא רבי אליעזר בן תדאי אומר אחד זה ואחד זה צריכין לערב, ואפילו לזה ביין ולזה ביין, אמר רבה זה בא בלגינו ושפך וזה בא בלגינו ושפך כולי עלמא לא פליגי דהוי עירוב, כי פליגי כגון שלקחו חבית של יין בשותפות, רבי אליעזר בן תדאי סבר אין ברירה ורבנן סברי יש ברירה', ופירש רש"י 'זה בא בלגינו ושפך - וכן זה עד שמלאו חבית, ואפילו שלא לשם שיתוף עשו מתחילה - סומכין עליו, שהרי הביא כל אחד יין, אבל לקחו חבית יין בשותפות, סבירא ליה לבן תדאי אין

ברירה, והוא כמו שנסתתפו במעות שלא הוברר יין לכל אחד ואחד, וכן הדגישו התוספות [בד"ה רבי אלעזר בן תדאי אומר אין ברירה] [אין זה כעין ברירות דבכל דוכתא כדפי' בקונט' דהוה להו כאילו שנתתו במעות שלא הוברר יין לכל אחד ואחד, ואמנם באמת יש להתבונן בזה כי לכא' יש בזה חידוש גדול, דמה לי בכך שלא הוברר לכל אחד יין, הרי עכ"פ היין הוא עכשיו של שניהם בשותפות, וא"כ אין לך עירוב גדול מזה, ומשמע לכא' שהגדר בזה דעירוב אינו די בכך שיש מצד של "יחד", אלא דייקא בכך שהיו כל אחד "בפני עצמו" ואז "נתחברו יחד", שזהו מהות העירוב, וע"כ כיון שלא היה מצב שהם היו בפני עצמו ביין, אין כאן עירוב ביין, ורק במעות היה מצב שהיו כל אחד לבד ונסתתפו, אבל בזה אין די לעירוב, ואכתי צ"ב קצת.

דף עב.

במשנה 'האחין שהיו אוכלין על שלחן אביהם וישנים בבתיהם צריכין עירוב לכל אחד ואחד', ובגמרא 'שמע מינה מקום לינה גורם, אמר רב יהודה אמר רב במקבלי פרס שנו', לפום ריהטא יש להתפלא, שלכא' העיקר חסר מן הספר, שהרי פשטות המשנה היא שאוכלים אצל אביהם וישנים בבתיהם, ולפי האוקימתא הזו עיקר האיסור שאוסרים הוא רק כשגם אוכלים בביתם, והיכן זה מרומז במשנה, וצ"ב, ואולי י"ל שזה מרומז בלשון המשנה שאמרו אוכלין "על שולחן אביהם", ולא אמרו אוכלים "אצל אביהם", ולשון זה ייתכן שיש לו משמעות שרק מתפרנס ממנו, והיינו שהא' סמוך "על שולחן", וממילא מובן שהכוונה היא האכילה עצמה אוכלים במקום שישנים, ואכתי צ"ע.

דף עג.

בגמ' 'בעי רמי בר חמא מרב חסדא אב ובנו הרב ותלמידו כרבים דמו או כיחידים דמו צריכין עירוב או אין צריכין עירוב, מבוי שלהן נותר בלחי וקורה או אין נותר בלחי וקורה', ובתוספות סוד"ה כרבים ביארו 'ונראה לר"י דמיעביא ליה בדליכא בכל המבוי אלא אב ובנו או הרב ותלמידו דבתיים וחצירות שלהם פתוחין למבוי וכיון שכל המבוי שלהם משתכחת תורת עירוב, וקמיעביא ליה נמי דאם תימצא לומר אין צריכין לערב מבוי שלהם נותר בלחי וקורה או לא', נראה דהספק הוא ביסוד הדין שבעינן בתיים וחצרות פתוחים לתוכו, האם יסודו כי צריך שהעירוב "יערב" בתיים וחצרות, וא"כ כאן שהעירוב לא עירבם, שהרי הם מעורבים ועומדים, א"כ אינו מועיל, או שהוא חשיבות בשם חצר שיש בכך שיש בו הרבה חצרות ובתיים ואינו תלוי אם זה מערב אותם או לא.

דף עד.

תוספות ד"ה עד שיהו בתיים וחצירות פתוחים לתוכו 'ומערבין יחד דרך פתחיהן חדא חשיב להו, ולית ליה לרב הא דתניא לעיל אב ובנו מבוי שלהן נותר בלחי וקורה, דכל היכא דלא בעי עירוב אי נמי בעו עירוב ומצי לערובי בלא שיתוף מבוי לא משתרי ההוא מבוי בלחי וקורה עד שתהא שם חצר אחת שאינה פתוחה לחברותיה או שתי שורות של חצירות אחת לצידו אחד ואחת לצידו אחר והמבוי ביניהם שאינן יכולות להתערב אלא ע"י מבוי, ע"כ לשון הקונט', וקשה לר"י דלא מסתבר למימר דפליג רב אברייתא דלעיל דהא קי"ל בהא כרב מדאמר רב

נחמן בפ"ק (לעיל דף יב:) נקיטינן איזהו מבוי שניתר בלחי וקורה וכו', ופי' ר"י דלא חשבינן בתיים וחצירות דאב ובנו חדא כיון שאין הבתיים פתוחים זה לזה ולא החצירות פתוחות זו לזו אלא למבוי דכי היכי דבעירבו ונסתתפו להיות מותרים להוציא מחצר לחצר דרך המבוי חשבות החצירות שתיים ולא משוי להו שיתוף חדא חצר לענין בתיים וחצירות פתוחים לתוכו כיון שאין פתוחין זו לזו אלא למבוי, הכא נמי כי במה שהם של אב ובנו אין לחושבם אחת יותר מבשל נכרים ועירבו דטפי מעירוב לא מהני מה שהם של אב ובנו להחשב אחת ולהחשב המבוי כאילו אין בתיים וחצירות פתוחין לתוכו, מבואר שיש כאן מחלוקת יסודית בין רש"י לתו' אם אב ובנו שאי"צ לערב, היינו כי "אין צריכים עירוב", מחמת שהם כמשפחה אחת, או שהוא מחמת שהיו "כאילו עירבו", כי המצב הזה הוא מצב של עירוב, וממילא אינו מגרע את מניין החצרות והבתיים כי נחשב שיש כאן עירוב, וצ"ע שהרי התו' עצמם ביארו לעיל [בדף לג ע"א] שספק הגמ' לענין לחי וקורה הוא כשאיי"צ לערב, ובפשטות היינו שהספק הוא אם נחשב בתיים וחצרות פתוחים לתוכו או לא, וא"כ עדיין יקשה גם לתו' שבהכרח צ"ל שלית ליה לרב את הברייתא הנ"ל, וצ"ע.

דף עה.

בגמ' 'השתא דאמר רב אפילו חצר טעמא דרב דקא סבר אסור לעשות יחיד במקום נכרי, אמר רב יוסף אי הכי היינו דשמענא ליה לרבי טבלא דאמר נכרי נכרי תרי זימני ולא ידענא מאי אמר', ופירש רש"י 'עובד כוכבים עובד כוכבים תרתי זמני ולא ידענא מאי קאמר - השתא ודאי מפרש למלתיה דרב הוה, מבוי שצידו אחד עובד כוכבים - אין מערבין אותו כולו משום דאסור לעשות יחיד במקום עובד כוכבים, לשון אחר: חד למבוי וחד לחצר', צ"ב קצת הכוונה בזה מה לא הבין מתחילה, שהרי יש כאן גם את הדין וגם את הטעם, ומה נתחדש לו אחר כך שלא הבין מדברי רבי טבלא עצמו, וצ"ב.

דף עו.

בגמ' 'בעא מיניה רבי אבא מרב נחמן לול הפתוח מן בית לעליה צריך סולם קבוע להתיירו או אין צריך סולם קבוע להתיירו, כי אמרינן ביתא כמאן דמלי דמי הני מילי מן הצד אבל באמצע לא או דילמא לא שנא, אמר ליה אינו צריך, סבור מינה סולם קבוע הוא דאינו צריך הא סולם עראי צריך, איתמר אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן אחד סולם קבוע ואחד סולם עראי אינו צריך, הנה רש"י מפרש 'לול - ארובה בקרקעית העליה, והעליה גבוה מקרקע הבית, מי אמרינן ביתא כמאן דמלי דמי, והוי כמאן דלא גבוה עשרה, ואין צריך סולם קבוע להיות שם במקום הפתח להתיירו לערב זה עם זה, או לא אמרינן כמאן דמלי, ובעי סולם למיהוי כפתח ביניהן כדאמרינן בכיצד מעברין (נט, ב): סולם תורת פתח עליו, ולפי"ז צ"ב מה ההוי"א להצריך סולם עראי, שהרי כל מטרת הסולם הוא שיהא מחיצה, ואם אמרנו שאי"צ מחיצה, אין שום נפק"מ בין סולם עראי לסולם קבוע, וצ"ע.

סיפור

"מתוך ההפיכה" - סיפור היסטורי מפעים, מהעבר הלא רחוק / הרב חנוך חיים וינשטוק
[ב.נ. נסמכתי על ספר שמחברו כתב את הספר בארה"ב בשנת תשנ"ז וקיבל הסכמות רחבות מגדולי

הרבנים באמריקה. זה נכתב לבני ולבנות הנעורים החסידיים בשפה האידיש ועשיתי לזה עיבוד ספרותי רחב מאד. אני לא אחראי לתוכן.]

פרק מ"ב "אות חיים מחיים שלום"

תקציר: המפקדה של האצ"ל נמצאת במצב קשה, עידו נעלם ומושיקו וגואל שהיו המתכננים של המבצעים נאסרו על ידי האנגלים, כעת אין להם אפשרות לצאת לפעולות גדולות, עוזי דהן שממונה על האצ"ל בירושלים יושב ושובר את הראש איך לעבור את הקושי, בדיוק ברגע הקשה הזה הגיע הרעול, הוא מציע את עצמו להיות המתכנן, עוזי לועג לו על הרעיון ההזוי, אך הרעול מגלה לו כי יודע הוא לתכנן היטב מבצעים הוא משרטט לו משך שעות מפות שונות ועוזי משתכנע כי הוא נכס צבאי, הוא מגלה לו את הסוד כי עידו הכשיר אותו במשך שמונה חודשים, אך תוך כדי הוא מספר לו כי עידו עבר לצד השמאלי של המפה והוא עובד עבור קליינציק בוימל ראש המח"ץ. עוזי נדהם על הבגידה באצ"ל, הוא חושד ברעול כי משקר לו, אך מסכים לגייסו, הוא עוקב אחריו זמן רב עד שלבסוף הוא משתכנע כי הרעול הוא גאון צבאי וחבל לאבדו.

אדר תש"ה.

בסוף חודש אדר תש"ה נישא אפרים זלמן, עד לרגע האחרון קיווה אפרים זלמן שאולי חיים שלום יצור איתו קשר, לא היה לזה שום סמך הגיוני, מהיכן צריך הוא לדעת שהתארס, שנה שלימה עברה מעת שנעלם ועדיין לא עלה עליו איש, החידה הזאת לא נפתרה, למרות שהיו הרבה שבחשו בעניין, לא רק אביו אלא גם כל אלו שהכירו את חיים שלום הרבו להתעניין, איך יכול להיעלם אדם כל כך דינאמי מלא כישורים מושכי עין שדאג להותיר בכל מקום חותם וביום אחד התאדה לחלוטין כאילו נשאב לאיזה נקיק סגור שננעל עליו בלי להותיר חריץ.

קרוב לשנה נאמרו השערות ונערכו אפילו חיפושים, חלקם היו אוהבי חיים שלום שדאגו באמת לדעת מה שלום העילוי שהיה עתיד להרעיש את כל העולם בגאונותו הרבה, אך לא מעט היו אנשים סקרנים ואפילו רעי לב שרצו לבטח ששוב לא ישוב. אך החיפושים העלו חרס, לא היה קצה של חוט וכל השמועות שנאמרו היו בדויות.

למרות שהמחונתים יכול להרשות לעצמם חתונה מכובדת מאד, החליטו שני הצדדים לעשות חתונה צנועה מאד, כדי שלא לנקר עין, לא נטלו בה חלק יותר ממאה איש, אבל השתתפו בה מ"סלתה ושמנה" של ירושלים, כל גדולי הרבנים ומורי ההוראה של ירושלים ראו עניין ליטול חלק בחתונה של הבחור המיוחד שהתעלה בדרגות גבוהות של הבנה בלימוד ובשטח ההוראה ביגיעה עצומה.

אפרים זלמן היה בעל כישורים טובים אך בינוניים למדי, אך הוא לא נרתע משום קושי, הוא ניצל כל פיסה של כישורונותיו כדי להתקדם בלימוד, בזכות התמסרותו ללימוד ביום ובלילה, הצליח לקבל מרבו המובהק, הגאון רבי ישראל יצחק רייזמאן מגדולי בעלי ההוראה בירושלים גישה בנויה להוראה, הוא ידע לדמות מילתא למילתא ולהקיף כל דבר בעמקות עצומה.

תודות לכך זכה לקבל "כתר הוראה" מאת הגאב"ד הגאון העצום הרב זעליג ראובן בנגיס, בזה לא אמר די, מדי חודש היה נבחן אצל הגאון רבי אליהו זלוטניק מגדולי המו"צים בירושלים ואצל

הגאון העצום רבי מאת'ס דייוויס שנודע כעילוי נדיר וידע את כל התורה על האותיות, הוא חתר ללמוד עם גדולי תלמידי החכמים בירושלים ולאחר מאמצים רבים הצליח לקבוע חברותא פעמיים בשבוע עם הגאון רבי דוד יונגרייז שהיה מגדולי מורי ההוראה בירושלים.

לאחר החתונה ישב כל היום עם חברותות על חשבון אביו והשווער שמיינו לו את כל הוצאות ביתו לעשר שנים, כך פרקו מעליו את עול הפרנסה (דבר שלא היה מקובל באותו זמן שלאברך צעיר יהיה רוגע עצום מדאגות הפרנסה כל כך הרבה שנים) ר' אפרים זלמן הויזמן האברך הטרי שקע כולו בעולם הלימוד ולא ידע מאומה ממה שמתרחש סביבו.

***

התקיים בר' אפרים זלמן, מאמר החכמים, כל הממית עצמו באהלה של תורה הרי היא מחייתו, לא הייתה אצלו נפקמ"ג בין יום ראשון ליום שישי, אפילו ימי שישי הקצרים היו אצלו מלאים וגדושים, גם השבתות היו מלאות וגדושות, מלבד לימוד הפרשה בעיין, לא פסק פיו מלימוד, בימי שישי שבת חזר על כל החומר השבועי, כל שבועיים נבחן אצל הגאון הצדיק רבי דוד יונגרייז כדי שיהיה לימודו ערוך בפיו.

לא היה אצלו מושג של "בין הזמנים" אצלו השנה היא מלאה וגדושה, קשה למצוא אותו ברגע אחד של בטלה ועל כן אין פלא שהאברכים הירושלמים ראו בו סמל של תלמיד חכם שמוסר את נפשו על התורה בלי פשרות.

תוך תקופה קצרה יצא שמו בכל אזור מאה שערים וגאולה, כלמדן גדול ומורה הוראה ישר דרך, עד שכל דברי בית יוסף והב"ח הט"ז והש"ך ב"ור"ד היו נהירים לו בבחירות רבה מאד עד שיכול היה לצטטם בשנתו, יודע היה היטב כל פרמ"ג ופר"ח ישר הופך, מלבד יתר נושאי הכלים, גם בחלק א"ח היה שולט היטב, בעיקר בדיני עירובין.

הוא הוכתר להיות כעין "משיב שכותני" בגאולה, לרב משה יוסף הייתה ממנו נחת גדולה, ר' אפרים זלמן עשה לו שם טוב ושידוכים התחילו לזרום עבור בתו השניה שיינדיל שהייתה בת 18 בלבד.

איש כלל לא ניסה להציע הצעות לצארטיל הגדולה, לאחר כמה ניסיונות עקרים נואשו כל השדכנים והיהודים הטובים מלהציע, יצא לצארטיל שם של אחת שאינה מיושבת בדעתה, אמנם אינה שוטה גמורה, אדרבה ביתר הנושאים מיושבת היא בדעתה יותר מכל חברותיה, אלא שבתחום השידוכים אינה מיושבת בדעתה לחלוטין, דבר זה הסב צער רב להורים, כמה שניסו לדבר עמה שתצא מההזיות שהיא עדיין מאורסת לא הועיל, היא הייתה עקשנית ברמה לא מצויה ואי אפשר היה להסיטה מעמדתה.

כיון שכן יצא שמה "צארטיל דיא אלטע פארזעצנע מויד" - הבחורה הזקנה- היה זה רמז עב שהיא תישאר כך לנצח, אמנם היא רק בתחילת שנות העשרים, אבל הדימוי שדבק בה רמז שהיא כביכול בת 45 ומעלה, כמה שלחמו הוריה למחות את הדימוי האכזר שדבק בה לא הועיל כלום.

רק לאחר שנועצו במו"צ הגרי"ז מינצברג שהכריע להם שישמעו לאחות הצעירה לאחר צארטיל נתנה את "ברכת הדרך" בשמחה רבה, החלו לשמוע שידוכים עבור בתם שיינדיל שהייתה מוצלחת ביותר, לא עברו יותר מחודשיים ושיינדיל התארסה

עם בחור כליל המעלות מטובי הבחורים בירושלים, אליהו דוב הלוי צימרמאן, אביו ר' מנשה היה יהודי בר אוריין, שהשתייך ל"אובערלענדער" (הונגריים) שאין להם שייכות לחסידות) שאמנם לא השתייך לחסידות אבל היה לו לב חם ולפיכך שלח את בנו ל"חיי עולם" כדי שיקבל חינוך חסידי. בחשון שנת תש"ח נערכו הנישואין.

כל אותו זמן לא היה ידוע דבר על חיים שלום, איש לא ידע לציין היכן הוא נמצא, וכבר נואשו ממנו כל הסקרנים, נראה היה כאילו התאדה מהעולם בלי להותיר אפילו סימן אחד, ככל שניסו לחקור בדבר לא העלו אפילו בדל ראייה.

צארטיל למרות הכל לא נשברה, אמנם בסתר לבה החלו להציק לה כל מיני חששות, האם ישוב אי פעם והאם ישאר חרדי בתקופה הרת גורל החשש הוא לא פשוט, האם היא לא עושה את טעות חייה שקושרת את עצמה למשהו ערטילאי, יתכן שהיא מאמללת את עצמה לנצח, אך לאחר מיכן התגברה, היא נסעה לקברי צדיקים ולא פסחה כמעט על אחד מהם, היא שפכה שם את מר לבה שה' יאיר את עיניה ואת עיני חיים שלום שחלילה וחס לא יעשה מעשה שיגרם לאבד שתי נפשות, לאחר כל מסע זה הייתה שואבת כוחות מחדש לעוד תקופת זמן.

***

יש כלל שבכל כלל יש יוצא מן הכלל, גם כאן התקיים הכלל הזה, גב' פינקלשטיין קיבלה אחת לכמה שבועות "בדל מכתב" בו היה מספר לה בנה חיים שלום ידיעות שטחיות על מצבו, הוא נזהר מאד לא למסור לה פרטים מזהים, כדי שלא תדע היכן הוא ומה מעשהו, במכתב היה מספר לה בצורה שטחית כי ב"ה הכל בסדר איתו, הוא ממשיך בסדר יומו כפי שהציב לעצמו, לא חסר לו דבר, הוא לא רעב ולא לבוש סחבות, כמובן שהוא מתגעגע אל המשפחה ומשתוקק מאד לשוב הביתה, אלא שהשעה עדיין לא נשקרה לך.

היא ניסתה לפעמים לארוב אחרי מביא הפתקים, לא אחת ניסתה להסתיר עצמה בחדר המדרגות בפניה ולהמתין בסבלנות שעות כדי לתפוס מי הוא השליח ועל ידי כך לחקור מעט פרטים על בנה, אך מעולם לא הצליחה לתפוס את השליח, יד נעלמה ידעה להביא את הפתק בדיוק בשעות שלא חשבה כלל לעמוד במקום.

מכתבים אלו הביאו לה מעט רוגע ב"ה הוא עדיין נמצא, אך עם זאת הייתה במתח עצום מהעתיד, עד לרגע זה לא העזה לשמוע שידוכים עבור אחותו הצעירה חיה מלכה, למרות שהגיעו אליה שידוכים מוצלחים, ידידות טענו לה שהיא עושה טעות (זמן רב עבר מאז שנעלם) אין לו זכות לעכב את יתר בני המשפחה, עם כל הכאב שיש לה על כך, עליה לחשוב כביכול אינו קיים עוד, כל כך הרבה חודשים שאין ממנו שום ידיעה (איש בלעדיה לא ידע שהיא מקבלת ממנו פתקים נסתרים, היא שמרה על הידיעה זו לעצמה ולא שיתפה אפילו את בניה ובנותיה) בימים הרי גורל כשכל הארץ מטוטלת עם מאורעות קשים אי אפשר לדעת אם הוא בכלל בין החיים.

לאחר לחצים כבדים שלחה את חברתה גב' בלה אברמסון לברר אצל המו"צ בשאלה הקשה, האם לשמוע לבתה הבאה אחרי חיים שלום שידוכים כשיתכן שזה עלול לגרום לו חלילה וחס לנפול, כשיראה שאפילו משפחתו שכחה ממנו.

לאחר ששמעה מהמו"צ שאסור לכבול את יתר הילדים ו"הנח את הספק ונקוט את הודאי" הסכימה בלב כבד לשמוע שידוכים, היא לא ידעה כי רב משה יוסף מחותנה לשעבר ור' יוסל קרויזר השדכן הבלתי נלאה נמצאים בלב העניינים.

מרגע שנתנה את האות שהיא נכונה לשמוע הצעות, החלו להגיע הצעות מכובדות למשפחתה, נראה כי העולם לא הקיש מחיים שלום על יתר בני המשפחה, חיים שלום היה "עוף מוזר" כל בני משפחתו שונים ממנו באופיים ואין התנהגותו משליכה על יתר בני המשפחה שמתנהגים כדרך כל הארץ ואין אצלם שום שינויים.

לא עבר זמן רב ובחודש סיון תש"ח התארסה חיה מלכה עם העילוי החשוב מיכאל אקרמאן מבחירי ישיבת "מאה שערים" אביו ר' אלתר היה שוחט ומוהל ונחשב לאדם מכובד מאד. נראה היה ששתי המשפחות לא נזיקו מכל הטראומה שעברה עליהן משך זמן כה ארוך, זיכרונו של הציבור הוא קצר, הוא לא מחזיק יותר מידי זמן מידע שלילי.

***

גם לאחר ששתי המשפחות זכו לחתן את בנותיהן בכבוד, נותרו בלב המשפחות משקעים, היו ביניהם שלא שכחו את העבר, צארטיל ור' אפרים זלמן המשיכו כל אחד בדרכו הוא, לחשוב על חיים שלום שנעלם בלי להותיר עקיבות.

צארטיל הייתה כל יום לומדת לזכותו שני פרקי תנ"ך, מלבד זאת הקדישה את כל ספר תהילים שהייתה אומרת בכל בוקר בחדרת קודש. היא התפללה בבכי רב שהקב"ה ישמור אותו מכל רע ברוחניות ובגשמיות, ושחלילה וחס לא יפול לשוחה עמוקה שקשה יהיה לחלץ אותו משם, לא חסרות שוחות כאלו לבחורים שבורים שלא מוצאים את עצמם, היא דאגה מאד שחלילה וחס בעת משבר לא יגרר אחרי מסיתים ומדיחים שמצויים בכל פינה ומנסים לגרום אחריהם את הבחורים שעדיין לא התייצבו.

עוד התפללה תפילה פרטית, שלא ישכח שהיא קיימת וממתנה עליו כל הזמן, לרגע אחד לא אחזה בלבה שהיא "עזובת שידוך" למרות שבמצאיות כך היה, היא לא הייתה שוטה והבינה היטב שאין יותר קשר מחייב, כל אחד הלך לדרכו הוא וזכותו המלאה של חיים שלום להקשיב לכל שידוך, אבל היא קיבלה הבטחה פעמיים בחלום, היא ראתה את אביו רב שלמה זלמן והוא הבטיח לה שחיים שלום עוד ישוב אליה והבטחה זו היא שהחזיקה אותה על פני הקרקע, אך מפעם לפעם רפתה האמונה והציקה לה השאלה הקשה, האם חיים שלום בכלל חושב לחזור, הרי הוא נמצא במקום רחוק ואולי כבר נישא למישהי אחרת, דמעות רבות שפכה על הקברות שהחלום שלה לא יהפך למפח נפש ופח יקוש.

גם אחיה ר' אפרים זלמן ניסה בדרכו הוא, לאתר את גיסו לשעבר, למרות שקיעותו הרבה בתורה מצא דרכים מגוונות אידך לחפש את גיסו, היו לו קשרים עם מספר אברכים שידעו לתור אחרי אנשים שנעלמו ולא הותירו עקיבות.

בראשונה פנה לשני אברכים מוועד הכשרות של העדה החרדית שמתוקף תפקידם היו נוסעים למקומות שונים בכל רחבי הארץ כדי לפקח על מערכת הכשרות, אפרים זלמן ביקש מהם לעקוב תוך כדי על הולכי האורח, אולי אחד מהם הוא חיים שלום, האברכים אמרו שיעשו מאמץ אבל לא

התחייבו על השתדלות מיוחדת בשל עומס העבודה שלהם.

דרך יותר יצירתית מצא, כשפנה אל ר' שעפסיל זליקוביץ שעקב אחרי מעגנים שברחו למרחקים והותירו את נשותיהם בלא כל ידיעה, הוא הצליח להביא יותר מתריסר גיטין, הייתה לו גישה מיוחדת איך לעלות על כל הבורחים, הוא חשף אותם במקומות המסתור שלהם ולאחר מיכן שכנע אותם לתת גט כריתות, הייתה לו אומנות מיוחדת להוציא גט שלא יהיה מעושה.

כששמע עליו ר' אפרים זלמן נפגש עמו במשרדו הקטן בבית ישראל וביקש ממנו לאתר את גיטו לשעבר, ר' שעפסיל החל לצחוק מאיפה לאברך דלפון יהיה לו לשלם עבור עבודתו, הוא לא עובד בחינם, לא פחות מחמישים פונטן (לירות אנגליות) הוא נוטל על עבודת הקודש, לפעמים שבועות הוא לא בבית, רק לאחר שאפרים זלמן הבטיח לו עם ערבייות שיתן לו כמעט את כל הנדוניה נרגע, בפרט כשר' אפרים הראה לו עשרה פונטן טבין ותקילין, נאות לשמוע את בקשתו, ר' שעפסיל הבטיח לו "הרים וגבעות" לדבריו לא היה מקרה אחד שלא פתר, המבצע לאתר את חיים שלום נראה לו קל ביותר, אין כאן עסק עם מעגן שגם לאחר האיתור יש עבודה קשה מאד לשכנעו לתת גט ולהיזהר שלא יהיה "גט מעושה".

לאחר שלשל לכיסו "דמי קדימה" מכובדים ביותר (עשרים פונטן) פנה לדרך, הייתה לו עוד משימה מכובדת, לאתר את בערקה ברלוביץ שיעגן את אשתו זה שלוש שנים, משפחת האשה התחננה לפני ר' שעפסיל לקחת את המשימה לידו, טובים השנים מן האחד, ר' שעפסיל אזר כגיבור את חלציו ויצא לדרך לתור אחריהם, כדי לאתר את יקירינו חיים שלום לא היה צריך לתמונה, הוא הכיר את דמותו היטב, הוא חיפש אותו בחורים וסדקים, היו לו רעיונות יצירתיים איפה יצור כזה יכול למצוא את עצמו.

את בערקה מצא מהר מאד, בכפר נידח בגליל העליון מחופש כאיכר מרוקאי, שעפסיל פרס לפניו את כל ההוכחות שהאשה הביאה לו עד שנאלם דום ולא יכול היה להתכחש לעובדות, הוא הוציא ממנו גט תוך מספר ימים, אבל את הנעלם השני חיים שלום לא הצליח למצוא, גם לאחר שסרק אחריו בעשרות מקומות, לך חפש את הרוח, לא היה שמץ רמז על דמות כזו.

לאחר כמה שבועות פגשו ר' אפרים זלמן בשטיבלעך של זכרון משה, הוא הבחין שאותו שפעסיל עושה כל מאמץ לחמוק ממנו, אך ר' אפרים החליט לא לוותר, הוא ארב לו עד שמצאו בפניה נסתרת, הפעם עמד מולו שעפסיל חיורר כסיד ובלי טיפת גאווה, הוא נאלץ להודות בעל כורחו כי גם הוא לא הצליח למצוא, הוא הצדיק את עצמו כי אותו ברנש משול "מחט בערמה של שחת" אם הוא נמצא בארץ ישראל היה מוצא אותו בלי כל ספק, מעולם לא היה אחד שברח ולא מצא אותו, אדם צריך במשך הזמן לצאת ממקום מחבואו ואז פוגשים אותו, רוב הסיכויים שברח לחו"ל סגר את השיחה, הוא נאות לוותר על רוב הכסף המובטח בשל חוסר הצלחתו.

הרמז הראשון מגיע

ב"ירושלים של מעלה" היה ר' אפרים זלמן סמל ומופת לאדם שיגע בתורה בכל כוחותיו, הוא הגיע למדרגה עצומה שלא ידע ממש כלום ממה שקורה

מחץ לגמרא, עד שהיו צריכים להזהיר אותו שלא ילך בלילות כי יש "סגר" מטעם הממשל המנדטורי בלילות ומי שמתעלם נורה למוות, לא אחד ולא שניים קיפחו את חייהם בשל הזלזול בהוראות למשטרה האנגלית, לא היו להם עכבות לירות במי שמפר את ההוראות.

ר' אפרים זלמן היה מרחף בלימוד, כשהיה הולך ברחוב לא ידע מי ניצב מולו אדם או עץ, לא אחת נתקל בעצים ששרטו את פניו עד זוב דם, אשתו באשע שהייתה יותר מציאותית, הייתה בוחנת אותו מדי יום, לראות אם חזר כשגופו ובגדיו שלמים.

בשל כך היה "מפר עוצר סדרתי" הוא פשוט לא הבחין בכלל כי עומדים בצידי הרחובות חיילים קשוחים חמורי סבר חמושים בתתי מקלע "תומפסון טומיגן" וידם קלה מאד על ההדק, לא היו להם כל עכבות לירות במי שמפר את ההוראות (הם לא נרדפו על ידי הבג"צ והעיתונאים השמאלנים שבוחנים את טוהר הנשק)

היו לו ניסים ונפלאות כמעט מדי יום, ברחובות גאולה בהם היה מהלך ניצבו שוטרים אנגלים יותר אחראים, הם לא מיהרו לעשות דבר לאברך המוזר שהקפיד דווקא לשבור את העוצר, מראהו גרם להם להתייחס אליו בשונה, ניכר היה עליו כי הוא שקוע כל כולו בעצמו, ידיו מתנענעות אנה ואנה כמחפשות משהו, הם אחזוהו לאדם מוזר ביותר ששקוע בתוך עצמו ואינו מהווה סכנה לסביבה, הם הסתפקו בפרצי צחוק ארוכים למראהו המשוונה, הוא לא דמה לאף אחד מאלו שהכירו, עם הזמן התרגלו אליו, הוא היווה חלק מהנוף, היחידי שמעו להפר את העוצר, הם נתנו לו לעבור גם לאחר שעות העוצר, אף שבכך הפרו צווים מנהליים.

אך גם לניסים יש גבול, לילה אחד כשהיה הולך שקוע כל כולו בלימוד, הציקה לו קושיא עצומה בדברי הפמ"ג, שעתיים תמימות ניסה לפתור את הקושיא, אך לא מצא פתרון מניח את הדעת, הוא החליט לגשת לרבו המובהק הגאון רבי ישראל יצחק רייזמאן לקבל מענה. לפתע נישא אליו שוטר אנגלי וצעק עליו בקול רם "הולד האנדס האפ" (עצור ידיים למעלה) ברגע הראשון לא קלט שמדברים אליו רק לאחר שטלטל אותו כראוי, נעור כאילו מתוך חלום עמוק.

גם אם היה שומע את דבריו לא היה מבין, מניין לו ידיעה מינימלית באנגלית? השוטר אחז אותו בגסות רבה והחל לתחקר אותו באנגלית, אפרים זלמן נראה אומלל, הוא לא הבין מילה אחת ממה שאמר איך ידע לענות לו? אבל שכלו אמר לו כי עליו להזדהות לפניו באיזו שפה שלא תהיה, אחרת עלול הוא לירות בו ככלב שוטה, הוא ענה לו בבהלה עצומה בלשון הקודש, את שמו ואת יתר נתוני זהותו. השוטר שמע, אם הבין או לא, לא ידע, אבל לפתע החייל תקע לידו איזה פתק ונעלם בפתאומיות. ר' אפרים זלמן היה מבובל לחלוטין, הוא לא הבין מה רצה ממנו השוטר, הוא הודה להשי"ת שהלה הותירו בחיים.

לפתע קלט באיזו סכנה עצומה הוא מכניס את עצמו בזה שהוא מסתובב בשעות שאסורות, עתה נכנסה לתודעתו שעליו להחיש את רגליו אל ביתו ולוותר על הכורח לדבר עם רבו, הוא יותיר את הקושיא למחר בצהריים, או אז ייגש לרבו ויבקש ממנו תשובה לקושיא העצומה שמציקה לו. הוא מיהר לביתו בבהלה, בניסי ניסים לא פגש ברגעים אלו אפילו צל של שוטר, אחרת היה מת מפחד, הוא

הגיע לביתו רועד כולו, מודה לקב"ה שהגיע בשלום לביתו.

כשנכנס לבית לפתע נזכר בפתק שנתחב לידו, הפתק היה רטוב מזיעתו וגרם שהאותיות התלחלו וכמעט לא היו קריאות, אך במאמץ עצום, כמי ששקוע בקריאת כל מיני ספרים שדפוסם קשה לקריאה, מעולם לא נרתע מקושי הוא היה קורא את הטקס הקשה פעם אחר פעם עד שהבין מה נכתב, הפעם עמדה לו סבלנותו לפענח את האותיות הדהויית.

וכך היה כתוב לו.

"לחברי הטוב ביותר אפרים זלמן שיחי' היקר באדם.

להוי ידוע לך שלא שכחתך לרגע, כעת הזדמנה לי אפשרות לכתוב לך, אני כותב לך זאת בחיפזון, הצלחתי להגיע לכמה רגעים למא"ש, הצלחתי לשחד שוטר אנגלי שיביא לך את הפתק, נתתי לו תיאור מושלם שלך (אל תשאל אותי מאיפה אני יודע אנגלית למדתי את השפה בדרכים שונות ואני שולט בה די טוב כדי לשוחח עם שוטר גס נפש) ביקשתי ממנו לעצור אותך ולתת לך את הפתק.

ב"ה אני חי וקיים ומסתדר די טוב, למרות שקשה לי מאד, החיים שלי לא פשוטים כלל וכלל, אבל אני בונה את עצמי שוב לאט לאט, אני משקיע את עצמי בלימודים שונים שמביאים אותי לסיפוק רב, אני חושש מאד שלא אקים בית בישראל, בשל מצבי המשונה, דוגמת הרב שלנו הקודם, ר' משה כהן שיחי' שהוא עילוי נורא אבל משוגע אמיתי, לכן לא זכה להקים בית בישראל.

נכראה שגם אני בגדר "משוגע" לכן אנשים נרתעים ממני, אני מכין את עצמי לכן שאחיה בודד כל ימי, לפיכך אני כותב ספר שישאר כזיכרון שהיה אדם כזה בעולם, לכל הפחות הספר ישאיר חותם, אני מקוה שזה יהיה זכר טוב לשמי.

אני שמח שהקמת בית בישראל, התעדכנתי במצבך ובשל פחד הנורא שמישהו יזהה אותי לא באתי לשמחתך, אבל תדע לך שאני שמח בשמחתך מאד.

לכל הפחות, זכית להקים בית יציב בעיות, עליך לא נגזר להיות חתן לא רצוי, אני מברך אותך בכל הברכות שראויות לך, שתזכה לבנות בית יציב ותזכה לבנים ובנות שהולכים בדרך התורה והמסורה, שיקנאו באהבת התורה שלך וביראת השמים הבעורת בקרבך.

אני מבקש ממך, לדון אותי לכן זכות, שניתקתי ממך קשר כל כך הרבה חודשים, אבל תקוותי הרבה שיגיע זמן שאפסיק לפחד מאנשים ובעיקר מעצמי, אתגבר על כל המשקעים העמוקים שגורמים לי למאוס בכל הסובב אותי, כרגע אני חש שאני לא יכול לחיות במקום בו רדפו אותי והציקו לי והטביעו עלי סטיגמה מכוערת של "ציוני קל דעת" שאינו מתאים לחיים של מאה שערים והסביבה.

אני מקוה שאתה דן אותי אותי לכף זכות.

בתקוה להשתמע...

חיים שלום.

היו מספר מילים שהושחתו לחלוטין ור' אפרים זלמן היה צריך לאלתר את המשמעות שלהם, אבל זה היה תוכן המילים, המילים נכתבו בלשון הקודש ולא באידיש השפה המדוברת, וזה הציק מאד לר' אפרים זלמן, למה לפתע חיים שלום מעדיף לכתוב בלשון הקודש.

ר' אפרים התיישב לאכול משהו ולאחר מיכן התיישב ללמוד כמה שעות, הוא הניח את כל התמיהות לזמן אחר, הקושיא על הפמ"ג מציקה לו יותר.

בלילה על משכבו חשב רבות על גיסו לשעבר האומלל, הצער עליו היה גדול, עד שהוריד דמעות כמים, על סבלו הרב בגלות מרצון, נראה שאין לבעיה שלו פתרון בזמן הקרוב, אשתו הבחינה שהוא לא רגוע, אבל היא הייתה אשה מאד חכמה ומנומסת, היא ידעה שיש לו חלקים נסתרים ופנימיים מאד, היא חשה שיש דברים שמציקים לו עד כדי בכי, היא שיערה שהוא אבל על האובדן של גיסו לשעבר וחברו הטוב חיים שלום, אך מעולם לא הציקה לו שישפר לה מה גורם לו לא אחת לבכות על מיטתו, שנה ראשונה צריך להיות שמח עם אשתו אשר לקח.

ר' אפרים השתדל לשמח את נוות ביתו מאד, אבל מפעם לפעם היה עצוב מאד, הוא לא סיפר לה על יסורי הנפש שיש לו על חסרונו של חיים שלום, זו היא הפינה הנסתרת שלו אותה הוא שומר מכל משמר, הוא התנצל מפעם לפעם על שאינו בשמחה, הוא הבהיר לה שהוא שמח מאד בעצם הנישואין עמה, אבל לא הסביר לה למה לפתע הוא מתעטף בצער וכאב עצום.

עתה צערו היה כפול ומוכפל, הפתק הזה נתן לו מידע עד כמה חיי גיסו לשעבר קשים, הוא לא הצליח לרדת לדעתו, למה הוא בחר לעצמו חיים משונים, שעה שיכול היה להיות אדם מאושר, עם כאלו כישורים גאוניים שחנן אותו הבורא, עם כזה הקף ידיעות ולמדנות שאין לה מתחרה, בכל השטחים הקיימים יש לו יד ורגל, אפילו ב"קבלה" שטח שאין לאיש מחבריו בה אפילו ידיעה קלושה.

למה הוא האויב של עצמו? הוא מייסר את עצמו בחינם ובורח מכל העולם בכך הוא סותם את הגולל על כל עתידו.

הוא נזכר במה שאמר לו אביו קודם שהשידוך נעזב סופית, הוא המשיל לו משל אידישאי שמבהיר היטב את כל המצב: "א'נאר ווארפט א'שטיין אין א'ברון, צעהן קלוגע מענטשען קענענן דאס ארויס נעמען" שוטה זורק אבן לתוך הבאר ואין לעשרה אנשים פקחים את היכולת לחלץ את האבן מן הבאר.

פעמים אדם במו ידיו כורת את הענף עליו הוא יושב. ואת זה עושה חיים שלום טוב יותר מכולם, הוא עילוי בכל, גם בהתאבדות עצמית.

סיפור / נמסר ע"י הרב פנחס זרביב

ניצול מהפסקת חשמל ביום חופתו בזכות הויתור
מעשה ששמעתי מהרב מאיר שלום וקנין שליט"א ראש מוסדות 'לב יצחק' באשדוד:

מעשה שהיה בחתן שלמד בישיבתו ישיבת 'לב יצחק' שהתחתן וחשב לעצמו שאת החתונה שלו יעשה באיזה שטח פתוח שהיה מאחורי הבית של חמיו. שנראה טוב למראה ושקט אחרי מעיני אדם ומסודר ונאה מאוד.

כך יוכל לחגוג את חתונת בשקט ובהנאה. יום לפני החתונה הוא הלך לראות שוב את השטח, ואז ניגש אליו שכן אחד ואומר לו נראה שאתה רוצה לעשות פה חתונה, פה לא עושים חתונה בשום אופן. אמר לו החתן תרחם אני יום לפני החתונה אין לי מקום אחר לעשות בו את החתונה, אולי בכל זאת אני יום לפני החתונה, היכן אני ישיג כרגע חצר

אחרת. השכן עונה לו: בשום אופן לא עושים פה חתונה.

החתן היה עובד עצות. ננסה להיכנס לראש של חתן ערב חופתו שהרגע האחרון אין לו מקום לעשות את החתונה מחר...

האם לעשות את החתונה בכח והשכן הוא שיכעס ולא להתחשב בו שהרי הוא לו השכן היחידי שגר שם, הרי גם חמיו גר שם. או פשוט לוותר... ולחפש בדקה ה-99 מקום אחר לעשות בו את החתונה.

הוא החליט לוותר. ונשא תפילה לקדוש ברוך הוא שיעזור לו למצוא ברגע האפס מקום אחר לעשות בו את החתונה, בבחינת 'פתח לנו שער בעת נעילת שערך'.

אך הוא מסיים את התפילה והנה הוא שומע קול של שמחת חתונה מאזור קרוב.

הוא אמר לעצמו נלך לשם נראה מי עושה שמה, ואיך זה נראה ומי הבעלים של המקום ונדבר עימו אולי המקום פנוי למחר... (אע"פ שלא מצוי שכזה מקום יהיה פנוי).

הוא הלך וראה שהמקום יפה ובריר מי הבעלים, ואמרו לו שפלוני הבעלים והוא לוקח 400 שקלים בלבד. מחיר מציאה ממש מחיר ממוצע בשוק עומד על 15 אלף שקל והנס שבדיוק למחרת המקום הזה נשאר פנוי.

הוא מיד התקשר אליו ואמר לו שיש לו חתונה עוד כמה ימים הוא רוצה להשכיר את המקום. הבעלים אמר לו בשמחה, וסגר את העניין, ואכן החתונה נחגגה ברוב פאר והדר.

ואז התברר לו גודל הנס שנעשה לו, שהיכן שהחתונה היתה אמורה להיות במקום הראשון ורק בגלל שכן סרבן הוא לא עשה שם חתונה. ארעה הפסקת חשמל יזומה ע"י חברת החשמל, ואם הוא עושה שם את החתונה לא צריך לתאר איזו עוגמת נפש היתה לו [הרי כל משה תיקנו חז"ל הדלקת נרות בשבת זה בשביל שלום בית...]

השכן לא התחשב, אבל לבסוף התברר שזה רק היה לטובתו.

סיפור מיוחד / הסופר הרב יאיר וינשטון

"הקול קול יעקב"

ירושלים העתיקה, תקע"ט.

הסמטאות הצרות והצפופות היו מלאות אדם כמו כל בוקר בשעה הזו. בירושלים העתיקה לפני 190 שנה. פקידים טורקיים חובשי תרבושים אדומים טיילו בנחת בין החנויות הצרות והכוכים החשוכים וסקרו בעין עצלה את הסחורה המוצעת למכירה. מעט סדקית, מטפחות צבעוניות וכאפיות בגווני ורוד שחור. מוכר הפחמים ישב ברגלים משובלות בפתח חנותו ומוצץ את הנרגילה שלו בשלווה. שני חצאי שפמו העבות והצהבהב מטבק התרוממו זה לקראת זה עם כל שאיפה ונשיפה כשתי תולעים שמנות. מאחוריו, במעמקי חנותו הקטנה היתה ערמת פחמים נשענת על הקיר השחור ומטפסת עד לגובהו של אדם גוף.

ימי החורף והביקוש המוגבר לפחמים חלפו, ובימות הקיץ לא נמצא להם שימוש אלא רק לגיהוץ ולהסקת דודי המים במרחצאות הציבוריים. ישמעאלים לבושים בתלבושתם הערבית המסורתית טיילו בכל מקום. גלימת בד שחורה קלה עוטה על גופם מלמעלה ולרגליהם מכנסי בד לבנים ורחבים כשק. רובם היו יחפים, וכפות הרגליים שפיתחו עור

עבה וגס לא חשו בלחצם של אבני המרצפת ואפילו לא בדקירתם של אבני חצץ קטנות. ילדים קטנים התרוצצו בין רגליהם של העוברים והשבים, רדפו בצהלה אחרי חמור אפור שצעד עמוס משאות, והתקלו ליד טטי הנחושת עמוסי הבקלאווה והסוכריות המתוקות. המוני זבובים ויתושים התעופפו ליד מוצרי המזון המזהמים וטיילו באין מפריע ברגליים שדרכו לפני כן בתעלות הביבין...

הנה כי כן, ירושלים היתה עיר חסרת כל היגינה וסניטציה מינימלית, ולא יפלא אם מדי פעם פרצו בה מגיפות רבות. שיעור התחלואה ותמותת התינוקות (ומבוגרים) באותן שנים בירושלים היה מהגבוהים בעולם. סבון היה בקושי לכביסה. המים במשורה, ורחיצת ידיים בחומרי ניקוי - מושג שטרם הומצא.

אך מכל המגיפות הקשות ומטילות האימה שירדו על ירושלים, היתה המגיפה של שנת תקע"ט הגרועה שבכולן.

לפתע פתאום פרצה המגיפה ואפילו שם לא ניתן לה. לא ידעו מה פשרה וכיצד ניתן להתגונן מפניה. היא היתה קטלנית ומדבקת באופן קיצוני ומי שדבקו בו נגיפי המחלה, לא זכה להישאר בחיים.

היו אלה כרגיל, הפעוטות ששילמו בחייהם ראשונים. אותו תינוק עליז שזה עתה שיחק בחצר והתפלש בגיגית הכביסה בחדוות תינוקות אופיינית, החל לבכות בכי נורא של כאבים קשים. כל שעשו להרגיעו לא הועיל, הילד התפתל ביסורים, גנח וצרח כאחוז דיבוק וקמעא קמעא נטשוהו כוחותיו. בכיו חדל ונדם ופניו הירקרות מיסורים החווירו. לא יצאו שעות מרובות עד שגופתו מוטלת היתה חסרת חיים במיטתו.

ואחריו בא אחיו, ומיד אחריהם אחותם הגדולה... כללו של דבר. אין הפורענות מתחלת אלא מן העוללים, ולאחריהם היא נוטלת את שלה מן הגדולים.

המגפה השתוללה בירושלים בכל חומרתה וקטלה מאות אנשים נשים וטף ללא אבחנה. יהודים, ישמעאלים, ונוצרים. אך הכל שמו לבם לתופעה הפלאית כי בקרב היהודים, אחוז התמותה והתחלואה קטן לאין שיעור מאשר בין האוכלוסיה הלא יהודית. ואין לדעת אם נבע הדבר מתודעת הניקיון שרווחה בקרב האוכלוסיה היהודית למרות התנאים הקשים והאמצעים הדלים שעמדו לרשותם, או שמא זכו להגנה שמיימית בגלל קדושתם וטהרתם.

בהלה גדולה ירדה על פרנסיה הישמעאלים של ירושלים. מנהיגי הציבור הערבי נועדו ביניהם לשיבת חירום, לנוכח המצב הקשה, במטה השלטון הטורקי השולט בירושלים.

"המחלה תקטול את כל העיר" פתח הפחה בקול רווי חשש, "אח מדביק אח ואבא מדביק את בנו. שכן נדבק משכן וסבתא מנכדה".

"עלינו לשים קץ לדבר" הצטרף אליו הקאדי הראשי.

"וכיצד?" שאל קצין צבא בכיר, "והרי המגיפה מקננת בתוכנו"

"היא נובעת מתוך הסחי והמאוס שבסמטאות המעופשות" טען הפחה. "הרחובות מזוהמים. שלוליות מלאות מים עכורים נקווים בכל חצר. התושבים אינם מסלקים את מקור הביאוש ומגפת הדבר מתפשטת מן הלכלוך, כידוע".

"ומה עושים?" שאל שיח' בא בימים.

"עלינו לעזוב את העיר" רעם קולו של הפחה. "לברוח מיד ולאחר מתוך הסמטאות המזוהמות. אין לנו שום אפשרות להתמודד עם כל כך הרבה לכלוך ואשפה, ועל כן נעזוב את העיר לכמה שבועות עד שיתייבשו השלוליות המזוהמות ותעלות הביבין. החמה תזרח על מקור המים הרעים ותחטא את הזוהמה והרפש. אנחנו נברח ונחסה בינתיים במקום אחר צח ורענן, טהור ובריא, ושם נחנה עד שתדעך המחלה".

וכך היה. תושבי ירושלים כולה, אנשים נשים וטף קמו ביום אחד וברחו מתוך העיר הנגועה.

ואמנם, אין אפילו צל של דמיון בין ירושלים רבתי של ימינו אלה, על גודלה העצום ומספר תושביה המגיע למאות אלפים לבין ירושלים העתיקה של שנת תקע"ט. אז היתה זו רק העיר העתיקה ותו לא. ומספר התושבים, היהודים והנכרים גם יחד, לא היה אלא כמה אלפים, ולמרבה הגיע עד לרבעה אחת. אך המחזה של העיר המתרוקנת מכל תושביה היה מדכא כל לב.

מן החומות יצאו גברים ונשים, זקנים וצעירים, מעולל ויונק ועד איש שיבה. כל משפחה ארזה בחפזון צרור מיטלטלין של דברים נחוצים, העמיסו הכל על חמורים וגמלים, סוסים ופרדות ויצאו בחופזה רבה מן העיר המנוגעת. אחוזי אימה ופחד היו ולא התמהמהו אפילו שעה קלה. באותו יום לא ניכר שום הבדל בין נגיד ושוע לבין דלת העם, ובין בני המעמדות הגבוהים לפשוטי 'עמך'. השוטרים והגנבים, הטובים והרעים כולם עזבו ביחד את ביתם ונסו על נפשם בטרם תכה אותם המגפה.

וכל המחנה העצום הזה של הנמלטים, שהיה מורכב מבני כל הדתות, שם את פניו לסביבות קבר שמואל הנביא. היהודים התמקמו במתחם קבר שמואל הנביא, בעוד הערבים והנוצרים מחפשים להם מקום מפלט לא הרחק, בשטחי הכפר "בית איכסא". למזל הרב היו אלה כאמור ימי הקיץ, ימים בהירים עם מזג אויר נוח, ללא עננים מאיימים ממעל וגשמי זעף היורדים הישר על מחנה ענק של פליטים השוכנים באוהלי בד עלובים.

ישבו המוני הגולים בין הכפרים, קנו את מזונם וכל צרכיהם אצל יושבי הכפרים שמסביב והמתינו באפס מעש עד יעבור זעם המגיפה.

עם רדת ליל, כאשר איש לא הבחין במעשיו קם רבי הלל ריבלין ממקומו והחל צועד לעבר העיר העתיקה.

מאז הגיע רבי הלל ריבלין מעירו שקלוב שבליטא לפני עשר שנים, בשנת תקס"ט, עמד בראש הישוב היהודי בירושלים. רבי הלל משקלוב היה גדול בתורה ומורה הוראה מובהק, מתלמידיו החשובים של הגר"א מוילנא.

בשנת תקס"ט כאמור, עלה לארץ ישראל בראש שיירה של תלמידי הגר"א הנקראים "פרושים". חלק מהעולים ארצה השתכן בעיר הקודש צפת וחלק בירושלים. רבי הלל הגיע לירושלים ומכוח אישיותו הדינאמית והתוססת לא ישב בירושלים אפילו יום אחד באפס מעשה.

מיד בהגיעו לירושלים החל לשכור ולרכוש דירות וחצרות מידי בעליהם הערבים, ולשכן בהם את בני הישוב היהודי שהיו באותם ימים ציבור מועט. בד בבד עם זאת היה עסוק יומם וליל בייסוד מוסדות של תלמודי תורה וחברה לטיפול בחולים. ויחד עם כל פעילותו הנמרצת מצא זמן לשבת שעות רבות

ביום וללמוד, והוכר בעיר כמורה הוראה שמפסקיו לא זזו.

וחוץ מכל עיסוקיו, ונוסף להם, הקפיד רבי הלל משקלוב לבוא מדי לילה לכותל המערבי, ולערוך שם תיקון חצות בבכייה מרה על שריפת בית אלוקינו, כאילו ברגע זה חרב בית המקדש מול עיניו.

וגם בלילה הזה לא חשב רבי הלל לבטל את מנהגו הקבוע. והוא החל צועד לעבר ירושלים, בחושך העבות, כאשר רק פנס רוח "לאמטערנע" מאיר את דרכו באור קלוש, למען לא יינגפו רגליו בבורות ובפחיתים ולא יתנפלו עליו תנים ושועלים.

קשה היתה עליו הדרך כיון שהיה שרוי בצום זה יותר מיממה. מאז הודיעוהו ראשי השלטון הערבים כי עליו לדאוג לפינוי מוחלט של כל הציבור היהודי, קיבל עליו תענית. לבו אמר לו כי אין זה דבר של מה בכך, ואם העיר מקיאה את כל יושביה, יש לצום ולהתפלל לה' שיכפר עוון ויעביר את רוע הגזירה.

לקראת חצות לילה עמדו רגליו בשערי העיר. לבו הזדעזע מול המראה. העיר שהיתה הומה מאדם הפכה באחת לעיר רפאים. שקטה ושוממת כמו בית הקברות במעלה הר הזיתים הסמוך. נפש חיה לא נותרה בבתיים, ואילו רצו הגנבים, היו יכולים להתעשר בקלות, לפי שהבתים כולם היו פתוחים בפניהם, ללא שומריהם ובעליהם. אלא שגם הגנבים זכור, נטשו את העיר מחמת המגפה...

צעד רבי הלל בין הבתים הנטושים והעיר שקטה ודוממת. רק קול צעדי נשמע ברחוב.

בלב מר הגיע לרחבה הקטנה של הכותל המערבי, השתטח ארצה מלוא קומתו ומלבו הסער והכאוב התפרצה יללה מרה. אינו לנו שכך עלתה לנו, בית האלוקים נחרב והעיר האבלה נותרה מבלי בניה. ואיך לו שכך עלתה לו לראות את העיר השוממה מאין יושב, ומלאך המות מטייל בעיר ושוחר לטרף.

זכר הנספים במגפה, נפשות יקרות וטהורות, עלה על לבו והגביר את בכיו עשרת מונים.

וכך שכב רבי הלל, פניו כבושות בקרקע ובכה בכיות מרות וערך תיקון חצות מלבו הקרוע, עד שדומה היה עליו כי מלאכי מרום מבכים יחד עמו את צערה של השכינה אשר מאז חרב הבית, נותרה ללא בית דירה, ומלכו של עולם, אשר ברא את עולמו כדי להשכיח את שכינתו בין דרי מטה דווקא, בוכה ומקונן "אוי לו לאב שהגלה את בניו ואוי לבנים שגלו מעל שלחן אביהם".

מרום בכייה ומרירות וחולשת הצום נשמט ראשו בתשישות על הארץ וישכב ויירדם.

בחלומו רואה הוא דמות מאירה כשמש. איש עטור שיבה עומד לפניו. זקן צחור כשלג יורד על חזהו ופניו כמלאך האלוקים. והכיר רבי הלל בדמות הזו את תואר פניו של רבו הגאון החסיד רבי אליהו מוילנא, אשר עודד תמיד את העלייה וההתיישבות בארץ ישראל, והודות לו קם והיה הישוב הזה. ניגש רבי הלל אל הגר"א ושפך את לבו לפניו על המגפה הקשה אשר פרצה בעיר והפילה חללים רבים. אך הזקן לא נתנו להמשיך בדבריו ואמר לו בחרי אף:

"למה רוקנתם את העיר מיושביה? מי נתן לכם רשות לבטל תורה מתינוקות של בית רבן? וכי קצרה יד ה' מהושיעו?"

והמשיך הגאון ואמר לו בחלומו: דע לך, כי קול התורה המצפצף ועולה מבתי כנסיות ובתי מדרשות מפי תינוקות שלא טעמו טעם חטא, כוחו גדול לבטל ולהסיר כל מיני מחלות וצרות, ולקרוע את רוע

הגזירות. למה השבתם תורה מפיהם של תשב"ר ועזבתם את העיר בבהלה?"

רבי הלל רצה להצטדק בפני רבו הגאון ולספר כי הישמעאלים הכריחו אותם, אך הגאון לא נתנו לדבר והמשיך:

לך כנס את כל ילדי ירושלים בעיר הקודש, חיזרו מחר בבוקר אל העיר להגות בתורה יומם ולילה בלי הפוגות. ישקף ה' וירא. יעלו אל כסא כבודו קולות התורה וירחם ה' על עמו ועל עירו. וסימנך - הוסיף ואמר הגאון - "ויצא מבת ציון כל הדרה, אלו תינוקות של בית רבן" (איכה רבתי. פרשה א, "כיון שגלו תינוקות גלתה שכינה עמהם, הלא הוא דכתיב עולליה הלכו שבי לפני צר, מיד ויצא מבת ציון כל הדרה").

הקיץ רבי הלל משנתו ותתפעם רוחו על דברי רבו הקדוש. והדברים צלצלו באוזניו שעה ארוכה. כל חושיו אמרו לו כי חלום אמת היה.

בלב קל הלך עתה חזרה את כל הדרך הארוכה. הגיע לפנות בוקר לאתר קברו של שמואל הנביא, עורר את קהל הישנים לתפילת ותיקין בציון הקדוש וסיפר להם את דבר החלום.

לאנשי ירושלים לא היה ספק בנאמנותו של רבי הלל כפי שלא הסתפקו אפילו לרגע קל במהימנותו של החלום עצמו. האמן האמינו בלב שלם כי הגאון מוילנא אכן נגלה לתלמידו החביב כדי להעיר למוסר אוזנו לבל יבטלו את ילדי תלמודי התורה בירושלים ממשנתם, שריח ניחוח של תורתם והבל פיהם שאין בו חטא עולה לפני המקום כקטורת הסמים.

מיד לאחר התפילה החלו מתארגנים לחזרה לירושלים. ארזו את כל חפציהם ומטלטליהם והחלו פוסעים, איש צרורו על שכמו.

הישמעאלים השוכנים בכפר בית איכסא פקחו עיניהם והביטו בהם כלא מאמינים. "יהודים, להיכן אתם הולכים".

"חוזרים הביתה". ענו בגאון.

"וואלה, אתם מג'ונונים. הרי המגפה משתוללת בעיר".

הראו להם היהודים את הטף, אלו תינוקות של בית רבן ואמרו בשלוה, "בשבילם אנו חוזרים. מובטחים אנו כי בזכות תורתם, לא יקרה לנו שום אסון".

לאחר כמה שעות שבו כל יהודי ירושלים לבתיהם. ילדי ה'חדרים' התייצבו עם מלמדיהם במקום לימודם, ומיד היה קול לימוד התורה שב ומהדהד בקול נעים ברחובות ירושלים, כמימים ימימה.

הערבים אכולי סקרנות היו, לדעת מה עלה בגורלם של שכניהם היהודים, האם צלחה דרכם או שמא המגפה אוכלת בהם. כיון ששמעו כי המגפה נעצרה ואין פרץ ואין יוצאת ואין צווחה בעיר הקודש ולא נשאר עוד כל זכר מהמחלה, שבו גם הישמעאלים באלפיהם לבתיהם, והחיים בירושלים העתיקה חזרו למסלולם...

(מזכרונות משפחת טרייצקי, כפי שקבלו מזקנם הגאון הצדיק רבי ישעיהו חשין זצ"ל, תלמידו של השרף מוהר"ל מבריסק זיע"א ששמע את הסיפור מפיו)

